EMILE ZOLA

DÖL BEREKETİ

II

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

FRANSIZ KLÂSİKLERİ: 92

DÖL BEREKETİ
II

EMILE ZOLA

DÖL BEREKETİ

(Fécondité)

II

Hamdi VAROĞLU tarafından dilimize çevrilmiştir.

İSTANBUL 1945 — MİLLİ EĞİTİM BASIMEVİ

DÖL BEREKETİ

II

DÖRDÜNCÜ KİTAP

I

Aradan dört sene geçti. Bu dört sene içinde de, Mathieu ile Marianne'ın birinci sene sonunda bir kız, üçüncü seneden sonra bir oğlan olmak üzere iki çocukları daha dünyaya geldi. Her doğumda da, aile kalabalıklaşmakla beraber, yeni vücut bulan Chantebled arazisi büyüdü, ilk defasında yayladaki bataklıklardan yeniden kazanılacak yirmi hektar özlü toprak, ikinci defasında sedlerle kapatılan kaynakların bereketlendirmeğe başladığı, geniş bir koru ve kıraç arazi parçası ile arttı. Bu, hayatın, önünde durulmaz zaferi idi; bir bereket, güneş altında yayılıyor, emek, hep yaratıyor, durup dinlenmeden, engellerden, ıstıraptan geçerek yaratıyor, kayıpları telâfi ediyor, dünyanın damarlarına, her an, daha fazla enerji, daha fazla sıhhat, daha fazla neşe katıyordu.

Mathieu, koru ile kıraç arazinin satın alınma işi için anlaşmak üzere Séguin'le görüşmeğe geldiği gün, Sérafine'i orada buldu. Séguin, parasını tesbit edilen vadelerde gayet

muntazam aldığı için pek memnun, kendisine büyük bir yük olan bu bakımsız araziyi, böyle parça parça satabildiklerinden dolayı gayet hoşnut, mukaveleyi yerine getiriyor, her yeni satış senedini neşeyle imzalıyordu. Hattâ o gün Mathieu'yü yemeğe alıkoymak bile istedi. Fakat, o acele ediyor, Chantebled'ye hemen dönmek istiyordu, hasat orada kendisini bekliyordu. Şimal garından hareket edecek olan trenini kaçırmamak için, çabucak bir araba tutacağını söyleyince, o ana kadar hiçbir şey konuşmadan, gülümsiyerek oturan Sérafine lâfa karıştı.

— Benim arabam aşağıda, tesadüf, ben de o tarafa gidiyorum, dedi. Sizi götüreyim, ister misiniz?

Mathieu onun yüzüne baktı; münasebetlerini kesmiş bulundukları bunca seneden sonra kendisinden korkmak gibi gülünç bir durumda görünmek istemedi, zaten gevşeklik göstermiyeceğine emindi.

— Hay hay, lûtfunuza teşekkür ederim, dedi.

İçi yeşil ipek kumaş döşeli kupa arabasına binip, hayvanın süratli tırısı ile, yanyana hareket ettikten sonra, Sérafine cana yakın bir samimilik gösterdi, gayet dikkatli, gayet dostça konuştu.

— Ah, dostum, benimle böyle birkaç dakika yalnız kalmağı kabul etmekle, beni ne kadar sevindirdiğinizi bilemezsiniz. Benden

daima kaçar gibi bir haliniz var, gören gerçekten üzerinize atılacağımdan korkuyorsunuz sanır. Hâtırasını zevkle andığım demlere yeniden kavuşmağı, bir an için tahayyül ettim, şüphesiz. Ama, bu şeyler, şimdi o kadar uzak ki; hem, yeni bir hakikatı görmek tehlikesini göze alıp, o hâtıraların zevkını bozmak istememekte ne kadar haklısınız; onun için, size yemin ederim, tek arzum sizinle dost olmaktır, hem şunu da ilâve edeyim, kalbimdeki bu iyi yeri ayırdığım biricik erkek sizsiniz. O sebeple, size derdimi dökmek, hiç kimseye anlatmadığım, erkeklere tabiî değil, ama kadınlara bile anlatmadığım birşeyi size söylemek, bana çok zevk verecek. Lûtfedip razı olursanız, samimî iki dost oluruz, bunun bana çok, ama çok faydası dokunacak.

Sérafine, gerçekten müteessirdi. Erkeklere karşı çok haşin davranan, onları sömürmek için peşlerinde koşan, sonra müşterek yığının içine atan bu kadını, kendisine sahiboldıktan sonra hor gören bu adam, acaba nasıl bir mucize ile, böyle rikkate getiriyordu?

Sérafine, kardeşçe bir duygu gösterdi, sızlanarak herşeyi itiraf etmekten, bilinmez nasıl bir zevk duydu.

— Artık, sanıldığı kadar mesut değilim, aziz dostum; şimdi, mütemadi korkular içinde yaşıyorum... Ya, sizin haberiniz yok, kimsenin haberi yok, az kaldı bir çocuk doğuruyordum. Talihim varmış, üç aylıkken düştü, kur-

tuldum. Fakat, şimdi, bugün yarın yine gebe kalmak tehlikesi karşısındayım... Siz, akıllı uslu bir insan olduğunuz için, tekrar kocaya varmamı, çoluk çocuk sahibi olmamı tavsiye edeceksiniz şüphesiz; ama, ne yapayım, bu benim harcım değil, ben sadece sevda kadınıyım, hem de biraz müşkülpesent bir sevda kadınıyım; size bunu itiraf edebilirim, çünkü zaten bilmez değilsiniz.

Kederli olmasına rağmen, endişe verici hafif gülüşiyle, fıkırdadı, gözleri de, alev rengi tarazlı saçlarının çerçevelediği kızıl yüzündeki ihtiraslı hayasızlık, içinde yine ışıldamağa başlamıştı. Hakikat şu idi ki, yaşı ilerledikçe, cinsî münasebete karşı duyduğu azgın ihtiyaç artıyordu. Otuz beşine geldiğini, gururla itiraf ediyordu, heykel kadar düzgün, bozulmamış omuzları ve sinesiyle, hâlâ, küstah bir güzellikteydi. Hattâ, şimdi daha genç, daha ateşli, daha aç olduğunu söylüyordu; canını sıkan şey ihtiyarlamak değildi; yalnız, felâketli neticelerle karşılaşmadan, arzularını serbestçe nasıl tatmin edeceğini bilmediği için üzülüyordu. Âşıklarını, Marignan sokağındaki sımsıkı kapalı zemin kat ikametgâhının esrarı içinde, etrafa hiç göstermeden gizli tutmağa muvaffak olmak şartiyle her ay âşık değiştirmekte, çifte çifte hattâ yarımşar düzine âşık tutmakta serbest; her eve girip çıkan zengin dul sıfatiyle, cemiyetteki durumunu, o güne kadar olduğu gibi muhafazaya, eşsiz

bir azimle muvaffak olmuştu. Şehvet çılgınlığı tuttuğu bazı akşamlar, eski Romanın, doymaz imparatoriçeleri gibi, şüpheli mahallelerin kaldırımlarında dolaşıp, hoyratlıklarını özlediği kaba erkekler bulmak için hizmetçi kıyafetine girdiği, ağızdan kulağa fısıldanıyordu. O ucubeler arıyordu, şiddetini tatmak arzusiyle yanıp tutuşmadığı fazla hoyrat çiftleşme yoktu. Bazan hiçbir itina göstermiyen sarhoş erkeklerle yaptığı bu çılgınca hovardalıklardan; gebe kalma tehlikesi, tabiatiyle artıyordu.

Önce bu türlü sırları biraz hayretle dinliyen Mathieu, nihayet, bir hasta karşısındaymış gibi, endişeyle karışık bir nevi merhamet duydu. Yeryüzünü dolduran, tabiatı aldatmak için sarf ettikleri inatçı gayrete rağmen, yine de, sonunda kendileri ona aldanan bütün o kaçamakçı kadınlarla erkekleri düşünüp, elinde olmadan o da güldü. Bir parça müstehzi :

— Tedbirli davrandığınıza ne kadar eminsiniz, dedi. Şimdi bu işi yapamıyor musunuz ?

Sérafine :

— İnsan başına geleceği biliyor mu? diye haykırdı. Öyle patavatsızlar var ki. Üstelik, ahvale bağlı bir şey. Her zaman sakınmak kabil olmuyor.

Sonra, kadın olduğunu unuttu, iki erkek gibi açıkça konuşmağa başladılr. Sérafine, giderilmesi imkânsız bütün iştahını açıkça belli eden, azametli ve haşin bir cüretle :

— Zaten, dedi, bu kaçamaklara karşı ben nefret ve istihfaf duyarım. Bundan daha aşağılık, daha budalaca şey var mıdır? Bütün aşkı küçültmek, bozmak, katletmek demektir bu. Düşünün bir kere, iki sevdalı ki, heyecanlarını tarassut ediyorlar, akılları, hep, sonuna kadar sevişmemekte. Yatağa yatar yatmaz, sırtını dönmek daha iyi, biten bir şey yok ki başlamak zahmetine değsin. Doğrusu, ben isyan ediyorum, öfkeden kuduruyorum, lekelenmek, rahatımı kaybetmek korkusu, beni de başkaları kadar ötlek yapıyor, o korku olmasa, her seferinde, ne olursa olsun diyeceğim.

O fütursuz, sakin edasiyle devam etti, bütün aşkların çeşnisine bakmak arzusiyle farik tecessüslere kapıldıysa da, arkası gelmiyen, oyuncak kabîlinden bu ehemmiyetsiz şeyleri, daha fazla tahrik edilmiş ve acıkmış bir halde, çabucak bırakıp uzaklaşmış olduğunu anlatmak istedi. Hep, erkeğe, tabiî münasebete avdet etmişti, fakat alabildiğine haris, ancak kuvvetli, tam, sonsuz derağuşların giderebileceği bir dev iştahiyle avdet etmişti. Gebe kalmaktan korktuğu için, bu zaruri kaçamaklara karşı onu öfkelendiren ve zevklerinden hiçbir şey feda etmeden kendini korumak çaresini şiddetle aratan bu ihtiyaçtı. Sérafine bu musallat fikrin zebunu idi, cezasını ödemiyeceği geceler, nefsini zorlamadan, korkusuz geçireceği, tabiata karşı kazanacağı

zaferin heyecan dolu gururiyle, açlığını serbestçe giderebileceği geceler tahayyül ediyordu.

Kendi isteğiyle yaptığını itiraf etmeden, çocuk düşürdüğünü tekrar anlatınca, Mathieu, nihayet hakikatı sezdi.

— Asıl fenası şu ki, aziz dostum, bu düşen çocuk, müvazenemi altüst etti. Kendimi bir doktorun eline teslim etmek lâzımdı, bereket versin, oturduğum mahallede, gayet halim selim, gayet dürüst bir genç adam buldum. Ama, hiç tanınmamış bir adam, kıyıda köşede kalmış, kimsenin bilmediği doktorlar var ya, işte onlardan; ama, meşhur bir hekime gitmektense, onu tercih ettim, çünkü, ben ne dersem peki diyor, evime geldiği zaman da, hiç kimse farkına varmadığı için, işin gizli kalacağına daha emin bulunuyorum. Üç aya yakın bir zamandan beri beni tedavi ediyor; ama yüreğim rahat değil, artık, herhangi bir temasta bulunursam, tekrar gebe kalabileceğimi iddia ediyor, içeride bir şey yerinden oynamış, aşağı doğru kaymış galiba. Hep bu tehdit altındayım, bir düşünün. Bir erkekle öpüşmeğe cesaret edemiyeceğim. Bunun üzerine, benim doktorcuk, bir ameliyattan bahsetti ama korkuyorum, müthiş korkuyorum!

Mathieu, hayret ifade eden bir hareket yaptı:

— Şu halde, hastalığınız ağır, öyle mi?

Sérafine, anladı, deminki sözünü tekrarladı, yeisli bir tavır takındı.

— Tabiî, canım, muvazenem tamamiyle bozuldu demedim mi size? Bazı günler, tahammül edilmez sancılarım var, ameliyattan bahsettiğine göre, demek ki ciddî bir şeyden şüpheleniyor, ne olduğunu pek bilmiyorum. Hoş, kendisi cerrah değil, yalnız, beni meşhur Gaude'a götürecek, icabediyorsa, muayene etsin, ameliyatı yapsın diye... Ne olursa olsun, tüylerim ürperiyor; galiba, bu ameliyata karar vermeye bir türlü cesaret edemiyeceğim.

Gerçek, ateş saçan gözlerinde solgun bir ürperti belirmişti. Bütün azgın iştahına rağmen, soğuk neşterin verdiği korku ile, tir tir titriyordu. Korkusiyle, gebe kalmamak hulyası arasındaki mücadele devam ediyordu.

Mathieu, onun yüzüne bakınca, artık şüphesi kalmadı. Usulca:

— Benim bildiğime göre, dedi, bu türlü ameliyatlar pek talihe bağlı şeylerdir. Son hadde gelmedikçe, ölüm tehlikesi olmadıkça bu çareye baş vurmamalı. Yoksa, ameliyat olan zavallılar, nice felâketlere, nice hayal sukutlarına uğruyorlar.

Sérafine, hararetle:

— Yoo; dadi, şayet bıçak altına yatarsam, tabii tahmin edersiniz ki, mutlaka lâzım olduğu için yatarım, hem de önceden soruştururum. Galiba, Gaude, Moineaud'nun kızlarından birini ameliyat edecekmiş; hani, Moineaud ba-

ba var ya, işte o; hâlâ kardeşimin fabrikasında. Aklıma eserse, ameliyattan sonra, gidip kızı göreceğim, bir parça fikir edinmek için.

Mathieu hayret ve üzüntü ile:

— Moineaud'nun kızı mı? dedi. Olsa olsa Euphrasie'dir; evleneli henüz dört sene olduğu halde, ikisi ikiz, üç çocuğu var. Bu biçarelere bir yardım olsun diye, küçük kızkardeşlerden bir tanesini, on yedisine basan Cecile'i yanıma aldım; ama, korkarım, işimize yaramıyacak, çünkü, bir parça yorulsa, yatağa seriliyor. Şimdilerde, bu halk kızları, düşesler gibi sinirli, muvazeneleri bozuk. Analar, babalar var ki, çok çocuklu oldukları için bedbaht oluyorlar, muhakkak, bu beni müteessir ediyor, çünkü, muzır içtimaî şartları, ferdi, kötü durumları bir tarafa bırakalım, siz ki, aileyi, yok etmeseniz bile, tehdidediyorsunuz, bana galebe çalmak için, bunu sui istimal ediyorsunuz.

Sérafine, derdini unutup, tekrar neşeli neşeli gülmeye başladı, o aralık araba durunca:

— Gara geldik bile; dedi. Halbuki, size anlatılacak daha nelerim vardı... Neyse, sizinle barıştığım için, bilemezsiniz ne kadar mesudum. Sizi candan bir dostlukla sevmek kabiliyetinden mahrum olduğuma hükmedercesine, karşımda titrer görünmeniz öyle mânasızdı ki. Emin olun, içim rahat etti, artık bir sırdaşım var diye pek memnunum; evet, kendisine herşeyi anlatabileceğim bir sırdaş. Haydi bakalım; arkadaşça bir el sıkışalım.

El sıkıştılar. Mathieu, yaşı ilerledikçe bir dertleşme ihtiyaciyle böyle kıvranan, bu hiç tahmin etmediği Sérafine karşısında pek hayrette kalmış, arabanın uzaklaşmasını seyrediyordu. Belki de, eski bir âşıkı seçmek suretiyle, bu manevi soyunuşta yeni bir his duyuyordu. İştahını, tehlikesiz ve sonsuz bir şekilde tatmin isteğine uyarak kimbilir yine nasıl üstün heyecanlarla dolu bir hayata gidiyordu.

Mahallenin hekimi olan Mainfroy, ince ve derli toplu, elma yanaklı, ciddî yüzlü, otuz yaşında bir gençti. Daima redingot giyerdi; orta derece, tanınmamış bazı hekimlere sağlam iratlar temin eden neviden bir kadın müşteriler kafilesi edinmeye başlıyordu. Tatbik ettiği usul, en ufak keyifsizliği ciddiyetle, usanmadan dinlemek, bol bol ilâç vermek, herhangi hastasının kolları arasında kendinden geçmek gibi sersemce bir arzuya kapılmamaktı; zira, doktoruna teslim olan her kadın, tabiatiyle, para vermiyen bir müşteri olur. Onun Sérafine üzerinde nüfuz edinmesine sebep bu oldu; Sérafine, kendi maksadını da anlamak istemiyerek soğuk davranan bu yakışıklı genci dinledi. Çocuk düşürmesi neticesi olan âni ve şiddetli bir sinir buhranına tutulduğu bir gece Sérafine'in oda hizmetçisi, rasgele, bu doktoru bulup çağırmış, o da, ilk muayenede, çocuk düşürme ile neticelenen kurcalamaların farkına varmıştı. Fakat hiçbir şey söylemedi,

müzminleşirse hayatını zehir edecek olan bir marazdan şüpheleniyormuş gibi yaparak Sérafine'i korkuttu. Bu sebeple, kadın, nihayet kendini tamamen doktorun eline bıraktı; hekimin, türlü türlü korkunç sakatlıkları ima eden susmalarla, yarım ağız konuşmalarla baş salladığını gördükçe, endişeye kapılmıştı.

Hoş, doktor Mainfroy, kendisini kusursuz bir meslek dürüstlüğüne sahip sayıyordu; kendi fikrince, mahalledeki öbür doktorların büyük çoğunluğundan ne daha iyi, ne daha fena idi; kadınlara karşı, mübah saydığı hekim şımarıklıkları dışında, bir hastanın itimadını, şahsen suiistimal etmiyeceği muhakkaktı; ama icabında, bazı meşhur cerrahlara çığırtkanlık etmesine, onlara kadın müşteriler götürüp, vicdan rahatlığiyle, komisyonunu almasına bu mâni olmuyordu. Artık, ondan sonra ne olup bittiği onun umuru değildi. Sadece, hatır hoşluğu, mutavassıtlık etmişti, hastalığı görüp icabına göre hareket etmek, üstada, büyük operatöre düşerdi.

Bir seneye yakın bir zaman, Mainfroy ile Sérafine arasında, ikisinin de kendilerini samimî olarak aldanmış zannettikleri, aheste bir komedi oynandı. Muhtemel bir ameliyattan, ikisinden hangisinin daha önce bahsettiğini bile söyliyemezlerdi. Doktor, hemen her hafta muntazaman geliyor, Sérafine, ihtiyaç duyarsa haber gönderip onu çağırtıyor, tedaviye tekrar başlaması için zorluyor, ıstıraplarını mü-

balâgalandırıyor, müthiş sancılardan şikâyet ediyordu. O böyle sabırsızlık gösterdiği için, sonunda, onu herhalde bütün bu üzüntülerinden kurtaracak olan ameliyattan, arasıra bahsetmeğe başlamıştı. Doktor, uzun zaman baş sallamış, işi geciktirmiş, iyi para veren bu müşteriyi kendi hesabına alıkoymağı tercih etmişti. Fakat, sonunda, elinden kaçıracağından, tavassutunu istemekten vazgeçip, ateşli hulyasını aklından çıkaramadığı o kurtuluşa kendiliğinden gitmesinden korktu. Meseleyi mükemmel surette anlamıştı, Serafine'in çektiği acıların tahammül edilir şeyler olduğunu, sadece müzmin bir iltihaptan ibaret olan hastalığına pekâlâ boyun eğebileceğini tahmin ediyordu; zaten, gecelerini idareli kullanmağa razı olsa, bu hastalığı da çoktan beri geçmiş olacaktı. Mainfroy, o andan itibaren, Sérafine'in şifa bulmasından ümidi kesmiş gibi yaptı, iyi olması için herhalde aylarca zaman lâzım olduğunu söyledi. Sonra da, bu türlü hastalıklar, hiç belli olmazdı, belki de teşhisine muvaffak olamadığı bir ihtilât karşısında bulunuyorlardı. Bir gün, kist lâfı etti, kesin bir şey söylemedi, sonra, hemen, Gaude bahis mevzuu oldu, ameliyata, esas itibariyle karar verildi. Lâkin, yine günler geçti, çünkü, Sérafine, dehşet içinde olduğunu, gerçekten feci bir dehşet duyduğunu söylüyordu; bu dehşette, ameliyattan sonraki muhtemel neticelerin doğurduğu türlü türlü endişeler de vardı.

Artık, doktor ne zaman gelse, Sérafine mutlaka onu hararetle sorguya çekiyor, cüreti artırıp, bilhassa, kadınlık arzularının ne olacağını öğrenmek istiyordu. Bazı ahbapları, ameliyattan sonra kadınlık namına bir şey kalmadığını, insanın soğuklaştığını, zevk duymak kabiliyetini kaybettiğini söylemişler, onu korkutmuşlardı. Son tereddüdüne sebebolan endişesi bu idi. Uzvu yok ederek onun vazifesini de ortadan kaldırmak, çocuğu yok etmek, oo; elbette, maksadı zaten bundan başka bir şey değildi; ancak bundan kurtulmak için bıçak altına yatacaktı; fakat, her türlü vazifeden kurtularak, artık istediği gibi harekette serbest kalıp, muhafaza etmek için can attığı arzuyu yok etmek, bütün hazzı imha etmek, onu utançtan ve öfkeden öldürecek feci bir aldanma olurdu. Doktor, gülümsüyor, omuzlarını silkiyor, bu sözlere, dedi kodu diyor, ameliyat geçiren kadınların onda dokuzunun gençleştiğini, elli yaşına kadar taravetlerini muhafaza ettiklerini, hazdan mahrum kalmak şöyle dursun daha fazla ateşlendiklerini, hattâ ameliyatın mahzurlarından biri de zaten bu olduğunu söylüyordu.

Mainfroy, bu teminatı verdiği gün, Serafine, iffetten ileri gelme bir endişeye düşmüş gibi, onu susturdu. Fakat, ateşlenen yüzü sevinç saçıyordu.

— Aman; Doktor, beni teskin etmek için, ameliyattan sonra bir de tedaviye mecbur

olursanız?... Şaka ediyorum, gülüyorum, ama, emin olunuz ki, dünden beri müthiş ıstırap içindeyim. Sonra, insanın, belki de öldürücü bir hastalığı vücudunda taşıyıp durduğunu düşünmesi korkunç bir şey... Ne yapalım? Çok korkuyorum, ama razı oluyorum, beni Gaude'a götürün, mademki mucizeler yaratıyor diyorsunuz, ameliyat olacağım.

Mainfroy:

— Elbette, dedi, bütün gazeteler, onun en son ameliyat ettiği kadınla meşgul. Birkaç aydan beri, hayret verici başarılar kazandı. Biliyorsunuz, şu size bahsettiğim Euphrasie adlı işçi kızı ayağa kaldırdı. Şimdi, evine döndü, eskisinden çok daha sıhhatli; sizin hastalığınız da bir parça onunkine benziyor gibi, en hafif cinsinden; kist'i varmış dedilerdi.

Sérafine bir sayha kopardı;

— A; sahi, dedi, gidip onu görecek, malûmat istiyecektim. Gaude'tan benim için randevu istemeden evvel, bekleyin, olmaz mı?

Euphrasie Moineaud, ekşi suratına ve sıskacık vücuduna tutulan, güler yüzlü genç duvarcı Auguste Bénard'la evleneli beri, Grenelle'de, Caroline sokağında, hem mutfak, hem yemek odası, hem yatak odası vazifesi gören büyük bir odada, kocasiyle beraber yaşıyordu. Bir de karanlık, daracık bir oda vardı ki, sonradan, dört sene sonra üç çocukları olunca, ikiz büyük oğullarının karyolasını kur-

mak suretiyle kullanmışlardı. Bir oğlan olan en küçüğün beşiği, anne ile babanın karyolasının ayak ucuna yerleştirilmek icabetti. Fabrikayı bırakan, evinde çoluk çocuğiyle çok fazla işe boğulan Euphrasie, orada temizlik mucizeleri yaratıyor, mutlak hâkim olarak hüküm sürüyor, dehşetiyle herkese dediğini yaptırtıyordu; son loğusalığından sonra, müthiş sancılara yakalanmış, âdeta kötürüm olmuştu. Herhalde, loğusa yatağından, vaktinden çok evvel çıkıp tekrar çalışmağa başlamış olsa gerekti; uzun zaman mücadele etti, kocasını üzdü durdu; onu öyle avucu içine almış, huysuzluğu ve geçimsizliği ile öyle nüfuzu altına sokmuştu ki, adam, iriyarı bir erkek olduğu halde, bu kızıl çekirgenin karşısında korkudan tir tir titriyordu. Nihayet, hastaneye gitmeğe razı olmuştu; Gaude'un kliniğinde, ameliyat edilmiş, iyileşmiş olarak çıktığı söyleniyordu. Gazeteler, on beş gündür, meşhur cerrahın bu son başarısından bahsediyorlar, bu evli, namuskâr, müthiş bir hastalığa yakalanmış genç işçi kadının dokunaklı macerasını anlatıyorlar, onun, muhakkak bir ölümden kurtarıldığını, eskisinden daha sıhhatli, daha sağlam bir halde kocasına, çocuklarının yanına gönderildiğini yazıyorlardı. Bu, ameliyat olmak hevesine kapılan kadınlara gösterilmiş bir şaheserdi, kesin bir örnekti.

Sérafine, izahat almak isteğiyle, o sabah, saat on bire doğru Bénard'ların evine geldiği

zaman, tesadüf, tekmil aile efradı oradaydı. Çalıştığı yapı yeri civarda bulunan Bénard, evdeydi, masanın bir ucunda çorba içiyordu; Euphrasie de, ayakta, ortalığı süpürmekle meşguldü, bir yandan da, mütemadiyen etrafı kirleten üç yumurcağı azarlıyordu. Moineaud ana bile. oradaydı, kızını yoklamak için ayak üstü uğrayıvermiş, elleri önlüğünün altında, o silik ve mızmız halile bir iskemleye ilişmiş, oturuyordu; son seneler zarfında pek ihtiyarlamıştı.

Sérafine:

— İyileştiğinizi haber aldım da, dedi, sizi pek genç yaşınızda, fabrikada tanımış olduğumu hatırladım, önce tebrik etmek istedim; sonra da, bir ahbabımda sizin hastalığınız var, merak ettim, bir sorup anlıyayım, dedim.

Zavallılar, bu beklenmedik ziyaretten telâşa düşmüşlerdi. Madamla baronu tanıyorlardı, fabrikadaki işçi kızlar arasında, onun efsanevî servetine, emsalsiz hayatına dair rivayetler dolaşmıştı. Yine de, o lûtfen bir sandalye alıp oturduktan sonra, duvarcı, çorbasını bitirmek için tekrar sofra başına geçti; Moineaud kadın da, yerine oturmuş, yine sersem sersem susuyordu.

Euphrasie, hep ayakta, süpürgesine dayanmış, anlatıyordu.

— Nasıl anlatayım, madam, muhakkak ki pek sıkıntılı olmadı. Ben, hastaneye gitmek istemiyordum, çünkü, bizi birçok kereler bedava tedavi eden doktor Boutan, beni mu-

ayene ettikten sonra, çok sabırlı ve ihtiyatlı olmak şartiyle, evimde pekâlâ tedavi edilebileceğimi söylemişti. Lâkin, hep kendimle meşgul olmak zorunda kalacağımdan başka, hiçbir iş görmememi de tavsiye ediyordu; e, insanın kocası, çoluğu çocuğu olunca, hiçbir iş görmemesi kabil mi? Hâsılı, günün birinde, sancılarım artınca kararımı verdim.

Sérafine sordu:

— Peki, hemen ameliyat ettiler mi?

— Yoo, hayır madam, hayır, hattâ o zaman, ameliyatın lâfı bile yoktu. Bunu ilk defa söyledikleri zaman öfkelendim, çıkıp gitmek istedim; beni sakat edecekler, kocam benden iğrenecek diye düşünmüştüm. Doktorlar bu sözlerime gölüyorlardı, nihayet, eğer ölümü tercih ediyorsan, kendi bileceğin şeydir, dediler. Bir hafta daha beni kendi halime bıraktılar, bir aya kadar mutlaka öleceğimi söyleyip duruyorlardı. Böyle bir şeyi düşüne düşüne yaşamak hoş bir şey olmuyor, malûm ya, insan, ölmemek için kolunu, bacağını bile kestirir, sonra da, bana nasıl ameliyat yapmak istediklerini sorduğum zaman ya cevap vermiyorlardı, yahut da, ehemmiyetsiz, olağan, acısı bile duyulmıyan bir şeyden bahseder gibi konuşuyorlardı. Üstelik, bu ameliyatı yaptırmağa razı kadınların sayısını, kabil değil tahmin edemezsiniz, her sabah üçer dörder tanesini koğuştan alıp götürüyorlar, sonra geri getiriyorlar, iyileştiklerini söylüyorlardı... Ben

de onlar gibi ameliyat olmağa işte böylece karar verdim. Yoo; kendi isteğimle razı oldum şimdi de, bu işin olup bittiğine pek memnunum.

Bénard, ağzı dolu, onun lâfını yarıda kesti.

— Ne olursa olsun, senin yanında bir saate yakın kaldığım o pazar günü, içindeki bütün âletlerini söküp alacaklarını pekâlâ haber verebilirlerdi, bana kalırsa, bu iş kocaya ait bir iştir, onun izni olmadan yapılamamalı idi. Sana bile haber vermediler, içinde hiçbir şey kalmadığını öğrendiğin zaman, aptal aptal bakakaldın.

Euphrasie öfkelendi, onu bir el işaretiyle susturdu.

— Verdiler, bana haber verdiler. Yani, meseleyi açıkça söylemediler, ama öteki kadınlara ne yapıldığını pekâlâ görüyordum, dönüp senin yanına geldiğim zaman, vücudumun bütün kalmıyacağını seziyordum... Neyse, ne yapalım? Biraz fazla, biraz eksik olmuş, aldırma; Acınmana lüzum yok, çünkü görünürde bir şey değil. Yanağımda kesik olacağına bu daha iyi.

Fakat, Bénard, başı çorba tabağına eğik, hâlâ söyleniyordu.

— Ben o fikirde değilim. Bana haber vermeleri lâzımdı. Önce sana anlatmalı idiler ki, bütün aletlerini aldıkları için, artık bir daha çocuğun olmıyacaktır.

Sonra, patlamasına sebebolduğu fırtınanın altında çorbasını yemeğe devam etti.

— Susl Yine beni hasta edeceksin.. Üç çocuk yetmiyor mu? Annem olacak zavallı budala gibi, sen de bana sürü ile çocuk doğurtturacağını mı sanıyordun?... Siz söyleyin Madam, bizim gibi fakir insanlara üç çocuk yetmez mi?

Sérafine, neşe ile haykırdı:

— Aman, ne diyorsunuz, üç fazlası varl.. Peki, ameliyatta insanın canı çok acıyor mu?

— Farkına varılmıyor, Madam, çünkü uyutuyorlar. Uyandıktan sonra hiç de hoş bir şey değil, ama, tahammül ediliyor.

— Hasılı, iyileştiniz ya?

— Evet, iyileştim, zaten orada da öyle dediler.. Eskiden, belimde, böğürlerimde öyle sancılar olurdu ki avaz avaz haykırırdım. Şimdi, arasıra, hafif nöbetler geliyor, o kadar, bütün yaralar kapanınca, artık hiçbir şey duymıyacağıma söz verdiler.

Canını sıkan bir şey vardı; eski kuvveti yerine gelmiyordu. Bütün gün ev işi görüyor, elinden süpürge düşmüyordu, temizlik merakı, kocası için bir işkence haline geliyordu; tükürmek yoktu, kımıldamak yoktu, daha sokak kapısının önünde, duvarcı kunduralarını çıkarmağa mecburdu. Sonra, üç çocuğunu, bir yerleri bir parça kirlense, yıkıyor, hırpalıyordu. Hastaneden çıkalıberi, çabucak yoruluyor,

bir iskemleye yığılıyor, artık hiçbir işe yaramadığı için ye'se düşüyor, öfkeleniyordu.

Süpürgesini bıraktı, oturdu:

— Görüyorsunuz ya, Madam, diye devam etti, on dakikada halsiz kalıveriyorum. Neyse, sabretmek lâzım, eskisinden daha kuvvetli olacağımı vadettiler.

Bu teferruat, Sérafine'i hiç ilgilendirmiyordu, onun zihnini kurcalıyan bir tek düşünce vardı, o nazik meseleye dair soracağı sual için, henüz dürüst bir şekil bulamamıştı. Nihayet, herşeyi göze aldı, fütursuzca hayasızlığiyle Bénard'a bakarak, açıkça konuştu:

— Kocalar, çocukları olmamasına yine razı olurlar, ama evlerinde gönüllerine eğlence bulamadılar mıydı, iş fena olur; bir kadın da iktidarsız oldu muydu, bir karı koca hayatı için bundan büyük felâket olmaz.

Duvarcı, bu sözün mânasını anladı, bol bir kahkaha attı.

— Ool Madam, o cihetten bir şikâyetim yok. Eğer, hastaneden geri gönderdikleri günden beri onu dinleseydim, durmadan gönül eğlendirmek icabederdi.

Euphrasie utanmış, öfkelenmiş, çirkin sözlerden hoşlanmıyan namuskâr kadın sıfatiyle, onu yine bir işaretle susturmuştu. Sérafine de çok keyiflenmiş, aldığı malûmata pek memnun olmuş, öğrenmeği o kadar istediği şeyi öğrenmişti; oturduğu sandalyeden kalkmak üzereyken, konuşulan şeylerin dışında kalmış gibi,

o ana kadar hiç ağzını açmadan uyuklıyan Moineaude kadın, ağır ağır, sonu gelmez bir sürü lâf etmeğe başladı.

— Çok doğru, zavallı budala anan, bir sürü çocuk peydahladı. Pişman da değil, çünkü kocası öyle istiyordu. Gel gelelim, ne karısı ne kocası, bunun mükâfatını görmediler. İşte, baban, hâlâ fabrikada, Victor askere gitti geldi, orada tek başına çalışmaktan canı çıkıyor; Victor da belki, Eugène'imiz gibi, kim bilir hangi bucakta ölecek. Üç oğlumuzdan, evde kala kala en küçüğü kaldı, o Alfred olacak hayta; mektepten kaçabildiği kadar kaçıyor, sabahtan akşama kadar sokakta, daha yedi yaşında öyle ahlâksız ki, eskiden on beş yaşında o kadar ahlâksız çocuk görülmezdi. Sözüm ona dört kızımız var, onlar da öyle, yanımda bir Irma kaldı, daha gelin olacak yaşta değil, çok küçük, çalışmağı hiç sevmiyor, günün birinde kötü olacak diye öyle korkuyorum ki Sen de az kaldı, ölüyordun. Şimdi de, Cécile hastaneye girdi. Zavallıcık Norine'e gelince:...

Yeisli yeisli başını salladı, sonra bitip tükenmek bilmiyen sızlanmasına devam etti, çocuklarının herbirinden tekrar bahsetti, hiç yüzünü güldürmediklerini uzun uzun diline doladı, babalarının haline acıdı; neredeyse beş sene olacaktı ki, dolap beygiri gibi çalışıyor, çocuklarından gördüğü fayda, onları dünyaya getirmiş olmak sevincinden ibaret

kalıyordu. Hoş, zavallı yavrucaklar da, şimdi yuvadan uçmuşlar, rasgele bir yerlere düşmüşlerdi, babalariyle analarından daha bahtlı değillerdi, onlar da çocuk doğurmağa başlamışlardı, o çocuklar da, kendilerinden daha mesut olacak değillerdi. Rikkate gelerek, tekrar Norine'in adını anınca, Euphrasie, şiddetle sözünü kesti.

— Yool Anne, biliyorsun ya, onun adını benim yanımda ağzına almaktan seni menettim... Yüz karası o; yolda rasgelirsem, tokatlıyacağım. Bir çocuğu daha olduğunu söylediler, Allah bilir çocuğu ne yapmıştır! Irma olacak o haylaz kız kötü olduğu gün, bilmiş ol, onu mahveden Norine'dir.

Ablasına, o zevk düşkünü, tombul ve güzel kıza karşı beslediği bütün eski hınç, namuskârlığiyle övünerek etrafındakileri el pençe divan durduran bu sıska ve kuru ev kadınının yüreğinde, diriliyordu. Zıttına gidip bir buhrana yakalanmasına sebebolmak korkusiyle, ne annesi, ne kocası, bir kelime ilâvesine cesaret edemediler.

Sérafine, tekrar ilgilenmiş, şu suali sormuştu.

— Kızınız Cécile'in de hastaneye girdiğini söylüyordular; değil mi?

— Ya, sormayın, Madam. Talihi gülmüştü, mösyö Froment ev işlerine yardım etsin diye, işlettiği çiftliğe alıvermişti. Ama, hastalık geldi çattı, boğazıma yumruk gibi bir şey

tıkanıyor, beynime sanki çivi batıyor, diyordu. Sonra, birdenbire, beline, bacaklarına indi, o hale geldi ki, kımıldasa, avazı çıktığı kadar haykırıyor, Euphrasie'ye yaptıkları ameliyatı ona da yapacaklar.

Bénard, çorbasını içip bitirmiş, ayağa kalkmıştı:

— On yedi yaşında bir kızın bu ameliyatı yaptırması pek de hoş bir şey değil, hanil

Karısı aksi aksi haykırdı:

— Benden daha nazlı bebek değil ya bul Hem, mutlaka lâzımsa, niçin yaptırmıyacakmış? Ölmiye niyeti varsa o başka.

Moineaude kadın, yine o şikâyetli tevekkülüne bürünmüştü.

— Yok, kızlarımdan ikisinin de böyle olması, artık fazlal diye söylendi.

Sérafine, teşekkür ederek, çocukların ikisine de pasta alırsınız diye birer frank verip bütün aile efradının hayır duasını alarak çıkıp gitti. Hemen ertesi gün de Mainfroy'yı, Cécile hakkında malûmât toplayıp getirmeğe memur etti; bu yeni ameliyatın neticesini öğrenmedikçe hiçbir karar veremiyeceğini aklına koymuştu. Doktor, Cécile'in Gaude'un kliniğinde bulunduğunu teyidettikten sonra, Sérafine, kızın ameliyat olmasını bekledi. Üç hafta sanra, doktor, bir sabah onu genç kızın ziyaretine götürdü, Cécile hâlâ koğuşta yatıyordu, nekahete giriyordu. Bu ziyaret, âdeta

şiddetle merak edilen, eğlenceli bir şey gibi oldu.

Gaude, hastanede, kendisine ait üç kadın koğuşu üzerinde, saygı gören, mutlak bir hâkim sıfatiyle hüküm sürüyordu. Birinci sınıf bir cerrahatı, parlak bir zekâya sahip, şen ve haşin bir adamdı, elinde eşsiz bir hafiflik, beceriklilik vardı. Sanatiyle mağurdu; gerçi vicdan huzursuzluğu duymuyordu; lâkin aşağılık hesaplar yapacak, şüpheli dolandırıcılık hareketlerine baş vuracak tıynette de değildi; para kırıyordu, çığırtkanları vardı, büyük kârlar getiren koskoca bir endüstri işletiyor, zengin müşterileri istismar ediyordu, ama, bu işin kârdan ziyade, ismi etrafında gururunu okşıyan bir patırdı temin etmesine memnundu. Sanatını alenen yapıyordu, elinden gelse, bütün Paris halkını ameliyat masasının etrafına davet edecekti. Onu, önünde büyük beyaz önlükle, bilekleri meydanda, hayatı bildiği gibi kesip biçen bir tanrı kadar güzel, iş başında gösteren çeşit çeşit resimler, adını etrafa yaymıştı. Büyük bir meharetle bir karnı açıp içini muayene ettikten sonra tekrar dikmekte yekta idi. Bazan, daha iyi görmek için, diktiği karnı bir kere daha açardı. Antiseptik usul sayesinde, ameliyat artık bir oyuncaktan ibaretti, hiçten bir sebeple, sadece görüp anlamak zevki ile ameliyata karar veriyordu. Ne kadar kadın gelirse gelsin, hepsi ameliyat ediliyordu. Teşhis hatası olursa, hasta zannet-

tiği bir uzvu sağlam bulacak olursa, kesip biçmeden dikmek istemediği için, yine de bir şey kesiyordu. Bu hastane kliniğinde, binlerce biçare kadın üzerindeki tecrübeleriyle edindiği ve onu, altına boğulmuş bir put haline, aklından zoru olan bütün milyoner kadınların yüce iğdişçisi haline getiren o hayret verici ustalığı, ameliyattaki başarıları, Paris'in bir ucundan öbür ucuna kadar yayıyor, kutluyordu.

Mainfroy'nın alıp getirdiği Sérafine, içinde solgun benizli kadınların yattığı, küçük beyaz karyolalar dizili geniş, beyaz salona girince birkaç gün evvel ameliyat edilen Cécile'in başı ucunda Mathieu'yü görüp şaştı. Mathieu, ameliyatı haber almış, bu çok hazin âkıbete karşı bir sempati duyup kızı görmeğe gelmişti. Cécile, yatakta hıçkırıyor, o da hiç konuşmadan, orada ayakta duruyordu. Kız, on yedi yaşında olduğu halde, ince ve cılız kalmış, boya çekmişti, kolları, omuzları, göğsü, bir küçük kız çocuğununkilere benziyordu. Başı yastıkta, sarışın saçları dağınık, kederden ve ıstıraptan harabolan zayıf yüzü, solgundu. Dudakları titrek, gözleri kızarmış, teselli kabul etmez bir yeis nöbeti içinde hıçkırıyor, hıçkırıyordu.

Sérafine:

— Nesi var, kuzum? diye sordu. Ameliyat iyi yapılmadı mı? Rahatsız mı?

Mathieu:

— Yok yok, dedi, ameliyat iyi yapıldı. Bir şaheser olmuş, diyorlar, o kadar parlak bir başarı ki, hazır bulunanlar neredeyse alkışlıyacaklarmış. Demin kendisi söylüyordu, hiç canı acımamış.

— Peki, öyle ise niçin ağlıyor?

Mathieu bir lâhza sustu. Sonra, rikkat ve merhametle:

— Kendisine daha şimdi haber vermişler, kocaya varırsa hiç çocuğu olmıyacakmış.

Sérafine, hayretler içinde, bu sıskacık kıza baktı.

— Ne, bunun için mi ağlıyor? Buna mı acınıyor?

Mathieu, Sérafine'in müstehzi bir gülüşü zaptettiğini görünce, gayet ciddî bir tavırla ona doğru dönmüş, gözlerini ta gözlerinin içine daldırmıştı.

— Evet, besbelli öyle, dedi... Bazı zavallı, hasta ve bir parasız kızlar var ki, hiç çocukları olmıyacağını öğrenince kederleniyorlar.

Sérafine karyolaya yaklaşmıştı; Cécile'e bir iki sual sormak için, onun bu büyük kederini bir parça teskin etmek, göz yaşlarını dindirmek istedi. Genç kız, harap yüzünü sarışın saçları arasından meydana çıkardı, hıçkırıklarını içinde boğmağa çalıştı, nihayet cevap verdi.

— Artık ıstırabınız kalmadı değil mi yavrucuğum?

— Hayır, Madam, artık bir şeyim yok.

— Ama, ameliyat olurken canınız çok acıdı mı?

— Hayır, Madam, acıdı diyemem, hiçbir şey bilmiyorum.

Cécile, tekrar hıçkırmağa, daha şiddetle sarsılarak hıçkırmağa başladı. Ameliyat aklına gelince, bütün aletlerinin alındığını, asla, ama asla çocuk doğuramıyacağını hatırlamıştı. Aşkın da, analığın da bilmediği tarafı yoktu, etrafındaki kirlilikler ortasında bakire kalmış bir sokak kızı idi. Kızlığının baharında böyle sakat bırakılan bu bakire, analık duygusunun verdiği yeisle feryadediyor, Cécile, kendisinde mevcut olduğunu dahi bilmediği öfkeli bir ümitsizliğin insiyaklı feryadiyle haykırıyor, bu feryat uzun uzun çıkıyor, sel gibi göz yaşlariyle bir türlü dinmiyordu.

Tam o esnada, koğuşta bir sevinç peyda oldu, Gaude mutat ziyaretleri dışında, bazan yaptığı gibi, kısırlaştırdığı uysal kadın hastalarına babaca ilgisini göstermek için, çıkageldi. Yanında, yalnız, hilekâr gözlü, bayağı ve aşağılık yüzlü tıknaz bir genç olan Sarraille isimli asistan vardı. Gaude'un kendisi ise, kızıl saçlı, yakışıklı, levent gibi bir adamdı; itina ile tıraş olmuştu, neşeli ve haşin ablak yüziyle gerçekten zekâ ve kuvvet ifadesi saçıyor, üstün bir nüfuz sahibi olduğunu gösteriyor, halk arasına karışmağa tenezzül eden yüksek bir şahsiyet teklifsizliğiyle davranıyordu. Hastalarından birinin, "Cicim„ adını verdiği kadının

öyle ağladığını görünce ilerledi, üzüntüsünün sebebini anlamak istedi. Sonra, işi anlayınca, bu hali lûtfen hoş gören bir tebessümle:

— Teselli bulacaksınız, cicim, dedi? Bu öyle bir şeydir ki, insan pekâlâ unutur gider, ilerde göreceksiniz.

Gaude, hiç evlenmemişti, kaşarlanmış bir bekâr, zürriyetsiz bir erkek olarak yaşıyordu, en son akidesi, insanlara karşı duyduğu tam bir istihkardı. Ne kadar az insan yaratılırsa o kadar iyi olurdu. Budalalardan ve haydutlardan ibaret bu nesil, daima, fazlasiyle üreyip kaynaşacaktı. Kısırlaştırdığı her kadında, rüşeym halindeyken ezdiği muzır tohumdan dolayı övünmesi için, onu fazla teşvik etmeğe lüzum yoktu. Sonra, doktorun, hastalariyle arasında geçen ihtiyatlı aşk başarılarından bahsediliyor, artık, çocuk doğurma tehlikesiyle karşılaşmıyacaklarına emin oldukları için, bilhassa, ameliyattan sonra, neşterin tahrik ettiği arzulara kapılarak, kurtuluşun verdiği ilk sevincin sevkiyle onunla cilveleşen kadınların bir saraylılar kafilesi kadar çok oldukları söyleniyordu.

Mainfroy, doktor Gaude'u, bir lâhza bir köşeye çekti, ona la baron de Lowicz'i takdim etti. Gülümsemeler oldu, monden iltifatlar teati edildi, ilk bakışmaları derhal bir anlaşma takibetti; sonra, meşhur cerrahın muayenehanesinde, öteki hafta için bir randevu tesbit edildi.

Gaude, nihayet bir selâm daha verip, koğuşu dolaşmak üzere uzaklaşacağı sırada,

elini, mütevazı ve dürüst meslektaşı Mainfroy'ya uzattı, onun elini kuvvetle sıktı; böylece, iş halledilmiş oldu. Cécile, yüzü saçlarına gömülü, hâlâ ağlıyordu. Artık cevap vermiyor, işitmiyordu. Onu kendi haline bırakmak icabetti.

Mathieu, Sérafine'le birlikte koğuştan çıkarken:

— Ey, karar verdiniz gibi görüyorum, dedi. Çok mühim bir mesele.

Sérafine sakin sakin cevap verdi:

— Ne yapayım? Fazla rahatsız oluyorum. Sonra da, bu iş hiç aklımdan çıkmıyor, artık kesip atmak lâzım.

Sérafine, on beş gün sonra, Lille sokağında, rahibelerin idaresindeki bir hastanede ameliyat oldu. Burası, bahçeler ortasında bir nevi manastırdı; Gaude "Kibar madamlar„ dediği kadınları, orada, pürüzsüz bir manastır huzuru içinde kısırlaştırıyordu. Yardımcı olarak, yanında, öküz suratını andıran yüzünü, omuzlarına gömülü kafasını, seyrek sakalını, şakaklarına yapışık sert saçlarını kadınların hiç sevmediği Sarraille'dan başka kimse yoktu; fakat Gaude, onun, ilham ettiği soğukluktan dolayı isyan halinde, çabuk bir başarı elde etmek için duyduğu azgın ihtiyaçla her işi göze almış sadık bir köpek, azimli bir genç olduğunu biliyordu. Ameliyat, tabiî, harikalı bir şey, bir elçabukluğu mucizesi oldu, kesilen uzuv çıkarıldı, bir hokkabazın hünerli ellerine geçmiş gibi, uçup gitti, kayboldu.

Sérafine, hasta olmadığı, sağlam, bütün kuvvetine sahip bulunduğu için, ameliyata çok iyi dayandı, kısa bir nekahetten sonra, Alpes'lerin yahut mavi denizin kenarında yaptığı bir kürden döner gibi, pür sıhhat ve pürşaşaa, tekrar cemiyet içinde gözüktü. Ona o sıralarda tekrar tesadüf eden Mathieu, küstah neşesinin karşısında şaşırıp kaldı; Sérafine, azan istekleriyle öyle coşmuştu ki, pembeleşen yüzü bu arzuların aleviyle tutuşuyor; nihayet kısır kalmanın, vücudunu verebilmenin, korkusuzca iştah gidermenin zaferiyle öyle hayasızlaşıyordu ki, etrafta hep erkek araştıran gözleri, geçirdiği geceleri, sokaktan gelip geçen herkese açık yatağını, şehvetinin taşkınlığını ve ulaştığı yokluğu anlatıyordu.

Bir gün, Mathieu, Boutan'ın evinde öğle yemeği yemişti, bu meseleyi konuştular. Doktor, bütün bu işlerden daima haber aldığı için, vakayı biliyordu. Gitgide öfkeli bir eda alan, esefli bir sesle konuştu.

— Gaude, yine neyse, birinci derecede bir cerrahtır, sırf sanat iptilâsına kapıldığını kabul edeyim. Fakat, ötekilerin, ona bakıp kendilerinde salâhiyet görenlerin yapıp durdukları işleri, vatana, beşeriyete karşı işledikleri korkunç fenalığı bilseniz!... Kesin zaruret olmadıkça bir kadını böyle kısırlaştırmak, düpedüz cinayettir. Bu işi yapmak için ö.üm tehlikesi olmalı, her türlü tıbbi müdahalenin kifayetsizliği anlaşılmalıdır. Bugün, ameliyat

edilen yirmi kadından, en az on beşi, akıllıca tedavilerle şifa bulabilirler. İşte meselâ şu iki hasta, Moineaud'nun kızları. Euphrasie'yi ben tedavi ettim, hastalığı, muhakkak ki müzmin bir ufunetten ibaretti; gerçi çok ıstıraplı bir şeydi, fakat ciddî bir tedavi görse iyileşirdi; keza Cécile'e de baktım, sinir nöbetlerine müptelâ bir kız, şiddetli nevraljilere yakalansa gerek. Fakrüddemlileri ameliyat etmek, sinir hastalarını ameliyat etmek, mânasızdır, hapis cezasına, kürek cezasına lâyık bir harekettir. İşittiğime göre, zır delileri, sakinleştirmek için kısırlaştırma tecrübesi yapacak kadar ileri gitmişler... Neylersiniz? Bugünün çılgınlığı da bu, yüklü vizite ücretleri almak hırsiyle uygun düşen bir çılgınlık, sanırım. Yukarıdan aşağı, büyükten küçüğe, herkes, kısır kadınlar yaratan bu menfur zanaatla para kırıyor. Şurada, evli bir kadının karnı yarılıyor, tam verim halindeki hayat kaynağı koparılıp alınıyor. Beride, bir bakire, henüz gonca halindeki analığı, daha çiçek açmadan yok edilip, sakat bırakılıyor. Mütemadiyen, her tarafta, bir kesip biçmedir gidiyor. En ehemmiyetsiz hastalık yüzünden, vücudundan şüphe edilen en küçük bir illet yüzünden bıçağa müracaat ediliyor, aldanılmışsa, sıhhatli uzuv kovaya atılmakla işin içinden çıkılıyor. Çoğu zaman, kadının kendisine de, kocasına da, ailesine de haber verilmiyor, hasta, başına gelcni, müşahede raporunu okuduktan sonra

anlıyor. Adam sende; ne ehemmiyeti var, bir kadın eksik olmuş, bir zevce, bir ana eksik olmuş, ne çıkar?... İşin ne hale geldiğini de biliyorsunuz. Hastanelerde, senede iki üç bin kadın kısır ediliyor. Hususi kliniklerde, bu rakam en az bir mislidir, çünkü oralarda, ne engel olacak şahitler var, ne de herhangi şekilde kontrol. Sadece Paris'te, on beş yıldan beri yapılan ameliyat sayısı otuz kırk bindir. Hulâsa, analık özü, muzır bir ot gibi biçilen, koparılan Fransa kadınlarının sayısı, beş yüz bin, yarım milyon tahmin ediliyor. Aman yarabbi, yarım milyon! yarım milyon nafile mahlûk, yarım milyon ucube!

Doktor Boutan, bu rakamları, büyük bir feryat halinde haykırmıştı, acı bir istihfafla sözünü bitirdi.

— Asıl fenası şu ki, bütün bu iş yalan dan, aldatmadan ve hırsızlıktan ibaret. Şöhretleri uğrunda neşrettikleri istatistikler yalancıdır. Yarınki müşterileri aldatıyorlar, verdikleri ümitleri hemen hiçbir zaman gerçekleştirmemek suretiyle onların cebinden paralarını çalıyorlar. Bütün bu kısırlaştırma modası, böylece, geniş bir aldatma esasına dayanıyor, çünkü mesele, ameliyatın başarı kazanıp kazanmamasında değildir, ameliyattan sonra hastaları göz önünde bulundurmak, ne hale geldiklerini incelemek, fert ve cemiyet bakımlarından kesin sonuçların neler olduğunu görmek lâzımdır. O zaman, ne müthiş hayal

sukutlariyle karşılaşılacak, ıstıraplarla, kayıplarla, felâketlerle dolu ne korkunç cehennemlere yuvarlanılacakl bir uzvun faaliyetini durdurmakla o uzva şifa verilmez, tekrar ediyorum, ucubeler yaradılmış olur, ucube ise, her türlü sıhhatin, her türlü saadetin zıddıdır. Bunun sonunda, ölçüsüz bir zarar vardır, ziyan olmuş, mahvolmuş hayat, katledilmiş beşeriyet vardır. Kadın kısırlaştırıcıların bıçağı bize, on sene içinde, Prusyalı kurşunlarının o müthiş yıl zarfında yaptıklarından daha çok fenalık etti.

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de, temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen dört sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi ve bereketli toprağı mütemadiyen çoğaltma faaliyetiyle, hayatın ölümle ezelî savaşında, yine zafere eriştiler. Arzu, alev gibi yakıcı, gelip geçiyor; o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta, sıhhatli olmaktaki kudretleri sayesinde, onları bereketlendiriyordu; azimleri faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın yapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayretleri, üst tarafını tamamlıyordu. Fakat, son iki sene, zaferi, ancak sürekli bir savaşla elde edebildiler. İki kış, karlar yağdı, buzlar tuttu, kötü bir mevsim oldu; arkasından mart rüzgârları esmeğe başlayınca, dolular yağdı, buzlar buğday başaklarını yerlere serdi. Lepailleur'ün,

hasetçi ve âciz gülüşiyle savurduğu tehdit gibi, toprak âdeta üveyana oldu, emeklerine karşı nankör, zararlarına karşı kayıtsız davrandı. O iki yıl, ancak, yine Séguin'den satın aldıkları yirmi hektar toprak sayesinde işin içinden çıkabildiler; bu yirmi hektar, yaylanın batısında, yine bataklıklar kurutularak elde edilen geniş bir özlü toprak parçasıydı; donlara rağmen, ilk verdiği mahsul, son derece bereketli oldu. Arazi, genişliye genişliye kuvvet buluyor, aksiliklere göğüs geriyordu. Mathieu ile Marianne, büyük aile tasaları da geçirdiler, o zamana kadar dünyaya gelmiş bulunan beş çocukları, onları bir hayli üzdü, bir hayli yordu. Tıpkı toprak için yaptıkları gibi, çocuklar için de, günlük bir savaşa girmişlerdi, her gün bir sürü ihtimamlar gösteriyorlar, korkular geçiriyorlar, her gün bir kurtarma işiyle uğraşıyorlardı. En küçük çocukları Gervais, bir habis humma yüzünden, az kaldı ölüyordu. Küçük Rose da, ağaçtan düşmüş, yalnız bir ezikle kurtulmuş, fakat onlara, korkunç bir helecan geçirtmişti. Lâkin, öteki üç çocuk, Blaise, Denis ve Ambroise, körpe meşe ağaçları kadar sıhhatli gürbüz ve neşeli idiler. Marianne, altıncı çocuğunu doğurup, bir kız evlât olan bu çocuğu Claude diye şirin bir adla isimlendirdikleri vakit, Mathieu, bu kuvvet ve servet artışı karşısında büyük bir sevinç duymuş, aşklarının bu yeni hediyesini kutlamıştı.

Ondan sonraki iki sene, ezelî didinmeler, üzüntüler ve sevinçler biribirini takibetti, aynı zaferlere ulaştı. Marianne yine doğurdu, Mathieu, daha başka topraklar elde etti. Hep çok çalışılıyor, çok hayat sarfediliyor, çok hayat gerçekleştiriliyordu. Bu sefer, arazinin, kıraç topraklar kısmını, asırlardan beri üzerinde hiçbir şey yetişmiyen kumluk ve taşlık bayırları genişletmek icabetti. Yaylanın, yatak içine alınan, bu bakımsız araziye yayılan kaynakları, oraları azar azar bereketlendiriyor, gitgide büyüyen nebatlarla örtüyordu. Önce, hayal sukutlariyle karşılaştılar, yaradıcılık gayreti için öyle sabırlı bir azimle çalışmak icabetti ki, başarısızlığa uğramaktan korktular. Fakat, orası da taşkın mahsul verdi; satın alınan orman kısmındaki hesaplı ağaç kesimleri büyük kârlar getiriyor, o zamana kadar çalılıklarla örtülü geniş boşlukları ekime tahsis fikrini veriyordu. Arazi genişledikçe, çocuklar da büyüyordu. Üç büyük oğlanı, Blaise'i, Denis'yi ve Ambroise'ı, Paris'te bir liseye yerleştirmek icabetmişti; her gün, ilk trenle güle oynıya oraya gidiyorlar, her akşam eve dönüyorlardı; öbür üç çocuk, küçük Gervais ile kızlar, Rose ve Claire, hâlâ, tabiat ortasında, sereserpe büyümekte idiler. Onlardan yana, mutat üzüntülerden, bir okşayışla dinen acılardan bir güneş ışığının kuruttuğu göz yaşlarından başka bir şey görmediler. Fakat, yedinci çocuğunu, Marianne o kadar zahmetli

doğurdu ki, Mathieu, bir an, onu kaybedeceğinden korktu. Genç kadın, kümesten dönerken düşmüştü; şiddetli sancılar baş gösterdi. Marianne yatağa yatmak zorunda kaldı, ertesi gün, çocuğu henüz sekiz aylıkken doğurdu; alelâcele çağırılan Boutan, ne ananın, ne çocuğun hayatını taahhüdedebildi. Müthiş bir telâşa kapıldılar, Marianne'ı bu tehlikeden kurtaran şey, sağlam sıhhatiyle müvazeneli mizacı oldu; Grégoire adını verdikleri çocuk da, kaybettiği zamanı kazanıyor, her türlü hayatın tabiî kaynağından hayat alırcasına, onun göğsünde canlanıyordu. Mathieu karısını, kucağında o sevgili yavru ile birlikte gülümser görünce candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi. Bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kudret kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti. Bu, hep, toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseriydi, harabiye galebe çalıyordu, yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde seviyor, istiyor, savaşıyor, durmadan, hep, daha fazla hayat daha fazla ümit yaratmaya doğru gidiyordu.

II

Aradan iki sene geçti. Bu iki sene zarfında da Mathieu ile Marianne'ın bir kız çocukları daha oldu. Bu sefer, aile efradı çoğalmakla beraber, Chantebled arazisi de büyüdü, yaylanın, Mareuil tarlalarına kadar olan otuz hektarlık koru kısmı bu topraklara eklendi, bir yandan da bayırların otuz hektarlık kıraç topraklariyle, demiryolu boyunca. Monval kasabasına kadar uzandı. Fakat, asıl, eski av köşkü o harap pavyon artık ihtiyaca yetmediği için yeniden inşaat yapmak, koca bir çiftlik vücuda getirmek, arazi genişledikçe sayısı artan mahsul için uşaklar ve hayvanlar için, zahire ambarları, sundurmalar, ahırlar ve tavlalar gibi binalar kurmak icabetti Bu, hayatın, önüne durulmaz zaferiydi; bereket, güneş ortasında etrafa yayılıyor, emek, engeller ve ıstıraplar arasında, zararları telâfi ederek, durmadan, daima yaratıyor, dünyanın damarlarına, her an daha fazla kuvvet, daha fazla sıhhat ve neşe katıyordu.

Mathieu, satış işleri, alım işleri, türlü türlü siparişler için, Paris'e istemiyerek çok sık gidiyor, Seguin'le daimî müdasebet halinde

bulunuyordu. Ağustos'un ilk günlerine raslıyan yakıcı sıcak bir sabah, yeni sistem bir orak makinesini görmek üzere fabrikaya geldiği zaman, orada ne Constance'ı, ne de, Maurice'i bulabildi, ikisi de, bir gün evvel, Beauchêne'le birlikte gitmişlerdi; Beauchêne, onları, Houlgate tarafında, deniz kenarında bir yere yerleştirdikten sonra, öbür pazartesiye dönüp gelecekti. Mathieu, makineyi muayene etti. mekanizmasını beğenmedi; sonra, hâlâ, yaz kış defterlerinin karşısına mıhlanmış oturan Morange'ın elini sıkmak üzere onun çalışma odasına ayak üstü uğrıyacak kadar vakit bulabildi. Morange:

— Buraya geldikçe bana bir merhaba demeden gitmiyorsunuz, ne kadar lûtufkârsınız, dedi. Ahbaplığımız yeni değil.

— Tabii, tabii, Hem bilirsiniz, sizi çok severim.

Mathieu'nün karşısında, sükûnete kavuşmuş, hayata dönmüş, iyi günlerdeki gibi güler yüzlü bir Morange vardı. Taparcasına sevdiği kadının korkunç ölümünden, onda, sadece daha fazla bir yürek zaıfı kalmıştı, gözleri çabucak yaşarıyordu, iyiliği ve sıkılganlığı artmıştı. Henüz kırk beş yaşında olduğu halde, saçları tamamen dökülmüştü, bununla beraber gür sakalına yeniden itina göstermeye başlamıştı, onunla övünüyordu. Bu mucizeyi yaratan da, sırf Reine olmuştu; kendisini yeniden mesut bir hayata kavuşturan bu kız büyüdükçe,

Morange, her sene, onda, ölümüne çok ağladığı kadını biraz daha fazla buluyordu. Şimdi yirmisine basmış olan Reine, evlendikleri yaştaki Valérie'nın ta kendisiydi, onu, bir sevgi mucizesiyle teselli etmek üzere, o genç ve güzel haliyle diriliyordu. Artık, ölen kadının, kanlara bulanmış ot minder üzerinde yatan o korkunç ölü kadının hayaleti âdeta silinmiş, yerine, evin içini dolduran bu dirilmiş, cazibeli ve neşeli genç kadın gelmişti. En hafif gürültü duysa titriyen Morange, artık titremiyordu, vicdan azabı, yüreğinde ağır bir yükten, korkunun artık uyandırmaz olduğu, uyuşuk bir ıstıraptan ibaret kalmıştı. Reine'i delice bir sevgi ile, bütün sevgilerinin bir araya gelmesinden vücut bulan sonsuz bir sevgi ile sevmeye başlamıştı. Yeniden gençleşiyordu, ona, daha dün evlenmiş gibi geliyordu, sanki, bakire olarak kendisine iade edilen, kaderin Allah tarafından affına mazhar olarak yeniden sevişmeye başlıyan, gözlediği kadınla tekrar yaşıyordu. Bütün bu iptilâyı, el üsrmediği, karşısında dize geldiği, erişilmez bir tanrı haline getirdiği kutsal bir mahlûka karşı duyuyordu.

— Ne olur, diye devam etti, öğle yemeğine bana gelseniz... Haberiniz yok, dündenberi bekârım.

— Nasıl bekâr?

— Bekârım ya, Reine, Loiret'de bir şatoya misafirliğe gitti, üç hafta kalacak. La baron

Lowicz, onu ahbaplarına götürmek için izin istedi, yalvardı. Yavrucağın, kırlarda, korularda gezip dolaşmak için şiddetli bir istek duyduğunu görünce, doğrusu, razı oldum. Çocuğu ömründe Versailles'dan öteye götürmüş değilim, bir düşünün... Buna rağmen, bırakmak da istemiyordum ha.

Mathieu gülmeye başlamıştı.

— Ooo, kızınızın herhangi bir arzusunu yerine getirmemek sizce imkânsızdır.

Bu söz doğru idi, Valérie, vaktiyle evde nasıl mutlak bir hâkim idiyse, şimdi de Reine, Moranga'ın boyun eğdiği kudretli irade haline gelmişti. Karısının ölümünden sonra bitkinleşmiş, şaşkına dönmüş, rehbersiz kalmıştı; yeniden kavuştuğu huzurun ve sihhatin en büyük sebebi, muhakkak ki, taparcasına sevdiği bir hayat arkadaşının, kendisine yeniden tahakküm etmesi, yol göstermesi, boyun eğmek ve hoşa gitmek için beslediği biricik arzu ile onu meşgul etmesi idi. Morange, artık, yalnız kızı için yaşıyordu.

Mathieu, Morange'ın babalık duygularını bildiği için, bir parça takılmak arzusiyle:

— Kızınız evlenmiş olarak dönüp gelecek, dedi.

Bunun üzerine, Morange, tasalandı, sinirlendi.

— Umarım ki böyle bir şey olmaz, dedi, Barona tembih ettim. Reine daha çocuktur, lâyığı olan erkeği bulması için kendisine ver-

mek istediğim servete de henüz sahip değil. Buna çalışıyorum, günü gelecek göreceğiz... Hayır, hayır; Reine beni çok sever, iznim olmadan evlenip beni üzmez, hem, daha vakti gelmediğini, eğer hulyamı gerçekleştirmezsem, zavallı karıcığımla erişmeği kurduğum bütün saadeti, sevgili kızımın bana vereceği bütün saadeti elde edemezsem, bu sefer bu yüzden öleceğimi biliyor... Sonra da, bilseniz, ufacık köşemizde ne kadar mesuduz; gerçi, onu bütün gün evde yalnız bırakıyorum, fakat akşamları tekrar buluştuğumuz zaman sevincimizi görmeli; kızım o kadar masum bir kız ki, daha evlenmeğe ihtiyacı yok, çünkü henüz hiçbir şey hazır değil, hiç acelemiz de yok.

Tekrar gülümsedi, devam etti:

— Haydi, yemeği bizde yiyelim... Kızımdan bahsederiz, size ufak tefek sırlarımı, neler tahayyül ettiğimi, neler hazırladığımı anlatırım; sonra, size, Reine'in son fotoğrafını gösteririm, çektireli daha bir hafta olmadı. O evde yokken, bana arkadaşlık etseniz, bir arada, kadınsız, yemek yesek ne güzel olur; Reine'in sofradaki yerine bir çiçek demeti koyarız... Oldu değil mi, öğleyin sizi bekliyorum.

Mathieu, ona bu büyük zevki veremedi.

— Hayır, imkânı yok, bu sabah dolaşacak çok yerlerim var... Ama, durun, öbür gün Paris'e tekrar gelmeğe mecburum. O gün

münasipse, öğle yemeğini sizinle beraber yemeğe söz veriyorum.

İş böylece kararlaştı, neşeli neşeli el sıkıştılar, Mathieu işleri peşinde koşmağa başladı; bir iş için uğrayıp geciktiği Clichy caddesindeki bir küçük lokantada öğle yemeğini yedi. Sonra, Gaumartin sokağında bir bankerin yazıhanesine gitmek üzere Amusterdam sokağından geçtiği sırada, Londra sokağının dört yol ağzına varınca, Tivoli geçidine saparak kestirmeden gitmek aklına geldi; bu geçit Saint-Lazare sokağına çıkıyor, çifte kemerlerinin araları dar direkleri, arabaların geçmesine hemen tamamiyle mâni oluyordu. O yüzden, bu geçit tenha olurdu, oradan yalnız yayalar, o mahallede oturanlar, büyük şehrin girdi çıktısını bilen Parisliler geçerdi. Mathieu kendisi bile, yıllardan beri oradan geçtiğini hatırlamıyordu. Eski Paris'in bu unutulmuş köşesini; güneşli günlerde bile kara duran rutubetli dar sokağa; cephelerinin sıvaları dökük, fakir evleri, karanlık, daracık dükkânları, köhnelikten çürüyen bütün bu kokmuş sefaleti merakla seyrederken, birdenbire, beklemediği bir tesadüf onu hayrette bıraktı. Orada, tekerlekleri sokağın çirkefi içinde, mükellef bir konak arabasının beklediğini görüp şaştığı sırada, binaların en iğrencinden iki kadının çıktığını, çabucak arabaya girip gözden kaybolduklarını gördü; yüzlerindeki peçelere rağmen Sérafine'le Reine'i tanıdı.

Sérafine'i aylardan beri görmediği için, acaba o mu diye bir lâhza tereddüdetti; gözüne o kadar acayip, o kadar değişik görünmüştü. Fakat, çok güzel, çok şen, sevimli yüzünü kendinden tarafa dönüp görmeden bakan Reine'den yana aldanmasına imkân yoktu. Konak arabası, Saint-Lazare sokağını dolduran araba kalabalığı arasında kaybolup gittiği halde, Mathieu, hâlâ aynı yerde, sersem sersem, donmuş kalmıştı. Nasıl olurdu? Babasının Orléans civarında bir şatoda sandığı bu güzel kız, demek ki Paris'ten ayrılmamıştı, öyle mi? Baron, onu, büyük bir bahçenin asırlık ağaçları altında gezdireceği yerde, kaçamaklı hareketlerle böyle bir batakhaneye getiriyordu öyle mi? Mathieu, müthiş hadiselerden şüphelenmiş, kalbi acı acı burkulmuştu, Bodur, şüpheli, sefaletle kirlenmiş, her tarafından denaet sızan, iki katlı eve bakıyordu. Hiç şüphe yok, bir randevu evi̇ydi, fakat ne kadar yüz kızartacak bir yerdi, hem kimbilir itirafı imkânsız ne sefahatlere mahsustu. Sonra, oranın nasıl bir yer olduğunu öğrenmek merakını yenemedi, loş ve pis kokulu bir yol boyunca ilerlemeği göze aldı, müracaat edecek bir kapıcı bulamayınca, hazne dibi gibi yeşilimtrak bir avluya kadar geldi. Bir kul yoktu, çıt yoktu. Bir şey anlıyamadan çekilmek üzereydi ki, bir kapının üzerinde gördüğü bakırdan tabelâda yazılı: Doktor Sarraille'in kliniği ibaresi, onu anî bir ışıkla ay-

dınlattı. Goude'un talebesi olan o öküz burunlu hantal suratı hatırladı; bilhassa, bu adamı tanıyan doktor Boutan'ın birkaç sözünü hatırladı. Peki, o halde, mesele neden ibaretti? Acaba gizlenen bir hastalık mı vardı, yoksa gayet gizli bir konsültasyon mu yaptırmışlardı? Mathieu, ürpererek, şüphelerini sonuna kadar aydınlatmak istemiyerek uzaklaştı; birdenbire dehşet verici bir benzerlik dikkatine çarpmıştı; beri tarafta Rocher sokağında, Rouche kadının evindeki aynı mide bulantısını, burada, Tivoli geçidinde, Sarraille'ın evinde de duymuştu; yol, aynı murdar kokulu yol; avlu, aynı vıcık avlu idi, burası da aynı rezalet ve cinayet ini idi. Ah: O sıcak ağuostos güneşinde, Paris'in geniş caddelerinde, iş peşinde, kendini hayat faaliyetine tamamen vererek dolaşmak ne kadar iyi oluyordu.

Mesele, âkibetinden kaçınılamıyacak, mantıklı bir hâdiseden ibaretti. Para arzusu içinde, zevk iptilâsı içinde yetişen Reine, mütemadiyen geciktirilişi güzel kız iştahlarını gıcıklıyan debdebeli bir hayat sürmek ümidiyle büyümüştü. Annesi hayattayken, kız onun, yalnız tuvaletler, atlar arabalar, bitip tükenmez eğlentiler kurduğunu işitiyordu. Sonra, babasiyle yalnız kalınca, aynı emelleri beslemeğe devam etmişti. Asıl fenası şu ki, o tarihte, kendisini göz altında tutan kalmadı; bütün gün sabah-

tan akşama kadar bir hizmetçi kadınla yalnız oturuyor, musikiden ve kitap okumaktan çabuçak usanıyor; bütün vaktini balkonda geçiriyor, tahayyül ettiği, sırmalı esvaplar giymiş Peri Padişahının oğlu, kendisini bu orta hallilikten kurtarmağa gelecek mi diye, anasiyle babasının, mutlaka erişeceğini vadettikleri, sonsuz eğlencelerle dolu şahane hayata ulaştıracak mı diye bekliyordu. Başka hiçbir şey gözünde yoktu, hisleri mevsimsiz bir büluğla uyanmış, teni ateşli, çabuk heyecanlanıyor, hulyanın gerçekleşmesini istiyor, işsiz güçsüz geçirdiği uzun bekleme saatleri, merakını gıcıklıyordu. Bu aralık karşısına Sérafine çıktı, onu Boulogne ormanının yollarında gezdirdi, genç kızların gidebileceği temsillere götürdü; önce, çocuğun hayran tavırları sadece hoşuna gidiyor, onda. kendisinin de yanıp tutuştuğu zevk düşkünlüğünün bir nebze kaynaştığını seziyordu. Sonra, çocuk büyüyüp de kadın olunca, La Baron, onu baştan çıkarmak gibi hain bir maksat gütmeden, daha muzur eğlencelere, daha az mâsum tiyatrolara götürdü, Reine, herşeyi öğrendi. O zaman, sukut çabucak tamamlandı; gitgide daha sıkıfıkı oldular, aralarındaki yaş farkını unuttular, sırlarını birbirlerine o kadar serbestçe açtılar ki, artık biribirinden hiçbir şey saklamaz oldular. İkisi de zevk düşkünü olduklarından, aynı ihtiraslı iptilâ içinde birleşmişlerdi. Büyüğü,

artık başka kuruntusu kalmadıâı için, küçüğe, kendi tecrübesi mahsulü olan nasihatleri veriyor, rezaletten kaçmağı; cemiyet içindeki durumunu, bozmadan muhafaza etmeği; hayatını asla itiraf etmemeği, bilhassa, itirafların en beteri olan, tamir kabul etmez, bir felâket olan çocuktan sakınmayı tavsiye ediyordu. Gerçekten de bir seneye yakın bir zaman, genç kız, arkadaşının Marignon sokağındaki gizli kapaklı apartmanına, saat beşle altı arası, çay içmeğe sık sık gelirdi, orada, cana yakın erkeklerle buluştuğu halde, çok korkulan kaza vukua gelmedi; Reine, bir saat hoş vakit geçirmek için, vücudundan neyi vermesi gerekiyorsa sırf onu vererek, bu hareketin âkıbetlerinden sakınmak hususunda çok usta olmuştu.

Fakat, mukadder, hazırlanıyordu. Bir gün, Reine, gebe kaldığını iyiden iyiye anladı. Bu felâket, acaba nasıl olmuştu? Sorsalar kendisi de söyliyemezdi. O dalgınlık anına kendi de şaşıyordu, geleceği düşünerek duyduğu dehşet içinde, hiçbir şey hatırlamıyordu. Babasının, kendisini taparcasına seven babasının, bu rezalet altında ezilişi, hıçkırarak ölüm halleri geçirişi gözünün önüne geldi. Durumu tamire hiçbir imkân yoktu, erkek, gizli evlere devam eden yüksek bir devlet memuruydu, karısı, çocukları vardı; hem zaten, bu şartlar altında böyle bir gebeliğin hangi erkekten olduğu belli olmazdı. Reine ağlıya ağlıya, perişan

bir halde, arkadaşı Sérafine'e vaziyeti itiraf ettiği zaman, kadın, kötü bir tesadüfle zevkı bozulan öfkeci bir kıraliçe gibi, önce bir köpürdü, kızı dövecek hale geldi. Sonra, kendisine de leke sürmesinden, cemiyet içinde uzun yıllardır devam eden riyakârlığın mahvolmasından korkarak, bütün sakinliğini ve cüretliliğini ele aldı. Dertli kızı öptü, teselli etti, kendisini terketmiyeceğine, işin içinden başarı ile çıkaracağına yemin etti. Aklına derhal gelen şey, çocuğu düşürtmek olmuştu, birkaç gün bekledi, nihayet kıza bundan bahsetti; lâkin onu, göz yaşlariyle karışık yeni bir korku buhranına düşürmekten başka bir netice alamadı. Reine, uzun zaman, annesinin kendisine anlatıldığı gibi, doğururken öldüğünü sanmıştı; sıkı fıkı münasebetleri sırasında, bizzat Serafine'in boş boğazlığı ona nihayet hakikatı anlatmış, genç kız o canice hareketleri, annesinin bir batakhanede öldüğünü öğrenmişti; öyle ki, yüreğini bir korku kaplamıştı; telâşlanıyor, eğer aynı çareye başvurucak olursa, annesi gibi mutlaka öleceğini söylüyordu. Zaten Sérafine de düşünmüş, ebe kadına başvurmağı tehlikeli bulmuştu. Ebeye tamamen teslim olmak icabediyordu. Serafine, kendi hesabına müracaat etmiş olduğu ebeyi düşündükçe, hâlâ gözünün önüne haris, aşağılık ve tehditçi bir mahlûk geliyor, ürperiyordu. Zihninde, büsbütün başka bir tasarı, daha cezri, daha başarılı bir tasarı fi-

lizleniyordu; genç arkadaşı, bu fırsattan istifade ederek, kendisi gibi ameliyat olmalıydı, böylece bir çırpıda, hem içinde bulunduğu kötü durumdan kurtuluyor, hem de gebe kalmak tehlikesinden ebediyen sıyrılıyordu. Önce, Reine'e bundan ihtiyatla bahsetti, bazı cerrahların yanıldıklarına, rahimde ur bulunduğu zannına kapıldıkları halde, ameliyattan sonra, bir ceninle karşılaştıklarına dair kendisine anlatan şeyleri söyledi. Bu doktorlardan birine niçin müracaat etmemeliydi? Kaldı ki, ameliyatın hiç tehlikesi yoktu; Sérafine, kendini misal gösteriyor, şimdi tattığı huzur ve emniyeti, bütün küstahca hazlarını, mağrur güzelliğini birkaç kırışıkla bozmağa başlamış âni bir solma halinde tezahür eden yorgunluğunu, henüz itiraf etmediği bütün o şehvi azgınlığını anlatıyordu. Kızın yumuşadığını görünce, babasından bahsetti; onu evlendirmekten bu kadar kaçındığına, kendisi de, bağsız ve vazifesiz, serbest yaşamağı tercih ettiğine göre, ameliyat yapıldığı takdirde onun yanında kalabileceğini anlattı. Keyfi istediği gibi, dilediğini sevmek, istediği erkeğe teslim olmak, asla gebe kalmıyacağına emin, her zaman toparlanabilmek az şey miydi? Kendi hayatına kendisi hâkim olacak, korkusuz, üzüntüsüz bütün hazları sonuna kadar tadacaktı. Zevklerini gizli tutacak kadar becerikli davranması yeterdi, bu küçük komediyi oynamasına pekâlâ cevaz vardı, sabahtan akşama kadar

işinin başında oturan o yumuşak başlı, zayıf Morange, bu oyuna kolayca kanardı. Reine'in içi rahat ettiğini, kararını verdiğini görünce, Sérafine, bu çok genç, çok güzel yeni şakirtten dolayı son derece memnun, onu, sevgili kızım diyerek şiddetle kucakladı.

Artık, ameliyatı yapmağa razı olacak cerrahı bulmak kalıyordu. Sérafine, Gaude'u aklına bile getirmedi, o çok kodaman bir şahsiyetti, böyle bir maceraya girmeyi göze alamazdı. Sonra birdenbire, aradığı adamı bulmuştu; Gaude'un talebesi olan, kendi ameliyatında da üstada yardım eden Sarraille bu işi görürdü. Sérafine onu iyi tanıyordu, nekahet saatlerinde kendisine itiraflarda bulunmuştu, müşterisi olan kadınların yanında başarı kazanmasına daima mâni olacağını, acı bir ümitsizlikle söylediği çirkinliğinden, o hantal, donuk suratından, seyrek sakalından, şakaklarına yapışık sert saçlarından dolayı öfkeden kudurduğunu biliyordu. Bu çirkinlik, varlığını iflâsa sürükliyecekti, istikbalini engelliyecekti, çamura yuvarlanmasına, belki de küreğe gitmesine sebebolacaktı. Fakir bir köylünün biricik oğluydu, Pariste tıp tahsilini yaptığı sırada, yüksek okula yazılabilmek için, gecelerini aşağılık işler görmekle geçirerek, manca peşinde koşan derbeder bir köpek gibi yaşamıştı. Şimdi de, asistanlık yıllarından sonra, sessiz sedasız çalışmasını beğenen Caude'un himayesine rağmen, yine sokakta

kalmıştı. Derli toplu müşteriden mahrum, karnını doyurmak için, Tivoli sokağındaki bu şüpheli kliniği açmıştı; orada, başkalarının artıklariyle, lûtfen kendisine bırakılan tehlikeli hastalarla kıt kanaat geçiniyordu. Asıl fenası şu idi ki, çabuk başarı elde etmek ihtiyacı, içini şiddetle kemiriyordu; hep fırsat kolluyor, tevekkül gösteremiyor, ne olursa olsun, dünyayı ve dünya zevklerini ele geçirmeği tahayyül ediyor, bu kazancı, gözü pek bir kumarbaz gibi, hayatiyle ödemeği göze alıyordu. Sérafine aradığı adamı onda böylece buldu. kendisine bir masal uydurmak ihtiyacını duymuş, doğruyu söyliyerek, açıktan açığa suç ortaklığı ile, vicdanını fazla çetin bir imtihandan geçirmeği lüzumsuz saymıştı. Reine'i yeğenim diye tanıttı, acaip bir hastalığa yakalandığı için, doktora muayene olmak üzere ailesinin, taşradan kendi yanına yolladığını söyledi; kız, görünüşte çok sıhhatli olmakla beraber, göbeğinin altında müthiş sancılar duyuyordu. Sérafine, biçimine getirip işin üst tarafını ihsas etti, bin frank teklif etti, nihayet Sarraille, ilk muayeneden sonra, hasta uzvun sert ve şişkin olduğunu söyledi, bir ur teşhis etti. Daha başka randevular aldılar, Reine gitgide daha fazla sancılanıyormuş gibi yapıyor, doktor eliyle bir parça muayene etse feryatlar koparıyordu. Nihayet, tek tesirli çare olarak ameliyata karar verildi. Hastanın, Tivoli geçidindeki klinikte ameliyat olması kararlaş-

tırıldı; ameliyattan sonra, iki üç hafta sürecek olan nekahet devresini de orada geçirecekti. Sérafine, genç kızı Loiret şatosuna götürüp orada, ona üç haftalık bir istirahat, bir açık hava hayatı geçirteceği yalanını işte o zaman tasarlamıştı; Mathieu, Sarraille'ın muayenehanesinden çıktıklarını gördüğü gün, onlar, ertesi gün için, herşeyi iyiden iyiye kararlaştırmış bulunuyorlardı. Aynı günün akşamı, Reine kendisini muvakkaten misafir eden La Baron'un evine dönünce, babasına, neşeli tafsilâtla dolu, gayet candan bir mektup yazdı, bu mektup, o uzak kasabada, şatoya yakın bir yerde oturan hatırşinas bir kadın tarafından postaya verilecekti.

Mathieu, daha ertesi gün, sözünü tutmuş, Morange'ın Grenelle bulvarındaki apartmanına, öğle yemeğine gelmişti. Onu mesut bir çocuk neşesi içinde buldu. Morange:

— Oo; dakikası dakikasına geldiniz, dedi, ama, bir parça bekliyeceksiniz, hizmetçi kadın, mayonezi yetiştiremedi... Salona girin.

Salon, çiçekleri yaldızlı, griperl duvar kâğıdiyle, beyaz lâke XIV. Louis tarzında oda takımı ile, siyah pelesenk piyanosiyle, hep aynı salondu; Mathieu, senelerce evvel, Valérie'in, kendisini orada kabul ettiğini hatırlıyordu. Salonda, bütün eşya, tozların altında aşınıyor, içine hemen hiç girilmez olmuş, kullanılmıyan bir odanın terkedilmiş hali seziliyordu.

Moragne izahat verdi:

— Gerçi, apartman, ikimize fazla büyük geliyor. Fakat burayı bırakırsam yüreğime dert olurdu. Sonra da, bu eve alışmışız... Reine, odasından dışarı çıkmaz. Gelin bakın, ne kadar şirindir, her yanını ne kadar güzel tertibetmiştir. Ona hediye ettiğim iki vazoyu size göstermek isterim.

Cilâlı, soğuk mavi kumaş kaplı piçpen ağacı eşya ile döşeli oda da değişmemişti. Emaye kristalden iki vazo, pek güzel şeylerdi. Hoş, odada, cicibici, türlü türlü hediyelerden babanın, kızına bol bol verdiği sürprizlerden mürekkep, görülmemiş bir yığın vardı. Morange, mübarek bir yerdeymiş gibi, ayaklarının ucuna basarak yürüyor, bir dinsizi bir mabudun tapınma kaidelerine alıştırır gibi, sofuca bir tebessümle, pes perdeden konuşuyordu. Sonra, Mathieu, esrarengiz tavırlarla, apartmanın öte başına, kendi yatak odasına götürdü. Karısı öleliberi, orada hiçbir şeyin yerini değiştirmemiş, sandal ağacından aynı oda takımını, aynı sarı perdeleri, birer kutsal yadigâr gibi saklamıştı. Yalnız şömine, masalar, duvarlar, fotograflarla dolu idi, karısının, toplıyabildiği ne kadar portresi varsa, onlara, kızının, çocukluğundan beri her altı ayda bir çektirdiği sayısız portresini de ilâve ederek muazzam bir kolleksiyon vücuda getirmişti.

— Gelin, gelin, size Reine'in son portresini göstermeği vadetmiştim... Bakın.

Böyle diyerek, Mathieu'yi pencerenin karşısında bir masanın üzerine, dindar bir itina ile hazırlanmış, bir nevi küçük mihrabın yanına götürdü. Kızın en güzel portreleri, oraya muntazam bir şekilde dizilmiş, tam ortaya yerleştirilen iki portrenin etrafını kuşatmıştı. Bu ortadaki iki portre, ana ile kızın, ikiz kardeşler gibi, aynı yaşta alınmış, yanyana, konulmuş, gülümser ve güzel portreleriydi.

Morange'ın gözleri yaşarmıştı. Rikkatli bir heyecanla, kekelercesine konuştu.

— Nasıl? Ne dersiniz? Küçük Reine'in, nihayet çok sevdiğim, arkasından çok ağladığım Valérie'mi bana iade etmiş bulunmıyor mu? Sizi temin ederim, ikisi aynı kadın. Siz de anlıyorsunuz ya, rüya görmüyorum, biri ötekini diriltti, aynı gözler, aynı ağızlar, aynı saçlar. Hem ne kadar da güzel .. Saatlerce karşısında oturuyorum, dostum, o benim Allahımdır.

Bu tapınış karşısında, Mathieu de, gözleri yaşaracak derecede müteessir olmuştu. Bu iki resmin karşısında, biri ölü, öteki ta falan yerde, tehdidini evvelki günden beri hissettiği meçhul bir yerde bulunan, bu biribirinin çok benzeri iki kadın karşısında, vücudunun buz kesildiğini duydu. Fakat, hizmetçi kadın, istakozla mayonezin sofraya geldiğini haber verince, Morange onu, neşeli bir tavırla yemek odasına geçirdi; balkondan, manzaranın güzelliğini seyredebilmeleri için, pencerenin ar-

dına kadar açık bırakılmasını istedi. Sofrada, ancak iki kişilik takım vardı. Yalnız, Reine'in her zamanki yerinde, beyaz güllerden, ayrıca bir demet duruyordu.

Morange, candan tebessümle:

— Şuraya, onun sağına oturun, dedi. Ne olursa olsun üç kişiyiz.

Yemeğin sonuna kadar, böylece, neşeli neşeli konuştu. Hizmetçi kadın, istakozdan sonra, pirzola, sonra enginar getirdi. Her zaman az konuşur bir adam olan Morange, pek candan görüştü, sanki, kaderin, her şeye rağmen nihayet mükâfatlandıracağı bir âkil, bir zeki ve basiretli adam olduğunu, misafirine ispat etmek istiyordu. Karısının eski nazariyelerini tekrarlıyor, dünyaya çok çocuk getirip bunları kendisine ayak bağı etmemekte haklı olduğunu, sırf küçük Reine'ini düşünmenin kendisi için bir saadet olduğunu söylüyordu. Hayata yeniden başlaması mümkün olsa, yine Reine'den başka çocuk istemezdi. Uzun zaman matemini tuttuğu o feci ölüm olmasaydı, Crédit National Bankasına girmiş olacak, bugün belki milyonlara sahip bulunacaktı. Fakat, henüz bütün ümitler mahvolmuş değildi, bunun sebebi de, bir tek kızından başka çocuğu bulunmamasıydı; emellerini anlattı, kızı için çeyiz parası biriktirdiğini, ona lâyık bir koca bulmak istediğini, kendisi de, onun sayesinde cemiyet içinde yüksek bir mevki elde edeceğini, sonunda üstün bir du-

ruma ulaşacağını söyledi; meğer ki Reine, evlenmemeği tercih etsindi; bu ise, ikisi için de umulmadık bir nimet olurdu, çünkü, kızını kendi yanında alıkoymak için sinsi sinsi kurduğu niyet, ona büyük emeller besletiyordu, bunu da itiraf etti. Kızının her isteğine itaat ediyor, annesi gibi, onun da haris olduğunu, debdebe ile, zevkle, eğlence ile dolu hayata düşkün olduğunu seziyordu; o sebeple Morange, borsada oyun oynamağı, ustaca bir iki vurgun vurmağı, sonra at, araba, köşk sahibi olup çekilmeği düşünmüştü. Kendisinden daha sersem niceleri başarı kazanmıştı. Morange, yalnız, iyi bir fırsat kolluyordu.

— Ne derseniz diyin, aziz dostum, dedi, çocuk tek olmalı, bütün kazanç ihtimalleri, önünde sonunda, tek çocuk babası olmağa bağlı. Yürekte, bir tanecik sevgili yavrunun muhabbeti bulunacak, onun hesabına bir servet biriktirmek için kollar serbest olacak.

Hizmetçi kadın, kahve getirdiği sırada, Morange, sevinçle haykırdı:

— Az daha unutuyordum, Reine'den mektup geldiğini size söylememiştim. Öyle candan, öyle saadet ifade eden bir mektup ki; oraya nasıl vardığına, daha ilk günü yaptığı büyük bir gezintiye dair bir sürü eğlenceli tafsilât veriyor... Mektubu bu sabah aldım.

O, cebini karıştırırken, Mathieu, o meçhul uzak âlemden gelen buz gibi soğuk ürpertinin, vücudunda bir kere daha dolaştığını hissetti.

İki gün evvelinden beri, kendini teselli etmeğe, Tivoli geçidindeki karşılaşmayı iyi mânalarla izaha çalışıyordu. Şu temiz yürekli adamla birlikte yediği, bu çok neşeli öğle yemeği, endişelerini, nihayet, bir kâbus dalgasiyle örtüyordu. Fakat, beri tarafta, kızının akibeti belli ola dururken, yavrusunu çok seven bu çok mesut babanın karşısında, bu yalan, Paristen yazıldığı besbelli bu mektup, ona bütün merhametini ve bütün endişesini iade etti.

Morange, mektup satırlarını okuyarak, tekrar:

— Sevgili yavrum; dedi, yere göğe koyamamışlar, kırmızı döşemeli, güzel bir oda vermişler, büyük bir karyolası varmış, içine girince, kayboluyormuş. Hem lâf değil, işlemeli çarşafları varmış, tuvalet masasının üstünde şişe şişe lâvantalar varmış, her tarafta halılar seriliymiş: Madam La Baronun bana anlattığına göre, çok zengin insanlarmış, aristokrasi âleminin en ileri gelenlerinden... Devam ediyorum. Madam La Baron, yavrucuğumu, oraya varır varmaz parka götürmüş, en nadide çiçekler ortasında iki saat gezinmişler. Kilise kubbeleri gibi yüksek, asırlık ağaçlar dikili bahçe yolları varmış. Büyük havuzlar varmış, içinde kuğu kuşları yüzüyormuş. Limonluklar varmış, içinde nadide nebatlar yetişiyor, etrafı misk gibi kokutuyormuş... Bilirsiniz, ben gururlu bir adam değilimdir, ama, ne de olsa, kızının böyle bir

şatoda misafir edilmesi insanın hoşuna gidiyor. Eylensin, canım yavrucuğum, mesut olsun:

Morange, sevincinden, kahvesini içmeği unutuyordu. Birdenbire kapı açıldı, harikulâde bir manzara belirdi; bu, öyle beklenmedik bir şeydi ki, derin bir sessizlik oldu. La Baron içeriye girmişti.

Morange, buna hiçbir mâna verememiş, ağzı bir karış açık, bakakalmıştı.

— O ne? Siz misiniz?... Reine geldi mi, getirdiniz mi?

İhtiyarsızca, ayağa kalkmış, kızı, yan odada şapkasını çıkarmakla meşgul sanarak oraya bakmıştı. Dönüp geldi, tekrar sordu.

— Riene'i getirdiniz mi, nerede?

Sérafine'in benzi sap sarıydı, cevapta acele etmiyordu. Bununla beraber, azimli bir edası vardı, mağrur uzun boyiyle ayakta duruyor, en büyük tehlikeleri karşılamağa ve yenmeğe hazır görünüyordu. Elini Mathieu'ye uzatmıştı, bu el buz gibi soğuktu, fakat titremiyordu; Sérafine, Mathieu'nün orada bulunmasından dolayı memnun gibi idi. Nihayet, çok sakin bir eda ile konuştu.

— Evet Reine'i getirdim. Birdenbire rahatsızlandı, geri getirmeği ihtiyatlı buldum... Bende.

Morange, hayretle, sadece:

— Ya, dedi.

— Bir parça yol yorgunu, sizi bekliyor.

Morange, bu anlatılan hâdisenin verdiği şaşkınlık içinde, gözlerini testekerlek açmış,

hâlâ ona bakıyor, bu hikâyenin doğruya benzemiyen taraflarını kavramış görünmüyor, kızı hasta ise, niçin doğrudan doğruya kendi evine getirmediklerini sormağı bile akıl etmiyordu.

— Peki, beni alıp götürmeğe mi geldiniz?

— Elbette, çabuk olun.

— Âlâ; durun, şapkamı alayım, hizmetçiye tembih edeyim, odayı hazırlasın.

Odadan çıktı, bir lâhza kayboldu; henüz fazla endişeli değildi, o kadar telâş içindeydi ki, Sérafine'i bekletmemek için, sırf şapkasını, eldivenlerini bulmağı düşünüyordu.

Monarge, dışarı çıkar çıkmaz, onu gözleriyle takibeden Sérafine, tahmin ettiği çetin savaştan önce soluk alan bir muharip kadın gibi, mağrur göğsünü gererek doğruldu. Solgun yüzünde, kızıl saçlarının alev rengi altında, altın renkli gözleri, sinsi bir ateşle tutuşuyordu. Mathieu ile gözgöze geldi, sessizce bakıştılar; Sérafine, vahşi bir cesaret gösteriyordu, Mathieu, benzi ondan daha fazla atmış, müthiş bir şüpheyle ürperiyordu.

Nihayet:

— Ne var kuzum? diye sordu.

— Müthiş bir felâket, azizim; kızı öldü.

Mathieu, bir feryadı zor zaptetti; derin bir acıma hareketiyle ellerini bitiştirmişti.

— Öldü ha... Orada, o Sarraille denilen herifin, evinde, o batakhanede öldü ha?

Bu sefer de Sérafine ürperdi, hayretten ve korkudan âdeta haykırdı:

— Siz bunu biliyor musunuz?... Bunu size kim söyledi, bizi kim ele verdi?

Fakat, çabucak kendini toplamıştı, yeniden doğrulmuş, yavaş sesle, çabuk çabuk, her şeyi itiraf ediyordu.

— Kahpe bir insan olmadığımı göreceksiniz. Gizlenecek değilim. Çünkü, buraya, kızın babasını alıp götürmeğe, kendi isteğimle geldim... Doğrusunu söyliyeyim, Reine gebe kalınca, onu hem bu çocuktan, hem bir daha gebe kalmaktan kurtarmak için, ameliyat meselesini düşünen ben oldum. Ben, bu işten mükemmel surette sıyrıldıktan sonra, o niçin sıyrılmıyacaktı? Halbuki, hiç beklenmedik bir kaza, gayet hiçten bir hâdise oldu, bu gece, penslerden birinin yayı gevşemiş, hasta bakıcı kadın da uykudaymış, bu sabah, zavallı çocuğu, kanlar içinde, ölü bulmuşlar... Ne cevval, ne güzel, kızdı; çok, çok seviyordum.

Sesine titreklik geldi, susmağa mecbur aldu, iri yaş damlaları, gözlerinde her zaman alevler tutuşturan altın benekleri söndürüyordu.

Mathieu, onun böyle ağladığını hiç görmemişti; bu göz yaşları karşısında büsbütün şaşaladı; nihayet baştan başa öğrendiği hakikat, ona dehşet veriyordu.

Sérafine devam etti:

— Onu demin bir kere daha kucakladım, öptüm, bembeyaz olmuş, vücudu buz kesil-

miş; hemen buraya geldim. Ne olacaksa olmalı, bu zavallı adama meseleyi haber vermeli, biliyorum, ona yalnız ben, her şeyi öğretebilirim. O o; tehlikeyi kabul ediyorum. Ama, mademki siz de buradasınız. bizimle gelin. Sizi sever, ikimiz beraber bulunursak daha iyi. Kaldı ki, arabada, onu bu feci darbeye alıştırmak lâzım gelecek.

Sustu, Morange odaya girmişti. Herhalde, fısıldaştıklarının farkına varmıştı. Kuşkullandı, onlara baktı. Zaten, eldivenlerini bulmak için dört dönerken, düşünmüş, bir parça aklını başına toplamış olsa gerekti. Şimdi, sesi, bir endişe başlangıcı ile titriyordu :

— Baksanıza, kuzum, dedi, hastalığı ağır değil ya?

Sérafine, ilk darbeyi indirmeğe henüz cesaret edemiyordu.

— Yoo, hayır; dedi.

— O halde, trenden inince, hemen buraya getirmeliydiniz. Daha kolay olurdu.

— Tabii. Ama, sizi meraka düşürmekten korktuğu için, kendisi gelmek istemedi... Hazırsanız, çabuk gidelim.

Morange, bir kelime ilâve etmeden, zahmetli adımlarla merdivenleri indi. Şimdi, kafası işliyor, itiraz edecek türlü türlü noktalar buluyordu. Kendisi sabahleyin işinin başında bulunduğuna göre, Reine, eve gelemez miydi, hattâ yatağına yatamaz mıydı? Bu takdirde, kendisini meraka düşürmekten korkmaması

lâzımdı. Endişesi o dereceyi buluyordu ki, önünde, bir uçurum gibi açılan meçhulün verdiği için için korkudan, artık sual sormağa cesaret edemiyordu. Fakat, Mathieu'nün de, kendileriyle beraber, arabaya bindiğini görünce, benzi daha fazla sarardı, kendini tutamadı:

— A; siz de geliyorsunuz, niçin geliyorsunuz? diye haykırdı.

La Baron hemen lâfa karıştı:

— Hayır, hayır, gelmiyor. Onu yolda bırakacağız, bir yere uğrıyacakmış.

Vakit daralıyor, Morange kıvranıyor, heyecanlanıyor, müthiş hakikatın acısı, içini gitgide daha fazla kaplıyordu. Hızla giden kupa arabası, köprüyü geçmek üzereyken, Sérafine, kendi evinin önünde durmadan Antin caddesinden uzaklaştıklarına Morange'ın nasıl olsa dikkat edeceğini düşündü. Ona, bir masal anlatmağa başladı, tekrar Reine'in hastalığını ele aldı, yavrucağın tehlikeli bir derde yakalandığını, muhakkak ameliyata lüzum görüleceğini, azar azar dokundurdu.

Morange, yüzü elem dolu, gözleri bulanık, dinliyor, ona bakıyordu. Sonra araba Champs-Elysées'den geçerken, gittikleri yerin, baronun evi olmadığını gördü, bu anî anlayışla, kendisine ameliyattan bahsedildiğine göre, kızının zaten ameliyat edilmiş olduğu kanaatiyle, derin bir hıçkırık, bütün vücudunu sarstı. Mathieu, onun raşeli ellerini yavaşça tutmuş, beraber ağlıyor, Sérafine de itirafa başlamış,

ameliyatın, gerçekten, yapılmış olduğunu anlatıyordu. Bunu gizli tutmaları, sayfiye hikâyesini uydurmaları, kendisini türlü türlü üzüntülerden kurtarmak içindi. Sérafine, onu, son darbe ile yere sermeden önce, bir parça daha nefes aldırmak, tekerleklerin birkaç devir daha yapmasını beklemek istediğinden, artık, işlerin herhalde çok iyi gideceğini iddia edecek kadar cüret gösterdi; buna rağmen, Morange sakinleşmiyor, bir yere kapatılmış hayvan gibi, yabani hareketlerle telâş ve heyecan içinde, arabanın bir o kapısından, bir bu kapısından dışarıya bakıyor, hangi yoldan, hangi meçhul, korkunç yere götürüldüğünü anlamak istiyordu. Araba, Boëtie sokağiyle Pépiniëre sokağından geçtikten sonra, Saint-Lazare garı önüne varınca, Rome sokağının dört yol ağzına kadar inen Rocher sokağının dik yokuşunu, kara evlerini birdenbire tanıdı. Bu tanıyış, onun için, yine göz kamaştırıcı bir şimşek aydınlığı, bir yıldırım darbesi oldu. Ölmüş karısının, orada, kan lekeleri dolu o murdar yatakta uzanmış hali gözünün önüne geldi, bu feci hâtıra, bütün hakikatı, ona anlattı.

— Kızım öldü, kızım öldü, kızımı öldürdüler! diye haykırdı.

Kupa, arabalar ve yayalar kalabalığı arasından geçip gidiyordu. Çabucak Saint-Lazare sokağına geldi, Tivoli geçidinin dar kemerlerinden birinin altından döndü, rutubetli, mur-

dar ve karanlık, âdeta ıssız dar sokağa saptı, Morange, korkunç, bir halde, deli gibi çırpınıyor, gözleri yaşlarla dumanlanan Mathieu iki elini tutuyor, Sérafine de, gayet dikkatli, nefsine tamamiyle hâkim, susması için ona yalvarıyor, idama götürülen bir zavallı gibi, ağlayıp sızlamağa devam edecek olursa, inecek parmaklariyle ağzını kapatmağa hazır duruyordu. Morange ne yapmak istiyordu? Bunu kendisi de bilmiyordu. Avaz avaz haykırmak, daha çabuk koşmak için arabadan atlamak istiyordu. Fakat nereye koşacağını bilmiyordu. Araba, tekerlekleri derenin suyu içinde, o şüpheli evin önünde durunca, çırpınmaktan birdenbire vaz geçti, kendisini yanındakilerin eline bıraktı; onu, arabadan indirdiler, cansız bir cisim taşır gibi götürdüler. Fakat, serin havası bir kefen gibi omuzlarına oturan loş ve pis kokulu geçide girer girmez, hâtıra, müthiş, vahşi bir kudretle uyandı. Duvarları çatlak ve küflü bu geçit, beriki geçidin aynı idi; sonra, bir sahrınç dibine benziyen, yosun tutmuş, aynı leş kokulu avluya girdiler. Bütün sahne diriliyor, korkunç facia, daha acı bir şekilde yeniden başlıyordu. Bu mahalle, Saint-Lazare garının mütemadiyen kaynaşan bu kalabalığı, gidiş ve gelişlerin bu daimi itiş ve kakışı, bütün dünyanın, meçhulünü boğmak ister gibi, bütün hummalariyle gelip dayandığı hissini veren bu geniş meydan, nasıl bir mahalle idi; orada, sağda ve

solda, Rocher sokağının bu inişli yokuşlu alt başında, Tivoli geçidinin bu bilinmiyen köşesinde, her tren gelişte beklenen, gözlenen bütün ayıpların içinde gizlenebildiği iğrenç iki in gibi, Rouche kadının doğum eviyle doktor Sarraille'in kliniği, bu iki ölüm uçurumu, ne korkunç birer sefalet ve cinayet barınağı idi.

Sarraille, yarım yamalak döşeli, loş bir oda olan, keskin eter kokulu küçük muayenehanesinin ortasında, ayakta bekliyordu; sırtında, eski, siyah bir redingot vardı. Solgun, ablak yüzünde, bakışları sert ve azimli idi. Morange, içeri girer girmez, sanki pek fazla üşümüş gibi, dişleri birbirine çarparak, etrafı dolaşmış, sersem, şaşkın bir tavırla her yana bakınmış, haykırmağa, durmadan söylenmeğe başlamıştı:

— Kızım nerede? Gösterin bana, görmek istiyorum.

Sérafine, Mathieu'nün de yardımiyle, hâlâ boşu boşuna ona dert anlatmağa, birkaç dakika daha zaman kazanmak için, güzel sözlerle avutmağa çalışıyor, onu bekliyen manzaranın ağır darbesini bir parça hafifleteceğini umuyordu. Fakat Morange onları itiyor, çıkacak yer arıyan bir hayvan inadiyle odanın içinde dönerek hep aynı sözleri tekrarlıyordu.

— Gösterin onu bana, görmek istiyorum. Kızım nerede?

Sonra, Sarraille ona bir şeyler söylemek, onu, göreceği manzaraya kendisi de alıştır-

mak lüzumunu duyunca, Morange, birden, onu henüz görmüş gibi oldu, öfkeyle üzerine yürüdü, vurmak için yumruklarını sıktı.

— Anlaşıldı, doktor sizsiniz, onu siz öldürdünüz!

Müthiş bir sahne oldu. Baba, kollarını yukarı kaldırıyor, hakaretler, tehditler savuruyor, ağzına geleni söylüyor, yüreği parçalanan âciz bir biçarenin öfke dolu bütün ıstırabını haykırıyor; doktor da, önce gayet vekarlı, gayet terbiyeli davranarak onu mazur gördüğü halde, nihayet o da öfkelenmiş, bağıra bağıra konuşuyor, aldatıldığını, şu genç madamın oynadığı yakışıksız komediden sonra, kendisinde mesuliyet bulunmadığını söylüyordu. Tamir kabul etmez sözler söylendi, doktor herşeyi açığa vurdu; kızın, gebeliğini, ağrı yapmacıklarını, düpedüz gebe olduğu halde, ur ameliyatı yaptırmak suretiyle kendisini nasıl güç bir duruma düşürdüğünü, hepsini anlattı. Gerçi hataya düşmüştü, ama, bizzat üstatları bile bu gibi hatalar işlemişlerdi, kul kusursuz olmazdı. Sonra Morange, üzerine saldırıp ona yalancı, katil diyerek, adaletin huzuruna sürükliyeceğini haykırınca, buna razı olduğunu, meseleyi, orada, olduğu gibi anlatacağını söyledi. O zaman, zavallı adam, bu iğrenç itirafların, üst üste gelen darbeleriyle, kendinden, geçerek, sendeledi, bir iskemleye yıkıldı. Aman Yarabbi, kızı gebeydi, kızı caniydi, hem suç ortağı idi, hem kurban

gitmişti öyle mi? Sanki gök yarılmış, dünya yıkılmıştı. Morange hıçkırıyor, sanki bunca yıkıntıyı uzaklaştırmak ister gibi, kollarını delicesine, acıklı hareketlerle sallıyor, söylenip duruyordu.

— Hepiniz katilsiniz!... Hepiniz, hepiniz katilsiniz!... Zindana gideceksiniz, hepiniz zindana gideceksiniz, hepiniz!

Sérafine yanına oturmuş, ellerini tutmak istemişti. Onu yola getirmek için, kendini öne sürerek, mertçe uğraşıyordu.

— Hayır! Katilsiniz, hepiniz katilsiniz!... Zindana gideceksiniz. önce siz zindana gideceksiniz!

Sérafine onu dinlemiyor, hep konuşuyor, dokunaklı sözler söylüyor, sevgili yavrucağı ne kadar sevdiğini, nasıl fedakârlıklar ettiğini, onu mesut etmeği nasıl daima istediğini hatırlatıyordu.

— Hayır, hayır! Katil sizsiniz!... Zindana, bütün katiller zindana!

Bu sırada, Sarraille, Sérafine'i mücadelesine bırakmış, Mathieu'yü bir kenara çekmişti, çünkü, iş kötüleşirse, onu şahit tutabileceğini sezinliyordu. Mathieu'ye ameliyatın nasıl yapıldığını izah etti, üç dakika bile sürmiyen, bağları kesmekten ibaret tabiî vasıta ile, rahmin tamamen çıkarılıp alındığını anlattı. Ancak, ne de olsa, daima büyük bir kanama tehlikesi vardı. Onun için, yaralı yerleri ezilme suretiyle kapatılan şiryanları, hiç kullanıl-

mamış penslerle tutturmak istemişti. Sekiz pens kullanmıştı, hattâ, akşam üstü, penslerin yerlerinde durup durmadığını muayene etmek ihtiyatkârlığında bile bulunmuş, dışarıda kalan küçük uçları birbir saymıştı. Aksiliğe bakın ki, penslerden biri, yapılışı kusurlu olsa gerek, geceleyin yayı gevşeyip yerinden firlamıştı; yüreğine dert olan bir tek şey vardı, sağlamlığına güvenemiyeceği yeni pensler kullandığı için şimdi esef ediyordu, fazla gayretkeşliğinin cezasını çekiyordu. Üstelik, hastabakıcı kadın ağır uykuya dalmış, hasta, halsizliği yüzünden, bütün kanının akıp gittiğini bile duymamış, herhalde, uyur gibi, büyük bir rehavete gömülüp ölmüştü. Sarraille yapmacıktan sancıları feci bir hakikat ifadesi taşıyan genç kadının çok sarih sözleri karşısında, meslektaşlarından hangisi olsa, rahmin ağırlığına ve katılığına aldanacağına sükûnet ve cüretle tekrar yemin etti.

— Yoo, benim endişe ettiğim yok, dedi, zaten la Baron de Lowicz varken benim vaziyetim gayet sağlamdır; çünkü, o da yalan söyledi, taşradaki akrabalarım yeğenimi yanıma yollamışlar diye masal uydurdu. İstiyen beni ihbar etsin, cevap vermeğe hazırım... Mükemmel bir ameliyat yaptım, tam bir başarı ile bitti, üstadım Gaude bilse bana gıpta ederdi!

Böyle demekle beraber benzinin solgunluğu devam ediyor, burnu sinirli sinirli kıvrı-

lıyor, iri gözleri, talihe karşı beslediği sinsi bir öfkeyle tutuşuyordu. Kader, kötülükte ısrar ediyordu; Sarraille, bu işin tehlikesini, sırf, suç ortağı olan Sérafine'i, ilerde kendi ikbalini sağlamakta kullanmak ümidiyle göze almıştı. Halbuki, işte aksi bir tesadüf onu belki de ağır ceza mahkemesine sürükleyecekti. Bu kadının vadettiği bin frankı alacağına dahi artık emin değildi; çünkü, onun ne kadar hasis olduğunu bilirdi, parayı, olsa olsa, genç kıza olan sevgisinden dolayı ödiyecekti. Bu sefer, servete ebediyen ulaşamıyacağını düşünerek duyduğu aciz ve öfke, mağlûbiyetlerin beteri idi.

Mathieu nasihatleriyle, tesellileriyle, Morange'ı mütemadiyen oyalamaktan geri kalmayan Sérafine'in yanına geldi.

Sérafine, Morange'ın ellerini tekrar avuçları içine almış, aynı sözlerle onu bıktırıyor, fedakârlığını, feci matemini eğer aklını başına alıp bu korkunç matemi muhafaza edemezse, ölmüş kızının aziz hâtırasını çamurlara bulanmış göreceğini anlatıyordu. Kendi payına düşen mesuliyeti kabul ediyor, ne kadar kabahatli olduğunu, ebediyen vicdan azabı çekeceğini söylüyordu. Fakat, ne lüzum vardı efendim, bütün bunlar sevgili yavrucukla birlikte gömülmeli, mezarının üstünde yalnız sâf çiçekler açmalı, bu çok genç, çok mâsum ve güzel çocuğa herkes acımalı idi! Morange, yavaş yavaş yumuşuyor, kalbinin za'fına ram

oluyor, marazi bir ısrarla mütemadiyen söylediği katil kelimesi dudaklarından daha fâsılalı çıkıyor, daha seyrekleşiyor, göz yaşlariyle boğulan bir gevelemeden ibaret kalıyordu. Kızı adalet huzuruna sürüklenecek, vücudu açılacak, bütün ayıbiyle beraber herkesin önüne serilecek, gazeteler cinayeti anlatacaklar, kızını, içinde bulduğu bu mağaranın fecaatini tarif edeceklerdi. Hayır, hayır, Morange bana razı olamazdı, bu kadın haklı idi. Kızının öcünü almaktan âciz kalışı onu büsbütün yıktı, mahvetti; dayak yemiş gibi vücudu sızlıyordu, kafasının içi bomboştu, kalbi üşüyor, belli belirsiz çarpıyordu. Morange âdeta çocuklaşıyordu; ellerini bitiştirdi, korkak bir küçük oğlan çocuk gibi sızlanarak, çok ıstırap çektiği için merhamet istiyen biçare bir maklûk gibi büyük bir dehşet, büyük bir tevekkülle, kekeliyerek yalvardı.

— Kimseye fenalık etmiyeceğim, siz de bana fenalık etmeyin... Yalnız, kızımı bana gösterin, onu görmek istiyorum.

Sérafine, nihayet galebe çaldığı için, ayağa kalkmak istedi. Fakat, kendisi de o kadar harap, bitkin, kuvvetsiz kalmıştı ki, Mathieu'nün yardımı olmadan kalkamadı. Yüzü ter içindeydi. Mathieu'nün uzanan koluna dayanıp bir lâhza durdu; sonra, yavaş yavaş doğruldu, sonuna kadar gayret gösterdiği için gururlanarak ona baktı; lâkin, zevkini müdafaa için gösterdiği azme rağmen, yıpranmış, sendeli-

yordu. Mathieu onu bu kadar ihtiyarlamış görünce şaştı; sanki, evvelce de gözüne ilişen solma alâmetleri birdenbire artmış, Sérafine'in solgun yüzünü binbir kırışıkla buruşturmuştu.

Morange titrek ellerini uzatıyor, o çocukça sızlanışına devam ediyordu:

— Yalvarırım size, onu bana gösterin, görmek istiyorum... Kimseye bir fenalık edecek değilim, onun yanında uslu uslu duracağım.

Şimdi boyun eğmiş gibi göründüğü için, Sarraille, nihayet onun isteğini yerine getirdi. Koluna girdiler, küçük bir koridorun dibinde bulunan o müthiş odaya götürdüler. Mathieu ile Sérafine, içeriye onunla beraber girdiler, doktor da, ardına kadar açık kalan kapının eşiğinde durdu.

Burası, sekiz sene evvel, kocanın, karısını ölü olarak bulduğu aynı oda, dehşet ve haşyet dolu aynı oda idi. Aynı tozlu pencereden, içeriye, ancak avlunun yeşilimtırak ışığı süzülüyor, rütubetten, ayrılıp sarkmış benek benek kırmızı çiçekli kâğıt kaplı çıplak dört duvarın arasında, murdarlık içinde, aynı şüpheli otel odası eşyası sürünüp duruyordu. Orada, bu aşağllık şeylerin arasında o murdar yatağın içinde, bu sefer, baba, kızını buluyordu, küçük Reine'ini, varlığını yalnız ona tapmak ihtiyaciyle doldurduğu o tanrıyı buluyordu. Yavrucağın vücudundaki tekmil kan, canice açılan o yaradan akıp gitmiş, güzel başı, balmumu gibi

sararmış, dağılan siyah saçlarının yığını arasında yatıyordu. Hayattayken çok şen ve sevimli, debdebe ve zevk arzusiyle çok ateşli, tekerlek ve taravetli yüzü, öldükten sonra müthiş bir ciddîliğe bürünmüş, bu kadar feci bir şekilde bırakıp gittiği şeylerden dolayı bir esef ve yeis ifadesi almıştı. Ölmüş olduğu halde, yapyalnızdı, yanında ne bir kul vardı, ne de bir mum yanıyordu. Çarşafı, çenesine kadar çekivermişler, odada temizlik namına da, şilteden süzülüp geçerek yere akan, karyolanın altındaki sel gibi kanı yıkamakla iktifa etmişlerdi. Döşeme tahtasında duran baştan savma kurulanmış, hâlâ kırmızımtırak o ıslak, geniş leke, korkunç faciayı anlatıyordu.

Morange, acı ile kendinden geçmiş bir halde, sendeliyerek durmuştu. Bu ölü, Valérie ile Reine'in ikisinden hangisi idi? Kızının şahsında annesinin dirilmiş olduğunu, kendisiyle birlikte, o sevgi dolu hayatını bir parça daha yaşamağa devam etmek için, böylece geri geldiğini gerçi biliyordu; ikisinin, hep aynı kadın olduklarını, şimdi, annesi gibi kızı da işte ölüp gittiğine göre, bunun artık sabit olduğunu gerçi biliyordu. Karısı, biran için, parlak güneşte, eski güzelliğiyle şaşaa saçtıktan sonra, aynı facialı kapıdan, tekrar ölüme dönüyordu. Onu iki defa katletmişlerdi. Şimdi, artık bitmişti, bir daha geri gelmiyecekti. Biçare kendisi de, hiçbir insanın çekmediği azabı, taptığı kadını iki defa kay-

betmek, o feci lekelenişte, kalbini koparıp götüren ayıp ve cinayet fırtınasında iki defa hazır bulunmak azabını çekiyordu.

Diz üstü düştü, durmadan ağladı; Mathieu ayağa kaldırmak isteyince, zarzor anlaşılan yavaş bir sesle, mırıldandı:

— Yok, yok, bırakın beni, artık bitti... Birbirinin peşinden gittiler, kabahat yalnız bende. Vaktiyle, Reine'e yalan söylemiş, annen seyahata gitti demiştim; bir şatoya davetli olduğu masalını anlatıp, geçen gün de o bana yalan söyledi. Eğer, sekiz sene önce, zavallı Valérie'ciğimin divanece hareketine mâni olsaydım; onu öldürenlerin karşısında âciz kalmasaydım, zavallı Reine'ciğim, bugün, aynı korkunç macereya atılmıyacaktı... Kabahat benim, onları ben öldürdüm, yalnız ben öldürdüm. Sevgili vücutlar, onlar ne bilirdi, onları sevmek, korumak, idare etmek, mesut etmek, benim vazifem değil miydi? Onları ben öldürdüm, katil benim!

Kendinden geçiyor, hıçkırıklarını yutuyor, vücudunu kaplıyan ölüm soğuklığiyle tirtir titriyordu.

— Zavallı budala ben, onları, çok fazla sevdiğim için öldürdüm.. O kadar güzeldiler ki, zengin, neşeli, mesut olmak için o kadar çok mazeretleri vardı kil Biribirinin ardınca kalbime sahibolmuşlardı, ben yalnız onlarda yaşıyordum, onlarla ve onlar için yaşıyordum: biri öldükten sonra, bütün iradem ötekinden

ibaret kaldı, annesinin yarattığı ihtirası hülyasına tekrar başladım, biricik isteğim, bütün sevgilerimi kendisinde toplıyan kızım için o hülyaları gerçekleştirmekti... Halbuki ikisini de öldürdüm, yükselmek, servete ulaşmak divaneliğiyle varlığımın en değerli tarafını feda edişim, beni bu iki cinayete sürükledi; önce, biçare bir mahlûku zorla koparıp attık, anayı beraber aldı, götürdü; sonra, kötü örnek karşısında bozulan, aynı ateşle tutuşan kızım, aynı kan deryası içinde can verdi... Ah! daha bu sabah, bir tek bu kız evlâda sahibolup yalnız onu sevdiğim için kendimi bahtiyar görmeğe kalkıştığımı düşünüyorum da! Hayata karşı, aşka karşı ne budalaca bir küfür! İşte şimdi öldü, annesinden sonra o da öldü, yapyalnız kaldım, ne sevecek bir kimsem var, ne beni sevecek bir kimse... Ne karım kaldı, ne kızım, ne bir arzum, ne bir iradem, yapayalnızım, ebediyen yapayalnızım!

Bu, son feryattı, Morange, son bir kendini bırakışla, kof bir paçavra adam gibi, yere yığıldı; ancak Mathieu'nün iki elini birden tutup sıkarak, şu sözleri geveliyecek kadar takat bulabildi:

— Hayır, hayır, bırakın beni, hiçbir şey söylemeyin... Haklı olan sizmişsiniz. Ben hayatı teptim, hayat da nihayet elimde avucumda ne varsa aldı.

Mathieu, ağlıyarak onu kucakladı, bu facialı batakhanede birkaç dakika daha kaldı;

yüreğinden kan gidiyordu, o zamana kadar, kalbini sızlatan hiçbir hayat kayıbı bu derece korkunç olmamıştı. Nihayet, çekilip gitti, zavallı Morange'ı idare etmek işini üzerine alan Sérafine'i orada bıraktı; Sérafine, biçareyi artık istediği gibi kullanabileceği hasta bir küçük çocuk gibi idare ediyordu.

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen iki sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi ve hareketli toprağı mütemadiyen çoğaltmak faaliyetiyle, hayatın ölümle ezelî savaşında, yine zafere eriştiler. Arzu, alev gibi yakıcı, gelip geçiyor, o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta, sıhhatli olmaktaki kudretleri sayesinde, onları, bereketlendiriyordu; azimleri, faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın yapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayretleri, üst tarafını tamamlıyordu. Fakat, bu iki sene zarfında, zaferi, ancak, sürekli bir savaşla elde edebildiler. Hâlâ, zaferin çetin başlangıç devresinde idiler, çok defa, ıstırak ve endişe ile ağladılar. Eski av köşkü, o küçük pavyon, artık ihtiyaca yetmediği için, azar azar, binalariyle, tavlalariyle, ahırlarıyle, ambarlarıyle koca bir çiftlik kurmak zorunda kalınca, birçok tasalara düştüler. Peşin ödenmesi gereken paralar çok fazlaydı, bazan, mahsul, müteahhitlerin he-

sap pusulalarını karşılıyamamak tehlikesini gösteriyordu. İş büyüdükçe, daha fazla sayıda davara, beygire, erkek kadın hizmetkâra, bir sürü işçiye, bir yığın malzemeye ihtiyaç hâsıl oluyordu; bunların günlük kontrolu meselesi, çocuklar büyüyüp de, işin bir kısmını üzerlerinden atıncaya kadar, onları yorgunluktan ezecek hale geliyordu. Mathieu, ziraat işlerinin idaresini üzerine almıştı, toprağa, bağrında uyuklıyan bütün hayatı iade etmek üzere, mütemadi bir fikir ve hareket gayretiyle, ekim işini, durmadan ıslah ediyordu. Marianne, çiftliği idare ediyor, ahırlara, mandıraya, kümese bakıyor, birinci sınıf bir muhasip olduğunu ispat ediyor, hesapları tutuyor, para ödüyor, para tahsil ediyordu. Yeni yeni üzüntülere, kötü tesadüflere, çaresiz düşülen hatalara rağmen, her günkü aralıksız savaşta o kadar gayretli ve aklı başında davranıyorlardı ki, hayal sukutları ve kayıplar arasında, servet, yine onlara hak verdiriyordu.

Sonra, yeni binalardan başka, çiftlik, daha otuz hektar kumluk bayırın ilâvesiyle Monval kasabasına kadar genişledi, yayla kısmında da, otuz hektarlık korunun eklenmesiyle, Mareuil istikametinde uzadı. Mathieu, faaliyet sahasını büyüttükçe, bu çorak bayırlarda, daha çetin, daha gayret istiyen bir didinme ile uğraşıyordu; fakat, asıl dâhice fikri bu idi, bu bayırları, her yandan sularına boğduğu bereket saçan kaynaklar sayesinde, oraları, her

mevsimde daha geniş ölçüde verimlendirmeğe, güçlükleri yenmeğe muvaffak oluyordu. Keza, yaylada, kavşaklar vücuda getirmek üzere, satın aldığı yeni korularda, geniş yollar açmıştı; orman açıklıklarını otlak haline getirip, hayvan yetiştirme işine girişinciye kadar, davarlarını, oralarda otlatmak fikrini de bu sayede gerçekleştirecekti. Şimdi, bu gitgide artan yaratma gayreti ortasında, savaş, her tarafta başlamış, durmadan genişliyordu; son zafere ulaşma ihtimalleri de çoğalıyordu, kötü bir mahsulden dolayı muhtemel zararları, başka bir tarlanın taşkın mahsulü telâfi ediyordu. Çoçuklar da öyle idi, arazi genişledikçe onlar da bir yandan büyüyorlardı. Bir parça geç kalanlar, ötekileri itiyor gibiydi. Artık on dördüne basan ikizler, Blaise'le Denis, lisede hep birinci çıkıyorlar, Ambroise'ı bir parça utandırıyorlardı; onlardan iki yaş küçük olan Ambroise ateş gibi zeki, hünerli olduğu için, çoğu zaman, derslerinden ziyade başka şeylerle meşguldu. Ondan sonraki dört çocuk, Gervais ile iki kız, Claire ve Tose, keza en küçükleri Grégoire her gün Paris'e gönderilmeleri doğru olmıyacak kadar küçük oldukları için, fazla yara bere almadan, açık havada gelişip duruyorlardı. Bu iki senenin sonunda, Marianne, bu sefer Louise adını verdikleri bir kız çocuk olan sekizinci çocuğunu doğurduğu zaman, bereket versin ki hayatına mal olmasına ramak kalan Grégoire'ın doğu-

mundaki gibi sıkıntı çekmedi; ama, gene de, bir çamaşır işi için vaktinden evvel lohusa yatağından kalkmış olduğundan, uzun zaman düzelemedi. Mathieu, karısını, kucağında o sevgili yavru ile birlikte, ayakta ve gülümser görünce, candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi. Bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kudret kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti.

Bu, hep toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseriydi, harabiye galebe çalıyordu, yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde seviyor, istiyor, savaşıyor, çalışıyor, durmadan, hep daha fazla hayat, daha fazla ümit yaratmaya doğru gidiyordu.

III

Aradan iki sene geçti. Bu iki sene zarfında da Mathieu ile Marianne'ın bir kız çocukları daha oldu. Bu sefer, bir yandan aile kalabalıklaşırken, Chantebled arazisi de, yaylanın batısında,suları henüz kurutulmamış ve kaynakları yatağa sokulmamış bataklık topraklar eklenerek, büyüdü. Şimdi, çiftliğin, o zamana kadar, su yolları nebatlarından başka birşey yetişmiyen yüz hektar toprağı aşkın bütün o kısmı alınmış, ziraate tahsis edilmiş, mahsulle dolup taşıyordu. Faydalanılan, her yandan su içine alınan yeni kaynaklar, kumlu bayırları bereketlendirerek, oraya şifalı hayat taşıdılar. Bu, hayatın, önüne durulmaz zaferiydi; bereket, güneş altında yayılıyor, emek, hep yaratıyor, durup dinlenmeden, engellerden ve ıstıraptan geçerek yaratıyor, kayıpları telâfi ediyor, dünyanın damarlarına her an, daha fazla kuvvet, daha fazla sıhhat, daha fazla neşe katıyordu. İş icabı, mütemadi temasları esnasında, bu sefer, arazinin bir kısmını daha alması için, ilk olarak Mathieu'yü sıkıştıran Seguin'in kendisi oldu; hattâ, bütün geri kalan kısmı, iki yüz hektara yakın bir saha tutan koruları, kıraç toprakları bir çır-

pıda alması için iknaa uğraştı. Mütemadiyen para ihtiyacı içinde olduğundan, istifadeler gösteriyor, tenzilât teklif ediyordu. Fakat, Mathieu gayet mâkul davrandı, kabul etmedi, ilk kararından, ancak lüzum hâsıl oldukça ve gücü yettiği nispette araziyi kısım kısım işlemek kararından dönmedi. Sonra, şarka doğru demiryolu boyunca kıraç toprakların tamamını satın alma işinde bir güçlük çıkmıştı. Orada, değirmenin sahibi Lepailleur'e ait, birkaç hektarlık münasebetsiz bir toprak vardı ki, o kıraç araziyi ikiye bölüyordu; Lepailleur bu topraktan hiçbir zaman bir fayda elde etmemişti. O sebeple, Mathieu, satın alacağı parçayı tâyin etmek durumunda kalınca, batı tarafında, çamurlu araziden kalan kısımları seçmiş, ileride, değirmenci, kendi toprağını sattığı zaman, o kıraçları da memnuniyetle alacağını ilâve etmişti. Bir yandan da, değirmencinin, kendisini kıskandığını biliyordu; Lepailleur, çiftliğin durup dinlenmeden yaradılmağa başlamasından beri ondan o kadar nefret ediyordu ki, Mathieu, alım teşebbüsünde muvaffak olamıyacağına emin bulunuyor, orayı satın almağa kalkışmayı doğru buluyordu. Séguin itiraz etti, herifi yola getireceğini iddia etti, hattâ övündü, işe kendisi karışır karışmaz, değirmencinin toprağını yok bahasına alacağını söyledi. Herhalde, o parçayı da ötekiyle birlikte elden çıkarmaktan el'an ümidini kesmediği için inat etti, yukarı

arazinin satış mukavelesini imzalamadan önce, kendisiyle pazarlık etmek üzere Lepailleur'ü görmek istedi

Aradan birkaç hafta geçti. Sonra, Mathieu, mukaveleyi imzalamak üzere d'Antin caddesindeki konağa geldiği gün, Séguin'i, mektupla tâyin ettiği randevuda hazır bulamadı. Bir uşak, mösyönün mutlaka geleceğini, misafiri bekletmelerini emrettiğini söyliyerek onu, birinci kattaki büyük salonda yalnız bıraktı. Mathieu ayakta kaldı, dolaştı, bakındı; pahalı döşeme kumaşlarını, nadide eşya koleksiyonlarını, kalaydan cicibicilerini, kitap ciltlerini vaktiyle hayran hayran seyrettiği bu debdebeli salonu içinde bulduğu aheste haraplık hali dikkatine çarpmıştı. Gerçi, o nefîs şeyler yine oradaydı, lâkin modası geçmiş, hor görülen fantazi eşya gibi, bir ihmal ortasında katılıp kalmışlardı, donuklaşmışlardı, toz toprak altındaydılar.

Séguin, dar kafalılığının verdiği ezelî can sıkıntısı içinde, yalnız, kendini göstermek, aklına esen divaneliği ifrata götürmek ihtiyaciyle yanıp tutuşuyordu; kendisini pek az eğlendirebilen sanat amatörü gösterişinden vazgeçmiş, önce yeni sporlara, sürat iptilâsına karşı aşırı bir düşkünlük göstermiş, sonra, gerçekten sevdiği biricik şeye, ata avdet etmişti. Bir ahır sahibi olmak istemişti, bu işi o kadar gururlu bir ifrata götürüyordu ki, bu da iflâsını hızlandırıyordu. Metreslerle kumarın ke-

mirmeğe başladığı o büyük serveti, bunlar tüketiyordu. Şimdi, açılan gedikleri tamir için borsada oynadığı söyleniyordu; aynı zamanda, nazırlardan malûmat alan bir nüfuzlu adammış gibi tavırlar takınarak, budalaca bir gurura saplanıyordu. Kayıpları arttıkça, yakın bir yıkılışın tehdidi altında, Santerre'le mütemadiyen edebiyat ve içtimai felsefe münakaşaları yapan bu ukalâdan, ahlâk hocasından, yalnız, kendi kurduğu tuzağa kendi yakalanmış, kendi hayatını kendisi berbat etmiş, acı acı konuşan bir âciz, modaya uyan bir kötümser, hayata karşı gitgide gerçekleşen, artan kini yüzünden, bir ahlâksızlık, bir ölüm yaradıcısı kalıyordu.

Mathieu, kısa adımlarla odanın her tarafını dolaşıp bitirdiği sırada, içeriye, pek pek yirmi beş yaşında, iri boy, kumral bir kız girdi; arkasında, zarif ve sade, siyah ipekli bir fistan vardı. Etrafına bakındı, hafifce haykırdı.

— A, çocukları burada zannediyordum!

Sonra, misafire gülümsedi, çocuklar orada olmamasına rağmen, içeri girdi, nezaret ve kontrol haklarını, herkesin yanında göstermek istiyen bir ev sahibi edasiyle, Séguine'i yazıhane vazifesi gören masanın üstündeki kâğıtları düzeltiyormuş gibi yaptı. Valentine, ev işlerine karşı duyduğu isteksizliği gitgide daha fazla gösterirken, bu kızın, bir seneden beri, evde kendine yer ettiğini, emirler ver-

diğini göre göre, Mathieu, onu artık tanıyordu. Adı Nora idi, Almandı, mürebbiye idi, piyano ustasıydı; Valentine, Celeste'e yol vermek zorunda kalınca, bu kızı, en fazla çocuklara bakması için almıştı. Celeste'e yol verilmesinin sebebi, bütün desisesine rağmen, yine gebe kalmış olmasıydı; bu sefer, işi o-kadar ters gitmişti ki, bir posta müvezzii ile cilveleşmek budalalığında bulunmuş, gebeliğini saklamağa bile muvaffak olamamıştı. Hoş, Séguin, oda hizmetçisinin koğulması sırasında, bu halin rezalet olduğunu, iki kızının ahlâkı bozulduğunu söyliyerek, barbar bağırarak sert davrandığı halde, Nora'yı kendisi getirmiş, onun,eşsiz bir nimet olduğunu, kadın ahbaplarının birinden ayarttığını gülerek söylemişti. Nora'nın, metresi olduğu, çok geçmeden açıkça anlaşıldı; kızı, herhalde, kendisiyle rahat rahat düşüp kalkmak için, bilhassa, dört duvar arasına kapatmak için, evine sokmuştu; onu delice kıskanır görünüyordu; karısiyle arasında her türlü münasebet kesilmiş olmasına rağmen, şimdi bile bazan yumruklarını kaldırarak onun üzerine atılmasına sebebolan neviden marazi bir kıskançlık besliyordu. Gerçi, iri boy, güzel kumral kız, şehvetli dudaklariyle, şuursuz bir hayâsızlık dolu gözleriyle, mânasız ve kötü gülüşlerine rağmen, enfes dişi haliyle, en şiddetli endişeleri haklı gösterecek bir şekilde yaratılmıştı.

— Mösyö Séguin'i bekliyorsunuz, değil mi? dedi. Size randevu vermiş, biliyorum, muhakkak gelir.

Mathieu, pek merak etmiş, tepeden tırnağa onu süzüyordu; bir tecrübe yapmak istedi.

— Belki madan Séguin'le birlikte gitmiştir, dedi. Sık sık, birlikte sokağa çıkarlar, biliyorum.

Nora, güldü, basbayağı bir mürebbiyeye hiç yakışmıyacak şekilde:

— Onlar mı? diye haykırdı. Çok yanlış bellemişsiniz, mösyö! Onlar hiçbir yere birlikte gitmezler... Galiba, madam va'za gitti, ama belki de başka yerdedir.

Sonra, ortalığı bir parça derleyip toplamak istiyormuş gibi, alaycı, hayâsız bir tavırla tekrar odanın içinde dolaşmağa başladı; bir yandan da, bir erkekle yalnız kalır kalmaz, kendisini peşkeş çeker gibi hal takınmak için duyduğu insiyaki ihtiyaçla, misafire, etekleriyle sürtünüyordu.

Kendi kendine konuşur gibi, yavaş sesle devam etti·

— Aman, ne ev, ne ev! Şu zavallı mösyöyü nasıl da yapyalnız bırakıyorlar!... Madam, sabahtan akşama kadar meşgul olmasa, daha iyi olacak!

Bu meşgul dediği, Valentine'di! Bu sözdeki istihzanın tamamiyle zevkine varabilmek için, Valentine'in, neredeyse üç seneye yak-

laşan bir bozuşmadan sonra, altı aydan beri, Santerre'le tekrar barışmış olmanın biricik saadetine kendini tamamiyle verdiğini, Mathieu gibi bilmek lâzımdı. Şimdi, onu, kocasının evine bile kabule cüret ediyor, onunla birlikte küçük salonuna kapanıyor, öğleden itibaren akşamlara kadar oturuyordu; mürebbiyenin, bu kadar alaycı bir dille bahsettiği şey, herhalde, onların bir arada yaptıkları işti, o önemli meşguliyetti. Santerre, Valentine'i, romancılıktaki başarıları için elzem saydığı devirde, şefkatli ve okşayıcı halleriyle elde ettikten sonra, lüzumsuz, hattâ sıkıcı hale gelince, insafsız, haşin bir bencillikle feda etmişti. Bunun üzerine Valentine, bu bozuşmanın verdiği yeisle, işi sofuluğa dökmüş, vaktiyle, annesinin yanında, o eski Vaugelade ailesinin evinde olduğu gibi, koyu bir katolikliğe dalarak ahbaplarını hayrete düşürmüştü. Vaugelade'ların kanından olduğunu tekrar hissediyor, kocasının tanıdıkları arasında edindiği serbest tavırları bırakıp, bu sefer mânasız, aşırı bir kaba sofuluk gösterişi yapıyor, cenabı hak adına, yeni yeni divaneliklerle zihnini dolduruyordu. Wagner'in musikisi gibi, Roma'nın dini de eskimiş, modası geçmiş bir şeydi; dünyadaki günahları silip süpürmek için, kanlı bir deccalın gelmesine ihtiyaç duyuyordu. Valentine'in, bir başka âşıkı sınadığı söyleniyordu, fakat bu iddianın ispatı yoktu. Dini, sadece bir zariflik işi sayan Séguin,

biran ona tekrar yaklaşmış, barışıklığı, kendisi de ibadete başlıyacak kadar ileri götürmüştü. Hemen arkasından, karı koca kavgaları, eskisinden daha fazla hakaret dolu bir şekilde tekrar başlamış, artık barışma imkânı kalmamıştı; bunun üzerine Séguin, kıskanç bir şekilde tamamen Nora ile meşgul olmağa başladıktan sonra, klüpte hâlâ rasgelip görüştüğü eski dostu Santerre'i yine eve getirerek bir parça huzura kavuşmağı tasarlar olmuştu. Romancı, kazandığı başarılar sayesinde, nihayet babayanileştiği için, kadınlardan mâkul ve insaflı şekilde ümidedebileceği ne varsa çektikten sonra artık evlenmekten, yahut başka birinin yuvasını kendisine mal etmekten başka yapacak işi kalmadığını idrak ettiğinden, bu mesele pek kolay halledilmişti. Santerre, nazariye bakımından olduğu kadar da şahsi kin dolayısiyle, evlenmekten henüz kaçınıyordu. Séguin gibi, kırk yaşındaydı; Valentine otuz altısına basmak üzereydi; bu yaşlar, müsamahalı cemiyetin göz yumduğu sağlam ve sürekli alâkalar nevinden bir bağ kurmağı düşünmenin mâkul olacağı durmuş oturmuş insan yaşı değil miydi? Başka bir kadın olacağına, Valentine olsun, daha iyiydi; çünkü, Valentine'i tanıyordu, zengindi, tanınmıştı, şimdi de sofu idi, istenilebilecek bütün şartlara sahipti. Son tekerleniş arasında, evin hayatı bu şekilde düzene konulmuştu. Baba mürebbiye ile, ana ailenin dostiyle düşüp kal-

kıyor, üç çocuk da, bu musibetin ortasında, başı boş büyüyüp duruyordu.

Birdenbire, avaz avaz haykırışmalar oldu, müthiş bir koşuşmadan sonra, oda, âni bir istilâya uğrayınca, Mathieu şaşa kaldı. Andrée dehşet içinde kaçıyor, Gaston, peşinden kovalıyordu. Çocuk:

— Nora, Nora! Baksana şuna, saçlarımı çekecek! diyordu.

Andrée, daha on yaşında olduğu halde, cana yakın, tatlı bir cazibeye sahip, minimini bir kadındı; lâtif çocuk başının etrafında uçuşan ince, pırıltılı saçları, dünyanın en güzel saçlarıydı. Kendisinden dört yaş büyük olan erkek kardeşi, babası gibi zayıf, kuru idi, kızıl saçlarla çevrili yassı, uzun yüzünde, dar ve inatçı bir alnın altında, katı bakışlı mavi gözleri vardı. Nihayet kızı yakaladı, saçlarını şiddetle çekti. Andrée ağlamağa başladı; mürebbiyenin yanına koştu, eteklerine sarıldı:

— Hain çocuk! diye haykırdı. Nora, tut şunu!

Fakat, Nora onu itiyor, azarlıyordu.

— Sus bakayım, Andrée! İşin gücün dayak yemek. Çekilir şey değil artık bu.

Kızcağız, göz yaşları arasında, derdini anlatmağa çabalıyordu.

— Ben ona birşey demedim, kitabımı okuyordum. Geldi, kitabımı çekti, aldı. Sonra üstüme atıldı... Ben de koştum.

Gaston, o muzip gülüşiyle, sadece şu cevabı verdi:

— Münasebetsiz kız, hiç oynamak istemiyor. Senin iyiliğin için saçlarını çekiyorum, çekince uzar.

Bu cevap, mürebbiyenin pek hoşuna gitmişti; onunla beraber gülmeğe başladı. Gaston'a daima hak verir, iki kızkardeşinin üzerinde, korkulu bir âmir gibi hüküm sürmesine göz yumar, bizzat kendisine yaptığı azizlikleri, buz gibi elini sırtına sokmak, yahut birdenbire omuzlarına zıplamak gibi, muziplikleri bile hoş görürdü.

Mathieu hayret içindeydi, hattâ bu hal, bir parça da fenasına gidiyordu; tam o sırada, doktor Boutan içeri girdi. Onu, güler yüzlülüğü ve babacanlığı için seven küçük Andrée, koşup karşıladı, alnını uzattı; teselli bulmuştu bile.

— Bonjur, yavrum... Annenizi bekliyeceğim, bu sabah bana bir telgraf çekmiş; galiba daha eve dönmemiş. Hoş, ben de biraz erken geldim ya... Ayl Mathieu'cüğüm, siz de burada mısınız?

— Evet. Ben mösyö Séguin'i bekliyorum.

Dostça el sıkıştılar. Doktor, Nora'ya yan gözle baktı, sonra ona döndü, madam Séguin'in, kendisini telgrafla çağırdığına göre, acaba hasta mı olduğunu sordu. Nora, Soğuk bir eda ile, haberi olmadığı cevabını verdi. Doktor, Lucie'yi Andrée ve Gaston'la birlikte orada

görmediği için, merak edip bu sefer de onu sorunca, Nora, en nihayet:

— Lucíe yatıyor, dedi.

— Nasıl yatıyor! Demek ki, hasta olan o mu?

— Yoo! Hayır, hasta değil.

Boutan, Nora'nın yüzüne bir kere daha baktı; kurnaz bakışları, ruhunun ta derinliğine kadar dalmak istiyor gibiydi. Sonra, artık bir şey sormadı.

— Pekâlâ, beklerim, dedi.

Nora, akibet, Gaston'la Andrée'yi biraz tartaklıyarak alıp götürdü, oradan ayrıldı; doktorun didikleyici bakışları onu şaşalatıyor öfkeleniyordu. Bu bakışlar, ondan da, eline emanet edilmiş bulunan iki çocuktan da, ancak, onlar kapıdan çıkıp gittikten sonra ayrıldı.

Boutan, Mathieu'ye dönmüştü. Bir lâhza, böyle karşı karşıya, susup kaldılar. İkisi de biliyordu; ikisi de başlarını salladılar. İlk olarak doktor, yavaş sesle konuştu.

— Nasıl? Matmazele ne buyurulur? Benim tüylerimi diken diken ediyor, azizim. Ağzına, gözlerine dikkat ettiniz mi? Hoş, enfes şeyler ya, o da başka. Cinayeti, bu kadar muhteşem bir vücut halinde asla bu kadar vuzuhla görmemiştim.. İnşallah aldanmış olayım!

Tekrar sustular. Doktor Boutan da odanın içinde dolaşmağa başlamıştı; dönüp Mat-

hieu'nün yanına gelince, bir el hareketiyle, oradaki ihmali gösterdi, duvarların ötesinde bile, bütün evi yıkmak tehdidi gösteren acıklı felâketin varlığını anlatmak istedi.

— Bu mukadder, dedi, bu felâketin safhalarını tahmin ettiniz, takibettiniz, değil mi?... Biliyorum, benimle alay ediyorlar, beni zararsız bir merakı yerine, tedavi ettiği nadir hastalıkları sabit fikir haline getirmiş bir mütehassıs hekim yerine koyuyorlar. Ama, ne yaparsınız? İnadedişim, haklı olduğuma inandığımdandır. Meselâ, Séguin'leri ele alalım, bütün fenalığın ilk kaçamaklarından, karı kocanın, artık başka çocuk yapmamaktaki inadlariyle fesada düşmelerinden, azmalarından ileri geldiği meydanda değil mi? Denilebilir ki, o andan itibaren, aile hayatı mahva sürüklenmişti. Buna rağmen, şuursuzca, dalgınlıkla bir çocukları oldu; bu sefer, erkek, budalaca bir kıskançlıkla harap oldu, deliye döndü, kadın dayak yedi, ihmal edildi, bir tarafa atıldı, her türlü sukuta mâruz bırakıldı. Cemiyetin en feci tahrikleri ortasında, birbirlerini sinirlendiren, zehirliyen, azgın bir didişme ile birbirini yiyen bu yaradılışta insanlar için, bunun sonu, muhakkak, çifte zina idi. Bugün, aralarındaki münasebet tamamen kesilmiştir, aile bağı mahvalmuştur, mösyönün metresiyle madamın âşığı aile yuvasına yerleşmiştir, kaçamak yüzünden, şimdi burada dördü birden tatbik edecekleri için etrafa yayılan, artan

o iğrenç kaçamak yüzünden, tekrar her yandan yıkıntı başlıyacak... Doğrudur, bu beni çileden çıkartıyor! Size bu meseleden bahsediyorum, çünkü bilmediğiniz bir şeyi öğretmek iddiasında bulunmamakla beraber, içim rahat ediyor.

Çok halim bir adam olduğu halde; öfkeleniyordu. Alçak sesle konuşmağa devam etmişti, şimdi, sesi, berraklaşıyor, garip bir sertlikle çıkıyordu.

— Modern nevruz illetimize, tereddimize, hasta, müvazenesiz, şaşkın kadınların dünyaya getirdikleri, gitgide daha sıska çocuklarımıza fazla önem veriliyor. Fakat, vahimliği daha az olan birçok şeylerden önce, hayatı ta kaynağındayken zehirliyen kaçamak, en büyük sebep olarak başta gelir! Bizi bu mevsimsiz köhneliğe fırlatan, bizi bitirecek olan şey, kaçamaktır, bütün memleketi kaplıyan, bilerek, inadla yapılan, övülen kaçamaktır, kuzuml... Düşünün bir kere! Bir uzuv aldatılır da, insan cezasını çekmez olur mu? Bir mide tasavvur edebilir misiniz ki mütemadi bir aldatılışla beslensin, hazmi zor maddeler, ara vermeden kanını çeksin de, hazmedebileceği hiçbir şey verilmesin? Tabiî düzen içinde yapılmıyan her iş, daimi bir kargaşalık tehlikesi haline gelir. Kadının sinirlerini oynatıyorsunuz, yalnız râşe ihtiyacını gideriyorsunuz, doğurucu cazibeden ibaret olan arzunun tatminiyle kalıyorsunuz, lüzumlu işe, şart olan işe,

hedefi teşkil eden bereketlendirme hareketine razı olmıyorsunuz. Sonra da, bu aldatılan, tartaklanan, işine ket vurulan uzviyette, müthiş karışıklıklar, düşkünlükler, bozukluklar olmasın diyorsunuz!... Şunu da ilâve edin ki, koca kaçamak yaparsa, âşık, daha fazlasını yapıyor, her an bir saldırıştır gidiyor. Çocuk peyda etmek korkusu iştihalara itidal vermeliydi, uzuv, arka arkaya, yıpratıcı, kolay zevk rejimine tâbi tutuluyor. Ben, inanılmıyacak kadar haşin azgınlık vakaları gördüm. Şüphe yok ki, insanlardan, mevsim mevsim kızan hayvanlar kadar temkin beklemiyorum. Ama, ne de olsa, çocuk, insafsızca uzaklaştırılmamalı, uzuvun yok edilen vazifesini yine yerine getirmesi için, arasıra bir çocuk yetiştirmesine meydan vermeli. Kaçamaklı münasebetler yüzünden hastalanmış, tahrik edilmiş, harabolmuş nice kadınlar gördüm ki, gebe kalma sayesinde iyileştiler! Sonra, nicelerini de gördüm ki, hayatı, gereği gibi yaşamaktan tekrar sakınır sakınmaz, aynı ıstıraplara yeniden uğradılar!... Çünkü, dostum, anlıyorsunuz tabii, bütün mesele burada. Aldatılan tabiat isyan eder. Kaçamak ne kadar çok olursa, işe ne kadar çok fesat karıştırılırsa, nüfus o nispette zayıflar ve düşkünleşir. Sonunda, şu bizim mahut, modern nevroz hastalığına, yakın gelecekteki maddi ve mânevi iflâsımıza dayanır. Kadınlarımıza bakın, bunları, eski zamanın güçlü kuvvetli hatun-

lariyle kıyaslayın. Bizim, cinsiyetini kaybetmiş, sarsak, şaşkın kadınlarımızı, muamelelerimizle, sanatımız ve edebiyatımızla, paranın ve iktidarın azgın ihtirasları kurban edilmiş az çocuklu aile idealimizle, biz yaratıyoruz. Çocuğu kahrediyoruz, sırf bu yüzden kadını kahrediyoruz, kendi kendimizi kahrediyoruz, neşe, sıhhat, kuvvet namına ne varsa hepsini mahvediyoruz!... Şimdi, söyleyin bana, bir cemiyetin sonunu, bu evden daha kuvvetle, debdebesi sönmeğe yüz tutmuş, nadide biblolarla süslü şu odadan daha kuvvetle, başka hiçbir yerde hissettiniz mi? Burada, şimdiki büyük faciaya, hayattan tiksinmenin; istiyerek, önceden tasarlanarak yaratılan kısırlığın sebebolduğu ahlâk bozukluğuna şahit değil misiniz? Doğan her mahlûk bir fazla zavallı daha olacağına göre, yaşamak neye yarar? Kaçamaklar tahripten ibaret olan işlerini gördüler, karı koca harimindeki bir kavga aile hayatının düzenini bozdu, koca bir tarafa, karı bir tarafa ayrıldı, zavallı üç çocuk, mürebbiye olacak bu kızın eline kaldılar, gelişi güzel, en berbat tehlikelere mâruz, kusurlu büyüyorlar; ah! Zavallı mahlûklar, asıl onlara acıyorum, ne zaman buraya gelsem, yüreğime dert oluyorlar!

Boutan, daha yavaş sesle devam etti, çok güzel, çok şirin küçük Andrée'yi, ne kadar sevdiğini söyledi; o kadar başka bir çocuktu ki, annesi bazan şaka ediyor, aileye bu kadar

az benzediğine, daima uslu ve güler yüzlü olduğuna, erkek kardeşinin mütemadi azizlikleri karşısında hiç isyan etmediğine göre, süt ninesi Catiche'in, onu kendi çocuğu haline getirdiğini, çift hayvanı sütiyle besleyip yumuşak başlı yetiştirdiğini söylüyordu. Gaston'a gelince, doktor, ondan hiç hoşlanmıyordu; dar kafalı, kaba çocuktu, münakaşasına bile müsaade etmediği kendi üstünlüğüne olan bencil inancı yüzünden, babasının ince eleyip sık dokuyuşunu, daha inatla, daha soğuk bir şekilde, ifratla tatbik ediyordu. Fakat, doktorun asıl merak ettiği, o tarihte on iki yaşında, soluk sarı saçlı, hülya dolu açık mavi gözlü, solgun ve narin, ince bir kız olan Lucie idi. Her türlü tahminlerin aksine, çok erken gelişen çocuk, kendisini kadın yapan kan seli karşısında, dehşet ve tiksinti ile isyan etmiş, bu gelişme yüzünden hastalanmıştı. Doktor Boutan, kızı iyi edeliberi, onda, ten duygularına karşı gitgide artan bir tiksinti, bir nevi erken mitiklik gibi gayet acaip hâdiseler görüyor, bunları takibediyor, inceliyor; kız, bu iniskinliğin tesiriyle, gayri maddi bir saflık, bir temizlik taşıyan melekler, bakireler tahayyül etmek nev'inden, olmadık hayallere kapılıyordu. Bir karınca yuvası, bir arı sürüsü, içinde tüyü bitmedik, yavru kuşlar bulunan bir yuva, her türlü hayat, her türlü kaynaşma onu heyecanlandırıyor, düpe düz bulantılar verecek derecede muztarip ediyordu. Doktor, şaka

olsun diye, Lucie'nin, canlı ve sıcak doğurgan yücudu karşısında duyduğu nefret bakımından, kötümserlikten yana anasiyle babasına tıpkı benzediğini söylüyordu.

Tam o sırada, Valentine, bermutat fırtına gibi, içeri girdi; daima, akılda olmıyan bir macera yüzünden geç kalır, daima telâşlı olurdu. Otuz altı yaşında olduğu halde yaşını belli etmiyordu; Andrée'yi doğurduğu zamanki kadar zayıftı, o zamanki kadar çevikti, saçlarının ucu yine öyle tarazlı, yüzü yine öyle küçük, ince ve kuru idi. Doktorun bir sözü vardı, onun dediği gibi, Valentine, başka kadınlardan daha mesuttu; sadece fesatlı hareketlerinin alevinde pişiyor, gitgide ufalıyordu.

— Bonjur mösyö Froment... Bonjur, doktor, dedi.. Ah, doktor, sizden özürler dilerim. Tasavvur edin bir kere, rahip Levasseur'ün vereceği bir konferasın başını dinlemek için Madeleie Kilisesine gitmiştim, size randevu verdiğim için, sonradan savuşurum diyordum; halbuki sizi tamamiyle unuttum. Rahip, beni o kadar cezbetti, ama öyle bir cezbediş ki, kendimden geçmişim.

Gözleri süzülüyor, hâlâ aygın baygın tavırlar alıyordu. Bununla beraber, rahibi biraz gevşek bulmuş, modern fikirlere taraftar görmüştü, çünkü, dinle ilim arasında bir uzlaşma olabileceğine inanır gibi görünmüştü.

Boutan, güliimsiyerek onun sözünü kesti.

— Nevralji ağrılarınız mı nüksetti?

— Benim mi? Hayır, hayır!... Gelmenizi rica edişim kendim için değil, Lucie için, beni pek üzüyor. Bu çocuğa artık hiç akıl erdiremiyorum... İnanmazsınız, bu sabah yataktan kalkmak istemedi! Bana bunu haber verdiler, gidip gördüm; önce cevap vermedi, duvara döndü. Sonra, bütün suallerime cevap olarak, belki on defa, belki yirmi defa, manastıra girmek istediğini söyledi, başka izahat vermedi; yüzü çarşaf gibi bembeyaz, gözleri sabitti... Bu yeni şımarıklığa ne dersiniz?

Doktor;

— Peki, bu gece, dün akşam hiçbir hâdise olmadı mı?

— Bu gece, benim bildiğime göre, hiçbir şey olmadı.. Dün akşam, keza. Akşam çok sakin geçti. Evde yalnızdım, bir yere çıkmadım; dostumuz Santerre erkenden gelip benden bir fincan çay istedi, başımızı ağrıtmasınlar diye çocukları öpüp odalarına götürdükten sonra, onunla beraber küçük salona kapandım... Her zamanki gibi, herhalde yatmışlardır.

— Lucie uyudu mu, bir şikâyeti yok muydu?

— Orasını bilmiyorum, bir yerinden zoru varmış gibi görünmüyor. Hasta olduğunu zannetmiyorum, eğer ciddî olarak zerre kadar merak etseydim, tahmin edersiniz ki, bugün öğleden sonra evden çıkmazdım. Yalnız buna rağmen size danışmak istedim, çünkü, yatak-

tan çıkmamakta bu kadar inat edişi, çok fenama gidiyor... Odasına gidelim, doktor, şunu bir iyice azarlayın, dimdik ayağa kaldırın.

O sırada. Séguin de eve dönmüştü. Karısının son söylediği sözleri dinlemiş, onlar giderlerken, bir şey söylemeden doktorun elini sıkmakla iktifa etmişti. Sonra o da Mathieu'dan özür diledi.

— Sizi beklettiğim için kusurumu affediniz, azizim mösyö Froment dedi. Atlarımdan biri hasta, emsalsiz bir koşucu, çok şeyler ümit ettiğim bir hayvandı. Hasılı, bütün işler kötü gidiyor. Kendi işimizi konuşalım; hoş, onda da tamamiyle yaya kaldım ya.

Böyle dedikten sonra, Lepailleur aleyhinde atıp tuttu; herif, o birkaç hektarlık, mendebur, kıraç toprağına öyle fahiş bir bedel istemişti ki, bir alım satım imkânı artık kalmamıştı. Zaten, değirmenci, asırlardan beri çalılıklar bürüyen, üzerinde bir tek başak biterse alnını karışlıyacağını söylediği, şimdi bereketli mahsullerle dolup taşan o geniş, bakımsız tarlalarda Mathieu'nun kazandığı başarı karşısında için için duyduğu öfkeyi açığa vurmuştu. Toprağa garez olduğu için, bu hal onu kudurtuyor, bir köylü çocuğu olan kendisine bu kadar haince davrandığı halde, gökten düşercesine gelip memleketi altüst eden şu burjuvaya bu derece iyilik gösteren o hakkaniyetsiz üvey anaya, bu yüzden, daha fazla kin besliyordu. Alaylı bir gülüşle, o çalılıkların

şimdi ağırlığınca altın değerinde olduğunu, çünkü taşların üstünde buğday yetiştiren sihirbazlar ortaya çıktığını söylemişti.

— Biliyorsunuz, zahmeti göze alıp onu görmeye kendim gittim. Vaktiyle, o kıraç toprak parçasını yok pahasına bana kendisi teklif etmişti de almak istememiştim; tabii, çünkü, daha o zaman, kendi arazimi elden çıkarmak istiyordum. Alay edip aptallığımı yüzüme vurmaktan geri kalmadı. Az kaldı, tokatlıyacaktım... Bir kızı olmuş, öyle mi?

Teşebbüsün neticesinden, önceden emin olduğu için gülümsiyerek dinliyen Mathieu:

— Evet, diye cevap verdi, küçük Thérese. Kendi tabiriyle, bu felâket geçen sene başına geldi. Öfkesi hâlâ geçmedi, önce kabahati karısına buldu, sonra bütün cemiyeti, bütün ermişleri, bizzat Allahı kabahatli çıkardı. Kendini beğenmiş, kinci bir adam.

— Tamam, haylaz oğlu Antonin'i pohpohlamadığım için bana da gücenmiştir; gûya daha on iki yaşında olduğu halde Janville okulundan tasdikname almış, orada bir küçük harika rolü oynuyormuş.

Mathieu, hâlâ, niçin gülüyordu.

— Peki, peki; artık muvaffakiyetsizliği. ize şaşmıyorum. Bir gün, Antonin'i bir ziraat okuluna göndermelerini tavsiye etmiştim de karı koca, beni dövecek dereceye gelmişlerdi. Çocuklarını büyük adam yapmayı kuruyorlar.

Hulâsa, iş bozulmuştu, Seguin, bir türlü teselli bulamıyordu; çünkü, Mathieu'nun, o sene, yayla batısısına doğru olan son bataklıklardan başka toprak satın aldığını görmek ümidi boşa çıkacaktı. Bununla beraber, satış mukavelesi hazırdı, ikisi de imzaladılar. Geriye iki parça toprak daha kaldı, bir yanda, Lillebone tarafındaki yüz hektara yakın koruluk, öte yanda, Lepailleur'lere ait verimsiz toprakların böldüğü, daha önceden satın alınmış Vieux-Bourg'a kadar olan bütün kıraç arazi vardı.

Paradan yana sıkıntıda olan Séguin:

— Size daha iyi şartlarla verirdim, kârlı çıkardınız, dedi. Ama, siz temkinli adamsınız, beklemeğe, yalnız kazançtan sonraki zaruretlere uymağa karar verdinizse, kandıramıyacağımı biliyorum... Haydi talihiniz açık olsun benim menfaatim onda.

Münasebetleri öteden beri gayet dürüst, biraz da haşince olmuştu; el sıkıştıkları sırada bir uşağın haber vermek zametine katlamasına lâzum kalmadan, kapı açıldı. Ev sahibi sükûnetle:

— A! Siz misiniz? dedi. Dostunuz Maindron'un provasındasınız zannediyordum.

Santerre, bahtın lûtfuna uğramış becerikli insanlara mahsus bezgince tebessümiyle gülümsiyerek içeri girdi. Çok yağlanmış, kazandığı başarılarla şişmişti; güzel, kara gözleri yine halâvetli, hain ifadeli ağzını gizliyen sakalı

hep itinalı idi. Açık saçık romanların, garsoniyer maceralarının yakında iflâs edeceğini herkesten önce sezmiş, Valentine'in dindarlık hevesine o da katılmış, şimdi? moda icabı, katolik otoritesi ruhunun üstün geldiği hikâyeler yazıyordu. Hoş, bu da, beşer sürüsüne karşı duyduğu istihfafı arttırmaktan başka bir işe yaramamıştı.

— Bırakın canım, şu Maindron'un piyesini diye cevap verdi; bilemezsiniz, ne kadar yavan şey! Yine bir zina hikâyesi, artık öğürtü verdi! Seyircilerin, hep böyle şeyler seyrede seyrede, sonunda isyan etmemeleri şaşılacak şey; köhne cemiyeti ağlıya sızlıya gömen dertli psikologlarımız, onu herhalde ebediyen çürütmüş olacaklar ki, böyle çamur içinde can çekişiyor... Ben değişmiş değilim. Eğer, arzunun öldürülmesi isteniyorsa, hâkim olan şey yalnız kaidedir. Allah, son saadet adına, dünyayı yok edecek.

Sanra, Mathieu'nün, hayretle kendisine baktığını, herhalde, elebaşılık eden, siyah elbiseli romancı sıfatiyle oynadığı eski rolü hatırladığını; istismar ettiği o züppeler âlemini yerin dibine batırışını seyrettiğini görünce, şu sözü ilâve ederek lâfı kısa kesti:

— Tiyatrodan sıvıştım... Hava güzel, bir araba tutmuştum. Benimle beraber Pastellistes'lere gelir misiniz?

Séguin, o bezgin tavriyle:

— Yoo, azizim, ben herhalde gelmem, dedi. Pastellistsler kafamı şişiriyor... Bakın, Valentine'in belki işi yoktur.

Bu sözü söylerken yaptığı hareket, hiçbir şey görmemeğe azmetmiş koca itimadiyle, kadını teslim ediyordu. Feci kıskançlıklarla kudurarak, iğrenç ihanetlerle itham ederek, Va entine'i belki on defa öldürecek hale gelmişti. Sonra, hareketini izah edecek mâkul hiçbir sebep olmadığı halde, Santerre'e hep tahammül etmişti. Santerre'i, galiba erkekten saymıyordu; yahut, daha doğrusu, koca, karısiyle onun arasında muhtemel münasebetleri uzun zaman öğrenmediyse bile, sonradan, emrivakii kabul etmişti. Hele, kendini evde bildiği gibi yaşamak için karısının âşığını oraya tekrar getirmek gibi mükemmel bir düşünceyle hareket ettiğinden beri, Santerre'in ikide birde gelmesine, eve yerleşmesine, karısiyle birlikte sokağa çıkıp birlikte dönmesine göz yumuyordu;üçü bir arada canciğer, arkadaşça yaşıyorlar, eskisi gibi gülüp söylüyorlar, münakaşa ediyorlar, ifratlı ve meyus bir zarafet taslıyorlardı.

— Pastellistes'lere gidelim diye ısrar etmiyorum... Ha orası olmuş, ha başka yer. Mesele, öğleden sonrayı geçirmekte. Maindron'un birinci perdesi beni mahvetti... Aman Yarabbi! Ne mânasız günler var!

— Sade mânasız olsa, yine iyi! Sirius hasta, ahırının düzeni bozuldu, gitti, talihsiz-

lik talihsizlik üstüne!... İnsan ölse, canına minnet!

— Ne? Sahi mi? Sirius hasta mı? Vah dostum vah, isterseniz beraber ölelim... Benim-kisi, sürünmekten, esnemekten ibaret bir hayat!

— Bense, hayatı tükürüyorum, kusuyorum. Ah! Murdar şey, bu hayat!

Bir susma oldu, sonra, Séguis gevşek gevşek, devam etti:

— E, azizim, bugün başka felâket yok mu?

Hayır. Daha yer yarılıp yere geçmedim. O da olacak!

— İnşallah. Hal böyle iken, bu kahbe köhne dünya, üzerinde kaynaşan menfur mahlûklarla beraber, hâlâ dönüp duruyor.. Sirius hasta, her şey mahvoldu artık!

Mathieu, canı sıkılmış, gitmek için ayağa kalkmıştı ki, içeri bir uşak girdi, madamın, mösyöyü çağırdığını, derhal matmazel Lucie'-nin odasına gelmesini rica ettiğini, çünkü matmazelin hâlâ inadettiği, yola gelmediğini uzun uzun anlattı. Séguin, o alaycı soğuk kanlılığıyle şakaya devam etti, misafirlerini de yanına aldı! Şu küçük kadını, erkeğin mutlâk kudretine vaktiyle inandırmak için bana yardım edersiniz diyordu.

Lucie'nin yatak odasında, görülmedik bir sahne geçiyordu. Kız, sırt üstü yatmış, yorganı çenesine kadar çekmiş, mücadele etmek, içinden bir yere kımıldamamakta inadettiği

yataktan kendisini çekip çıkarmalarına mâni olmak ister gibi, ufacık elleriyle onu sımsıkı tutuyordu. Yalnız, solgun renkli saçlarının yığınına gömülü, beyaz, narin yüzü görünüyordu; çok açık mavi gözleri, vahşi bir azim ifadesiyle, ısrarla tavana dikilmişti. Annesiyle doktor Boutan'ın içeri girdiklerini görünce, bakışları, müthiş bir ıstırap gölgesiyle bulanmıştı; fakat, hiç kıpırdamamıştı, hafif hafif nefes alırken, zayıf göğsü yorganı kımıldatmıyordu bile; dakikalarca, yüzü ölü gibi, cevap vermek istememişti.

— Hasta mısın, yavrucuğum? Annen, bu sabah yataktan kalkmak istemediğini söyledi... Neren ağrıyor?

Kız, hiçbir şey söylemedi, hiç kımıldamadı, ölü gibi yatıyordu.

— A, olur mu ya! Böyle inadeder de seni iyi etmek için çare bulmama meydan vermezsen, annenle babanı üzmüş olursun; çirkin bir şey bu... Haydi, söyle bakayım bana, nen var? Karnın mı ağrıyor?

Lucie, dudaklarını aralamadı, bir parmağını bile kıpırdatmadı, ölü gibi yattı.

— Yoo, ben seni daha akıllı uslu zannederdim. Hepimizi çok fazla üzüyorsun... Ama, zorun nereden bilmeliyim ki, seni iyi edebileyim.

Bu sefer, doktor, ilerleyip, bir elini yorgandan ayırmak ve tutmak ister gibi yapınca, çocuk öyle bir isyanla ürperdi, yorganı boy-

nunun etrafında öyle sımsıkı tuttu ki, Boutan, kızı hırpalamamak için nabzına bakmaktan vazgeçti

Sessizce bekliyen Valentine öfkelendi.

— Doğrusu, sabrımızı tüpetiyorsun, kızım; artık bu kadarı delilik, babanı çağıracağım, haddini bildirsin... Sabahtan beri yatağa civilenmiş yatıyorsun, derdin nedir, söylemek bile istemiyorsun. Bari konuş, meseleyi aniat, biz de ne yapacağımızı bilelim... Bir kimseden mi şikâyetçisin?

Lucie, yine ölü gibi hareketsiz yatıp kalınca, annesi doktorun mürebbiye Nora'yı bizzat sorguya çekebilmesi için, onun isteği üzerine kızı çağırttı. Sarışın kız gelince, Boutan, çocukta, elini tutmak istediği zamanki aynı ürpertiyi, yatağa gömülmek, tamamiyle kaybolmak için duyduğu aynı ihtiyacı sezer gibi oldu.

Nora, karyolanın önünde ayakta durmuştu; sorulan suale, güzel gözlerinin içini daima güldüren o fütursuz tebessümyile, o şuursuz hayasızlıkla cevap verdi:

— Benim bir şey bildiğim yok ki, mösyö. Çocukları yatağına yatıran zaten ben değilim. Dün akşam, matmazel Lucie vücutça iyi görünüyordu. Küçük salon bir misafirle beraber oturan annesini öptükten sonra, her zamanki gibi, aynı saatte gidip yatmış olacak... Ben, her akşamki gibi, sofradan, bu odaya ayak üzeri uğradım, kendisine, Allah rahatlık

versin dedim... Ne diyeyim, bilmem ki? Başka bir şey bildiğim yok.

Konuşurken, iri gözlerini çocuktan ayırmıyordu; bununla beraber, gayet fütursuzdu; halinde, kızın hiçbir şey söylemiyeceğine, hiçbir şey söyliyemiyeceğine hem inanmış. hem meydan okur bir eda vardı. Hattâ, gülünç bir şey hatırlamış gibi, içinden, dudaklarına doğru bir neşe yayıldı, genç bir dişi kurtunkileri andıran dişlerini meydana çıkardı. Artık bu kadarı fazlaydı; çocuk, inatla tavana dikili duran soluk mavi gözlerini yere indirip de, ağırlığı altında kaldığı o çok alaycı, çok yakıcı gözlerle karşılaşır karşılaşmaz, raşeli hıçkırıklarla ağlamağa başladı.

— Oof! Bırakın beni, bana bir şey söylemeyin, yüzüme bakmayın!... Manastıra gitmek istiyorum! Manastıra gitmek istiyorum!

Bu, onun benliğinde, mevsimsiz gelişen, hâlâ çocuk kalan, cinsiyetinden duyduğu tiksinti şiddetlenen kadının, daha o sabah yükselttiği feryattı. Lucie, bu feryada, yeni bir hamle ile devam etti, artık susmadı. Yataktan kalkmamaktaki, artık ellerinin cildini kimsenin görmesine izin vermemekteki inadında, maddi duygudan nefret halindeki bütün nefsani varlığiyle gömülmek, yok olmak isteği vardı. Gün ışığı vücuduna değmesin diye perdelerin kapatılmasını istiyordu. Yaşamaktan, etrafındaki ve kendisindeki hayattan duyduğu dehşetten kurtulmak için, yanında bir başka

mahlûkun sıcaklığı olmadan ebediyen yalnız kalmak, bir mezar yokluğu içinde bulunmak istiyordu.

— Manastıra gitmek istiyorm! Manastıra gitmek istiyorum!

O zaman, Valentine kızın büsbütün çıldırdığına hükmederek, Séguin'i çağırttı. O gelinciye kadar da, gayet anaca, gayet yerinde, nasihat verdi.

— Doğrusu, beni çok üzüyorsun... Sen yaşta bir çocuk, böyle manastıra gireceğinden bahseder mi? Sanki, aile yuvanda, hep kederli, acılı şeyler ortasında yaşıyormuşsun gibi. Ben, daima vazifemi yerine getirdiğime inanıyorum, hamdolsun kendimde hiçbir suç görmiyorum... Benim, ne kadar dini bütün insan olduğumu bilirsin, sebebi, dinimize, saygı terbiyesiyle büyüdüm, onun için, bilmiş ol ki, Cenabıhakkı hasta bir çocuk hevesine karıştırman Allahın gücüne gider. Manastıra söz dinliyenler gider, annelerinden hep iyi örnekler gördükleri halde, yine anneye âsi olan kızları Allah istemez.

Lucie'nin gözleri, şimdi annesinin bakışlarına takılıp kalmıştı; o konuştukça, ilâhi sâflık divaneliği ile beyni altüst olmuş bu mâsum kızın zavallı gözleri, korkudan büyüyor, feci bir ıstırabın, mahvolmuş saygının, yok olmuş sevginin, evlât muhabbetinin içinde yıkılıp gittiği küçük bir çocuk ruhunun bütün ye'sini ifade ediyordu.

O sırada, Séguin, içeri girdi; Santerre'le Mathieu da peşi sıra geliyorlardı. Valentine sözüne devam edip vaziyeti kendisine anlatarak, onu babalık nüfuzunu kullanmağa davet ederken, Séguin, dudaklarının kenarında, hafif bir istihza kırışığı ile, sanki «Ne yapalım, sevgilim, çocukları öyle fena büyüttün ki, budalaca kaprisleri var» demek istiyordu. Valentine sözünü bitirince, Séguin doktora döndü, o da bir el hareketiyle, işin içinden sıyrıldı; çünkü, çocuk, muayene olmak istemiyordu. Séguin, sonra, Nora'nın da kendisi gibi bu gülünç sahneyi gülümsiyerek seyrettiğini görünce, ona da, iltifatlı bir nazarla baktı. Hüküm vermeden evvel, Mathieu'yü şahit tutmak ister gibi davranırken, Santerre, ortalığı yatıştırmak arzusiyle, işi şakaya dökerek neşeli bir neticeye bağlıyabileceğini tahmin etti.

— Nasıl, Lucette'ciğim, annenin anlattıkları doğru mu? yok, yok aldanıyor, değil mi? Sen çok uslu çocuksun... Haydi, gel, seni öpeyim, sen de beni öp, bitsin gitsin. Annenle baban seni affederler, o işi ben üzerime alıyorum.

Kahkaha ile gülüyordu, yüzünü uzatarak ilerledi. Fakat Lucie bu erkek yüzü karşısında, pırıl pırıl iri gözlü, gür sakalın altında yarı yarıya kaybolmuş kalın dudaklı bu et yığını karşısında çırpındı, feci bir heyecan, dehşet dolu bir tiksinti emareleri gösterdi.

— Yaklaşmayın, istemem... Oof! Öpmeyin beni, beni siz öpmeyin!

Santerre aldırmıyor, şaka olsun diye onu mutlaka yakalamak için ısrar ediyor, bu suretle, kaprisini gidereceğini umuyordu.

— Niçin öpmiyecekmişim, Lucette? Hergün öpüyorum ya!

— Hayır, artık istemiyorum... Bırakın beni, Allah aşkına bırakın!... Hayır, of, istemem, sizi istemem, bir daha hiç istemem!

Santerre, onun yaygaralarına rağmen şakayı son dereceye kadar ileri götürünce, Lucie doğruldu, geriye doğru atıldı, onun dudaklarından, vücudunu yakan kızgın bir demirden kaçar gibi kaçtı. Boğazına sıkı sıkı bastırdığı yorganı; telâşlı bir iffet endişesiyle, kaçmak için açıyor, zayıf omuzlarını, çekişme halinde ufacık kadın vücudunu, o narin vücudunu meydana çıkarıyor; dehşetinden titriyor, dünyanın derinliği karşısında çılgına dönüyor, hıçkırıyor, kekeliyordu.

Sonra, Santerre'in, kendisini yakalıyacağını, tutüp öpeceğini anlayınca, sabahtan beri bir kelime konuşmadan, yaşamamakta ısrar ederek, yatakta katılıp kalmasına sebebolan o çirkin sırrı, kusarcasına ağzından çıkarıverdi.

— Beni öpmeyin! Bir daha hiç, hiç öpmeyin! Dün akşam, sizi, küçük salonda, annemle beraber gördüm... Evet! Ne pislik, ne pislik!

Santerre, benzi atarak, geriledi. Âdeta, tavandan bir ölüm sessizliği, bir ölüm soğukluğu dökülmüştü. Şimdi, hep birden, o mukadder olan, o tamiri imkânsız olan şeyi önlemek için tek hareket yapmaksızın, şaşkın şaşkın beklediler.

Locie, son derece öfkeli, deli gibi, devam ediyordu:

— Uyuyacağım zaman, Nono geldi, tuhaf birşey göstereceğim diye beni aldı, götürdü... Nono kapıya büyük bir delik delmiş, akşamları oradan içeriyi seyredip eğleniyor... Ben, Gaston'la Andrée bir maskaralık ediyorlar sandım, yalınayak, gömlekli gittim. Öyle bir şey gördüm ki... Oof! Çok zavallıyım, beni manastıra götürün, hemen şimdi manastıra götürün beni!

Tekrar yatağa uzandı, yorganı, içine gömülmek istercesine, olduğu gibi başına çekti, duvara döndü; artık ne görmek, ne işitmek istiyordu. Vücudunu hâlâ sarsan uzun, raşeler dindikten sonra, ölü gibi uzandı kaldı.

Böyle bir ağızdan çıkıp herkesin yanında açığa vurulan sırrın tesiriyle, Séguin'ın gözlerine kan hücum etmiş, adam öldürme hülyaları kurduran o haşin kıskançlığı dirilmişti; Santerre'i bırakmış, benzi kül kesilerek Valentine'e dönmüştü; öyle tehditkâr bir hali vardı ki, Mathieu, doktorla birlikte, araya girmeğe hazırlanıyordu. Fakat, hemen arkasından, Séguin'in; nefsini yendiğini, dudaklarının kenarındaki müstezi kırışığın yeniden belir-

diğini gördüler; yatağın ayak ucunda duran Nora tekrar gözüne ilişmişti; mürebbiye bir parça sararmıştı, çocuğun, meseleyi anlatmak cüretini gösterişine şaşıyordu, lâkin hâlâ mağrur, her şeye rağmen küstah bir tavrı vardı. Yalnız Valentine öfkelenmek, isyanını haykırmak cüretini gösterdi; içinde, ne kadar bozulmuş olursa olsun, yine Vaugelade'ların kanı bulunan bir gurur ve tahakküm avazesi yükseltti.

Mürebbiyenin üzerine yürüdü; yüzüne karşı haykırdı:

— Bu yaptığınız iş, iğrenç birşey, matmazel. En aşağı umumhanedeki en aşağılık orospu, bu namussuzluğu düşünemez, bir çocuğu bu kadar hayvanca, bu kadar alçakça kirletemez; ana, kız arasındaki saygıyı, sevgiyi böyle mahvedemez. Siz ya hastasınız, yahut beterin beteri bir ahlâk düşkünüsünüz... Defolun, sizi koğuyorum.

Henüz ağzını açıp birşey söylemiyen Séguin, ancak o zaman, lûtfen müdahele ettti, nihayet, evin efendisi olduğunu gösterdi. Soğuk ve gülümser edasiyle:

— Pardon, karıcığım, Nora'nın gittiğini istemiyorum. Kalacak... Bu kaçık Lucie, geceleri kâbus gördükçe, her seferinde, evi altüst edip, rahatımızı, âdetlerimizi bozacak değiliz ya... Şuna bir müshil verin doktor, bir iyice yıkayın. Hem, bir daha hayalet görmek yok, meleme masal dinletmek yok, öfkelenirim ha.

Doktor, müsekkin bir ilâç reçetesi yazdıktan sonra, ikisi birlikte sokağa çıktıkları zaman, Mathieu, dışarıda, doktorla yalnız kalınca, sessizce uzun uzun el sıkıştılar. Sonra, Boutan, arabasına binerken, sadece şu sözü söyledi.

— Tamam mı? Demincek haber verdiğim yıkılış nasıl? Normal ve sihhatli hayata karşı beslediği kinden dolayı can çekişen bir cemiyet! Döküntünün türlüsü, servet günden güne haraboluyor, azalıyor, aile ufalıyor, kirleniyor, mahvoluyor, beterin beteri ahlâksızlıklar son dağılışı hızlandırıyor, kızlar on iki yaşında misitik, isterik oluyorlar; vaktinden evvel, döl bereketinden tiksinti duyuyorlar, teni öldüren manastır hayatına can atıyorlar! Eh! Gidiş mükemmel, bu biçareler mutlaka, dünyanın sona ermesini istiyorlar!

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de, temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen iki sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi ve bereketli toprağı mütemadiyen çoğaltmak faaliyetiyle, hayatın ölümle ezelî savaşında, yine zafere eriştiler. Arzu, alev gibi yakıcı, gelip geçiyor; o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta, sıhhatli olmaktaki kudretleri sayesinde, onları bereketlendiriyordu; azimleri, faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın yapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayret-

leri, üst tarafını tamamlıyordu. Fakat, bu iki sene zarfında, zaferi, ancak sürekli bir savaşla elde edebildiler. Arazi büyüdükçe, devreden sermaye daha çoğalıyor, üzüntüleri arttırıyordu. Bununla beraber, başlangıçtaki borçlar ödenmiş olduğu için, önce kabul etmek zorunda kaldıkları zararlı bir usul olan ortaklık ve kazançtan verilmek üzere ödünç para verme usulünden vazgeçmek imkânını buldular. Bir tek şef, bir tek aile reisi kaldı ki, düşüncesi, ailesini doğrudan doğruya malikâne üzerinde kurmak, çocuklarından başka yardımcısı, ortağı bulunmamaktı. Onların her biri için yeni bir tarla ediniyor, ufacık milletine bir vatan veriyordu. İleride, bunlardan birçoğu dağılsa bile, dünyanın dört bucağında, türlü türlü içtimai durumlar edinse bile, toprağa bağlayıcı, besleyici kökler mevcut bulunacaktı. Onun için, bu sefer, bütün yaylayı ekmek imkânını veren yüz hektardan fazla bataklığın teşkil ettiği son toprak parçası, çok kesin bir yayılma idi. Bir çocuk daha doğabilirdi, gıdadan payını alacaktı, onun da gündelik ekmeği için buğday yetişecekti. İşler bitip de son kaynaklar yatağa alındıktan, topraklar sulanıp nadas edildikten sonra, gelen ilkbaharda, bol mahsulü müjdeliyen, göz alabildiğine geniş yeşil sahanın tamamı, azametli bir manzara teşkil ediyordu. Bu, bütün göz yaşlarını, ilk zahmetli zamanların acı tasalarını unutturuyordu.

Sonra, Mathieu'nün yarattığı bu eserin yanısıra, o iki sene içinde, Marianne'ın mütemadi doğurması vardı. Marianne, sadece, çiftliğin işletilmesi işinde kocasına yardım eden, hesapları tutan, ev işleriyle uğraşan becerikli çiftçi kadın olmakla kalmıyordu. Hâlâ, ilâhî arzunun bereketlendirdiği, tapınılmağa lâyık eş, tapınılan eşti; çocuğu dünyaya getirdikten sonra, onu besleyip tam olgun hale getirdikten sonra, ona aklını, kalbini de vermek için, terbiyeci, öğretici olan ana idi. Boutan, o tatlı gülüşü ile, ona yumurtalı tavuk, anaç tavuk diyordu. Çok çocuk doğurmak, şüphesiz birçok kadınların sahiboldukları bedenî bir istidattan ibarettir; asıl güzel tesadüf bu kadınların, aynı zamanda, çocuklarını iyi yetiştirmek için sağlam mânevi şartlara da sahibolmalarıdır. Çok akıllı uslu, çok neşeli bir kadın olan Marianne, çocuklarına, herşeyi tatlılıkla ve güzellikle yaptırmaktan gurur duyuyordu. Onlara hoş görünmek ona yetiyordu, çok güzel, çok iyi olduğu ve çok sevildiği için, sözü dinleniyor, tapınılıyordu. Gitgide artan kalabalığı, vazifelerini arttıran, sayısı sekizi bulmuş çocuklarının ortasında, işi de kolay değildi. Herşeyde olduğu gibi, bu işte de, çok intizam gösteriyor, büyük çocukları küçüklere bakma işini de kullanıyor, şefkatli nüfuzundan herbirine pay a yırıyor, hepsi üzerinde, hakikat ve hakkaniyetle hâkim olarak, en büyük güçlükleri başarıyordu. On

altısına basan büyük oğlanlar, Blaise'le Denis, on dördünü süren Ambroise, şimdi babalarının elinde oldukları için, o ikisine pek yetişemiyordu. Fakat, on bir yaşındaki Rose'dan iki yaşındaki Louise'e kadar, ikişer yaş araları olan Gervais, Claire ve Grégoire da dâhil olmak üzere öteki beş çocuk, onu hep aynı sürü halinde kuşatıyor, her yeni gelen, kanatlandığını hisseder etmez uçan küçüğün yerini tutuyordu. Bu sefer, o iki seneden sonra, Marianne dokuzuncu çocuğunu doğurdu, yine bir kız evlâdı oldu. Doğum çok rahat oldu; fakat, Marianne, on ay evvel, fazla yorgunluklar yüzünden, bir çocuk düşürmüştü. Mathieu, karısını, kucağında o sevgili Madeleine'le birlikte, ayakta gülümser görünce, onu candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi. Bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kuvvet kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti.

Bu, hep toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseriydi, harabiye galebe çalıyordu; yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde seviyor, istiyor, savaşıyor, çalışıyor, durmadan, hep daha fazla hayat, daha fazla ümit yaratmağa doğru gidiyordu.

IV

Aradan iki sene geçti. Bu iki sene zarfında da, Mathieu ile Marianne'ın bir kız çocukları daha oldu. Bu sefer, aile bir yandan çoğalırken Chantebled arazisi de büyüdü, yaylanın doğusunda, henüz satılmamış olan bütün korular uzaklardaki Mareui ve Lillebonne çiftliklerine kadar alındı. Şimdi, malikânenin iki yüz hektara yakın genişlikte korulardan ibaret olan bütün şimal kısmı alınmış, geniş açıklıkları, yapılan bir yol tertibatı, birbirine ulaştırmıştı. Ağaçlarla çevrili, civardaki kaynaklarla sulanan bu çayırlar, tabiî otlaklar haline getirilmiş, davarı üç misline çıkarmak, büyük ölçüde hayvan yetiştirme işini sınamak imkânı vermişti. Bu, hayatın, önüne durulmaz zaferi idi, bereket, güneş altında yayılıyor, emek hep yaratıyor, durup dinlenmeden, engellerden, ıstıraptan geçerek, yaratıyor, kayıpları telâfi ediyor, dünyanın damarlarına heran daha fazla enerji, daha fazla sıhhat, daha fazla neşe, katıyordu.

Froment'lar, küçük ülkelerini kurmakla meşgul, servetlerin en sağlamına, toprak zenginliğine doğru yürüyen fatihler haline geleliberi, Beauché'ler, onların, köye yerleşmek

hususundaki acaip niyetleriyle, önceleri olduğu gibi, amatör köylüler, gelişi güzel çiftçiler diye alay etmez olmuşlardı. Şaşıyorlar, bütün başarılarını önceden beğeniyorlar, hatırlarını sayıyorlar, onlara zengin akraba muamelesi ediyorlar, arasıra ziyaretlerine gelmek tenezzülünde bulunuyorlar; hareket dolu, canlı, bolluk ve refah içinde uğuldıyan bu büyük çiftliği hayranlıkla seyrediyorlardı. Bu ziyaretlerden birinde idi ki, Constance, eski okul arkadaşı madam Angelin'e tesadüf etti; hoş, kendisini, hiçbir zaman tamamiyle gözden kaybetmiş değildi. On sene evvel oraya gelip, Janville'in tenha patikalarında şen ve sevdalı, dolaşan, her çitin arkasında şapırşupur öpüşen genç karı koca, kasabanın nihayetinde bir ev satın almışlar, her sene, yaz mevsimini orada geçiriyorlardı. Fakat, eski zevkli tasasızlıkları kalmamıştı, madam Angelin otuz altı yaşına basmak üzereydi, kendisi de, kocası da, otuz yaşına girdikleri zaman kaçamaklı âşık ve maşuka olmaktan vazgeçeceklerine dair verdikleri sözü altı seneden beri tuttukları halde, altı seneden beri aklı başında karı koca gibi davranıp, çocuk bekledikleri halde, çocuk bir türlü doğmuyordu. Biribirlerine karşı besledikleri aşkın bütün kudretiyle özledikleri halde, zevklerinin uzun zaman süren bencilliği yüzünden kısırlığa uğramışlar gibi, kucaklaşmaları verimsiz kalıyordu. Karı koca, gitgide artan bir kedere gömülüyordu. Erkek, o peh-

livan yapılı, yakışıklı adam, saçları ağarmağa, gözleri görmemeğe başlamış, yelpazelerini boyarken güçlükle seçebildiği için meyus; kadın, şen, şakrakken, bu kör erkek tehdidi karşısında korkuya kapılmış, azar azar soğuyan yuvalarının dolduğu karanlık ve sessizlikle buz kesilmişti.

Yeniden münasebete girişeliberi, madam Angelin, işleri için Paris'e geldikçe, bazan, trene dönmeden evvel, saat dörde doğru, Constance'a uğrayıp bir çay içiyordu. Bir gün, ikisi yalnız kaldıkları sırada, hıçkırarak ağlamağa başladı, biçareliğinin bütün ıstırabını ona anlattı.

— Ah! Kardeşim, ne kadar üzüldüğümüzü katiyen anlıyamazsınız. Evlât sahıbi olanlar, isteyip de çocuğu olmıyan bir karı kocanın ye'sini tasavvur edemez. Oooh. Bilseniz, bütün kuvvetimizle istiyoruz. Zavallı kocam beni hâlâ seviyor, fakat, çocuğumuz olmaması benim kusurumdan ilerigeldiğine inanıyor, bunu görüyorum, yüreğimden kan gidiyor, saatlerce, yalnız başıma ağlıyorum. Kusur bendeymiş; kusurun kadında mı, erkekte mi olduğunu kestirip atmağa kim cesaret edebilir? Ama, kendisine bundan bahsetmiyorum, deli oluyor. Bomboş evimizde, ikimizi yapyalnız bir görseniz, hele bozulan gözleri yüzünden somurtgan hale geldi geleli! Ah, bir çocuğunuz olsa, gürültü patırdı etse, hayatın içimizi üşütmeğe, etrafımızı üşütmeğe başladığı şu sıra-

larda yüreğimize hararet verse hayatımızı fedaya hazırız.

Constance, büyük bir hayretle ona bakıyordu.

— Nasıl, şekerim? Daha otuz altı yaşındasınız da çocuğunuz olmuyor mu? Ben ötedenberi öyle zannederim ki, insan çocuk isteyince, sizin gibi sıhhati yerinde, vücudu sağlamsa, mutlaka çocuğu olur... Hem, tedavi ettirmek kabil, gazetelerde boyuna ilânlar çıkıyor.

Madam Angelin, bir göz yaşı tufaniyle, yeniden boğuldu.

— Size heışeyi anlatmağa mecbur ediyorsunuz beni... Ah! Kardeşim, üç seneden beri kendimi tedavi ettiriyorum, altı aydan fazladır, Miromesnil sokağında oluran bir ebenin elindeyim, yazın beni bu kadar sık sık görmenizin sebebi ona muayeneye gelmem. Vait bol, ama, ne gelen var, ne giden... Bugün daha açık konuştu, ümidini keser gibi oldu, demincek, onun için göz yaşlarımı tutamadım. Kusuruma bakmayın.

Sonra, ellerini bitiştirdi, ateşli bir heyecanla, hazin hazin:

— Ah, Yarabbi! dedi. Düşünüyorum da, ne mesut kadınlar var, istedikleri kadar çocuk doğuran kadınlar var. İşte meselâ, kuziniz madam Froment! Herkes onunla ne kadar alay etti, onu ne kadar ayıpladı; başta ben! Ama, kendisinden özür diledim, böyle rahatça,

kolayca, durmadan çocuk doğurmak çok güzel, çok azametli bir şey oluyor. Öyle kıskanıyorum ki, kardeşim, bir akşam, gidip o çocuklardan bir tanesini çamağı kuruyorum; gürbüz bir ağacın yemişleri gibi, gayet tabiî sürü sürü veriyorlar!.. Ah, ah! Acaba pek mi çok bekledik, acaba ikimizin kabahatimiz de, kuvvetli usareler mevsiminde ağacın yemiş vermesini engelleyip dalı kurutmak mı oldu?

Costance, düşünceye dalmış, kuzini Marianne'ın lâfı olunca başını sallamıştı. Onun mütemadi gebeliklerini hâlâ beğenmiyor, bu düpedüz kepazeliktir diyor, günün birinde mutlaka zararını göreceğini söylüyordu.

— Yok, yok, kardeşim, ifrattan tefrite düşmeyin. Gerçi, hiçbir kadın, hiçbir ana yoktur ki, bir çocuğa şiddetle muhtaç olmasın, bu muhakkak. Ama, böyle bir sürü çocuk, yoo, bu kadarı ayıptır, deliliktir... Marianne şimdi zengin oldu, ileriyi düşünmemesi caiz olduğu cevabını verebilir, şüphesiz. Bunu bir mazeret diye kabul edebilirim. Ama, ne olursa olsun, dediğimden dönmem, göreceksiniz, ergeç, bunun cezasını müthiş surette çekecektir.

Bununla beraber, o akşam, madam Angelin gittikten sonra, onun anlattığı şeylerle zihni bulanan Constance, bu sözleri aklından çıkaramadı. O yaşta insanların, istedikleri halde çocukları olamamasına hâlâ hayret ediyordu. O sırada, damarlarında dolaştığını hissettiği buz gibi soğuk şeyin sebebi neydi acaba?

Kalbinin en hassas ve en gizli noktası, nasıl bir meçhulün, nasıl bir istikbal korkusunun tesiriyle böyle üşümüştü? Hoş, bu üzüntü, belli belirsiz, müphem bir şeydi, kablelvuku bir hıs bile değildi, bozulan, belki de mahvolan doğurganlığının insiyakı, hafif ürpertisinden ibaretti. Zavallı Morange, biricik kızının feci ölümiyle, yıldırımla vurulmuşa dönüp tek başına kaldığı gün, bir oğlan çocuk daha doğurmamış olduğuna eseflenip üzülmeseydi, bu duyguya takılıp kalmıyacaktı. Bu ebedî ayrılıktan beri, zavallı adam, bir nevi sersemlik içindeydi; işinde makine gibi dikkatli, ince eleyip sık dokuyan orta hallı, çalışkan memur aptallığı içinde yaşıyordu. Çok az konuşuyordu; ebediyen mahvolmuş, maaşının sekiz bin franka yükseldiği fabrikadan artık ayrılmıyacak bir insan sıfatiyle, gayet dürüst, gayet sessiz sedasız, muhasebecilik vazifesine tekrar başladı. Bırakıp çıkmamakta ısrar ettiği, içine kapanıp, vahşi bir yalnızlık ortasında kendini hapseden bir kıskanç adam hayatı yaşadığı, artık haddinden fazla büyük apartmandan başka hiçbir sefaheti görülmiyen, hiçbir masrafı olmıyan, çok mahdut, çok muntazam hayat sahibi bir erkek için pek fazla olan bu parayı nereye sarfettiğini pek bilen yoktu. Constance öyle kolay kolay ağlar bir kadın olmadığı halde, bu yıkıcı matem, ilk günler, onu, Morange'la birlikte hıçkıra hıçkıra ağlıyacak derecede rikkate getirmişti. Şüphe yok

ki, şuur dışı bir duygu ile kendini dinlediği zamanlar, doğurabilecek olduğu öteki çocuğu hâlâ düşünüyor, uyanan, endişeli analık duygusunun derinliğinden, meçhul endişelerin, asla bilmediği âni korkuların yükseldiği bulanık anlarda, bu çocuk aklına geliyordu. Bununla beraber, oğlu Maurice, delikanlılığı, büyük ihtimamlara ihtiyaç gösteren bir cılızlıkla geçtikten sonra, hâlâ oldukça benizli, fakat gösterişi gürbüz, on dokuz yaşında, güzel bir delikanlı olmuştu; tahsilini oldukça iyi bitirmiş, fabrikanın idaresi işinde babasına yardım bile ediyordu; karşısında, tapınan annesi de, biricik oğlunu, yarın, servetini daha genişleteceği, sayesinde paranın ve iktidarın hükümdarı olacağı bu müessesenin sahibi mevkiinde görüyor, ona, her zamankinden daha büyük ümitlerle bağlanıyordu.

Yarının kahramanı olan oğluna karşı Constance'ın bu tapınıştı, kocası, gözünde her gün bir parça daha aşağılaşmağa, düşmeğe, onda nefret ve tiksinti uyandırmağa başlayalı, büsbütün artmıştı. Bu, onun durduramıyacağı, bizzat, mukadder şekilde, safhalar hızlandırdığı bir sukuttu. Başlangıçta, kocasının ilk sadakatsizliklerine, uygunsuz kadınlarla birlikte dışarıda geçirdiği gecelere göz yumduğu zamanlar, sadece, bu adamın, kendisini harabeden fazla kuvvetli iştahlarını başkalariyle paylaşmak, aynı zamanda, gebe kalmak gibi bir kötü tesadüften mümkün mertebe korun-

mak istiyordu. Bununla beraber, hem vazife duygusiyle, hem kocasını muhafaza etmek, tamir kabul etmez hatalardan korumak için ona uzun zaman tahammül göstermişti; sonra, erkek, gitgide daha kabalaşmış, dışarıdan eve döndüğü zamanlar ısrarlı arzular göstermeğe başlamış, kadın, onun, tıka basa karın doyurup, bol içki ve bol yaprak sigarası içtiği akşamlara mahsus ısrarlı kaçamaklarından zaten muztarip, sonunda isyan etmiş, hiçbir zevk almadığı bu şeylerden tiksinmiş, günün birinde, mukadder olan cinsî anlaşmazlık kendini göstermişti. Beauchêne kırk iki yaşındaydı, çok fazla içiyor, çok fazla yiyor, çok fazla tütün içiyordu. Şişmanlıyor, nefesi daralıyor, dudakları gevşiyor, göz kapakları ağırlaşıyor, eskisi gibi kendine bakmıyor, kaba neşelerle, kötü kötü şakalarla derbederleşiyordu. Fakat, asıl fenası, evin dışında, aşağı tabaka ile düşüp kalkıyor, kendilerini, hiç sakınmadan, olduğu gibi veren, kolay elde edilen kadınlara karşı öteden beri duyduğu doymak bilmez iştahının tesiriyle, bayağı sefahata atılıyordu. Sonra, evinde karısiyle münasebeti hemen tamamiyle kesilmiş bulunduğundan en berbat sokak maceralarına kendini veriyordu. Ortadan kayboluyor, dışarıda geceliyor, beceriksizce yalan söylüyor, yalan söylemek zahmetine bile girmiyordu. Aralarındaki münasebetin büsbütün kesilmemesi için, o nefret ettiği angaryayı arada sırada kabul edecek kadar gayreti an-

cak gösteren Constance, nasıl mücadele edebilirdi? Kendisini âciz buluyordu, kocasının bu iğrenç zevk hayatının her tarafını bildiği halde, nihayet onu tamamiyle serbest bırakmıştı. Constance'ın asıl fenasına giden şey, bu dipdiri adamın derece derece bozulmasının, kaçamak görüştüğü uygunsuz kadınlarla yaşadığı suiistimal dolu hayat yüzünden uğradığı bir nevi maddi ve mânevi tereddinin, müthiş tesirini fabrikada göstermesi, müessesenin tedenni etmekte olmasıydı. O eski yorulmaz çalışkan adam, o enerjili ve dayanıklı patron gevşiyor, kârlı işlerin kokusunu alma kabiliyetini kaybediyor, büyük teşebbüslere girişecek kuvveti kendisinde bulamıyordu. Sabahları yataktan geç kalkıyor, üç gün, dört gün, atelyeleri dolaşmadığı oluyor, düzensizliğin, ziyankârlığın artmasına göz yumuyordu, öyle ki, vaktiyle çok parlak olan envanterler, şimdi, seneden seneye, gitgide artan zararlar gösteriyordu. Öteden beri, paranın, başkalarının emeği sayesinde on misline yükselmiş sermayenin, özlenmeğe değer biricik kudret olduğuna inanan ve haddinden fazla paranın, haddinden fazla zevkın, haklı bir istihza olarak, aheste bir iflâsa, iktidarsızlara mukadder son kötürümlüğe fırlattığı bu neşeli ve faal, çok farfara benil adam için, bu zevk düşkünü için nasıl bir akibetti bul

Constance'ın, son bir yara alması, bu yara yüzünden, kocasına karşı için için nefret

beslemesi mukadderdi. İşten çıkarılan hizmetkârların aşağılık öcler almak için yazdıkları imzasız mektupları Beauchêne'le Norine arasındaki sevda maceralarını, fabrikadaki bu işçi kızın, kocasından gebe kaldığını, gizlice, bir oğlan doğurduğunu, çocuğun ortadan kaybedildiğini ona haber vermişti. Aradan on sene geçtiği halde Constance, şimdi bile, bu murdar macerayı düşündükçe bütün varlığı isyan ediyordu. Şüphesiz, bu çocuğa kendisini gebe bırakmasını istemezdi; ama, gidip o kızı gebe bırakması ne ayıp şeydi, ne murdar işti! Çocuğu nereye atmışlardı acaba? Yaşıyor muydu? Yaşıyorsa, nasıl bir rezil muhitte yaşıyordu? Constance sefahat ve tesadüf sonundaki bu analık karşısında, kocasının, kendinden çaldığı bu analık karşısında şaşırıp kalıyor, ana olmaktan, çok inatçı bir azimle kaçındığı için, bu işe acı acı eseflendikçe kendisi de hayret ediyordu. Âdeta, kocasından tiksinerek, uzaklaştığı nispette, ondaki analık duygusu, zevce olarak asla hissetmediği kıskanç sevgilerle, bütün o fedakârlık, feragat ve ihtiras aleviyle, artmıştı. Böylece, şimdi, bütün hayatını, taparcasına sevdiği Maurice'ine hasrediyor, onu tanrılaştırıyor, haklı kin'ine varıncıya kadar herşeyi ona feda ediyordu. Babasının alçaklığı yüzünden, çocuğun ıstırap çekmemesine karar vermişti; Constance'ın, görülmemiş bir ruh kuvvetiyle muhafaza ettiği o vakarlı tavırda, hiçbir şeyden

haberi yokmuş gibi davranışında, kocasına asla sitem etmeyişinde, herkesin yanında, öteden beri olduğu gibi, gören kadın halini muhafaza edişinde, oğlunun çok tesiri vardı. Kocasiyle başbaşa kaldığı zamanlar bile, hattâ yatak odasında dahi, birşey söylemiyor, hesap sormaktan, kavga etmekten kaçınıyordu. Bu fazilet taslıyan burjuva karısı, bu namuslu kadın, bir âşık edinmeğe kalkışmak, öcalmak ihtimalini düşünmek şöyle dursun tersine, erkeğin taşkınlığına karşı duyduğu kin yüzünden, yuvaya daha sıkı bağlanmış, oğluna sımsıkı sokulmuş; kalbinin hissizliğiyle olduğu kadar teninin hissizliğiyle de, onun himayesi altına girmiş görünüyordu. Kızgındı, tiksinmişti, nefretini gizliyor, aileyi temize çıkaracak, kurtaracak bu erkek evlâdın zaferini bekliyor, onun kuvvetine karşı ateşli bir iman besliyor; akla yakın hiçbir sebebolmaksızın meçhullerden o hafif ürperti vücudunu buz gibi üşüttüğü, hatırlıyamadığı eski bir suçun vicdan azabını duyurduğu günler, hayret ve endişe içinde kalıyordu.

Madam Angelin'in kendisine açtığı gizli konuyu ilk defa olarak yeniden ele alan Constance oldu. Çok ilgili, çok üzgün davrandı. Sonra, bir çocuk doğurma arzusiyle çılgına dönen meyus kısır kadın, ebeye her gidişinde bir kere daha ümitsizliğe düşdüğünü itiraf edince, Constance bir teselli arar gibi oldu, bir hizmette bulunmak teklifini, muhabbetle ileri sürdü.

— Müsaade eder misiniz, bir gün sizinle beraber geleyim, kardeşim? Belki de size söylemeğe cesaret edemediği şeyi bana söyler.

Madam Angelin, şaştı, bezgin bir el işaretiyle reddetti.

— Oh! Neye yarar? Benden fazla birşey öğrenemezsiniz. Size boş yere vakit kaybettirmiş olurum, üzülürüm.

— Ne münasebet! Bu derece önemli bir durumda, benim vaktim sizin vaktiniz demektir. Hem, bana o kadar hayret verici şeyler anlatıyorsunuz ki, ne yalan söyleyeyim, o ebe kadınla konuşmağı pek merak ediyorum.

Bunun üzerine, bir randevu tâyin ettiler, gelecek perşembe günü, öğleden sonra, birlikte, Miromesnil sokağına, madam Bourdieu'nün evine gitmeğe karar verdiler.

Tesadüf, perşembe, Beauchênie'in fabrikasında bir harman makinesi görmek üzere Paris'e gelmiş olan Mathieu, saat iki sularında yaya olarak Boétie sokağından, yavaş yavaş geçtiği sırada, elinde, sicimle sımsıkı bağlanmış bir küçük paket taşıyan Cécile Moineaud'ya rastgeldi. Cécile, yirmi birine basmak üzereydi. Vücudu hâlâ narindi, ameliyat olduğundan beri gayet solgun, gayet zayıf olmakla beraber, sıhhatinde ciddî bir bozukluk yoktu. Mathieu, bu kızın çiftlikte geçirdiği ıstıraplı birkaç ay içinde, ona karşı beslediği sevgiyi muhafaza etmiş, sonradan, artık ana olamamanın yeisiyle hıçkırdığı o korkunç buhran kar-

şısında, bu sevgiye, şefkatle karışık bir acı da eklenmişti. Kız hastaneden çıkar çıkmaz, Mathieu onunla meşgul oldu, küçük ve kolay bir iş aradı, ahbaplarından bir imalâtçının müessesesinde kutu yapıştırmak nevinden mukavva işleri buldu; Cécile'in, biçare narin elleriyle, büyümeden öylece kalmış, çabucak yorulan çocuk elleriyle, yorulmadan yapabileceği biricik iş bu idi. Artık kadınlığı kalmıyalı beri, gören, gelişme anında yarı yolda durmuş bir koca kız sanırdı; bununla beraber, nerede bir çocuk görse, yakalayıp öpmek, okşamak için can atardı. İncecik parmakları çok becerikli olduğu için, küçük kutular yaparak günde iki frank kadar kazanmağa muvaffak oldu. Anasının, babasının evinde çok rahatsızdı, kazancı elinden alınıyordu; onun için, başını sokacağı bir bucak sahibi olmaktan, içinde çok rahat edeceği, itilip sümülmeden mesut yaşıyacağı bir odaya yerleşmesine imkan verecek azıcık parayı bulmaktan başka birşey düşünmez olmuştu. Mathieu, ona lâzım olan bu ufak parayı, günün birinde kendisine vererek, güzel bir sürpriz yapmağı tasarlıyordu.

Neşeli bir eda ile sordu:

— Böyle hızlı hızlı nereye gidiyorsunuz, bakalım?

Cécile, bu tesadüften bir parça şaşalamıştı; sıkılarak önce kaçamaklı bir cevap verdi.

— Şuraya, Miromesnil sokağına, misafirliğe gidiyorum.

Toplu zat, bu işi anlar anlamaz sıvıştığından, Morine yaşıyabilmek için dört buçuk parça eşyasını satmak zorunda kalmış, hastaneden dehşetli korktuğu için, elinde kalan son iki yüz frankla, yine Madam Bourdieu'nün orada, doğum yapabileceğine şükretmişti. Fakat, yakında oradan çıkacaktı, o zaman yine sokak ortasında kalacaktı. Otuz bir yaşında bir kadın için, bu durum pek hoş değildi.

Cécile, sözüne devam etti:

— Bana hiçbir zaman fena muamele etmemiştir. Gittim gördüm, çünkü haline bütün kalbimle acıyorum. Bugün bir parça çikolata götürüyorum... Minimini oğlunu bir görseniz, nurtopu gibi.

Gözleri pırıldadı, muhabbetle güldü, solgun zayıf yüzü neşelendi. Bu eski sallapati yumurcağın, bu Grenelle sokakları şırfıntısının, o insafsız neşter altında, bu kadar ince duygulu bir mahlûk haline, kız çocuğu edasını muhafaza eden, içi titriyerek seven, fazla kuvvetli bir gürültü olsa sırça gibi dağılacak kadar narin, düşkün bir ana haline gelmiş olması şaşılacak şeydi. Ana olmak kabiliyeti yok edilince, analık duygusu kuvvetlenmiş gibiydi.

— Öbür ikisi gibi, bunu da başından atmakta ısrar etmesi ne yazık! Ama, bu sefer, çocuk öyle ağlıyordu ki, meme verdi. Yalnız, şimdilik veriyor, çocuğun, yanı başında açlıktan ölmesini istemediğini söylüyor... İnsanın

bir çocuğu olsun da yanında alıkoymasın, bu alçaklık benim fenama gidiyor. Bunun üzerine, meseleyi çok güzel bir şekilde halletmeği kurmuştum. Annemin, babamın yanından ayrılmak istiyordum, biliyorsunuz. Büyücek bir oda kiralıyacaktım, kızkardeşimle oğlunu yanıma alacaktım. Yaptığım küçük kutuları kesmek, yapıştırmak usullerini ona gösterecektim, üçümüz bir arada gayet mesut yaşıyacaktık... İnsanı tiksindiren şeyler yapmak zorundan kurtulunca, serbest bulunmanın sevinciyle, ne güzel iş çıkaracaktık.

Mathieu:

— Peki, istemedi mi? diye sordu.

— Bana, delisin sen, dedi; pek de yalan değil, öyle ya, daha oda kirasını verecek bir meteliğim bile yok. Ah! bilseniz, bu yüzden ne kadar üzgünüm!

Mathieu, teessürünü belli etmiyordu, aynı sakin tavriyle devam etti:

— Oda, nihayet kiralanabilir. Size yardım edecek bir dost bulursunuz. Yalnız, kızkardeşinizi, çocuğunu yanında alıkoymağa razı edeceğinizden pek şüpheliyim. Çünkü, bu hususlaki düşüncelerini biliyorum. Bir mucize ister.

Cécile, uyanık zekâsiyle, dikkatle ona bakıyordu. Dost dediği, kendisi idi. Aman Yarabbi! Acaca bu hülyası gerçekleşiyor muydu? Cesaretle konuştu.

— Size birşey söyliyeceğim, efendim, bize o kadar iyi muamele ediyorsunuz ki, sizden büyük bir lûtufta bulunmanızı rica edeceğim. Hemen şimdi benimle beraber, Norine'i görmeğe gelin. Ona yalnız siz meram anlatabilirsiniz, belki de kandırırsınız... Yavaş yürüyelim, öyle seviniyorum ki, nefesim tıkanıyor!

Mathieu, çok mütehassis olmuş, Cécile'in yanısıra yürümeğe başlamıştı. Miromesnil sokağının köşesini döndüler, doğumevinin merdiveninden çıkarlarken, Mathieu'nün kalbi de çarpıyordu. On sene olmuştu ha? Bütün o eski dehşeti tekrar duyuyordu; efendilerinden, farkına varmadan gebe kalıp bir oğlan doğuran Victoire Coquelet'nin şaşkın, küçük yüzü; kendi babasının gebe bıraktığı Rosine'in, facialı bir zambağı andıran mâsum bakire yüzü; vücudu zina semeresiyle harap, henüz kanlar içinde, kocasının yatağına avdet eden, orada yalan söyliyecek, belki de ölecek olan madam Charlotte'un korkunç hayali gözünün önüne geldi. Sonra, zavallı çocuklar dünyaya gelince, Couteau kadının hayali, fazla yük olan çıkınlar gibi yükletilip indirilen meme çocuklarını taşıyıp götürmeğe daima hazır katil kadının endişe verici hayali beliriyordu. Bütün bunlar, daha dün olmuş gibiydi, çünkü ev hiç değişmemişti, Mathieu, her kattaki odaların kapılarında, aynı yağ lekelerini görür gibi oluyordu.

Üst kattaki odaya girince, Mathieu, oraya bir gün evvel gelmiş olmak intibaını daha

fazla duydu. Oda, püskürme küçük mavi çiçekli griperl duvar kâğıdıyle, tek tek kalmış, fakir otel mobilyasiyle, aynı eski oda idi. O üç tane demir karyola, ikisi yanyana, üçüncüsü çaprazlama olmak üzere, aynı şekilde duruyordu. Karyolalardan birinin üstünde, küçük bir torbanın yanında, kayışları bağlanmış bir bavul duruyordu; bu mütevazi eşyaya, önce dikkat etmedi, fakat bunlar, benzerliği tamamlıyorlardı. Güneş vurmuş pencerelerin karşısında, yüksek, kül rengi duvarın arka tarafında, civar kışlanın hep o borazanları, aynı askerî havayı çalıyorlardı.

Vücudunu bir parça hareket ettirecek kadar kuvvetlenmiş olan Norine, henüz giyinmiş, bozuk yatağına oturmuş, çocuğuna meme veriyordu.

Mathieu'yü tanıyınca:

— O ne? Siz misiniz, mösyö? diye haykırdı. Sizi buraya getirdiği için aferin Cécile'e... Aman, neler oldu, neler oldu! İhtiyarlıyoruz artık.

Mathieu, Norine'i tepeden tırnağa muayene ediyordu; onu, gerçek, hayli ihtiyarlamış buldu, otuzunu geçtikten sonra yaşı belli olmıyan bazı sarışın kadınlar gibi, çabuk solmuştu. Bununla beraber hâlâ şirindi; fazlaca hantallaşmıştı, artık kendini çok koyuvermekten ibaret tasasızlığını hâlâ muhafaza eder görünmekle beraber pek bezgin bir hali vardı.

Cécile, işi çabucak halletmek istedi.

— Al, çikolatanı, dedi... Mösyö Froment'a yolda rasgeldim, öyle iyi adam ki, bana öyle alâka gösterdi ki, senin gelip benimle beraber çalışman için bir oda tutmak istediğimi söyleyince düşüncemi beğenmek lûtfunda bulundu... Şu yavrucağı yanından ayırmamağa seni razı etsin diye bir dakika konuşmak için buraya gelmesini rica ettim. Görüyorsun ya, sana kancıklık etmek niyetinde değiliz, önceden haber veriyorum.

Norine heyecanlandı, kıvrandı, itiraz etti.

— Bu iş de nereden çıktı kuzum? Hayır, hayır, bana eziyet etmeyin, zaten derdim başımdan aşkın!

Mathieu hemen lâkırdıya karıştı, onun yaşına gelince, zevk ve safa içinde hayat sürmenin fena birşey olduğunu, eğer yine sokak hayatına dönerse, gitgide daha derin uçurumlara düşeceğini anlattı.

Norine, bu noktada, tıpkı onun gibi düşünüyordu; erkeklerden, artık yalnız sefalet, yalan ve dayak bekliyen, hayal sukutuna uğramış bir kadın edasiyle, fahişelik hayatından, Mathieu'ye acı acı bahsetti. Daha atelyedeyken ahlâkı bozulan, büyük mahallelerdeki sergilerde gözlerle yenilen yüksek lükse sahibolmak için kendini pahalıya satmağa çalışan, sonra, güzelliklerinin bedeli olarak, erkeklerden aldıkları şey, feci bir aldatılmadan, aksi tesadüfle gebe kalmaktan, soyulmuş olmanın verdiği öfkeyle, baştan attıkları biçare çocuk-

lar peydahlamaktan ibaret kalan Parisli nice güzel işçi kızının kurduğu başına buyruk zengin hayat hülyasın çarpıp darmadağın olduğu acı hakikattı bu. Norine, şimdi, öfkeden kuduruyordu; yiyecek ekmeği, işliyebilecek bir zanaatı, gençliği ve ümidi kalmamıştı. Fakat ne yapabilirdi? İnsan çamura batınca, o çamurun içinde kalmak zorundaydı.

— Aman, artık bu murdar hayattan bıktım. İnsan gençken, çoğu zaman her vakit karnını bile doyuramazken, üstelik münasebetsizliğin türlüsünü yaparken, hayatı pek hoş, pek eğlenceli sanıyor... Bilmiş olun, artık boynumda sanki bir taş bağlı, bu hayatın içinde geberinceye kadar kalacağım. Zaten, bir kere dalan bir daha kurtulamaz; o hayat beni bekliyor, oraya döneceğim, ta ki bir köşede bulup kaldırdıktan sonra hastanede icabıma bakacakları zamana kadar.

Norine, bu sözleri, elinden kurtulamıyacağı mukadderatı, birdenbire açıkça gören bir kadının haşin enerjisi ile söylemişti Sonra, hâlâ meme emen çocuğa baktı.

— O bir tarafa gitsin, ben bir tarafa, daha iyi. Biribirimizi rahatsız etmemiş oluruz.

Sesine bir rikkat gelmiş, meyus yüzüne, sonsuz bir halâvet yayılmıştı. Mathieu, şaşırmış, Norine'de, söylemediği yeni bir heyecan sezerek çabucak ilâve etmişti.

— O bir tarafa gitsin ama, ölüme gitmesi için en kısa yol budur, çünkü şimdi emzirmeğe başlamış bulunuyorsunuz.

Norine yine öfkelendi.

— Kabahat bende mi? Ben ona meme vermek istemiyorum. Benim düşüncelerimin neler olduğunu siz biliyorsunuz; madam Bourdieu, bunu getirip zorla kucağıma verdiği zaman kızdım, az daha dövüşecektim. Sonra, ne yapayım, açlıktan öyle viyaklamağa başladı ki; yavrucak, ben meme vermediğim için öyle ıstırap çeker görünüyordu ki, içim götürmedi, bir parçacık emzirdim, ertesi gün devam etmemeği de aklıma koydum. Derken, ertesi gün yine ağladı, yine emzirmek icabetti... Sonunda, ne olduysa bana oldu. Acımadılar, beni çok, çok daha bedbaht ettiler, çünkü öbür ikisini savdığım gibi, bunu da başımdan atmak zorunda kalacağım gün neredeyse gelecek.

Norine'in gözleri yaşardı. Bu, sık sık görülen neviden bir hâdiseydi, çocuğuna bağlanacağı, ondan bir daha ayrılamıyacağı ümidiyle, söyliye söyliye birkaç gün meme vermeğe razı edilen piç çocuk anneleri hikâyesiydi. Böyle hareket edilmesinin sebebi, daha ziyade, çocuğu kurtarmak arzusudur, ananın kendisinden daha iyi sütnine olamaz; nitekim, Norine, bu his tuzağını insiyakla sezmiş, çırpınmış, böyle bir işin başlandıktan sonra bırakılamıyacağını, haklı olarak haykırmıştı. Razı olur olmaz yakayı ele vermişti, kalbini dolduracak olan merhamet, sevgi, ümit yığını altında, bencilliği mağlup olacaktı. Zavallı yavrucak

ağır değildi, ilk memeyi emdiği gün cılız, solgun benizli idi. O günden itibaren, onu her sabah tartmışlardı, ağırlık grafiğini, yatağın ayak ucuna, duvara asmışlardı. Norine, önce, buna pek ehemmiyet vermemişti, arada sırada, kayıtsız bir göz atmıştı. Fakat, münhani yükseldikçe, çocuğun ne kadar faydalandığını açıkca anlattıkça, o da, gitgide artan bir dikkat göstermişti. Münhani, çocuğun bir keyifsizliği yüzünden, birdenbire tekrar aşağılamıştı; o günden itibaren, Norine, tartı saatini dört gözle beklemiş, çizgi yükseliyor mu diye görmek için, hemen kâğıdı kapmağa başlamıştı. Sonra, münhani, devamlı şekilde yükselmeğe tekrar başlayınca, sevincinden gülmüş, hep yukarı doğru çıkan, çocuğunun kurtulduğunu, bütün bu ağırlığı, kazanılan bu kuvveti, kendisinden, kendi sütünden, kendi kanından, kendi etinden aldığını ona söyliyen o incecik çizgiye karşı şiddetli bir ilgi duyar olmuştu. Çocuğunu asıl şimdi dünyaya getiriyordu, nihayet uyanan analık duygusu, onda, bir aşk halinde inkişaf ediyordu.

Mathieu:

— Eğer onu öldürmek niyetindeyseniz, kucağınızdan bırakın, yeter, dedi. Bakın şuna, nasıl iştah ile emiyor, yavrucak!

Gerçek, canla başla meme emiyordu. Norine, o zaman, hıçkırarak ağlamağa başladı.

— Yarabbi sen bilirsin! İşte yine beni üzmeğe başladınız... Şimdi, bunu başımdan atar-

sam seve seve mi atacağım zannediyorsunuz? Geceleyin düşündüğüm zaman beni ağlatan şeyleri size anlatmağa mecbur ediyorsunuz. Ben hiç fena insan değilim, biliyorsunuz değil mi? Bu çocuğu gelip alacakları zaman, yüreğimi parçalıyacaklar, anlıyorum... Alın bakalım, bunu bana söylettiniz işte, ikiniz de memnun oldunuz mu? Beni bu hale koydunuz da sanki bir iş yaptınız; öyle ya, kimsenin elinden birşey gelmez, bunun gideceği yere gitmesi lâzım; ben de, kısmetimde olan süpürge sopasını yemek için tekrar sürüye katılacağım!

Cécile de ağlıyarak ona sarıldı, çocuğu öptü, hülyasını yeniden anlatmağa koyuldu; içini cennet gibi, sonsuz zevklerle dolu gördüğü güzel bir odada, üçü bir arada nasıl mesut olacaklarını uzun uzun izah etti. Küçük kutuları kesmek, yapıştırmak zor bir iş değildi. Norine bu işi öğrenince gayretli olduğu için belki üç frank bile kazanacaktı. İkisi bir arada kazanacakları beş frank servet değil miydi? Çocuğunu büyüteceklerdi, bütün çirkin şeyler bitecekti, unutulacaktı. Norine, gitgide daha bezgin, razı olmağa başlıyor, artık, olmaz demiyordu.

— Sersem ettiniz beni, artık bilmem, nasıl isterseniz öyle yapın... Sevgili yavrumu yanımda alıkoymak, benim için, tabiî büyük bir saadet olur.

Cécile, son derece sevinç içinde, ellerini çırptı; Mathieu de, gayet müteessir olmuştu, yalnız şu derin mânalı sözü söyledi.

— Siz onu kurtardınız, o da sizi kurtarıyor.

Fakat tam o sırada, içeriye, upuzun, kara kuru, sert suratlı, donuk gözlü, dudakları renksiz bir kadın girdi. Mathieu, bu yarı buçuk yontulmuş uzun keresteyi, bu kalçasız, göğüssüz, yamyassı vücudu nerede görmüştü acaba? Birdenbire tanıdı, hayret içinde kaldı; bu, İngiliz kadını Amy idi; aradan on sene geçtiği halde, Mathieu onu, aynı yaşta, aynı fistanla, tıpkı eskisi gibi buluyordu; karnındaki yükten kurtulmak için geldiği memleketin dilini dahi bilmiyen, aynı yabancı fütursuzluğunu taşıyordu. Şimdi, Mathieu, Norine'in yanındaki karyolanın üstünde duran, kayışları baglanmış bavulla küçük çantayı bile tanıyordu. Amy, bu doğum evinde, bu sefer dördüncü defa olarak çocuk doğurmuştu; ilkinde olduğu gibi bu dördüncü seferde de, günün birinde, doğum gününden bir hafta evvel haber vermeden çıka gelmişti; üç hafta yattıktan sonra, çocuğu, Çocuk Esirgeme Kurumuna göndererek gözden kaybettikten sonra, geldiği vapura tekrar binip, rahat rahat memleketine dönüyordu.

Hafif yükünü alıp gideceği sırada, Norine:

— Aşağıda hesap gördünüz de gidiyor musunuz? dedi. Öyleyse beni öpün, çocuğumu da öpün.

İngiliz kadını, yavrunun çıplak tepesini, bu çok ılık ve çok yumuşak körpe tenden işkillenerek, dudağının uciyle öptü, Norine, bunun üzerine:

— Hayırlı yolculuk, dedi.

— Yes... Bonjur, bonjur..

Kadın, içinde ısı ap çektiği odaya son bir defa bile bakmadan, çıktı gitti. Mathieu, hiç de aşk için yaratılmamış olan, karnındaki yükten kurtulmak için, muayyen zamanlarda, bir vapurla Fransa'ya gelip bir vapurla dönen bu kazık karının karşısında, yine o eski şaşkınlığı duyuyordu. Bu kadın, hem de ne çeşit münasebetlerle peydahladığı çocuklar doğuruyordu, Yarabbi! Ne fütursuz bir katı yürekli-lıkle hareket ediyor, giderken zerre kadar teessür duymuyor, başından attığı çocuğu zerre kadar aklına getirmiyordu!

O çıkıp gittikten sonra, Norine:

— Yarım düzüneyi boylıyacak, diye ilâve etti. Gelip bizim memleketimizde çocuk doğurduğu halde, Fransızca'yı bile öğrenmiyor; İngiltere'de ne iş yaptığını sordum sordum, ağzından dört kelime lâf alamadım. Eğer, dedikleri gibi, bir manastır daysa, bu da ispat ediyor ki, insan kötülük yapacak olduktan sonra her tarafta yapabiliyormuş... İşte asıl bunun çocuk emzirmeğe ihtiyacı var, tek, bir çocuğu olsun da, böyle ikide bir gemi yolculuğuna çıkmasın diye!

Şimdi gülüyordu, mesuttu, göğsünden ağır bir yük kalkmıştı. İnadetti, kalkmak, çocuğu kucağında aşağı inmek, kızkardeşiyle dostları olan bu misafiri birinci kata kadar selâmlamak istedi.

Yarım saatten beri, Constance'la madam Angel'in, madam Bourdieu ile bir odaya kapanmışlar, önemli bir müzakereye dalmışlardı. Constance adını söylemekten kaçınmış, sadece, nazik durumda bulunan bir ahbabına hatır için refakat eden bir dost rolü oynamıştı. Fakat, ebe kadın, kendisine bir sürü acayip sualler soran bu çok meraklı madamın ileride müşteri olabileceğini mesleki icabı sahibolduğu seziş kabiliyetiyle tahmin ediyordu. Ebe kadın, madam Angelin'in ümitsiz ısrarlarından usanıp, onu aldatıcı ümitlerle bundan daha fazla oyalıyamıyacağını anlıyarak her türlü tedavinin galiba boş olduğunu söyleyince, odada hazin bir sahne geçmişti. Zavallı kadın, kısırlığına hüngür hüngür ağlama başlamış, Constance da bu yaşta böyle bir şey olabilmesini hayret ve korku ile karşılamış, itiraz etmiş, izahat istemişti. Bunun üzerine, madam Bourdieu, kendi usulünü methetmiş, olağan üstü vakalar anlatmış, yaşları elliden fazla iki madamın, kendi sayesinde gebe kaldıklarını söylemişti. Allaha şükür kısırların çoğu tedavi edilebiliyordu, onda sekiz başarı kazanıyordu, âciz kaldığını itiraf etmesi için gerçekten seyrek görülür ihtilâtlarla karşılaşması lâzımdı.

Madam Angelin, bu sayısı az lânetliler arasında bulunmanın acısiyle, daha fazla ağlamağa başladı. Constance, onu teselli edeceğim diye boşu boşuna uğraştı; ebe kadına bu danışma sonunda kendi yüreği pek rahat etmişti. Demek ki elli yaşında bile insanın çocuğn olabiliyordu. Eğer nedamet getirirse daha on sene vakti vardı. Sonra, merhametli davranıp arkadaşını aldatmağa devam etmesi için ebe kadına işaretlerle yalvarmıştı.

Onun için, kalkıp giderlerken, madam Bourdieu koyduğu fena teşhisi tamir etmek istedi. Kırk iki yaşındaydı, şişmanlamıştı, işlerinin yolunda gitmesine çok yardım eden, neşeli, testekerlek yüzü hiç değişmemişti. Hoş görünmek isteğiyle:

— Bilmiş olun, madam, dedi. Sizin vücudunuzun yapısı düzünelerle çocuk doğurmağa müsait. Herhalde arayı çok fazla uzattınız, rahim tıkandı; bir tereddiden şüphe ediyorum. Fakat demin hata ettim, insan, hiçbir zaman kendini mağlûp farz etmemeli. Şimdi, bir de elektriği tecrübe etmek fikrindeyim... Siz bana bir kere daha gelin.

O sırada, Mathieu ile Cécile henüz merdiven başında, Norine'le hararetli hararetli konuşuyorlardı; çocuk, annesinin kucağında, bir küçük İsa gibi uyuya kalmıştı. Üçü, derhal bir oda kiralamağı kararlaştırmakla meşgullerken, Constance'la madam Angelin gözüktüler. Mathieu'ye o iki kızın yanında orada

rasgelince öyle şaştılar ki, görmemezliğe geldiler. Fakat Constance, hâfızasını işletince, Norine'i birdenbire tanıdı, Mathieu'nün, on sene evvel, kocasına vasıtalık ettiğini bilmiyor, değildi. Bu hatırlayış onu isyana sevketti, çılgınca hayallere kapıldı.

Mathieu'nün bu evde ne işi vardı? Bu kızın yine kucağında tuttuğu çocuk kimdendi? Şimdi mazideki çocuğun hayali dirilmişti, Constance, tıpkı bu çocuk gibi, onu da kundaktaki haliyle sanki görüyordu. İkisini birbirine karıştırdı, orada, gözünün önünde duran çocuğun aynı çocuk olup olmadığını ayırdedemedi. O zaman, madam Bourdieu'nin verdiği tatlı ümitlerin neşesi tamamiyle söndü, Constance, vücudunu ürperten soğuk temasın nereden geldiğini bilemeden, bir müddettir etrafında hissettiği o müphem facialarla kirlenmiş ve tehdidedilmiş gibi, utançlı, öfkeli, yürüdü gitti.

Mathieu, yüzü peçe ile örtülü madam Beauchêne'i Norine'in de cécile'in de tanımadığını anlayınca sükûnetle konuşmağa devam etti, Norine'e çocuğunu yanında alıkoymak ve emzirmek istediğine göre, içtimai yardım dairesinden bir beşik, bir kundak tedarik etmeğe çalışacağını, bir de acele yardım sağlıyacağını izah etti. Sonra, en az bir sene müddetle, ayda otuz franga kadar gelir temin edecekti Kiralamağı kararlaştırdıkları odada geçirecekleri üçüzlü hayatın hele başlangıcında, bu, iki kızkardeş için, kuvvetli bir yardım olacaktı. Oda eşyası-

nın tedarikiyle yerleşmeleri için yapılacak ilk masrafları karşılamağı kendi üzerine alacağını da ilâve edince, Norine onu kucaklamak istedi.

— İyi kalbli insan böyle olur işte, dedi. Sizin gibi bir adam, ötekilerin fenalığını bana bir parça unutturuyor... Yavrumu siz de öpün, uğur getirirsiniz!

Mathieu, Beauchêne fabrikasına gidiyordu; Boëtie sokağına vardıkları zaman, bir araba tutmağı düşündü, Cécile'i babasının evine kadar götürmeği teklif etti; nasıl olsa kendisi de onun oturduğu mahalleye gidecekti. Fakat Cécile, önce Caroline sokağına gidip kızkardeşi Euphrasie'ye uğrıyacağını söyledi. O sokak da gideceği yere yakındı, onun için, Mathieu, kızı yine arabaya bindirdi, kızkardeşinin kapısında indireceğini söyledi.

Cécile, arabada, öyle şaşkındı, hülyasının nihayet gerçekleşmesinden dolayı öyle mesuttu ki, Mathieu'ye nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu. Gözleri nemli idi, hem gülüyor, hem ağlıyordu.

— Ama, mösyö, dedi, annemin babamın evinden ayrıldığım için bu kadar seviniyorum diye beni fena bir kız zannetmeyin Babam, fabrikada, elinden geldiği kadar çalışıyor, mükâfatını gördüğü yok. Annemin pek fazla çalışacak kuvveti yok, ama, o da evde çalışabildiği kadar çalışıyor. Victor askerden döndükten sonra evlendi, onun da çocukları oldu, galiba besliyebileceğinden fazla da çocuğu

olacak. Çünkü, alayda çalışmak zevkini kaybetmiş gibi görüyorum. Asıl habisi de benim küçüğüm olan o tembel Irma. Çok şirin, çok narin çocuk, belki de her zaman hasta da ondan. Annem, onun da Norine gibi kötü yola sapmasından korkuyordu, hatırlıyorsunuz değil mi? Ama, hiç de öyle olmadı, işini yoluna koymasını bilen içimizde bir o olacak, bir posta memuriyle evlenecek, saçının bir telini bile öptürmeden kendini çılgınca sevdirmesini bildi. Şimdi, evde, Alfred'le beraber, bir ben kalıyorum. Ooo! Alfred, gerçekten haydudun biri. Doğrusu bu, ne yalan söyliyeyim. Geçen gün hırsızlık etmiş, komiserin elinden kurtarıncaya kadar hayli zahmet çektik. Annem de, inadına ona düşkün, hem öyle ki, bütün kazancımı elimden alıyor da ses çıkarmıyor. Yok, yok! Artık bıktım; hem zaten, seni döverim, seni öldürürüm diye tehdidediyor, beni müthiş korkutuyor; çünkü biliyor, ameliyat olduğumdan beri, fazlaca bir gürüllü duysam baygınlık geçiriyorum. Esasen mademki ne annemin ne babamın bana ihtiyaçları yok, onlardan ayrı, rahat rahat yaşamak istemekte mazurum, pekâlâ... Hakkımdır değil mi efendim?

Sonra, kızkardeşi Euphrasie'den bahsetti:

— Ah, zavallı ablacığım, ameliyattan sonra, ne hale geldi, bilseniz!... Yine ben neyse, ömrümde çocuk doğuramamak faciasından başka, pek fazla şikâyetim yok. Görüyorsu-

nuz, ayaktayım, güçlü kuvvetli değilim ama, oldukça sağlamım. Bel ağrıları da bir daha gelmedi. Fakat, şurada, ensemde, bazen o şiddetli ağrıyı hâlâ duyuyorum, bir de mi'demdem boğazıma doğru bir şey yükseliyor, nefesimi tıkıyor... Dayanabiliyorum; zavallı Euphrasie'nin düştüğü acıklı h lin yanında bu, âdeta nimet. Tasavvur edemezsiniz, ne feci bir haldeler, aile hayatı bu yüzden berbat oldu, kocası, yemeği pişiren,üç çocuğa bakan bir başka kadınla beraber aynı odada yatıp kalkıyor, Euphrasie, yirmi yaş ihtiyarladı, vücudu pelte gibi gevşedi, bir süpürge bile vuramıyor... Görülecek şey, insanın tüyleri ürperiyor.

Bir müddet sustu, araba Caroline sokağına yaklaşırken, ilâve etti:

— Gelip görmek ister misiniz? Gönlünü alacak bir iki güzel söz söylerdiniz... Gelirseniz benim için iyi o ur, çünkü oraya can sıkıcı bir iş için gidiyorum. Hiç değilse, beş on para kazansın diye, benim gibi, küçük kutular yapacak kadar takat bulur sanmıştım; ama, bir aydan fazladır, verdiğim işi öylece yanında tutuyor; gerçekten beceremiyecekse, geri almak zorunda kalacağım.

Mathieu, birlikte gelmeğe razı oldu. Yukarı çıkıp odaya girdikleri zaman, ömründe rasgelmediği en acıklı, en korkuç bir manzarayla karşılaştı.

İçinde yatılıp kalkılan, yemek yenilen bu biricik odanın ortasında, bir hasır iskemlede Euphrasie oturuyordu; pek pek otuz yaşında olduğu halde, elli yaşında, ihtiyar kadın sanılırdı; öyle zayıflamış, öyle bitmişti ki, usaresi çekilip ağacında kuruyuveren yemişlere benziyordu. Dişleri dökülmüştü, başında tek tük ak saçlardan başka saçı kalmamıştı. Fakat, bu vakitsiz ihtiyarlığın asıl bariz tarafı, adale kuvvetlerinin inanılmıyacak derecede kaybolması, iradenin, enerjinin, hareket kabiliyetinin âdeta tamamiyle mahvolmuş bulunması idi; öyle ki, Euphrasie, artık günlerce, aylâk, sersem, parmağını kımıldatmayı bile canı istemeden, öylece oturuyordu.

Cécile, fabrikanın eski başressamı mösyö Froment diye Mathieu'nün adını söyleyince onu tanımadı bile. Artık hiçbir şeye karşı ilgi duymuyordu. Arkasından, kızkardeşi, ziyaretinin sebebini söyleyip, kendisine vermiş olduğu işi geri isteyince, sonsuz bir yorgunluk ifade eden el hareketiyle cevap verdi:

— Ne yapayım? O ufacık mukavva parçalarını yapıştırmak çok uzun iş. Yapamıyorum, ter içinde kalıyorum.

Orada, üç çucuğa tereyağlı ekmek dilimleri dağıtarak akşam kahvaltısı yedirmekle meşgul şişman bir kadın, bunun üzerine, sükûnetle ve hâkim bir eda ile lâfa karıştı.

— O işi alıp götürürseniz, iyi olur, matmazel Cécile. Kızkardeşiniz içinden çıka-

mıyacak. Sonra kirlenecek, geri almıyacaklar.

Bu kadın, madam Joseph isminde, kırk yaşında bir dul kadındı; o mahalledeki evlere işe giderdi; Euphrasie'nin kocası Auguste Bénard, karısı bir çocuğun ayakkabısını giydiremiyecek, bir çorba pişiremiyecek, hattâ bir süperge vuramıyacak kadar takatsız kalınca, önce, ev işlerini görsün diye, sabahları iki saat gelmesi için bu kadına rica etmişti. İlk günler, Euphrasie evine böyle yabancı bir kadın girmesine şiddetle muhalefet etmişti; artık tatmin edemediği o temizlik merakı yüzünden rahatsız oluyor, mücadele ediyor, öfkeleniyordu. Sonra, vücutça düşkünlüğü arttıkça, o yabancı kadının, yavaş yavaş kendi yerini almasına katlanmak zorunda kalmıştı İhtiyaçların en kısa yoldan giderildiği fakir aile evlerinde olduğu gibi, tabii, madam Joseph, Euphrasie'nin elinden herşeyini, çocukların yanında da, kocasının yanında da yerini almakta gecikmemişti. Sakat kadın, geçici bir uyanıklıktan sonra, kudretsizliğiyle beraber yine mevcut kalan müthiş kıskançlığına rağmen, kocasına kadınlık edemiyecek derecede düşkün hale gelmişti. Orada hazır bir başka kadın bulunca, Bénard, perhiz etmek elinden gelmiyen bu koca herif, kötü niyet beslemeden, tabiî bir şekilde ondan faydalanıvermişti. Önce müthiş kavgalar olmuştu, nihayet, günün birinde, biçare kısır kadın, kekeliyerek,

titriyerek, yeryüzünden adı silinmiş bir ihtiyar kadın gibi, şaşkın bir tevekkül göstermek zorunda kalmıştı. Sonra, yatağını kendiliğinden onlara bırakmış, korkudan, ve düşük hale gelmiş bir hayvan gibi saklanmak isteğiyle, eskiden iki kızının yattığı karanlık aralığa sığınmış, çocukları yedek analarının yanında yatırtmıştı. Benard'ın da, madam Joseph'in de aslında fena kalbli insanlar olmadığı şununla da pekâlâ sabitti ki, Euphrasie lüzumsuz, fuzuli hale gelmiş olmasına rağmen, onu yanlarında tutuyorlar, birçoklarının yapacağı gibi, sokağa atmıyorlardı..

Odanın içinde telâşlı telâşlı dolaşırken, iskemleye çarpmamak için hep yanından sıyırıp geçmek zorunda kalan şişman kadın, birdenbire:

— Bak, yine odanın ortasında oturuyorsunuz; dedi. Ne tuhaf şey, bir köşeye çekilemiyormusunuz!... Auguste saat dörtte kahvaltıya gelecek, peyniriyle şarap bardağını sofrada bulamazsa canı sıkılır.

Euphrasie, hiçbir şey söylemeden, endişe ile, sendeliyerek kalktı, bin zahmetle iskemlesini bir parça geriye, masanın yanına çekti. Sonra, oturdu, gayet mecalsiz bir halde, kendini tekrar bıraktı.

Madam Joseph, peyniri sofraya getirdiği sırada, civar bir yapı yerinde çalışan Bénard da çıkageldi. Hep aynı güler yüzlü, tombul genç adamdı; baldızına takıldı, Mathieu ile

çok terbiyeli konuştu, zavallı karısının haliyle ilgilenmesine teşekkür etti.

— Kabahat onun değil, efendım, her zaman söylüyorum, dedi. Asıl suçlular, bana haber bile vermeden içinin bütün âzalarını çıkaran o haydutlar. Bir sene müddetle, iyileşti sandık, sonra, bakın ne hale geldi. Kocası, çocukları olan bir kadının böyle berbadedilmesine göz yumulmamalı, hele, geliri gideri yoksa... Cécile'e ne yaptılar biliyorsunuz. Bir tane daha var ki, adam akıllı icabına baktılar, bir baron karısı, tanıyacaksınız, karımı görmek için geçen gün buraya geldi. Tanıyamadım, ne güzel kadındı, müthiş bir şey, yüz yaşında görünüyor... Bu adamları, bize yaptıkları fenalıktan dolayı hapse atmalı derim ben.

Masanın başına oturmak istediği zaman, hep o sersem ve endişeli hali üstünde, gözleriyle kendisini takibeden Euphrasie'nin iskemlesine o da çarptı.

— Yine ayaklarımın dibinde dolaşıyorsun! Ne yapıyorsun da insan hep seninle karşılaşıyor böyle?... Haydi, biraz açıl da yer ver bakalım.

Hali pek korkunç değildi. Fakat Euphrasie, vücudunu kırıp dökecek bir dayak tehdidi karşısında kalmış gibi, çocukça bir korkuya kapılarak titremeğe başladı. Bu defa, iskemlesini, yattığı karanlık aralığa kadar çekecek takat buldu. Aralığın kapısı açıktı; oraya sı-

ğındı, karanlıkta oturdu, incelmiş, loşluğa karışmış, belli belirsiz bir insan şekli halinde, daha yıllarca ve yıllarca ölmiyecek çok ihtiyar bir nine manzarası aldı.

Eskiden ablasiyle, sonradan kocasiyle daima kavga eden bu öfkeci, haşin ve geçimsiz kadının kötü ahlâkını hatırladığı için, bu ihtiyar kadın korkusu, korkudan titriyen bu kadın itaatı, Mathieu'nün yüreğine pek dokundu. Euphrasie, uzun zaman, kocasına dehşet salmış, tırnaklarını göstermiş, onu her hevesine ram etmişti; şimdi, tek öfkeli söz söylense, korkudan kendisi tit iyordu. Kadın; irade, emek, hayat yaratan mahlûk, karılık ve analık vazifeleriyle beraber yok olmuştu. Cinsiyet mahvedilince, ortada kala kala bu paçavra kalıyordu. Üstelik, bu ameliyat geçirmiş kadın, tıp tarihine, Gaude'un başarılarından, mucizelerinden biri olarak geçiyordu; Gaude, evli, namuskâr bir işçi olan bu kadını, muhakkak bir ölümden kurtarmış, daha sıhhatli, daha gürbüz bir halde kocasına ve çocuklarına iade etmiş olmakla övünüyordu! Bu muvaffakiyetli parlak ameliyatların gerçek neticeleri hakkında hüküm vermek için beklemekte Boutan ne kadar haklı idi!

Cécile, bu bozulmuş aile yuvasında yine de gelişip duran üç çocuğu, o ateşli sevgisiyle öptü. Cözleri yaşarıyordu; madam Joseph, mukavva işini iade edince, Mathieu'yu da sürükledi, çıktı, gitti. Sokağa çıktıkları zaman:

— Zahmet etmeyin mözyö Froment, dedi, belki de yaya döneceğim... Ne feci şey! Lûtfen alâkadar olacağınızı söylediğiniz gürültüsüz, patırdısız odada, rahat rahat oturacağız demiyor muydum ben size?

Mathieu, fabrikaya gidince dosdoğru atelyelere girdi, aylarca evvel ismarladığı harman makinesi hakkında hiç malûmat alamadı. Patronun oğlu mösyö Maurice bir iş takibi için sokağa çıktığından, kendisine hiç kimsenin ceyap veremiyeceğini söylediler; üstelik, patronun kendisi de, bir haftadır gözükmemişti. Nihayet, Beauchêne'in seyahatten döndüğünü, tam da o sırada eve geldiğini, yukarıda madamın yanında bulunması icabettiğini öğrendi. Bunun üzerine, Beauchêne'lerle görüşmeğe karar verdi; bu kararı vermesine sebep, harman makinesi meselesinden ziyade, yüreğine dert olan bir işin halli, ikizlerden Blaise'in müesseseye girmesiydi. On dokuz yaşında olan büyük oğlu, liseden çıktıktan sonra hemen evlenecek, çocukluğundan beri devam eden bir aşk macerası sonunda, parasız bir genç kız olan Charlette Desvignes'i alacaktı. Annesiyle babası, rikkate gelmişler çocukta, vaktiyle kendilerinin de yaptıkları kutsal tedbirsizliğin aynını gördükleri için, onu meyus etmek istememişlerdi. Fakat, hemen evlendirebilmek için, evvelâ bir işe yerleştirmek lâzımdı. Öbür ikiz Denis, özel bir okula girmiş, Beauchêne de, mesele kendisine haber verilin-

ce, Blaise'i yanına almayı memnunlukla teklif etmişti. İyi kuzenlerim dediği Mathieu ile Marianne'ın gitgide artan servetlerine karşı beslediği takdirkârlığı böylece göstereceğinden dolayı memnundu.

Constance'ın küçük sarı salonuna kabul edilen Mathieu onu, ebe dönüşü, madam Angelin'le birlikte çay içmekle meşgul buldu. Beauchêne'in beklenmedik zamanda dönüp gelişi, herhalde hazin hazin dertleşmelerini yarıda bırakmış, canlarını sıkmıştı. Beauchêne, kaldırım tesadüflerinden doğan, her zamanki pembe ten iptilâlarından biriyle, kısa bir seyahati bahane edip yine zamparalığa gitmiş, oradan dönüyordu; hâlâ bir parça sarhoştu, dili dolaşıyordu, gözleri yorgun ve hummalı, bir sürü yalanla kadınların başını şişiriyor, utanmadan, yaşama zevkını kusuyordu.

— Aman, azizim, diye haykırdı, madamlara Amiens'den nönüşümü anlatıyordum... Orada harikulâde ördekli börek yapıyorlar.

Sonra, Mathieu, Blaise'den bahsedince, Beauchêne dostluk tezahürleriyle çarpındı; bu iş kararlaşmış bir işti, delikanlıyı ona getireceklerdi, önce, müessesenin mekanizmasını kavrasın diye, Morange'ın yanına verecekti. Bunları söylerken, bir yandan da soluyor, tükürüyor, orospuların yanında üstüne sinen o tütün, alkol ve teke kokusunu etrafa saçıyordu; karısı, herkesin yanındayken, âdeti olduğu üzere, ona bakarak muhabbetle gü-

lümsemekle beraber, madam Angelin başını öteye çevirdikçe, arasıra, son derece tiksinti dolu, meyus nazarlar fırlatıyordu. Beauchêne, fazla konuşmağa devam ederek harman makinesinin yapısı ne dereceye kadar ilerlediğini bimediği itirafında bulununca, Mathieu, Constance'ın, endişe ile kulak kabarttığını gördü. Blaise'in müesseseye girmesi meselesi onu zaten tasalandırmıştı; şimdi, kocasının, fabrika işlerinden habersiz görünüşü karşısında üzülüyordu; sonra, Morine yine gözünün önüne geliyor, çocuğun canlı hâtırası, bu iki kişi arasında herhangi bir yeni anlaşma bulunması ihtimaliyle onu korkutuyordu. Bunu tahmin eden Mathieu, Cécile'e tesadüfünü, sonra Euphrasie'yi ziyaretini anlatarak Gaude'ün yaptığı ameliyatların parlak neticelerini anlatmağa koyuldu. Beauchêne pek hararetlendi, kuzenini, kendilerine anlatmağa zorladığı nazik tafsilattan pek zevk alır göründü ise de, kadınlar ürperdiler. Derken, Constance birdenbire bir kurtuluş avazesi fırlattı.

— Hah! Maurice geldi!

Oğlu sokaktan geliyordu; Constance'ın, şimdi, bütün sevgisini, bütün gururunu bağladığı, biricik tapınağı o idi; yarın hükümdar olacak, batmakta olan ülkeyi kurtaracak, anasını şeref mevkiine oturtup yükseltecek veliaht o idi; oğlunu, güzel, büyük, kuvvetli, masallardaki şövalyeler gibi, daha on dokuz yaşındayken mağlûp olmaz görüyordu. Maurice,

babasının kötü şartlarla giriştiği, cansıkıcı bir işi kârlı bir uzlaşma ile hallettiğini söyleyince, Constance, onu, zararları tamir eder, başarılar kazanır durumda gördü. Sonra, harman makinesinin hafta sonundan evvel teslim edileceğini vadettiğini işitince, büsbütün koltukları kabardı.

— Yavrucuğum, bir fincan çay içsene. Kafanı çok yoruyorsun, çay iyi gelir.

Maurice, çay içmeğe razı oldu. Sonra, şen bir eda ile:

— Haberin var mı, demincek Rivoli sokağında, az kalsın bir omnibüsün altında kalıyordum, dedi.

Constance'ın benzi kül gibi oldu, fincan elinden fırladı. Aman Yarabbi! Saadeti bir kazanın bazicesi mi idi? O müthiş tehdidi; onu ta iliklerine kadar donduran, nereden geldiğini bilmediği o soğuk teması bir kere daha duymuştu.

Beauchêne, gülerek:

— Budalalık etme canım, dedi, omnibüs onu değil, o omnibüsü ezmiş, baksana macerayı anlatıyor işte... Ah! Maurice'ciğim çok acayip bir annem var. Görüyorsun ya, ben seni nasıl sağlam yapılı yetiştirdiğimi bildiğim için yüreğim rahat.

O gün, madam Angelin, Jeanville'e, Mathieu ile birlikte döndü. İkisi yalnız bulundukları vagonda, görünür bir sebebi olmadan, kadıncağızın gözlerinden yine yaş geldi. Özür

diledi, rüya görür gibi, sayıklarcasına mırıldandı:

— İnsanın bir çocuğu olur da onu kaybederse, müthiş bir acıdır elbette bu. Ama, ne de olsa, doğmuştur, büyümüştür, senelerce, çocuk sahibi olmanın eşsiz, sonsuz zevkı tadılmıştır. Fakat, çocuk olmaması, hiç, hiç olmaması... Ah! Bu yokluktansa, acıya, mateme, herşeye razıyım!

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de, temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen iki sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi ve bereketli toprağı mütemadiyen çoğaltmak faaliyetiyle, hayatın ölümle ezelî savaşında, yine zafere eriştiler... Arzu, alev gibi yakıcı, gelip geçiyor, o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta, sıhhatli olmaktaki kudretleri sayesinde onları bereketlendiriyordu; azimleri, faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın yapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayretleri üst tarafını tamamlıyo du. Fakat bu iki sene zarfında, zaferi, ancak sürekli bir savaşla elde edebildiler. Bununla beraber, toprak kazancı, malikânenin bütün sahasına yayıldıkça, bu zafer, gitgide daha etraflı ve emin hale geliyordu. İlk zamanlardaki sürekli endişeler kalmamıştı, artık işi tam muhakeme ile, tam hakkaniyetle idare etmek gerekiyordu. Şimalde, yayla kısmında, Mareuil çiftliğinden Lillebonne çiftliğine kadar

olan bütün topraklar tamamen alınmıştı, tek bir koru parçası yoktu ki, onlara ait olmasın; aşağı yukarı iki yüz hektar olan bu geniş parça, cıvardaki ekilmiş topraklara, buğdayların dalgalı ummanına, asırlık ağaçlarla dolu, şahane bir bahçe ilâve ediyordu. Mathieu, muayyen zamanlardaki ağaç kesimleri dışında, burayı sırf güzellik için, boşu boşuna muhafaza etmeğe lüzum görmediğinden, otlak haline getirilen geniş meydanlıkları, yollarla birleştirmeği düşünmüştü; davarları oraya salıverdiler, çok başarılı bir hayvan üretme işi başladı. Hayat arttı, bu yüzlerce hayvanla çoğaldı, derken ulu ağaçların arasından dışarıya taştı. Yeni bir bereket hamlesi oldu, ahırlar on misline çıkarıldı, ağıllar yapıldı, arabalar dolusu gübre toprakları muazzam bir verimlilikle besledi. Çocuklar, daha başka çocuklar doğabilirdi. Süt sel gibi akıyordu, onları giydirmek ve beslemek için sürüler hazırdı. Olgun mahsullerin yanı sıra, korular gölgelerini seriyorlar, çiy güneşin altında, kendi gölgelerinde filizlenen ezelî tohumlarla ürperiyorlardı. Ülkenin tam olması için, satın alınacak bir tek parça, doğudaki son kumluk yamaçlar kalmıştı. Bu, bütün eski göz yaşlarını, ilk yıllarının bütün acı tasalarını telâfi ediyordu.

Mathieu, toprak kazancını tamamlarken, Marianne da, bu iki sene içinde, ilk çocuğunu evlendirmek sevincini tattı. Kendisi de gebeydi,

tekrar doğurmak üzereydi. Özlü toprak gibi kendi böğründen çıkan tohumun da kendisi gibi hayat yaratacağı olgunluk günlerinde bile bereketliliğini muhafaza ediyordu. Kendisi on dokuz yaşında olan Blaise'in, on sekiz yaşında çok güzel bir kızla evlenişi, ikisi de on iki yaşındalarken, Chantebled'in çiçekli patikalarında doğan, çiçek kadar taze bu sevda macerası sonsuz bir ümit kaynağı, lâtif bir bayram oldu. Öbür sekiz çocuk da düğünde hazırdı. Büyük kardeş olan Denis, Ambroise, Gervais, tahsillerini bitiriyorlardı; büyük kız Rose'un, sıhhatli, güzel, neşeli bir kadın olacağı, on dört yaşındayken anlaşılıyordu; sonra hâlâ çocuk olan Claire, liseye henüz giren Grégoire, nihayet iki miniminiler, Louise'le Madeleine, oradaydılar. Bu neşeli sürünün büyük ağabeylerini belediye dairesine götürüşünü görmek için, civar kasabalardan, meraklı insanlar koşup gelmişlerdi. Çiçeklerle, bahar tazeliğinde tenlerle, çok parlak bir alay oldu, bütün yürekler rikkate geldi. Zaten, tatil günleri, bütün aile, kafile halinde bir kasaba pazarına giderken, yollarda, saçları rüzgârla uçuşan, kahkahaları etrafı çınlatan, arabalı, atlı, bisikletli öyle bir kalabalık teşkil ederdi ki, bu güzel manzarayı seyretmek için, yoldan geçenler durup bakarlardı. Bu yolcular, "Bak, sürü geçiyor!„ diye onlara takılırlar, sanki, iki senede bir, bir çocuk daha doğmağa başlıyalı beri, hiçbir şeyin bu aileye karşı duramı-

yacağını, memleketin, bileklerinin hakkı olarak onlara ait olduğunu söylemek istiyorlardı. Böyle bir neşeye, çoğalan, ufku kaplıyan bu neşeye, bu sıhhate, bu kuvvete, artık bütün memleket ortak oluyordu. Bu defa, o iki seneden sonra, Marianne, onuncu çocuğu olarak yine bir kız doğurdu, adını Marguerite koydular. Doğum iyi geçti, yalnız, sonradan, ateşler geldi, süt düğümlendi, merak ettiler; Marianne, son çocuğunu bütün ötekiler gibi emziememek korkusiyle bir an yeise kapıldı. Mathieu, karısını, kucağında o sevgili küçük Marguerite'le birlikte, ayakta gülümser görünce, candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi; bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kuvvet kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti.

Bu, hep toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseriydi; harabiye galebe çalıyordu, yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde seviyor, istiyor, savaşıyor, çalışıyor, durmadan, hep daha fazla hayat, daha fazla ümit yaratmıya doğru gidiyordu.

V

Aradan iki sene geçti. Bu iki sene içinde, Mathieu ile Marianne'in bir oğlan çocukları daha oldu. Bu sefer, aile çoğalmakla beraber, Chantebled malikânesi de, doğuda, Vieux-Bourg kasabasına kadar uzanan bütün kıraç topraklar eklenerek, arttı. Fakat, artık, son toprak parçası da alınmış, Séguin'in babası sabık ordu müteahhidinin, şahane bir ikametgâh yaptırmak üzere satın aldığı, vaktiyle bakımsız olan bin züz hektarlık arazi, nihayet, tamamiyle maledilmiş bulunuyordu. Şimdi, bu topraklar, baştanbaşa bereketleniyor, sebatlı insan gayretiyle, orada, muazzam bir verimlilik meydana geliyordu. Yalnız, bu yeşil düzlüğü, Lepailleur'lerin satmamakta inadettikleri toprak, kuraklıktan harap, ince uzun bir taşlık halinde ortadan biçiyordu. Bu. hayatın, önüne durulmaz zaferiydi; bereket, güneş ortasında etrafa yayılıyor, emek, engeller ve ıstıraplar arasında, zararları telâfi ederek, durmadan, daima yaratıyor, dünyanın damarlarına, her an daha fazla kuvvet, daha fazla sıhhat ve neşe katıyordu.

Şimdi bir buçuk yaşında bir kız babası olan Blaise kasım ayından beri fabrikada otu-

ruyor, orada, annesinin vaktiyle kardeşi Gervais'yi doğurduğu eski küçük pavyonu işgal ediyordu. Karısı sarışın güzeli Charlotte, zarifliğiyle, cazibesiyle, bir çiçek demeti kadar körpeliği ve gençliğiyle Beauchêne ailesini öyle kendine bağlamıştı ki, Constance bile ona meftun olmuş, yakınında oturmasını istemişti. Gerçek, madam Desvigues, kızları Charlotte'la Marthe'ı, iki nefîs mahlûk halinde yetiştirmişti. Bir borsa simsarı kâtibi olan kocası öldüğü zaman, kadın, otuz yaşında, pek fazla kemirilmiş bir servetle dul kalmış, azıcık gelir getiren akaretini satıp memleketi olan Janville'e çekilmek akıllılığını göstermiş, orada, kendini tamamiyle kızlarının tahsil ve terbiyesine hasretmişti. Çocuklarının hemen hemen hiç çeyizleri olmadığını bildiği için, koca bulmalarına yarar düşüncesiyle, ikisini de çok iyi yetiştirmiş, bu da, tesadüf, işe yaramıştı. Froment ailesiyle aralarında samimi bir münasebet peyda olmuş, çocuklar bir arada oynamağa başlamışlardı; Blaise'le Charlotte'un evlenmeleriyle biten mâsum aşk macerası o ilk oyun çağlarında başlamıştı. Charlotte on sekiz yaşında evlendiği zaman on dört yaşında olan kızkardeşi Marthe, kendisiyle yaşıt, onun gibi güzel, o ne kadar sarışınsa o kadar esmer olan Rose Froment'la içtikleri su ayrı giden bir arkadaş olmuştu. Aklı başında ve neşeli küçük kardeşinden daha ince yaratılışlı, daha da zayıf olan Charlotte, madam De-

vignes'in, resim derslerine devam ettirmek suretiyle ona vermek istediği eğlenceden ibaret bir sanata merak sardırmıştı; çalışa çalışa, gayet güzel minyatür işliyecek kadar ilerlemişti. Annesi, bir felâket halinde geçim vasıtası olur, diyordu. Kendisine benziyen fakat güzelleştirilmiş bir madalyonunu yaptığı Constance'ın onu yumuşak karşılayışında, muhakkak ki, kibar tabakanın, iyi terbiye görmüş insanlara karşı duyduğu takdirkârlığın çok tesiri vardı.

Esasen yaratıcı neşe sahibi olmak, hararetle çalışmak bakımından Froment'lara çekmiş olan Blaise, Morange'ın kaleminde kısa bir zaman bulunduktan sonra, müessesenin muamelelerini öğrenir öğrenmez, mütemadi faaliyetiyle, Maurice için, çabucak kıymetli bir yardımı olmuştu; onun için, hep kaçamaklar yapmakla meşgul babasından gitgide daha az yardım gören Maurice,kuzenini her an eli altında bulabilmek üzere genç karı kocanın pavyonda oturmalarında bizzat ısrar etmişti; oğlunun karşısında el pençe divan duran annesi de, saygılı bir itaat göstermekten başka bir şey yapamamıştı. Oğlunun olağanüstü geniş zekâsına hudutsuz bir iman besliyordu. Maurice, sonunda oldukça iyi bir tahsil görebilmişti; biraz gabi idi, güç kavrıyordu, yine de, çocukluğundaki hastalıklar yüzünden mütemadiyen gecikmiş olmasına rağmen, çalış kandı. Az konuştuğu için, annesi onu, yapa-

cağı işlerle kâinatı hayrette bırakacak gizli kapaklı bir dâhi diye gösteriyordu. Daha on beş yaşına bile basmamış olduğu tarihte, taparcasına sevdiği oğlu için "Ooo; o ne akıl-kumkumasıdır„ derdi. Blaise'i de, tabiî, sırf lüzumlu bir muavin, naçiz hizmetkâr, herşeyi bilen herşeyi istiyecek olan efendinin emirlerini yerine getirmeğe memur el olarak kabul etmişti. Oğlu şimdi o kadar kuvvetli idi, o kadar güzeldi ki, babasının aheste aheste sukutundan zarar gören müesseseyi kalkındırmakla meşguldü, harikalı servete doğru yürüyordu; temsil ettiği, bunca senedir o kadar gururla, o kadar bencillikle hazırladığı biricik erkek evlâdın o kesin zaferine doğru gidiyordu.

O sırada, hiç beklenmedik bir şey oldu. Blaise, kendisini, her emre boyun eğen nasıl bir makine çarkı haline getirmek meramında olduklarını bildiği için, eve bitişik küçük pavyonda oturmak teklifini tereddütle kabul etmişti. Sonra, karısı doğurunca, bu ilk çocuğun, dünyaya gelen bu kız evlâdın hatırı için mertçe kararını vermiş, kendisi de çok çocuklu bir baba olmak ihtimalini düşünerek, vaktiyle babasının yaptığı gibi, mücadeleyi göze almıştı. Böylece, bir sabah Maurice'den emir almak üzere eve çıktığı zaman, bizzat Constance, oğlunu, rahatsız bir gece geçirdikten sonra halsiz bulduğu için yataktan kaldırmadığını söyledi. Hoş, fazla merak etmiyordu. Bir parça yorgun olsa gerekti, iki kuzin, bü-

tün fabrikayı ayağa kaldıran çok büyük bir taahhüt işinden dolayı, bir haftadır çalışmaktan harabolmuşlardı. Üstelik, bir gün evvel, Maurice bir makine tecrübe edilirken, ter içinde, başı açık, bir sundurmada, hava cereyanında durmak gafletini göstermişti. Akşamına, şiddetli bir nöbet geldi, alelâcele, Boutan'ı çağırttılar. Doktor Boutan, ertesi gün, hastalığın yıldırım hıziyle ilerlediğini görüp, fazla telâşa düşerek, bir konsültasyona lüzum gösterdi, iki meslektaşı geldi, çabucak mutabık kaldılar. Hastalık, intani bir özel mahiyet arz eden tez veremdi; sanki, tutuşmağa âmade bir sahaya düşmüş, görülmedik derecede şiddetli bir tahrip yapmağa başlamıştı. Beauchêne evde yoktu, yine seyahatteydi. Constance, hakikatı açıkça söylemek istemiyen hekimlerin ciddî yüzlerine rağmen, endişesi gitgide artmakla beraber, ümidini kaybetmiyor, oğlunun, kahramanının, kendi hayatı için elzem olan tanrısının, tehlikeli surette hasta olabileceğine ve ölebileceğine inanmamakta ısrar ediyordu. Daha ertesi gün, telgrafla çağrılan Beauchêne tam da eve döndüğü gece, Maurice, annesinin kolları arasında öldü. Netice itibariyle, bu ölüm, fakirleşmiş, daha kaynağındayken bozulmuş bir burjuva kanının son inhilâli idi, sıhhat perdesi altında, çocukluğundan beri hastalık çeken biçare bir silik mahlûkun birdenbire yok oluşundan ibaretti. Fakat, bütün hesapları mahvolan ana ile baba için bu ne te-

peden inme felâketti! Biricik vâris, çok inatçı bir bencililikle hesaplı olarak özledikleri sanayi prensi, bir hayal gibi geçip gitmiş, kollarının kucakladığı şey boşluktan ibaret olunca, korkunç hakikat karşılarında dikilmişti. Bir saniye içinde, çocuksuz kalmışlardı.

Gece yarısından sonra iki sularında Maurice son nefesini verdiği zaman, annesiyle babasının yanında, yatağın başı ucunda Blaise de vardı; imkân bulur bulmaz, ölüm haberini, Chantebled'ye telgrafla bildirdi. Çiftliğin avlusunda, Marianne, benzi sapsarı, heyecan içinde, Nathieu'ye seslendiği zaman saat dokuzu çalıyordu.

— Maurice ölmüş!.... Aman Yarabbi! Bir tek evlâttı, zavallıcıklar!

Karı koca, vücutlarını buz gibi donduran bir ürperti ile, şaşalayıp kaldılar. Hastalığı henüz haber almışlardı, ağır olduğunu dahi bilmiyorlardı.

Mathieu:

— Ben giyineyim, dedi, onu çeyrek geçe trenine yetişirim. Gidip başınız sağ olsun demeli.

Marianne, o sırada sekiz aylık gebe olduğu halde, beraber gitmeğe karar verdi. Netice itibariyle, Blaise'in yeni yuvasına karşı çok iyi davranmış olan kuzenlerine bu sevgi eserini gösteremezse, pek üzülecekti. Sonra, bu felâket, gerçekten yüreğini paralamıştı.

Karı koca, günlük işleri adamlarına dağıtmak için vakit kaybettiklerinden, Janville garına geldikleri zaman, onu çeyrek trenine, daradar yetiştiler. Tren hareket etmiş, yol alıyordu ki, girdikleri kompartimanda, karı koca Lepailleur'lerle oğulları Antonin'in oturduklarını gördüler.

Değirmenci, onların merasimle, birlikte yola çıktıklarını görünce, düğüne gidiyorlar zannetti; başsağlığı ziyaretine gittiklerini öğrenince:

— Demek ki tersine, dedi. Olsun, o da bir gezmedir, insanı oyalar.

Mathieu'nün başarısından, o geniş malikâneyi baştan aşağı kazanıp verimli hale getirişinden beri, Lepailleur, bu burjuvaya az çok saygı gösteriyordu. Fakat, elde edilen sonuçları inkâr edememekle beraber, yenilmeyi kabul etmiyor, sinsi sinsi hâlâ bıyık altından gülüyor, topraktan veya gökten, kendisini haklı çıkaracak herhangi bir tabiî afet bekler gibi tavır takınıyordu. Haksız çıkmak istemiyordu, elbette bir bildiğim var diyor, artık hiçbir şey yetiştirmez hale gelen o kahbe toprak iflâs edeli köylünün zanaatı, zanaatların en aşağılığı mı imiş, değil mi imiş, bir gün gelir görürsünüz, diyordu. Hoş, öcünü almıyor da değildi, bitişik malikâneye karşı bir protesto olmak üzere, tarlalarını ekimsiz bıraktığı o arayerdeki toprak, orayı ikiye biçiyor, kirleti-

yordu. Değirmenci, müstehzi idi. O övüngen, alaycı edasiyle devam etti:

— Ya, biz de Paris'e gidiyoruz... Niçin, biliyor musunuz? Şu zatı yerleştireceğiz.

Oğlu Antonin'i işaret ediyordu; babası gibi uzun fakat daha biçimsiz kafalı, seyrek ve renksiz sakalı bitmeğe başlamış olan Antonin, on sekiz yaşında, kızıl saçlı bir çocuktu. Başında ipekli bir şapka, elinde eldivenler, boynunda çiy mavi bir kravat şehirli kıyafetinde giyinmişti. Okuldaki başarılariyle, bütün Janville'i hayrette bıraktıktan sonra, her türlü el işine karşı öyle tiksinti göstermişti ki, babası, dediği gibi, onu bir Parisli yapmağa karar vermişti.

Meseleyi bilen Mathieu, hatır için sordu:

— Demek ki karar verdiniz; katî mi?

— Elbette! Zerre kadar zengin olmak ümidi yokken, ne diye uğraştırayım? Ne babam, ne de ben, bir kenara bir metelik koyamadık, bu Allahın cezası değirmenin taşları un öğütmekten ziyade çürüyor. Mendebur tarlalarımız da paradan fazla çakıl taşı veriyor. Öyleyse, şimdi mademki âlim oldu, bildiği gibi yapsın, Paris'e gidip talihini denesin! İnsanın, işini yoluna koyması için varsa yoksa şehirdir.

Madam Lepailleur, gözlerini oğlundan ayırmıyordu! Vaktiyle kocasına nasıl hayran idiyse, şimdi de oğlunun karşısında hayrandı. Yılışık bir tavırla o da lâfa karıştı:

— Ya, ya, öyle, dâvavekili metr Rousselet'nin yazıhanesinde bir yer var... Bir de küçük oda kiraladık, mobilya aldım, çamaşır düzdüm; bugün mühim gün, bu akşam, iyi bir lokantada üçümüz beraber yemek yedikten sonra, gece o odada yatacak... Ooh! Pek memnunum arlık yolu tuttu!

Mathieu gülümsedi:

— Belki de yolun nihayetine vardığı zaman nazır olur, dedi. Kimbilir? Her şey mümkündür.

Bu, köylerin şehirlere göç etmesiydi; çabucak servet sahibi olmak için duyulan hummalı sabırsızlıktı; bizzat analar babalar, çocuklarının şehre gidişini kutluyorlar, memleket kaçağını selâmetliyorlar, onunla birlikte bir gece yükselmek için gururlu bir istical gösteriyorlardı. Chantebled'li çiftçi, şehirli iken köylü olan Mathieu, değirmenci oğlunun Paris'e gittiğini, halbuki kendisi toprağa avdet ettiğini, her türlü kuvvetin, her türlü dirilişin müşterek anası olan toprağa döndüğünü düşünüyor, bu kovalamaca onu güldürüyordu. Bilhassa Paris'teki serbest eğlence hayatının cazibesine kapılan Antonin de, o kurnaz tembel edasiyle gülmeğe başlamıştı.

— Yoo! Nazırlıkta gözüm yok, dedi. Fazla zahmetli iş... Hemencecik bir milyon kazanıp sonra rahat etmek daha işime gelir.

Lepailleur'ler, bu kadar zeki cevap karşısında, kahkahalarla güldüler. Oo! Oğlan çok ileri gidecekti, bu muhakkaktı.

Marianne, yüreği kendisini bekliyen matemle dolu, susuyordu; yine de bir söz söylemek istedi; küçük Thérèse'in bu güzel güne niçin iştirak etmediğini sordu. Lepailleur, soğuk soğuk cevap verdi, daha oturup kalkmasını bilmiyen altı yaşında bir yumurcağı başına dert almak istemediğini söyledi. Olduğu yerde kalsa çok iyi ederdi o, evin altını üstüne getirmişti. Marianne itiraz edip Thérèse kadar zeki ve güzel bir kıza az rasgeldiğini söyleyince, madam Lepailleur daha yumuşak cevap verdi.

— Kurnazlığına kurnazdır, doğru, ama kızlar Paris'e gönderilemez, başgöz etmek lâzım, o da bir sürü dert, bir sürü para işi... Neyse, bu lâfı bırakalım, şimdi; bu sabah sevincimiz var.

Paris'te şimal garına indikleri zaman Lepailleur'ler, kalabalığın gürültülü seline kapıldılar, sürüklendiler, kayboldular.

Araba, Orsay rıhtımında Beauchêne'lerin konağı önünde durunca, Mathieu ile Marianne, kaldırımın kenarında, Séguin'lerin kupa arabasını görüp tanıdılar. Arabanın içinde, camların arkasında, Séguin'lerin kızları Lucie ile Andrée'nin, açık renk tuvaletlerle, sessiz hareketsiz beklediklerini gördüler. Konağın kapısına yaklaşırlarken, Valentine her zamanki gibi pürtelâş, dışarı çıktı. Fakat, onları görünce, derin bir merhamet ifadesi takındı, hale uygun sözü söyledi:

— Gö dünüz mü? Ne korkunç felâket, bir tek evlât.

Sonra, bir de araba lâkırdı etti:

— Sız de benim gibi koşlunuz, geldiniz, gayet tabiîl.. Tasavvur edin ki, felâketi tesadüfen öğrendim, bir saat var, yok: talihe bakın kızlarım giyinmişti, ben de giyiniyordum, onları bir nikâh âyini için kiliseye götürecektim, dostumuz Santeı re'in bir kuzını, bir diplomatla evleniyor da. Üstelik, öğleden sonra da hep meşgulüm. Ayin on biri çeyrek geçe yapılacak ama tereddüt etmedim, kiliseye gitmeden önce buraya geldim; tabiî, yukarı yalnız ben çıktım, kızlarım arabada bekliyorlar. Nikâha biraz geç kalacağız.. Zavallı ana babayı, bomboş kalan evlerinde göreceksiniz, bakın... Cenazeyi yatağa uzatmışlar, çok güzel süslemişler, başında bekliyorlar. İnsanın yüreği paralanıyor.

Mathieu, Valentine'e bakıyor, çılgınca hayatının ateşiyle kurumuş kalmış gibi, artık ihtiyarlamadığını görsek hayret ediyordu. Séguin'le işler daimi bir temas halinde bulunduğundan karı kocanın münasebetleri son derece bozuk olduğunu biliyordu. Séguin, artık sabık mürebbiye Nora ile açıktan açığa bir evde oturuyordu; Antin caddesindeki konakta, dördüzlü rahat hayat bozulunca, Nora, kendisi için küçük bir konak dayatıp döşetmeği tercih etmişti. Hattâ Séguin, Chantebeld malikânesinin tamamı için katî ferağ muame-

lesini imzalamak üzere, Mathieu'ye, metresinin evinde randevu vermişti. Gaston, Saint-Cyr okuluna gideliberi, Valentine iflâs rüzgârının, yavaş yavaş tamameo tahribetmekte olduğu büyük ve debdebeli konakta, yalnız iki kıziyle oturuyordu.

— Gaston izin alsın da cenazede bulunsun diyorum, çünkü babasının şu ara Paris'te bulunduğuna emin değilim, dedi Dostumuz Santerre de öyle, o da yarın ufak bir seyahate çıkıyor. Ah, ah! Gidenler yalnız ölüler değil, uzaklaşan, kaybolan dirilerin sayısı da korkunç... Öyle değil mi, madamcığım? Hayat çok hazin!

Yüzünde hafif bir ürperti dolaşmıştı; Santerre'in etrafını kuşatan kurnazca hazırlıklariyle, uzun zamandan beri olgunlaştırdığı sinsi bir proje ile, romancının, henüz keşfedemediği son bir buluşiyle, aylardan beri yaklaştığını hissettiği yakın bir ayrılık tehdidi idi. Bu sofu bir kadın gibi, bezgin bir el hareketi yaptı:

— Allahın hikmetinden sual olunmaz, dedi.

Marianne, kapalı kupa arabasında, hâlâ sessiz, hareketsiz oturan iki genç kıza gülümsüyordu; lâkırdıyı değiştiriverdi.

— Ne kadar büyümüşler, güzelleşmişler! Andrée'niz çok cici... Lucie kaç yaşında? Neredeyse gelinlik kız olacak.

Valentine:

— Aman, dedi, sakın duymasın, hüngür hüngür ağlamağa başlar. On yedi yaşında; ama, akıldan yana, on iki yaşında bile yok. İnanmazsınız, bu sabah ağladı, kilisedeki nikâha gitmek istemiyor, hasta oluyorum diyordu Manastır lâfı dilinden düşmüyor, bu işe bir karar vermek lâzım... Andrée on üç yaşında olduğu halde, kadın tarafı ondan çok daha fazla, ama, koyun gibi bön. Yavaşlığı bazan öyle sinirime dokunuyor ki hasta oluyorum.

Nihayet Marianne'ın elini sıkıp arabaya bineceği sırada, onun gebe olduğunu gördü.

— Vallahi aklım başımda değil. Sıhhatiniz nasıl, sormuyorum!... Sekiz aylıksınız değil mi? Hem de on birinci çocuğunuz. Müthiş, müthiş! ama, mademki kolay doğuruyorsunuz, mesele yok... Ah şu zavallıcıklar; şimdi yukarı çıkınca göreceksiniz! Asıl evleri bomboş kalacak onlar!

Araba hareket ettikten sonra, Mathieu ile Marianne, yukarı çıkmadan önce, pavyona uğramak lüzumunu düşündüler, belki çocukları, kendilerine faydalı malûmat verirlerdi. Fakat ne Blaise ne de Charlotte orada değillerdi. Pavyonda, yalnız küçük Bethe'i bekliyen hizmetçi kadın vardı. Kadın, bir gün evvelinden beri, cenazenin yanında bulunan mösyönün yüzünü bile görmemişti. Madama gelince, sabah karanlığı o da yukarı çıkmış, hattâ, bir dakika bile vakit kaybetmek istemediğinden,

tekrar aşağı inmek zahmetine katlanmamak için, öğleye doğru, meme zamanı, Berthe'i alıp getirmesi emrini vermişti. Marianne, hayret edip sebebini sorunca, hizmetçi kadın:

— Madam, kutusunu yanına aldı, dedi. Galiba ölen o zavallı gençin resmini yapıyor.

Mathieu ile Marianne, fabrikanın avlusundan geçerlerken, her zaman çok gürültülü olan bu geniş çalışma diyarında hüküm süren derin mezar sessizliğinden yürekleri burkuldu. Ölüm, birdenbire gelmiş, bütün bu ateşli hayat bir anda durmuş, makineler soğumuş ve susmuş, atelyeler sessizleşmiş, ıssızlanmıştı. Çıt çıkmıyor, bir kul gözükmüyor, müessesenin soluğu demek olan o buharın bir soluğu işitilmiyordu. Sahibi ölünce, o da ölmüştü. Bu mutlak ıssızlığın içinden dolaşıp fabrikadan eve geçince, yeisleri arttı; dehliz uyukluyordu, merdivende ağır bir sessizliğin ürpertisi vardı. Yukarıda, bütün kapılar, çoktan beri içinde kimse oturmıyan, boşaltılmış bir evin kapıları gibi açık duruyordu. Dış odada hiçbir hizmetkâra rastlamadılar! Yarı karanlık salon bile onlara boş gibi geldi; işlemeli muslin storlar aşağı kadar indirilmiş, kabul günleri birçok misafir beklendiği zamanki gibi, koltuklar daire şeklinde dizilmişti. Nihayet, odanın ortasında kısa adımlarla dolaşan bir gölgeyle, belli belirsiz bir çehreyle karşılaştılar. Bu, açıkbaş, redingotlu, Morange'dı. Müthiş haberi alır almaz seğirtmiş, işinin ba-

şına gelir gibi aynı intizam ve dikkatle oraya gelmişti. Kendi evindeymiş gibi davranıyor, âni surette gidişi, kendi kızının feci ölümünü hatırlatan bu çocuğun kayıbiyle şaşkın, sersem, gelenleri karşılıyordu. Yarası tazelenmişti, uzun kır sakallı yüzü sapsarı, öyle perişandı ki, durmadan dolaşıyor, oradan ayrılamıyor, etrafa yayılan bütün bu matemi benimsiyordu.

Misafirleri tanıyınca, o da, bütün dudaklardan dökülen aynı sözü söyledi:

— Ne müthiş felâket, bir tek evlât!.

Ellerini sıkmıştı, fısıltı halinde konuşuyordu, madam Beauchêne'in, halsiz kaldığı için, bir parça odasına çekildiğini; Beauchêne'le Blaise'in aşağıda, bazı teferruatla meşgul olduklarını anlattı. Sinir müptelâsı bir adam gibi aheste yürüyüşüne devam ederek, kapısının iki kanadı birden açık duran bitişik odayı, eliyle işaret etti.

— Orada, içinde öldüğü yatakta yatıyor. Çiçekler koymuşlar, çok güzel olmuş... Girebilirsiniz.

Gerçek, orası Maurice'in odasıydı. Büyük perdeleri, içerisi kapkaranlık olacak şekilde örtmüşlerdi. Karyolanın yanında büyük mumlar yanıyor, uyuyormuş gibi gözleri kapalı yatan ölünün gayet sakin, gayet beyaz yüzünü aydınlatıyordu. Maurice hiç değişmemiş, yalnız zayıflamış, onu alıp götüren yıldırım gibi hızlı darbenin tesiriyle sâflaşmıştı. Bitiştirilen iki eliyle bir haç tutuyordu. Çarşafın üstüne

serpilen çiçekler, güller, ona bahardan bir yatak seriyordu. Bütün bu haileli durgunluktan dökülen derin sessizliğin ortasında kızgın mum kokusuna karışan çiçek kokusu; bir parça geniz tıkıyordu. Boş odada yalnız yatak belli oluyor, mumların dimdik yükselen alevlerini hiçbir soluk ürpertmiyordu.

Mathieu ile Marianne içeri girdikleri vakit, kapının yanında, bir paravanın gerisinde, gelinleri Charlotte'un oturduğunu gördüler; küçük bir lâmbanın ışığında, dizlerinin üzerine bir karton koymuş, ölünün, güller arasındaki başının resmini yapıyordu. Bu iş, yirmi yaş yüreğine dert olacak bir iş olmasına rağmen, ananın gösterdiği çılgınca isteğe boyun eğmişti. Üç saattir oradaydı, gençliğe mahsus harikulâde bir güzellikteki taptaze yüzüyle, sızırılmış altın sarısı saçları altında iri iri açılmış mavi gözleriyle, benzi sapsarı, dikkatle çalışıyor, iyi bir iş yapmağa uğraşıyordu. Mathieu ile Marianne yanına yaklaşınca, onlarla konuşmak istemedi, yalnız, başını hafifçe eğdi. Fakat, yanakları bir parça pembeleşmişti, gözlerinin içi güldü; onlar, orada bir lâhza durup elemli temaşaya daldıktan sonra sessizce salona dönünce, Charlotte, güller ve mumlar arasında yatan ölünün karşısında yalnız kaldı, çalışmasına devam etti.

Morange, salonda, hep o serseri gölge haliyle dolaşıp duruyordu. Mathieu ayakta kaldı, Marianne, gebeliğinden dolayı uzun

yorgunluklara tahammülü olmadığı için, kapının yanında bir yere oturdu. Artık bir kelime konuşulmadı, gölgelerle dolu bu örtülü odaların boğucu sessizliği ortasında, kasvetli bekleyiş devam etti. On dakika kadar sonra, başka gelenler oldu; bunlar, bir madamla bir mösyö idi, önce tanıyamadılar. Morange eğilerek selâm vermiş, sersem sersem, misafirleri karşılamıştı. Sonra, kadın erkeğin elini bırakmadan, onu; çarpmasın diye eşyanın arasından kör yeder gibi yürütünce, Marianne'la Mathieu, bunları tanıdılar; Angelin'le karısı idi. Geçen kıştan sonra, son bir felâkete uğramışlardı; ufacık servetleri, büyük bir bankanın iflâsiyle, hemen tamamen mahvolup gitmişti; Janville'deki evlerini satmışlar, gelip Paris'te yerleşmişlerdi. Kadın, kendisine bir meşguliyet aramış, içtimai yardım kurulunda, kadın delege olmuş; yardım gören analara nezarete, çocukları muayeneye, raporlar vermeğe memur müfettiş tâyin edilmişti. Hazin hazin gülümsiyerek söylediği gibi, artık, muhakkak olan kısırlığından dolayı ye'se düştüğü için, bu miniminiler âlemini idare etmekte kendisi için bir teselli idi. Kocasına gelince, gözleri gitgide daha fazla bozulduğu için, resim işlerini artık tamamiyle bırakmağa mecbur olmuştu, mahvolan, yokluğa yuvarlanan hayatının yeis dolu kasveti içinde yaşıyordu.

Madam Angelin, bir çocuk götürür gibi, onu Marianne'ın yanına getirdi. Yanındaki bir

koltuğa, kendi eliyle oturttu. Angelin, askerce kabadayı edasını muhafaza ediyordu; fakat, üzüntüden harap bir haldeydi, kırk dört yaşında olduğu halde, ak paktı. Tasasızlık ve neşe içinde, Janville'in tenha patikalarında dolaşarak, dilediği gibi sevişen bu sevdalı, güzel, genç çifti hatırlıyanlar için, şu sakat erkeği elinden tutup yeden şu hüzünlü kadın, ne elim bir hâtıraydı!

Madam Angelin, titrek elleriyle Marianne'ın ellerini tutar tutmaz, o da aynı yeisli sözü söyliyebildi, yavaşça:

— Ah! Ne korkunç felâket, bir tek evlât dedi.

Gözlerine yaşlar doldu, bir lâhza odaya girip cenazenin yanında durmadan, oturmak istemedi. Dönüp geldiği zaman, hıçkırıklarını mendiliyle boğuyordu; zavallı gözleri bir noktaya takılıp kalmış, kımıldamadan oturan kocasiyle Marianne'ın arasına, bir koltuğa yığıldı. Sönmüş, ıssız, donup kalan fabrika hayhuyunun artık işitilmediği ölü evde, sessizlik tekrar başladı.

Nihayet, Beauchêne gözüktü, Blaise peşinden geliyordu. Yediği şiddetli lobut darbesinin altında on yaş ihtiyarlamış gibiydi. Sanki gök, birdenbire beynine inmişti, o üstün bencilliği ile, metîn erkek gururu ile, zevklerinin ortasında, böyle bir yıkılışın olabileceğine asla ihtimal vermiş değildi. Maurice'ı

hasta görmeği katiyen istememişti, böyle bir ihtimal kendi sıhhatine karşı, her türlü âfete meydan okuyan sağlam bir çocuk dünyaya getirmiş olmak inancına karşı bir suikasttı. Kendisini, yıldırımdan üstün sanıyordu, felâket, kendisine gelmeğe cüret edemezdi. Yolsuzluklar dolu hayatı, melekelerindeki aheste inhilâl, vücudunu gevşettiğinden, darbenin ilk tesiriyle kendini koyuvermiş, kadın gibi zaaf göstermişti. Oğlunun cenazesi karşısında, bütün gururları kırılmış, bütün hesapları mahvolmuş, çocuk gibi hüngür hüngür ağlamıştı. Yıldırım inmişti, artık hiçbir şey kalmamıştı. Hayatı bir dakika içinde süpürülmüş, dünya kararmış, boşalmıştı. Beauchêne, iri suratı kederden şiş, kalın göz kapakları yaşla dolu, benzi sapsarı, kendinden geçmiş bir haldeydi.

Froment'ları görünce, yine fenalık geçirdi, kollarını açarak tekrar hıçkırıklarla boğula boğula, sendeliyerek onlara doğru yürüdü.

— Ah, dostlarım, ne müthiş darbe; dedi. Üstelik, burada yoktum! Geldiğim zaman, kendini kaybetmişti, beni tanımadı bile... Olacak şey mi bu? Ne sıhhatli çocuktu! Rüya görüyorum gibi geliyor, kalkacak, benimle beraber atelyelere inecek sanıyorum.

Onu kucakladılar; kimbilir hangi eğlentiden, belki de hâlâ sarhoş bir halde gelip böyle yıldırımla vurulurcasına kendisini bu müthiş matemin ortasında bulan; içtiği şarapların,

sürekli okşamaların yorgunluğiyle karışık bir sersemliğe gömülen bu adama acıyorlardı. Göz yaşlariyle sırsıklam sakalı, pis pis sıgara ve teke kokuyordu.

Sonra, pek az tanıdığı Angelin'leri de kolları arasında sıktı.

— Ah! Dostum, ne müthiş darbe, ne müthiş darbe! dedi,

Blaise de geldi, annesiyle babasını kucakladı Geçirdiği korkunç geceye rağmen, kederine rağmen güzel gözleri hâlâ parlaktı, yüzünde hâlâ gençlik körpeliği vardı. Bununla beraber, her gün birlikte çalıştıkları Maurice'le candan dost oldukları için, yanaklarından hâlâ yaşlar yuvarlanıyordu.

Sükût tekrar başladı. Morange, sanki orada yalnızmış gibi, etrafında olup biten işlerin farkında bile olmadan, bir uyur gezen yürüyüşiyle, ağır ağır dolaşmağa devam ediyordu. Beauchêne, şaşkın şaşkın, ortadan kayboldu, sonra elinde küçük kayıt defterleriyle, tekrar geldi. Bir müddet daha dolaştı, nihayet, Maurice'in odasından çıkarılmış olan bir yazı masasının başına oturdu. Kedere hiç alışık olmadığından, kafasındaki sakat düşünceden kurtulmak için, insiyaklı bir savunma ihtiyaciyle, gönderilecek davet tezkerelerinin listesini hazırlamak üzere, o küçük adres defterlerinin sahifelerini çevirmeğe koyuldu. Fakat gözleri bulanıyordu, bir el işaretiyle Blaise'i çağırdı, Blaise, karısının yaptığı resme

bir göz atmış, odaya dönüyordu. Geldi, yazı masasının başında ayakta durdu, yavaş sesle isimleri okumağa başladı; derin sessizliğin ortasında; bu biteviye çıkan hafif mırıltıdan başka artık birşey işitilmez oldu.

Dakikalar ağır ağır geçiyordu. Misafirler hâlâ Constance'ı bekliyorlardı. Cenaze odasiyle bitişik odanın arasındaki bir küçük kapı usulca açıldı, Constance, hiç kimse farkına varmadan, gürültüsüzce içeri girdi. Bu, mumların solgun ışığında, gölgeden çıkan bir hayaletti. Henüz ağlamamıştı, benzi kül gibi, yüzü gergin, için için bir gazapla sertleşmişti. Taşkın bir isyanla direlmiş gibi, kısa boyu, kaderin haksızlığı karşısında enilmek şöyle dursun, uzamış gibi görünüyordu. Lâkin, bu matem, onu gafil avlamış değildi; oğlunun ölümünden bir dakika evveline gelinciye kadar bu ölüme inanmamakta inadettiği halde, bu hâdiseyi zaten beklediğini, hemen hissetmişti. Bu sezgi, aylardan beri, ta canevinde gizli kalmıştı, bu, sır şimdi müthiş bir besbellilik halinde patlak veriyordu, Constance, meçhulden gelen o fısıltıların, vücudunu buz gibi donduran o üşümelerin, bir çocuğu daha olmadığı için duyduğu o müphem ve korkulu eseflerin mânasını birdenbire anlamıştı. Tehdit gerçekleşiyordu, tamir kabul etmez kader bu biricik erkek evlâdın, tehlikeye düşen müesseseyi selâmete erdirecek bu kurtarıcının, saltanatında kendisine gurur payı ayıracağı bu

müstakbel prensin, kuru bir yaprak gibi uçup gitmesini istemişti. Bu, temelden yıkılıştı, Constance, uçuruma yuvarlanıyordu. Asıl fazla kederlendiği şey, gözlerinin kupkuru kalmasıydı, yaşlarını yakıp kurutan o taşkın öfkeydi; halbuki, öteden beri şefkatli bir ana olduğu için, çocuğunun ölümiyle artan, zehirlenen analık duyguları, onu tahammül edilmez bir işkenceye koyuyordu.

Charlotte'a yaklaştı, arkasında durdu, ölmüş oğlunun çiçekler ortasındaki ince profiline baktı. Yine ağlamadı. Ağır ağır, yatağı seyrediyor, o acıklı manzara ile gözlerini doldurduyor, sonra kâğıda bakıyor, sanki, ertesi gün, toprak, oğlunu ebediyen içine aldığı zaman, bu sevgili evlâttan elinde kalacak olan şeyin, şu birkaç kurşun kalemi çizgisinin nasıl bir şey olduğunu anlamak istiyordu. Charlotte, onun, arkasında durduğunu hissedince, başını kaldırdı, ürperdi. Korkmuştu, ona birşey söylemedi. Yalnız bakıştılar. Bu cenaze tertibatı ortasında, içine yuvarlandığı yokluğun karşısında, sızırılmış altın sarısı saçlariyle, parlak bir istikbale namzet genç bir yıldız gibi böyle yükselen şefkat, sıhhat güzellik dolu bu çehre, onun ana kalbini nasıl da burkuyordu!

Fakat o esnada, Constance, salonda, oda kapısının tam önünde fısıldanan ve gayet belli şekilde kulağına gelen, hafif bir konuşma işitip ayrıca üzüldü. Kımıldamadı, tekrar işine koyulan Charlotte'un arkasında, ayakta

durdu. Kapının önünde, âdeta perdenin kıvrımlarına sokulup oturan Marianne'la madam Angelin'i farketmiş olmakla beraber; henüz meydana çıkmıyor, kulak kabartmış, dinliyordu.

Madam Angelin:

— Ah! Zavallı ana, diyordu, âdeta bu felâketi önceden sezmişti. Kendi dertli halimi ona anlattığım zaman, kendisini çok tasalı gördüm... Artık benden hayır yok. Ölüm gelip çattı, artık ondan da hayır kalmadı.

Bir susma oldu. Sonra, madam Angelin, konuşmak ihtiyaciyle, yavaş sesle devam etti:

— Sizinki gelecek aya, değil mi? Bu sefer on birinci çocuğunuz olacak, eğer ikisi düşmemiş olsaydı, on üç olacaktı... On bir çocuk fazla sayılmaz; on ikiyi bulmanız işten değil.

Yanı başındaki matemli kadını unutuyordu; için için duyduğu kıskançlık, bu kadar büyük bir döl bereketi karşısında gevşemiş gibi, dudaklarında hafif bir gülümseme belirmişti.

Fakat Marianne şiddetle itiraz ediyordu:

— Yool Artık yok; zannederim, on ikincisi yarıyolda kalır. Düşünün bir kere, kırk bir yaşındayım Durmanın zamanı geldi, rolümü yerine getirdim. Bundan sonra, çocuk yetiştirmek oğullarımla kızlarıma düşer.

O zaman, Constance, göz yaşlarını kurutan şiddetli öfkenin bir nöbetiyle direldi, ür-

perdi. Bu ölü evine, karnı, yakında doğacak hayatla şişmiş bir halde gelen, hepsi de hayatta on çocuk anası olduğu halde, on birinciye gebe bu anayı, yan gözle bakınca göre biliyordu. Onu hâlâ genç, hâlâ görpe, neşe ile, sıhhatle, sonsuz bir ümitle taşkın görüyordu. Kendisi biricik çocuğunu, etinden et koparılırcasına kaybederken, o, karnı ezelî bir bereket akıtan, sonsuz mahsullerin uğurlu tanrısı gibi, hâlâ orada, ölüm döşeğinin yanında idi.

Marianne da gülümsiyerek:

— Hem, dedi, artık büyük ana olduğumu unutuyorsunuz... İşte! Bakşanıza şuna! Beni o çırak çıkartıyor!

Kızı Charlotte'un hizmetçisini, eliyle madam Angelin'e gösteriyordu; hizmetçi, madam zahmet edip aşağı inmesin diye, aldığı emir üzerine, meme vakti gelen küçük Berthe'i kucağına alıp getirmişti. Kızcağız, tereddüt içinde, bu matem dolu odaya girmeğe cesaret edemiyor, salonun kapısı önünde duruyordu. Fakat çocuk, halinden memnun, neşeli bir eda ile, yumuk ellerini oynattı, hafifçe güldü. Charlotte onu işitince hemen kalktı, gürültüsüzce salondan geçti, çocuğu bitişik odaya götürdü, orada meme verebildi.

Madam Angelin:

— Ne şirin yavru! diye mırıldandı. Bu miniminiler çiçek demetine benziyorlar. Girdikleri yere tazelik, aydınlık getiriyorlar.

Çocuğu görünce, Constance'ın gözleri kamaşır gibi olmuştu. İri mumların alevleriyle benek benek bu yarı karanlığa, koparılmış güllerin kokusiyle ağırlaşan ölü havaya, güler yüzlü çocuk, birdenbire bir bahar getirmiş, uzun bir hayat müjdesinin taze ve aydınlık havasını sokmuştu. Bu, doğuran annelerin artan zaferiydi, çocuğun çocuğuydu, Marianne, oğlunun döl bereketiyle yine bereketleniyordu. Artık büyük anne olmuş, bunu güler yüzle karşılaşmıştı. Fazla bir güzellik, fazla bir ihtişam kazanmıştı, böğründen akan nehir, durmadan genişliyecekti. İnen baltanın sesi, Constance'ın kalbinde daha korkunç bir akisle ötüyordu; ağaç, kökünden kesilmişti, biricik zürriyeti koparılıp atılmıştı, artık kendisinden hiçbir şey doğmıyacaktı.

Bu yoklukta, oğlunun cenazesi, serili yatan bu odada, bir lâhza daha yalnız kaldı. Sonra kararını verdi, o kaskatı hayalet yürüyüşiyle salona geçti, bepsi ayağa kalktılar, onu kucakladılar, artık, kanının kızıştıramadığı soğuk yanaklarına temas edince ürperdiler. Sakinliği öyle korkunçtu ki, herkesin ruhunu derin bir merhamet kapladı. Teselli verici sözler arıyorlardı; fakat Constance, onları kısa, sert bir el hareketiyle durdurdu.

— Bitti, ne yapalım? dedi. Bitti, tamamiyle bitti.

Madam Angelin hıçkırıyordu, Angelin bile, sabit ve bulanık gözceğizlerini siliyordu, Ma-

rianne'la Mathieu, ağlıyarak, onun ellerini avuç'arında tutmuşlardı. Constance, kaskatı duruyor, hâlâ ağlıyamıyor, tesellileri reddediyor, ahenksiz bir sesle:

— Artık bitti, geri gelemez, değil mi ya? O halde, yapacak bir şey yok, bitti, tamamiyle bitti, deyip duruyordu.

Bununla beraber, metîn olması lâzımdı, daha bir sürü misafir gelecekti. Fakat, yüreğine son bir darbe daha yemesi mukadderdi. O içeri gireli beri, tekrar yaşlar akıtmaya başlıyan Beauchêne gözleri bulandığı için yazı yazamıyordu. Eli titriyordu, yazı masasının başından kalktı, kendini bir koltuğa attı, Blaise'e:

— Gel! dedi, şuraya otur, devam et.

Constance, oğlunun yazı masası başına, Blaise'in oturduğunu, oğlunun yerini aldığını, kalemini hokkaya batırdığını, nice defalar yazı yazarken gördüğü Maurice'in kendisi gibi aynı hareketleri yaparak yazı yazdığını gördü. O Blaise, Froment'ların o büyük oğlu! Kuvvetli, sık nebatlar, civardaki boş tarlaları nasıl kaplarsa, biçare öiü daha gömülmeden, Froment'lardan biri, onun yerini öylece alıyordu. Constance, dünyayı fethetmek için etrafında kaynaşan bütün bu hayat selinde daha büyük bir tehdit sezdi. Büyük analar yeniden gebe kalıyorlar, gelinler, çocuklarını emzirmeğe başlıyorlardı, oğullar, sahipsiz kalan ülkelerin hükümdarlıklarını zaptediyorlardı. Kendisi

ise yalnız başına kalıyordu, yanında, kendinden geçmiş, mahvolmuş alçak kocasından başka kimse yoktu; durmadan bir aşağı bir yukarı dolaşan manyaya tutulmuş Morange da, kendi ye'sinin timsali bir hayalete benziyordu, biricik kızının feci ölümiyle bütün ruhu, kuvveti ve muhakemesi yok olup giden zavallı bir adamdı. Boşalan ve soğuyan fabrikadan hiçbir gürültü işitilmiyordu, fabrika ölmüştü.

Daha ertesi gün, heybetli bir cenaze töreni oldu. Fabrikanın beş yüz işçisi cenazenin peşinden yürüdü, bütün sınıflara mensup ileri gelenler, muazzam bir kafile teşkil ettiler, İhtiyar bir işçinin, fabrikanın en yaşlı adamı olan Moineaud babanın, tabut örtüsünün kordonlarından birini tutması, herkesin dikkatini çok çekti! Adamcağız, otuz sene, durmadan çalışmanın sersemliğiyle, sırtındaki redingotu yadı giyan haliyle, bir parça ayağını sürüyerek yürümesine rağmen, bu manzara çok dokunaklı görüldü. Mezarlıkta, kabrin başında, Mathieu, matem arabasından inen yaşlı bir madamın, yanına yaklaştığını görünce şaştı. Kadın:

— Görüyorum ki, beni tanımıyorsunuz, dostum dedi.

Mathieu, özür diliyen bir hareket yaptı. Bu kadın Sérafine'di. Hâ'â uzun boylu, narindi, fakat öyle bir deri bir kemik kalmış, öyle harabolmuştu ki, masallarda görülen, taht-

tan inmiş ihtiyar kıraliçeler gibi, âdeta yüz yaşında sayılırdı. Ameliyat geçiren Cécile biçaresi önceden haber vermişti ama, Mathieu, senelere meydan okuyan bu kızıl saçlı küstah güzelin bu kadar çabuk harabolacağına asla inanmamıştı. Nasıl korkunç bir sukut fırtınası esmişti acaba?

Sérafine devam etti:

— Ah! Dostum, ben, şu mezara indirilecek olan biçare ölüden daha ölüyüm... Bir gün gelsenize, konuşalım. Herşeyi söyliyebileceğim tek insan, tek sırdaş sizsiniz.

Cenazeyi mezara indiriyorlardı, ipler gıcırdıyordu, boğuk bir takırdı oldu, son takırtı. Akrabadan birinin yardımiyle ayakta duran Beauchêne, sönük gözlerle bakıyordu. Şimdi de, göz yaşları aka aka tükenen, korkunç bir cesaret gösterip mezarlığa kadar gelen Constance, düşüp bayıldı. Kaldırdılar, boş eve, yıldırımla vurulmuşçasına çıplak kalan, çoraklaşan tarlalar gibi ebediyen boş eve götürdüler. Toprak, ne var ne yok almıştı.

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de, temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen iki sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi, bereketli toprağı mütemadiyen çoğaltmak faaliyetiyle, hayatın ölümle ezelî savaşında, yine zafere eriştiler. Arzu alev gibi yakıcı, gelip geçiyor, o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta sıhhatli ol-

maktaki kudretleri sayesinde, onları hareketlendiriyordu; azimleri, faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın tapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayretleri, üst tarafını tamamlıyordu. Fakat bu iki sene zarfında, zaferi, ancak sürekli bir savaşla elde edebildiler. Artık, tam bir zafere ulaşmışlardı. Séguin, bütün malikâneyi parça parça elden çıkarmış; Mathieu, basiretli bir yayılışla buranın hükümdarı olmuştu; rızk tedariki için savaşırken kuvvetlendiğini hissettikçe, ülkesini genişletiyordu. Tembelin hor gördüğü, ziyan ettiği servet, çalışkanın, yaradıcının eline geçiyordu. Beşyüz hektarlık arazi, ufku baştan başa kaplıyordu şimdi, koruların içinde, geniş çayırlar görülüyor, bu çayırlarda, birçok sürüler otluyordu; bataklıklar kurutulmuş, mahsulle dolup taşan özlü bir toprak haline getirilmişti; kıraç topraklar, yataklara sokulup uzaklara kadar dağıtılan kaynaklarla sulanıyor, her sene daha verimli hale geliyordu. Yalnız, Lepailleur'lerin bakımsız, kıraç toprağı olduğu gibi duruyor, sanki, mahsulü bundan böyle mesut bir küçük kalabalığı besliyen o kum ve çamur sahrasını bereketlendiren mucizeye, o insan sıhhatine şahitlik ediyordu. Bu kalabalık, kimsenin hissesini yemiyordu, kendi payını ayırmış, ekip biçmiş, müşterek serveti arttırmış, hâlâ nüfusu pek az, saadet sağlama uğrunda hiç de istifade edilemiyen koca dünyanın biraz daha fazla kısmını ram

etmişti. Malikânenin ortasında, çiftlik peyda olmuş, büyümüş, kalabalığı, müstahdemleri, davarlariyle, ateşli, zaferli bir hayat kaynağı halinde, bir şehir gibi gelişmişti. Doğurmaktan usanmıyan bu mesut döl bereketi, on iki seneden beri kaynaşan bu mahlûklar ve bu şeyler, bir ailenin genişlemesinden başka bir şey olmıyacak bu etrafı kaplayıcı şehir, besleyici yığını, parlak güneşin altında mütemadiyen artan bu ağaçlar, bu nebatlar, bu buğdaylar, bu yemişler, ne şahane bir kudretti! Başarılan eserin, kazanılan istikbalin karşısında, faaliyetin sonsuzluğuna yol açan bu yaratma zevki arasında bütün acılar, bütün göz yaşları, unutulmuştu.

Sonra, Mathieu arazi kazancını sona erdirirken, Marianne, bu iki sene içinde, oğlu Blaise'in bir kızı dünyaya geldiğini görmek saadetini tattı; kendisi de gebeydi, gene doğurması yakındı. Gürbüz ağaç dal budak salıyordu, sonra, yeri kaplayıp uzaklara kadar yayılacak olan şahane bir ulu meşe ağacı gibi, sonsuz bir şekilde çoğalacaktı. Çocuklarının çocukları, torunlarının çocukları, bütün sülâle, nesillerden nesillere geçerek gitgide genişliyerek ilerlemeğe başlıyordu. İlk iki büyük çocuktan, artık yirmi yaşına basan ikiz Blaise ile Denis'den en küçüğe kadar, obur dudakları, sütünü, memesinden kan getirinciye kadar emen varla yok arası narin yavruya varıncıya kadar, ile göbek dölü olan on bir çocuğu, etra-

fına, hâlâ nasıl ihtimamla ve şefkatle topluyordu! Yavrularının arasında, her yaştan çocuk vardı, en büyükleri baba olmuştu, okula gidenleri vardı, sabahları pantolonlarını giydirmek icabendenler vardı; Ambroise, Gervais, Grégoire, Nicolas gibi oğlanlar vardı; neredeyse gelinlik çağına gelecek Rose gibi, Claire, Louise, Madeleine gibi, yeni yürümeğe başlıyan Marguerite gibi kızlar vardı. Bunların, sürü halinde küçük atlar gibi, boylarına göre, kimi hızlı yavaş koşarak, ufkun dört bucağında bir birini kovalıyarak malikânenin içinde dört dönmeleri görülecek şeydi! Marianne, bunları hep eteğinin altında muhafaza edemiyeceğini biliyordu; bir ikisi çiftlikte kalabilirse mesut olacaktı, küçüklerden kendilerine uygun yer bulamıyanlar olursa, civar memlekette kazanç aramağa gitmelerine razı oluyordu. Bu mukadder bir yayılma idi, toprak, en kalabalık nesle mahsustu, onun malıydı, Blaise fabrikaya yerleşeli neredeyse iki sene olacaktı, kardeşleri, daha başka tarafları istilâya gitmişlerdi bile. Mademki sayı üstünlüğü onlardaydı, kuvvet onlarda olacaktı, dünyaya onlar sahibolacaklardı. Baba ile ana da, her yeni çocuk doğdukça, kendilerini daha kuvvetli hissetmişlerdi. Her çocuk onları birbirine daha fazla yaklaştırmış, daha fazla birleştirmişti. Müthiş gailelere rağmen daima üstün gelmişlerdi ama, bu mütemadi zaferi, aşklarına, çalışmalarına, kabiliyetlerinin ve iradelerinin mütemadi yaratışına

borçlu idiler. Döl bereketi en büyük zaferin sağlayıcısı idi, toprağı, kalabalıklaştıran, râm eden barışçı kahramanları o yaratıyordu. Bilhassa bu sefer, o iki seneden sonra, Marianne, on birinci çocuğu olarak, Nicolas adını verdikleri bir oğlan doğurduğu zaman, Mathieu onu candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi. Bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kudret kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti.

Bu, hep toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseriydi, harabiye galebe çalıyordu, yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde, seviyor, istiyor, savaşıyor, çalışıyor; durmadan, daha fazla hayat, daha fazla ümit yaratmaya doğru gidiyordu.

BEŞİNCİ KITAP

I

Fabrikada, büyük matem devam ededursun, hayat yavaş yavaş tekrar başladı. Beauchêne, altında ezildiği müthiş darbenin tesiriyle, artık evden çıkmaz oldu. İlk haftalar, mahvolmuş gibi, bütün arzuları tükenmiş gibi, evde kaldı. Yola gelmişe benziyordu; yalan söylemiyor, yaşı ilerledikçe büsbütün azgın bir ihtiyaçla duyduğu âni kadın iştahlarını dışarıda dindirmek için, iş bahanesiyle mütemadi seyahatlere çıkmıyordu. Tekrar işe koyulmuştu, müessesesiyle meşgul oluyor, her sabah, yeniden atelyelere iniyor, fedakâr, faal bir muavin olan Blaise'in yardımiyle dolaşıyor, fazla ağır işleri, her gün biraz daha fazla ona yüklüyordu. Fakat, aile yakınlarının asıl dikkatini çeken şey, karı koca arasındaki yakınlaşma idi. Constance, kocasının hizmetine bakmak için paralanıyor, Beauchêne de artık karısının yanından ayrılmıyordu; akrabadan başka kimseyi kabul etmedikleri, âdeta karalara bürünmüş, heryanı örtülü küçük konaklarında, ikisi gayet iyi uyuşmuş bir halde, herkesten uzak yaşıyorlardı.

O müthiş acının, Maurice'in o âni ölümünün ferdasında, yaralanan, yüreğinden kan giden Constance, bir uzvu kesilip sakat kalan bir insanın korkunç intibaını duymuştu. Artık bütün bir insan değildi; kendisini, çirkinleşmiş, noksanlaşmış hissettikçe utanıyordu. Analık vasfını kaybedeli beri, imparatorluğu ele alacak olan veliaht, artık yanından gideli beri, bu küçülüş o kadar fenasına gidiyordu ki, içinde, hayal sukutuna uğramış sevgisinin ağladığı sezilen mateminde, şiddetle isyan eden gururunun da tesiri vardı. Oğlunu, servetin biricik sahibi, yarının çok kudretli hükümdarı görmek arzusiyle, tek evlâtta ısrar etmişti. Budala ölüm, onu elinden çalmıştı, eve eskisi kadar sahip değilmiş gibi geliyordu; hele şimdi bu Blaise'le karısı, çocuğu, bütün o istilâcı Froment'ların kalabalık dölü gelip yerleşeli beri fabrikaya da sahip değildi. Onları kabul edip orada oturttuğuna pişmandı, malını, yerini, ülkesini tekrar elde etmek için kendisini korumak, oğlunu diriltmek, bir erkek evlât anası daha olmak emelinden başka bir isteği yoktu. Şüphe yok ki Maurice'i delice sevmişti, hattâ kocasının okşamalarını sadece tevekkülle karşılıyan bir zevce soğukluğiyle, ondan başka kimseyi sevmemişti. Fakat, o zamana kadar donuk, sessiz ve derin olan analık sevgisi, şimdi, içinde bütün varlığının tutuşluğu âni bir humma ateşiyle yanıyordu. Bir tek evlâda hasrederek âdeta fâsitleştirdiği bu şiddetli,

ısrarlı analığın, şimdi mütemadi azabını duyuyordu. O aldatılmış, soyulmuş ana idi; çocuğu elinden alınan, çocuğunu istiyen, başka bir çocuk istiyen ana idi; eğer yine ana olmazsa, duyduğu şiddetli sevme ihtiyacını hiçbir şey gideremiyecekti. Kalbine, gururuna, tenine olduğu kadar da, ihtirasına bir çocuk lâzımdı, ona bir çocuk lâzımdı. Bu sebeple, hesabetmeden, hattâ insiyakla, tekrar kocasına yaklaşmıştı.

Sımsıkı örtülü evin, siyah esvapların matemi içinde, bir balayı dirilişi oldu. Artık kaçamaklı hareket etmiyorlardı, ikisi de, önceleri, büyük bir güvenle, beklediler. Constance henüz kırk bir yaşındaydı. Altı yaş büyük olan Beauchêne, hâlâ bütün bir âlemi çocukla doldurmak kudretinde dipdiri bir babayiğitmiş gibi, kendine güvenir tavırlar takınıyordu. Artık, ikisi hep bir arada görülüyordu. Erken yatıyorlardı. Altı ay, muntazam, sıkıfıkı bir hayat yaşadılar; anlaşmış oldukları, bütün iyi niyetlerini, bütün kuvvetlerini, ortaklaşa eseri başarmağa tahsis ettikleri anlaşılıyordu. Fakat özlenen, beklenen çocuk olmadı. Altı ay daha geçti, ondan sonra, aralarındaki dirlik bozulur gibi oldu; karı koca münasebetlerinde, endişeler, sitemler, öfkeler başlamış olsa gerekti, çünkü Beauchêne arasıra, hava almak bahanesiyle, yine sıvışıyor, Constance, gözleri kıpkırmızı, helecanlar geçirerek, evde yalnız kalıyordu.

Birgün Mathieu, gelini Charlotte'u ziyarete gelmiş, bahçede, dizlerine tırmanan küçük Berthe'le oyuna dalmış bulunduğu sırada, Constance'ın aşağı indiğini hayretle görmüştü; kendisini, herhalde, bitişik konağın penceresinden görmüş olacaktı. Constance, bir bahane ile Mathieu'yü alıp götürdü, meramını söylemeğe bir türlü karar veremeden, onu çeyrek saate yakın bir zaman yanında alıkoydu.

— Azizim Mathieu, dedi, kusuruma bakmayın, size bahsedeceğim şey, ikimiz için de üzücüdür.. Neredeyse on beş seneye yaklaşıyor, kocamın, fabrikadaki işçi kızların birinden bir çocuğu oldu, biliyorum. O zaman, kendisine yardım ederek tavassutta bulunduğunuzu, o kızla ve çocuğiyle meşgul olduğunuzu da biliyorum. Bir oğlan doğurmuştu, değil mi?

Bir cevap bekledi. Fakat Mathieu, onun bu kadar iyi malûmat almış olduğunu görerek hayret içinde kalmış, bunca seneden sonra, bu can sıkıcı mesele hakkında neden dolayı kendisine baş vurduğunu anlıyamamış, ancak hayretini ve endişesini gösteren bir jest yapmıştı.

Constance:

— Yook; diye devam etti, size hiçbir sitemde bulunacak değilim. Eminim ki, o işte rolünüz gayet dostça olmuştur; hattâ ucu bana dokunabilecek bir rezalet çıkar korkusiyle hareket ederek bana olan sevginizi göster-

miştiniz. Hem, tahmin edersiniz ki, bu kadar eski bir ihaneti şimdi dilime dolamak niyetinde değilim. İstediğim şey, sadece malûmat edinmek. Bana bu meseleyi öğreten ihbarları, uzun müddet, derinleştirmek istemedim. Şimdi bu hâdise yeniden hatırıma geliyor, zihnıme musallat oluyor; size baş vurmam da gayet tabii, çünkü kocama, bunun hakkında tek kelime söylemedim, ondan zorlu bir itiraf koparmak, teferruat sormak, bütün tamiri imkânsız hatayı dinlemek, rahatımız için pek zararlı olurdu kanaatındayım. Bana bu kararı asıl verdiren şey, madam Angelin'le birlikte, Miromesnil sokağındaki ebe kadına gittiğim gün size tesadüf ettiğimizi hatırlayışım oldu; sizi orada o kızla beraber görmüştüm, kucağında yine bir çocuk vardı... Onu madem ki tekrar gördünüz, ne halde bulunduğunu, ilk çocuğunun hâlâ yaşayıp yaşamadığını, yaşıyorsa nerede olduğunu, ne yaptığını bilmeniz lâzım.

Mathieu yine cevap vermedi. Constance'ı azar azar tutuşturduğunu gördüğü ateş karşısında sakınıyor, her zaman çok mağrur, çok temkinli olan bu kadının, bu pek acayip müracatındaki sebebi araştırıyordu. Acaba ne oluyordu? Neticesini tahmin edemediği bir sırdaşlığa kendisini sevketmeğe niçin uğraşıyordu? Sonra, Constance, delici gözleriyle, dikkatle yüzüne bakınca, kaçamaklı, tatlı sözler aradı.

— Beni çok güç durumda bırakıyorsunuz, dedi. Zaten sizi ilgilendirebilecek hiçbir şey bilmiyorum... Bu uzak maziyi kurcalamak kocanızın, hele sizin ne işinize yarıyacak?... Beni dinleyin, size söylenilen şeyleri ne olursa olsun, unutun, muhakemesi çok kuvvetli, çok aklı başında kadınsınız...

Constance onu susturdu, ellerini yakaladı, sıcak ve titrek avaçlarında sıkarak muhafaza etti. Hiçbir zaman bu kadar candan, bu kadar kendini veren bir jest yapmamıştı.

— Söylüyorum size a canım! Ne kocamın, ne o kızın, ne çocuğun, kimsenin benden çekinmesine lüzum yok. Anlasanıza! Yalnız, azap içindeyim, işi bilmediğim içi üzülüyorum, bilirsem derhal rahat edeceğim gibi geliyor. Bunu size sormam, sırf kendim için, kendi rahatım için... Ah! Bilseniz, bilseniz!

Mathieu, birçok şeyler keşfetmeğe başlıyordu, Constance'ın herşeyi ona söylemesine lüzum yoktu. Karı kocanın biribirine yakınlaşması zaten ona bir şeyler öğretiyordu, Maurice'in ölümünün ferdasında, onun yerine başka bir çocuk koymak için duydukları ateşli arzuyu bir erkek çocuk sahibi daha olmak için sarfettikleri gayretleri tahmin etmişti. Bir senedir bekledikleri halde bu erkek evlât olmayınca, acizlei yüzünden uğradıkları hayal sukutunu, gitgide artan kederlerini, nihayet öfkelerini, acılarını ve kavgalarını derece derece takibedebilmişti. Şimdi de, yaşlanan zev-

cenin o acayip kıskançlık nöbetine, kocasının, vaktiyle o kızı gebe bıraktığı halde, şimdi kendisini gebe bırakmamasından dolayı yakalandığı çocuk iptilâsına şahit oluyordu. O kızın, kadın olarak artık değeri yoktu, Constance, sıska, sarı benizli, vaktinden evvel hissizleşmiş bir kadınken, onun güzel, körpe, nefîs vücutlu olduğunu biliyordu; kızgın bir mâşuka sıfatiyle davranmamış tek kelime söylememişti. Istırap çeken tarafı yalnız analık tarafıydı, kalbi şiddetle burkularak kıskandığı şey, çocuktu. Onu hâtırasından söküp atamıyordu; beklemenin nafileliğini her anlayışında, yeni bir ümidin yıkılmasına her şahit oluşunda, çocuk, hep bir istihza gibi, bir hakaret gibi gözünün önüne geliyordu. Her ay, hayal sükutu büyüyor, Constance, öteki kadının çocuğunu daha ihtirasla tahayyül ediyor, onu istiyor, onun nerede bulunduğunu, ne halde olduğunu, sıhhatte olup olmadığını, babasına benzeyip benzemediğini düşünerek hırçınlaşıyordu.

— Sizi temin ederim, azizim Mathieu, diye devam etti, bana cevap verirseniz hayır işlemiş olursunuz... Yaşıyor mu? Yalnız yaşayıp yaşamadığını söyleyin, ama yalan söylemeyin... Eğer ölmüşse, zannederim, bu haberi daha sakin karşılıyacağım. Ama allah bilir, fenalığını da istemiyorum!

Bunun üzerine, çok müteessir olan Mathieu, ona doğruyu olduğu gibi söyleyiverdi.

— Mademki, rahata kavuşmak için ısrar ediyorsunuz, mademki aramızda kalacak, aile hayatınız bu yüzden zarar görmiyecek, bildiğimi size söylemekte bir mahzur görmüyorum; tekrar edeyim, pek az şey biliyorum... Çocuk, benim gözümün önünde, kimsesiz çocuklar yurduna teslim edildi. O zamandan beri, anası, çocuk hakkında hiçbir haber sormadığı için birşey öğrenemedi. Kocanızın da derin bir bilgisizlik içinde bulunduğunu ilâve etmeme hacet yok, çünkü, bu çocukla, öteden beri, meşgul olmak istemedi. Onun için yaşıyor mu, nerededir, size söyliyemiyeceğim. Adam akıllı araştırma yapmak lâzım. Ama, benim fikrimi sorarsanız bu zavallı yavrucaklar arasında ölüm vakaları o kadar çok ki, ölmüş olması ihtimali vardır.

Constance, dikkatle onun yüzüne bakıyordu.

— Doğru mu söylüyorsunuz, benden birşey gizlemiyor musunuz? diye sordu.

Mathieu yemin edince:

— Peki, peki size inanıyorum, dedi... Demek ki, siz, öldüğü kanaatindesiniz, öyle mi? Ah! Bu ölen çocuklar! Halbuki, ne kadar çok kadın var ki, içlerinden bir tanesini kurtarabilse, bir tanesine sahibolsa, ne mesut olacak!.. Neyse, muhakkak değilse bile, gene malûmattır, teşekkür ederim.

Ondan sonraki aylar içinde, Mathieu, birçok defa, Constance'la yine yalnız kaldı; fa-

kat, o, bu mevzuu bir daha hiç açmadı. Yine bilmiyormuş gibi görünüyor, bir enerji gayreti sarfederek unutmak ister gibi yapıyordu. Bununla beraber, Mathieu onun, hâlâ o musallat fikrin zebunu olduğunu seziyordu; karı kocanın, bir çocukları olmak ümidini, onları birbirlerine yine yaklaştıran bu biricik ümidi kaybettikçe, aralarının daha fazla açıldığını tahmin etmek de güç değildi. Herkesin içinde, hâlâ iyi geçiniyorlarmış gibi davranmalarına rağmen, olaylar, her hafta daha vahimleşen, aheste bir ayrılmanın, yeni bir bozuşmanın vücudunu ispat ediyordu. Beauchêne, tamamen faydasız kaldıkları için daha zevksiz olan, o pek tatsız meşru münasebet angaryalarından usanmış, öfkelenmiş bir erkek gibi, sokak hayatına, eskisi gibi, âdeta tamamen avdet etmişti. Yine de Constance mücadele ediyor, Beauchêne'i ancak boşalmış ve ölmüş bir halde başından atmağa azimli, onu kuşattığı sahiplik bakışından belli olan bir savaşçı kadın sertliğiyle, sıkı tutuyordu. Buna imkân var mıydı? Angelin'lerin iktidarsızlığına onlar da mı düşmüşlerdi? Bütün içine doğan şeyler, korktuğu şeyler başına gelecek de, ahbabının yuvasını içine tekerlenmiş gördüğü korkunç boşluğa kendi aile hayatı da mı yuvarlanacaktı? Bu iktidarsızlık halini düşündükçe çileden çıkıyor, bir ayıpla, bir kusurla malûlmüş gibi utanıyordu. Kendi hesabına iktidarsızlığı kabul etmiyordu. Kocası belki iktidarsız olabi-

lirdi, çünkü her tarafta, israf etmiş, kendini tüketmişti. Nihayet, öfkeli bir anda karı koca kavgası patlak verdi; birleşmelerinin boşa gitmesi yüzünden nihayet taşan öfkeleriyle, ikisi de, yeislerine sebebolan kısırlığı birbirine yüklediler.

Beauchêne, iktidarsızlık tedavi edilir, diyordu. Fakat, kime danışmalıydı? Boutan'ın adını söylediği zaman, Constance önce itiraz etti, çünkü ondan ürküyordu. Uzun zaman reddettiği nazaı iyeleriyle, onun haklı çıkmasından korkuyordu. Sonra, her zamanki iffet gösterişiyle, yine kendisini tanıyan ebe doktorundan başkasına muayene olmak istemediğinden, razı oldu.

Boutan, çağırıldığı sabah, karı kocayı, Maurice'in hastalıklı geçen çocuk çağında nice defalar viziteye geldiği için çok iyi tanıdığı küçük sarı salonda buldu. Kapılar sım sıkı kapandıktan sonra, Beauchêne, ilk izahatın sıkıcılığını atlatmak için, işi şakaya dökmek istedi. Boutan'ı, sapsarı benziyle, gayet ciddî, ayakta duran karısının karşısına götürdü.

— Doktor, dedi, madam cenapları tekrar yeni gelin olmak arzusunda... Bir çocuk istiyor, nasıl yapıldığını tarif edeceksiniz.

Babacan doktor, bu şakayı memnunlukla karşıladı. Hep aynı tatlı bakışlı, koca kafalı iyi adamdı, çok evvelden haber verdiği bir felâketi tahmin etmiş olmakla zerre kadar

övünür görünmüyordu. Neşeli neşeli gülmekle iktifa etti:

— Çocuk istiyorsunuz ha, mükemmel! Ama, çocuk nasıl yapıldığını, benim kadar siz de bilirsiniz.

Beauchêne, çapkın edasiyle devam etti:

— Vallahi bilmiyoruz, doktor! Daha doğrusu unuttuk, çünkü, bir çocuğumuz olsun diye, bir seneye yakındır icabeden herşeyi yapıyoruz; yavrucak inadediyor, doğmuyor.

Sonra, sağlam erkek sıfatiyle kendini mesuliyetten kurtarmak ihtiyaciyle, gururuna mağlûp olarak, doktorun cevabını beklemeden şu sözü söylemek gafletinde bulundu:

— Annede galiba bir bozukluk var, size müracaatımız da, bir muayene edip bu bozukluğu tamir etmenizi rica etmek.

O ana kadar bir şey söylemiyen Constance, kocasının, doktor muayenesini bu şekle sokmasından gocundu, yüzüne birden kan hücum etti, öfkeyle lâfa karıştı:

— Kabahati niçin bana buluyorsun? Sen ne biliyorsun ki?... Doktor, bana kalırsa, anayı değil babayı muayene ve tedavi etseniz daha doğru olur.

— Aman karıcığım, seni üzmek için söylemedim.

— Üzüntünün ne ehemmiyeti var! Artık, her gün sabahtan akşama kadar ağlıyorum... Ama, kederimizin bütün sebebini bende bul-

manı istemiyorum. Mademki beni mecbur ediyorsun, ben de doktoru ikaz etmek zorundayım, tek, senin hakkında nasıl davranacağını bilsin.

Beauchêne, onu teskin etmeğe, boşuboşuna uğraştı. Constance hırçınlaşıyor, her türlü ölçüyü aşıyordu.

— Eskiden nasıl kocaydın, şimdi de nasıl bir kocasın, bunu daha bugün mü öğrendim sanıyorsun? A zavallı, senin rezil hayatını başından beri biliyordum.

Beauchêne, bir sinir nöbeti geldiğini sezerek endişelendi, onu susturmak, ellerini yakalamak istedi.

— Sus a canım! Mânasızlık etme, bu lâflara ne lüzum var?

— Bana elini sürme, senden nefret ediyorum... Doktor var diye mi susacağım? Ayol, bana sen kendin söylemedin mi? Doktor günah çıkartan papazdan farksızdır. Ona herşey itiraf edilir, herşey gösterilir, diyen sen değil misin? Hem, senin o ahlâksızca hareketlerini kendisi de bilmiyor mu zannediyorsun? Herkes biliyor... Yirmi seneden fazladır beni kör sandığını, budala sandığını düşünüyorum da! Susuyordum, çünkü!

Kısacık boyu, kara kuru vücudiyle, pürhiddet onun karşısına dikilmişti Dediği doğru idi, yirmi sene susacak kadar kahramanca bir metanet göstermişti. Yalnız, elâlemin yanında şüphelerini, öfkelerini, ihmal edilmiş, arzuları

tahrik edilmiş kadın durumunu asla göstermemekle kalmamış, yatak odasının mahremiyeti içinde, her türlü sitemden, her türlü öfkeli hareketten de sakınmıştı. Gururu, vekarı onu böyle, istihfaflı bir tavırla, sessiz, ayakta tutuyordu. Sonra da, sevmediği fazla haşin sevgi hareketleriyle nihayet hırpalandığı, tiksindiği ahlâksız babadan ona neydi? oğlu, kendisine sığındığı tanrısı olan oğlu vardı ya! Hayatı, zevkı, gururu ondan ibaret değil miydi? Ölse, şikâyete tenezzül etmiyecekti; o uzun sessizliğine nihayet vermesinin sebebi de, kaderin darbesini yemiş olması, kendisine o kahramanca metinliği veren çocuğun, elinden zorla koparılıp alınması, onu bomboş, şaşkın, fırtınaların elinde oyuncak edip bırakmasıydı. Artık bu sessiz kadın patlamıştı, ağzındaki baklayı çıkarıyordu, yirmi senelik ihanetleri, nefretini, tiksintisini, çok uzun zamandan beri sakladığı için onu boğan herşeyi, bu taşkınlık arasında haykırıyordu:

— A zavallı adam, evlendiğimizin daha üçüncü ayına varmadan, senin zamparalığa başladığını tahmin etmiştim. Ooo! Mühim bir şey değildi, sadece ufaktefek ihanetlerdi, aklı başında kadınların göz yumdukları neviden şeyler... Ama, çok geçmeden iş bozuldu, hayâsızca bana yalan söylemeğe başladın, söylediğin bir yalan, seni bir başka yalan söylemek zorunda bıraktı. Nihayet sokağa düştün, orospuların en aşağılık cinslerine tenezzül et-

tin, geceleyin, ben uykudayken eve döndün, bazan körkütük sarhoş, murdar ahlâksızlıklarla kirli bir halde koynuma geldin... Hayır deme, yine yalan bulmağa çalışma! Görüyorsun ya, herşeyi biliyorum!

Beauchêne'in üstüne yürüyor, onu duvara doğru itiyor, bir söz söylemesine de meydan vermiyordu.

— Şimdi artık olamıyan o çocuğu dışarıda peydahladın, hangi orospuların gönlünü edebildinse onları gebe bıraktın. Rasgele hepsi, kaldırımda tesadüf ettiğin her kadın, canı istedi miydi, senden bir çocuk kazanabiliyordu. Keyfin için, rasgele fırlatıyordun. Ama. çocuk çıkacakmış, çıksın varsın! Ayol, senin şimdi her tarafta çocukların var! Neredeler? Söylesene, neredeler?... Ne? Gülüyorsun, çocuğun olmadı mı? Yal Peki, o Norine'in, o işçi kızın doğurduğu çocuk nedir? Buraya, benim yanıma, fabrikana alacak kadar bayağılaştığın o kız! Doğum masrafını sen vermedin mi, doğan çocuğu kimsesiz çocuklar yurduna yollamadın mı? Artık yalan söyleme, görüyorsun ya, herşeyi biliyorum! Bu çocuk nerede, peki! Nerede, söyle?

Beauchêne, sapsarı kesilmiş, dudakları titriyor, artık şaka etmiyordu. İşin sonunu bekler bir vaziyette, sükûnetle oturan Boutan'dan, önce, bakışlariyle yardım dilenmişti. Doktor, kaçamakların sebebolduğu bu gizli faciaların tabiî mahremi sıfatiyle, buna benzer,

kimbilir ne sahnelere, hem de daha ne kabalarına, ne tehlikelilerine şahit olmuştu! Onun için, kavga edenleri öfkeli öfkeli konuşmakta kendi hallerine bırakmağı usul edinmişti; onlardan, gerçek malûmat koparabilmek için biricik fırsatın bu olduğunu tecrübe ile biliyordu. Çünkü, soğuk kanlılıklarını ele alır almaz, daima yalan söylüyorlardı.

Beauchêne, nihayet, üzüntü taklidi yaparak, cevap verdi:

— Sevgili karıcığım, sahiden merhametsizsin, kendini de, beni de büsbütün haşabetmek mi istiyorsun? Bazı hatalar işledimse bile, inan ki, acı nedamet yaşları döküyorum... Ama, ne de olsa, beni yerden vere vurmak, bütün felâketimizi benden bilmek de reva değil. Zamparalık ettim diye beni muahaze ediyorsun, beni zamparalığa teşvik eden sen değil misin?... Kabahat biraz da sende.

— Nasıl kabahat bende?

— Elbette... Kendin itiraf ediyorsun, göz yumuyormuşsun. Beni zapt edemez miydin: Ne malûm, belki de azarlasaydın, yahut yumuşak davransaydın yola gelirdim?... Bilmiş ol, yaşamak için muhtacolduğu sevimli, fedakâr kadını kendi evinde bulamıyan bir erkek, bilhassa benim gibi, zevkine düşkün bir erkek, güzü dışarıda olursa, çokluk mazurdur... Kabahat sende.

— Kabahat bende hal Senden hiç sakındımı mı ki?

— Oooh! Kadın teslim olur da, yine kendini bir sakınışı vardır. Münakaşa edilmez, bir his meselesidir bu iş... Hasılı, madem ki öyle istiyorsun, açık açık söyleyeyim, bir kadın, kocasını sırf kendisine bağlamak için ne yapması icabettiğini bilmezse, metreslerin var diye sitem etmekte haksızdır. Ben melek değilim, bana sokulmalı, beni istemeli idin, zevkımı dışarda aramak düşüncesi zihnime sokulmıyacak şekilde davranmalıydın.

Constance, pürhiddet, hendini kaybetmiş bir halde onu dinliyordu.

— Ne iğrenç lâflar ediyorsun, kuzum! Demek ki, karından kâfi derecede zevk almadığın için, o zevkı bütün sokak orospularında aradın öyle mi? Hem de ne zevk! Böyle düşündüğünü ne bilirdim; ben vazifemi yerine getirmedim mi? Namusluluğuma, temizliğime de kabahat bul, seni böyle hakîr, budala, âciz mahlûk haline getiren sefil karılardan olmayışıma da kabahat bul!

Beauchêne, aczi yüzüne vurulunca kırbaç yemiş gibi olmuş, karısının sıskalığından, kupkuru cildinden, teninin kurşuni renginden öteden beri duyduğu tiksintiyi suratına karşı söyleyip içini dökecek hale gelmiş, şiddetli bir el hareketiyle onu susturmuştu. Böyle bir kadının, kolları arasında hiçbir zaman hararetlenmemiş olan, aşkta çok beceriksiz, çok soğuk, yüzü hiç gülmiyen, hiçbir zevk duymıyan bu "kuru kemik„in, yüzüne karşı bu kadar muahezede bulunmağa hakkı var mıydı?

Constance:

— Haydi bakalım! Şimdi de beni döv de tamam olsun! diye haykırdı. Mademki, sence, bu şekil uygun değilmiş, mademki başkasını istiyor muşsun, ne diye açık açık söylemiyordun? Çocuk istemiyorduk, icabeden tedbirleri almağa elbette mecburduk. Zaten, bunları bana öğreten sendin, sen ne yap dedinse, yalnız onu yaptım... Çocuk istiyordum diye iddia edemezsin ya!

— Hayır, ama yine de bu bahiste söylenecek çok şey var.

— Nasıl? Çocuk mu istiyordun?

— İstemiyorsam bile, herhalde, mütemadiyen tetikte durup en küçük hareketlerimi hesaplamıyordum, boyuna, bir dalgınlığıma gelirse muhtemel neticelerin ne olacağını düşünerek yürek çarpıntısı geçirmiyordum. Böyle olacak olduktan sonra, sırtını dönüp yatmak hayırlıdır. Aman, karıcığım, iyi düşün, rica ederim! Eğer sen mâni o masaydın, kaç defa kendimi serbest bırakıyordum, öyle değil mi?

Bu son iddia, Constance'ı büsbütün çileden çıkardı.

— Yalan söylüyorsun, yine yalan söylüyorsun!... Ooo! Anlıyorum, bugün zavallı Maurice'ciğimizin boş bıraktığı yeri dolduracak başka bir oğlumuz olmaması benim yüzümden, sırf benim yüzümden olduğuna inandırmak istiyorsun. Evet, bütün mesuliyeti bana yükliyecek kadar alçaksın!... Ah, ah!

Zavallı Maurice'ciğimiz! Onu zengin, mesut, şanlı şöhretli görmek istediğimiz için değil mi ki, bugün bu kadar m·tem içindeyiz? Günah işledikse, aşırı sevgimizden, taparcasına sevgimizden işledik. Sen de benim dediğimi diyordun, hep benim gibi hareket ettin!

— Senin gibi değil! Tekrar ediyorum, acarlık etmeseydin mesele yoktu... Sonra da, ne desise kullanıyordun bilmem, bir tarafdan da sen tedbir alıyordun.

— Ben mi? Ben mi?

— Elbette sen! Hattâ, bir akşam bana ihsas bile ettin. Âni bir divanelik ederim korkusiyle sakınıyordun, ona göre tedbir kullanıyordun... Hasılı, kadınların neler tıkıştırdıklarını bilirim, dünkü çocuk değilim.

Constance doğrulmuştu; Beauchêne'i ezecek en şiddetli darbeyi arıyordu. Fakat bir hâdiseyi acı acı hatırladı, Beauchêne bu sefer doğru söyliyordu; kocası çok çocuk istiyen, kendisi hiç doğurmak istemiyen bir ahbabının tavsiyesi üzerine, vaktiyle, gebe kalmak ihtimallerini önlemek için ona hiç söylemeden, aşırı ihtiyat tedbirleri almış olduğu aklına geliyordu. O geceler zarfında, belki ikinci bir çocuğu olabileceğini düşününce, bu hâtıra onu altüst etti, şiddetli bir vicdan azabiyle yüreği yandı; o çocuğu kendisi öldürmüştü. Şimdi bunun cezasını çekiyordu, dünyada yapyalnız kalmış, yüreği paralanmış, ana olmak imkânı yok olmuştu. Fazla gururu itirafta bulunma-

sına mâni olduğu için, titreye, kekeliye, nihayet şu sözleri söyledi:

— Beni deli diyorsun... Görüyorsunuz ya doktor, evimiz artık cehenneme döndü... Kusuruma bakmayın, artık tahammül edemiyorum, tahammül edemiyorum!

Sonra çıktı gitti, kapıları şiddetle çarptı; odasına kapandığını, kilit kilit üstüne vurduğunu işittiler.

Odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başlıyan Beauchêne, bir sükûttan sonra, Boutan'ın yanına geldi, omuzlarını silkti:

— Bunların hepsi böyledir, dedi, bu iş başka türlü bitemezdi... Burada kaldığıma hata ettim, savuşmalıydım, muayenede hazır bulunmamalıydım... Neyse, bir daha geleceksiniz doktorcuğum. Kendisini yalnız görürsünüz, daha iyi olur.

Sonra, hayatından memnun adam halini, tekrar çabucak takındı:

— İktidarsızlığın bende olduğuna inanmış; sizi çağırışındaki asıl maksadı, kendisini haklı çıkarmanız. Benim kötü niyetim yok, hattâ, eğer sükûnet bulacaksa, ev bir parça huzura kavuşacaksa, rica ederim siz de onun fikrine iştirak edin... Ama, lâf aramızda, asıl hasta odur, siz benden daha iyi bilirsiniz.

Gerçekten, Boutan da bu kanaatteydi. Hâdiseyi iyi biliyor, hastaları arasında buna mütemadiyen rastlıyordu. Bununla beraber, kaçamaklı kocanın itiraflarına hiç ihtiyacı olmadığı

halde, Beauchêne'e sualler sordu. Bir nevi normal mahiyet aldıkları zaman bile, fazilet gösterişçisi burjuvaların aşk hayatında en büyük bozguncu, yine kaçamaklardı. Sıklıklariyle, uzviyeti sarsan sadmeleriyle en kötü tahriplere sebeboluyorlar, kronik tıkanmalara yol açıyorlardı. Doktor, bilhassa, Constance'ın mevzii bir iltihabını tedavi etti edeli, böyle birşeyden şüpheleniyordu. Bunun vereceği netice de şifasız kısırlıktı.

Beauchêne, onu selâmetlerken:

— Artık ben karışmak istemiyorum, dedi, kendisiyle başka bir randevu tâyin edersiniz. Tedavisini yapın, imkânsız olmasa gerek, çünkü, âdeta yepyeniyim demekte haklı, benim gibi aşırı gitmiş değildir. Zaten bilirsiniz ki, istenildiği zaman çocuk doğurabilmek için daima çocuk doğurmalıdır tarzındaki nazariyenize inananlardan değilim... Mızıkçılık edilmezse, yaşamak imkânı kalmaz.

Doktor şu cevabı verdi:

— Bir adam tasavvur edin ki, sahibolduğu bir elma ağacının çiçeklerini her açılışlarında koparır da, sonunda, ağaç elma vermedi diye hayret eder. Siz ağacı hırpalamışsınız, kısır olmuş.

Boutan, ertesi gün Constance'ı muayene ettiği zaman, teşhisinde ısrar etmekle beraber bunu ancak son derece ihtimal dahilinde bir faraziye olarak ileri sürdü; çünkü, hayatın bu kaynakları o kadar karanlıktır ki, tam bir ka-

naatle hüküm vermek imkânı yoktur. Kadını büsbütün ümitsizliğe düşürmek istemediği için gayet ihtiyatlı, sözlerinden gayet imsaklı davrandı. Hattâ, bir an, onun, kocası hakkındaki şikâyetlerine, murdar kadınlarla düşüp kalkma neticesinde Beauchêne'in sefahetler, yorgunluklar yüzünden, vaktinden evvel yıpranmış olabileceğine dair sözlerini tasdik eder gibi oldu. Ne olursa olsun, döl yetiştirme bahsinde biricik ümidini, hayatını israf etmiş olmasına rağmen hâlâ vücudu sağlam olan bu adama bağlamak zorunda idi. Doktor, Constance'ı, rahminde bir bozukluk bulunduğuna, bunu tedavi edeceğine, herhalde iyi edeceğine, nihayet ikna etti. Tabiî, çok uzun sürecekti, sabretmek gerekti. Önce, kendisi de aldanmış olmak, inatla tedavi sayesinde hakkından geleceği alelâde bir ihtikan hâdisesiyle karşılaşmak ihtimaliyle ümide düştü. Lâkin, ağzından, tıkanma tâbirini kaçırdığı birgün Constance telâşa kapılınca, bu lâfı hemen tamir etmek zorunda kaldı. Aradan aylar geçti, Boutan, haftada iki defa muayene ve tedaviye geliyor, bu tedavi, büyük bir ihtimamla, endişeli bir bekleyişle tatbik ediliyor, fakat her ay aynı hayal sukutiyle, gitgide artan feci ümitsizlik buhranlariyle bitiyordu.

Bir an geldi ki, Constance, kendisine bilgisiyle analık vermeğe bile muvaffak olamıyan bu doktora artık inancı kalmadı. Onu fazla yumuşak, tedavi usulünü fazla ihtiyatlı,

kullandığı vasıtaları fazla dürüst buluyordu. Sonra, kaçamaklı hareket ettiğini seziyor, netice itibariyle bütün gayretlerinin nafileliğine inandığı için, kendisini, hep uzatılan vaatlerle avuttuğunu anlıyordu. Bunun üzerine, başka bir tecrübe yapmayı aklına koydu, bir gün madam Bourdieu'yü ziyarete gittikten sonra, kendisini onun eline bıraktı; ebe kadın, onu muayene ettikten sonra, şiddetle itiraz etti, onu iyi edeceğine dair kesin taahhüde girdi, madam Angelin'in durumu büsbütün başka olduğunu, onun, suiistimallerle, tahribedici mühletlerle, rahmi yavaş yavaş bozmuş olduğunu anlattı. O zaman, yeni bir rejim, yeni bir bekleme devresi başladı. Üç ay daha, Miromesnil sokağına devam etti, en kuvvetli tedavilere, en can yakıcı tedbirlere katlandı. Fakat hâlâ bir şeyler yoktu, çok uzun zaman aldatılan tabiat ona yeniden bereket vermek istemiyordu; Constance, mütemadiyen ümitten ümitsizliğe düşerek meyus oldu, mahvolan analık kabiliyetinin acısına yeniden gömüldü. Bu sefer telâşa düştü, kocakarı ilâçları peşinde koşmağa bir ilâç ilânı bulmak, fazla doğuran anaların istismar edildiği şüpheli yerler gibi, kısır anaların da istismar edildiği şüpheli bir eczane odası adresi görmek için her sabah gazeteleri okumağa başladı. Bir akşam, Rouche kadının evine gitti; Rouche kadın, yeni doğan çocukları öldürme ihtisasına, müzmin kısırlığa birebir gelen, müşterilerin isteği-

ne göre, ya çocuğu yokeden veya çocuk doğurtturan bir ilâç satışını da ilâve etmişti. Constance, bu iffet gösterişçisi burjuva kadın, vaktiyle kendisini ebe doktoruna bile göstermek istemediği halde, şimdi şarlatan kliniklerine devam ediyor, aralıksız muayeneler oluyordu; gökten inme bir mucize ile gebe kalacağına inanmış olsa, umumi bir meydanda çırçıplak soyunacaktı. Dönüp dolaşıp aynı sabit fikre saplanıyor, engele uğramış iradesi coşuyor, tatmin edemediği sevgisi galeyana geliyor, bunlar o kadar ıstıraplı oluyordu ki, bazı geceler uluya uluya ağlamamak için yastığını ısırdığını gören kocası onu deli zannediyordu. Her çareyi sınadıktan, mevsiminde sulara gitmeğe, dokuz günlük yortularda pehriz tutmağa, ermiş bakirelere mum yakmağa varıncıya kadar her şeyi yaptıktan sonra, yine de aczini kabul etmek istemedi, uzun zaman mucize beklemekte ısrar etti, kaderi zorla kendi lehine çevirmeğe andiçti.

Beauchêne çok üzülüyordu. Costance, artık onu iktidarsızlıkla itham etmiyor, yanında muhafaza ediyor, kalıpları kapıyor, artık her ihaneti elinden bir parça daha ümidini çaldığı düşüncesiyle onu tamamiyle kendine mal etmek istiyordu. Hem bu işi sevgi eseri göstermeden, sert, ekserce tavırlarla yapıyordu, hareketlerinde, kocasına karşı hep aynı istihfaf, aynı tiksinti ifadesi vardı. Almağa razı olduğu gönül bulandırıcı ilâçlar gibi onu kabul

ediyor, ısrarla istiyor, bazan öyle iğreniyordu ki, onu koğsa, alışık olduğu çöplüğe iade etse, büyük bir derin nefes alacaktı. Ona, yalnız istediği, beklediği çocuktan bahsederek, kendi kendine konuşarak, neler yaptığını, neler umduğunu bıktırıncaya kadar anlatarak işkence de ediyordu. Sonra, ümidi boşa çıktığı her sefer müthiş kavgalar oluyor, eski sitemler silsilesi başlıyor, meçhul piçler yüzüne vuruluyordu; bu acı talihsizliği, kocasının başka kadınlarla erkekliğini gösteren neticeler aldığı halde, kendisinin hiçbir başarıya erememesini, bir ölüm çanı gibi her defasında tekrarlıyordu. Acaba karı koca biribirini bozuyorlar mıydı, biribirine eş yaradılmamışlar mıydı? Bir aralık kısırlığın sahiden kendisinde olup olmadığını anlamak için biricik yolun zina olduğu düşüncesiyle kıvranarak, sadece tecrübe mahiyetinde olmak üzere, bu çareye baş vurmağı düşündü. Fakat bir türlü karar veremiyordu, bütün varlığı, mizacı, terbiyesi direliyor, isyan ediyordu. Bu son şüphe, ebediyen karanlık kalacak olan bu nokta, azabını arttırarak onu büsbütün çileden çıkardı.

Constance, iki seneye yakın bir zamandır böyle mücadele edip dururken, bir ümide daha düştü, son bir çareye baş vurmak aklına geldi. Ailesine yeniden yaklaşan Sérafine ona dert yanmıştı; bu kadın, şimdi öyle sık sık hastalanıyordu, öyle yorgun, öyle ihtiyardı ki, evinde yalnız kalmak korkusiyle, başkalarının

evinde oturup kalıveriyordu. Meşhur cerrah Gaude'un yaptığı ameliyatları acı acı anlatan Sérafine'i dinleyince, Constance, çocukların doğmasına mâni olmak için böyle mucizeler yaratmağa muktedir olan bir insanın, sihirbaz parmaklariyle, çocuk doğurtmağa dahi muktedir olması gerektiğini düşündü. Boutan'ın kullandığı insidat tâbiri hâlâ aklındaydı, onu harabediyor, zihninde bir engel, tıkalı ve kapalı bir yol hayali uyandırıyordu. Fakat bu iş, cerrahlık işiydi, niçin Gaude'a baş vurmamalıydı? Doktora tekrar danışmak bile istemedi, müracaatından fayda çıkmıyacağını söyleyip cesaretini kırmasınlar diye, dosdoğru Gaude'a gitmeğe karar verdi. Ancak, o müthiş operatöre kendisiyle birlikte gelmesi için Sérafine'e yalvardığı zaman, o, bu teklifi şiddetle reddetti, Gaude'un yüzünü tekrar görürse kadın cellâdı, iştah katili o herifin, iğrenç vücudundan mutlaka bir parça et koparacağını söyledi. Bunun üzerine projesinden vazgeçer gibi görünen Constance, daha fazla heyecanlandı, teşebbüsünü yalnız başına, gayet gizli olarak yapmak için cesaretleneceği bir zamanı beklemeğe başladı.

Bir gün, tesadüf, Beauchêne'lerden olan Sérafine yolda Mathieu'ye rasgeldi, haline öyle acındırdı ki onu evine götürdü. Bu bir ihtiyaçtı, Mathieu'ye belki on defa söylediği çok eski bir ihtiyaçtı, hiç kimseye söyleyemediği hayatının faciasını ona açarak ferahlamak, onu

sırdaş edinmek istiyordu. O, eski âşığı, yirmi yaşındayken dostu olan adam, kendisini dinlerdi.

Vaktiyle çok mahrem, çok haz uyandırıcı bir muhit gibi tutulan Marignan sokağındaki zemin kat daireye onu alırken:

— Azizim, dedi, evin içi karmakarışık ama, kusura bakmayın, hayatım hayat değil.

Mathieu çok hayret etti. Herhalde Constance apartmanın vücuduna sebep gibi görünen esrarlı ziyaretleri artık kabul etmiyordu. Ağır perdelerle örtülü, kalın halılarla döşeli, kapalı odalar, toza boğulmuş, soğuğa gömülmüş, ölmüş gibiydi. Fakat asıl tanıyamadığı yer, Sérafine'in en fazla sevdiği küçük salon oldu. Pencereleri gözükmiyen, mezar sessizliğine gömülü bu odaya, kollu iki şamdanın ölgün ışığında, güpegündüz alındığını hatırlıyordu. Oranın baş döndürücü kokusu genzinden çıkmamıştı, bir sarhoşluk akşamı, çılgınca bir arzu nöbetiyle, oraya tekrar uğramasına ramak kaldığı aklına geliyordu. İşte bu salon şimdi aynı salon değildi, perdesiz bir pencereden donuk bir ışık giriyor, içerisi buz gibi soğuk, yıpranmış, utanılacak derecede karmakarışık görünüyordu.

Sérafine:

— Ah dostum! dedi, rasgele bir yere oturun. Artık benim evim yok, buraya, ancak hasretler, öfkeyle harabolmak için geliyorum.

Eldivenlerini, şapkasını ve tülünü çıkardı. Mathieu bakıyor, bundan evvel birkaç defa tesadüf ettikleri zaman nasıl idiyse, onu yine öyle görüyor, yalnız, yüzünü yakından görüp, üzüntü verecek derecedeki sukutu karşısında, gerçekten ürküyordu. Onu, birkaç sene evvel otuz beş yaşındayken, lepiska saçlı küstah güzelliğiyle, uzun, mağrur endamiyle, aşifte sinesi ve omuzlariyle, tek kırışığı olmıyan yüziyle gözünün önüne getiriyordu. Nasıl müthiş bir fırtına esmişti de onu böyle harabetmiş, böyle birdenbire ihtiyarlatmış, bir hayalet yokluğuna yuvarlamıştı; sanki ölüm oraya uğramıştı da, Mathieu, karşısında, vaktiyle tanımış olduğu levent kadının etleri dökülmüş kadidi dikildiğini görüyordu. Sérafine, sanki yüz yaşındaydı.

— Ya, hâlâ bakıyorsunuz, inanamıyorsunuz. Ben de öyleyim, kendimi aynada görünce, korkuyorum... Nitekim, görüyorsunuz ya, buradaki aynaların hepsini örttüm, hayaletimle karşılaşmaktan o kadar korkuyorum

Mathieu gayet bodur bir kanepeye oturmuştu; Sérafine yanına gelip oturdu, ellerini, dostça, incelmiş parmakları arasına aldı:

— Artık sizi zorlarım diye korkmuyorsunuz, değil mi? Bakın ne kadar fazla ihtiyarladım, onun için, size herşeyi söyliyebilirim. Maceramı biliyorsunuz. Doğrusu, ana olacak yaratılışta değildim, bir erkeğe karı bile olamazdım. İki defa çocuk düşürdüm, katiyen

acımadım. Kocama gelince, onu da aramadım, zır delinin biriydi. Sonra, dul kalınca, dilediğim gibi yaşamakta serbesttim, değil mi ya? Yüzüme vurulacak hiçbir rezalet yapmadım, mevkiimi muhafaza ettim, keyfimin istediğini, kapılarımı kapayıp yaptım. Sırf bir aşk, güzellik, şehvet kadını, evet, böyle olmağı tahayyül ettim, bütüm kuvvetimle, yanıp tutuştuğum bütün arzu ile bunu istedim. Doğru bir şey daha var, çaresiz razı olmuş gibi göründüğüm ameliyatı mazur göstermek için zize, hasta olduğumu söylediğim zaman da, yalan söylemiştim. Hoş, kanmamışsınızdır ya, vaziyet çok aşikârdı... Ah! Itiraf ediyorum! Zevkıme hâkim olmak o budalaca çocuk korkusiyle mütemadiyen endişe içinde kalmadan, mütemadiyen engellenmeden dilediğim gibi, dilediğim kadar zevk etmek divaneliğine kapıldım. Tabiattan kurtulmuş, tanrı vücudu gibi üstün, kanun dışı bir insan olmak için ameliyat oldum. Beşer hazzının, bütün kucaklaşmalarda, zarar vermeden nereye kadar yükselebileceğini anlamaktan başka bir emelim yoktu... İtiraf ediyorum, itiraf ediyorum! Mahvolmuş olmama rağmen, eğer yarın tecrübeyi tekrarlamak icabetse yine yaparım, hazzın sonsuzluğunu yine denemek ihtiyacına mukavemet edemem.

Ağzından fırlıyan bu feryat, onu, bir nevi vahşi heyecanla yerinde doğrultmuştu. Devam etti, ameliyatın ferdasında, taze neşter yaralarının tesiriyle, önce arzularının arttığını duy-

duğu zamanki sev ncini anlattı. Gerçekten, tabiat altolmuştu, zevkli ürperiş on misli artmıştı, bütün âşıkları tehlikesizce koynuna alabiliyordu. Sonra, aheste sukut başlamış, ârazı birer birer meydana çıkan vakitsiz ihtiyarlama kendini göstermişti. Artık kadın değildi, sakat edilen cinsiyet, ona güzellik veren, kadın gururu veren ne varsa hepsini beraber alıp götürmüştü. Madem ki artık ne zevce, ne ana olamıyordu, zevcelerin ve anaların gönül kapıcı güzelliğine ne ihtiyacı vardı? Saçları döküldü, dişlerinin sarardığını, sallanmağa başladığını gördü. Gözlerine de azar azar bir zafiyet geldi, kulakları âdeta aralıksız, uğuldamağa, onu telâşa düşürmeğe başladı. Fakat en fazla korktuğu şey, onu kurtaran, bir deri bir kemik bırakan, kırışıklarla dolduran, ciltini sert, sarı, parşömen gibi gevrek hale getiren zayıflıktı. Can çekişen kadın hayâsızlığiyle, müthiş bir jest yaptı:

— Ah, daha bir şey görmediniz, dostum... Bakın, şu hale bakın!

Böyle diyerek, iki eliyle korsajını koparırcasına açtı. Gerdanı, omuzları, harabolmuş güzelliğinin bütün felâketi, vaktiyle çok sıcak, çok güzel kokulu, çok parlakken, şimdi, dalından düşüp çürüyen fazla olgun bir yemiş gibi çatlak çatlak, boşalmış teninin bütün o korkunç matemi meydana çıktı. Kadın vücudunun en mahrem tarafları harabolmuş, aşk ebediyyen bozguna uğramıştı. Sérafine, bu

erken ihtiyarlığı, vücudunu kemiren iğrenç bir sıraca gibi gizlemek için, korka korka tekrar örtünürken, elleri, öfkeli bir utançla titredi.

— İşte, dostum, şimdi ne yapayım? Ellerim bile artık benim değilmiş gibi geliyor, onları neyle meşgul edeceğimi bilmiyorum. Bir tek arzum kaldı, hep uyumak, rüya görmeden uyumak istiyorum. Fakat, içim geçer geçmez korkunç kâbuslar görüyorum. Gecelerimi de gündüzlerim gibi, mütemadiyen artarak hayatımı büsbütün tahammül edilmez hale getiren bir öfke içinde, o iskemleden o iskemleye dolaşmakla geçiriyorum... Bütün bunlar yine birşey değil. Ihtiyarlığı, vücudumun harabolmasını kabul edeceğim. Bu Gaude denilen adam, sadece, buruşuklarımı, mukadder olan ihtiyarlığımı aceleye getirmekle kalsaydı, kendi düşen ağlamaz der, onu yine affederdim. Beni deli eden şey, hissimi, yaşamamın biricik sebebi olan zevkımı öldürmüş olması. Bilmiş olun dostum, bu bir cinayettir, işkencelerin en feciidir.

Ayağa kalkmıştı, şimdi, gitgide daha cüretli kelimelerle konuşarak onun karşısında dolaşıyor, öyle bir ıstırapla kıvranıyordu ki, itiraflarının alçaklığı bir azamet peyda ediyordu. Sanki dinliyen erkek değilmiş gibi, açık saçık tafsilât veriyor, tehevvür dolu bu aczinin feryadı beşer zavallılığını öyle kuvvetle ifade ediyordu ki, Mathieu, gocunmuyor, ıner-

hametle karışık bir dehşetle ürperiyordu. Ah! Sérafine ameliyat olan öteki kadınlara, herşeyi kaybetmekle, arzuyu da kaybedenlere, meselâ, tamamiyle biten, teni buz gibi soğuklaşan şu Euphrasie Moineaud'ya ne kadar gıpta ediyordu! Onlar, artık cansız birer cisim haline gelmişlerdi, yaşıyabiliyorlardı, nitekim küçük Cécile, hiçbir şey bilmiyen, asla bir şey bilmiyecek olan şu bakire kız öyle idi, fakat zavallı kendisi, ölmüş hislerin acısiyle haraboluyor, coşan, dinmiyen arzusu hâlâ tutuşuyordu, o arzuyu artık tatmin edemiyordu. Yalnız boşluk kucaklamaktan, zevki boşu boşuna gevelemekten, peşinde ne kadar gayretle, ne kadar ısrarla koşulsa ona erişememekten ibaret olan bu şeytani işkence tasavvur edilebilir miydi? Yoruluyor, sonunda bitkin bir hale geldiği asabi nöbetler geçiriyor, fakat zevki, asla, ama asla bulamıyordu! Halbuki, zevkını öldüren o budalaca ameliyata razı oluşunun sebebi, sonsuz zevk ihtiyacıydı, serbest, cezasız zevk ihtiyacıydı! Bundaki feci istihza, aldatılan tabiatın bu öc alan mukabelesi, kadınlığı sakatlıyarak şehveti öldürdüğü kanaati, onu müthiş surette öfkelendiriyordu. Ey ulu Tanrı! Daha on beş yaşındayken, tecessüsü yüzünden erkeğe teslim olan o! Evlenmesi bir sefahetten ibaret olan o! Dul kaldıktan sonra azgınlığı yüzünden sokaktan geçenlere varıncaya kadar nice âşıkları yere seren o! Ne vicdan, ne ahlâk kaygusuna düşmeden, taşkın

bir zevk süren o, şehvetin mutlak aczi içinde, bu akibetle mi karşılaşacaktı! Kendisini solduran fırtınadan, engin bir ses işitir gibi oluyor, o ses şöyle haykırıyordu: "Artık çocuk yok, fakat ten zevki de yok!„ Kaybettiği bu zevke, ezelî aç kadın sıfatiyle ağlıyor, vaktiyle içinde, sıcak gölgelere gömülü, kokularla mest, nice coşkun saatler yaşadığı, şimdi tozlara gömülü, buz gibi soğuk bu küçük salonda, tatmin edilemiyen bir serseri gibi dolaşıyordu.

Birdenbire Mathieu'nün karşısında durdu.

— Bilmiş olun, çıldıracağım... Paris'te, benim gibi yirmi binden fazla kısırlaştırılmış kadın varmış. Toplansalar yaman bir kalabalık olur. Hepsini tanımak, hepsini Gaude'un kliniğine götürmek isterdim. Meraklı bir konuşma olurdu, değil mi?

Sonra, tekrar kanapeye, Mathieu'nün yanına kendini bıraktı:

— Ah, o Gaude, dedi! Constance, belki çocuk doğurtturur ümidiyle kendisini oraya muayeneye götüreyim diye bana yalvardı, size söyledim miydi? Zavallı Constance, Maurice'in yerini doldurmak fikrine öyle yapışmış ki, galiba o da benim gibi kaçık. Beni sırdaş edindi, bana olmadık şeyler anlatıyor; en çılgın zamanlarımda bile, ben Paris sokaklarını onun kadar heyecanla arşınlamadım. Doğrusu, bu ana olmak arzusu, öteki arzu kadar büyük arzu, benim arzum kadar şiddetli, onun

kadar tahrip edici olsa gerek!... Ama, ne olursa olsun, yine en fazla ıstırap çeken ben'im. Gerçi Constance yeisle didiniyor, her çareye başvuruyor, fakat kaybettiğim zevkı ele geçirmek için bir de benim yaptığım korkunç mücadeleyi size anlatsaydım! Rezilce şeyleri bile denedim, aşağılık insanların koynuna girdim! Yine hiçbir şey yok, hırpalanmakta bile büyük bir ölüm soğuğundan başka bir şey yok... Çocuk! Çocuk istiyormuş! Onun yerine başka bir şey konulabilir, insan bir köpek yavrusu alır! Fakat arzuyu tatmin etmek ihtiyacı, o hayati ihtiyaç! Vücut beslenmeden yaşanır mı? Tenin haz ateşini tutuşturmadan yaşanır mı? Asıl işkence çeken, çarmıha gerilen benim, çünkü bundan daha büyük ıstırap yoktur!

Hıçkırıklarla boğuluyordu. Bu yeis feryadiyle kendisi de altüst olan Mathieu, onu teskin etmek için ellerini tuttu. Bundan daha acıklı, daha derinden kopup gelen feryat işitmemişti. Verimsiz kalmak istiyen, öyle kalmak istediği için ölen arzunun bu vahşi yüzü karşısında, ürperip kaldı.

İkisi, hâlâ konuşurlarken, beklemedikleri bir misafirin gelmesi Sérafine'i hayretler içinde bıraktı. Bu, Constance'tı, Gaude'a gitmeğe nihayet karar vermiş, tam da oradan geliyordu. Bu saatte Marignan sokağındaki bu eve hiç geldiği olmazdı. Fakat, cerrahın sözleri yüreğine işlemiş, aklı başından gitmiş, sokağa

çıkınca kendisini öyle yalnız hissetmiş, konuşmak, derdini dökmek için öyle bir ihtiyaç duymuştu ki, tamamiyle ihtirasına mağlûp, şuursuzca, dosdoğru oraya koşmuştu.

Kapıdan girer girmez, Mathieu'nün orada bulunuşuna hayret etmeden, ona aldırmadan, hararetli hararetli konuşmağa başladı:

— Ah şekerim! Sizi bulamıyacağım diye korkuyordum... Sizin Gaude bana ne söyledi, biliyor musunuz? "Madam, sipariş üzerine çocuk doğurtamam„ dedi. Böyle söylerken de gülüyordu, kuvvetliydi de, güzeldi de!... Ah! Yezit adam!

Sérafine:

— Ben size önceden söylemiştim, dedi. Sizinle alay etmiş, böyle olacağına emindim. Sipariş üzerine çocuk doğurtamaz, tabii! Çünkü verilmiş siparişleri bile bozuyor!

Constance, dizleri gevşiyerek, kanapede görümcesinin boş bıraktığı yere oturmuştu. Doktoru ziyarete nasıl gittiğini başından sonuna kadar anlattı, Gaude'u, ne olursa olsun, kendisini muayeneye nasıl zorladığını izah etti. Yeise düşmesinin sebebi, bundan böyle katiyen çocuğu olmıyacağını, doktorun sükûnetle ve dobra dobra söylemiş olmasıydı. Kesin olarak mahkûmdu, onu ancak şarlatanlar yalanlarla aldatarak istismar edebilirlerdi. Doktorun, birbirini takibeden ve müzminleşen ufunetlenmeler neticesinde mecraların tıkanmış olduğuna hiç şüphesi yoktu. Artık ümit

kalmamıştı, Gaude, o yaşta, mevsimi geçmiş gebeliğin bir felâket olacağını anlattığı zaman Constance'ın kederlendiğini görünce, hayret etmiş, gülmüştü. Müşterisi olan madamlar arasında niceleri, bu müjdeyi alsalar ne kadar sevinirlerdi! Bu pürneşe, erkek güzeli operatör, yüzlercesini kısırlaştırmıştı. Hâlâ da yüzlercesini kısırlaştırmağa devam ediyo du, bazan dediği gibi, ufacık bıçaklarının, dünya zengin iği, dünya zevkı uğrunda çalıştığına emin olduğunu söyliyordu.

Sérafine, öfkeyle:

— Yalan söylüyor, yalan söylüyor! diye haykırdı. Kaatildır o, benim zevkımı öldürdü.

Constance sözünü şöyle bitirdi:

— Oradan çıktıktan sonra, merdivenden inerken yuvarlanacağım sandım... Zarar yok, yüzüme karşı doğruyu söylediğine iyi etti. Artık işin aslını biliyorum, herşey bitti, ebediyen bitti!

Bu sefer de o, hıçkırıklarla boğularak ağlamağa başladı. Sérafine'in, zevkıne ağladığı yerde, Constance da analığına ağladı; Mathieu, şimdi, fazilet gösterişçisi kadınla kirli kadının, ana ile mâşukanın, aynı iktidarsızlık yeisi içinde birbirine yaklaşmış, kaynaşmış, kucak kucağa gelişlerini seyrediyordu.

Constance, görümcesinin yanından ayrılırken, koluna girip kendisini götürmesini Mathieu'den rica etti. Arabasını savmıştı, yüreği sıkılıyordu, yürümek istiyordu.

Mathieu, Constance'ın fırsattan istifade edip kendisini böyle alıp götürmesindeki hikmeti, çok geçmeden anladı. Tenha rıhtıma varıp kısa adımlarla yürümeğe başladıkları zaman, Constance, birdenbire:

— Kuzenciğim, dedi, üzücü bir bahsi tazeliyeceğim, kusurumu affedin, fakat çok mustaribim, bu son darbe beni mahvetti... Kocamın çocuğu, o kızdan olan çocuğu, hiç aklımdan çıkmıyor, zihnim, kalbim onun azabiyle dolu. Bana büyük bir hizmette bulunmak ister misiniz? Bana söylediğiniz o araştırmayı yapın, yaşıyor mu, ölmüş mü, öğrenip bana haber getirmeğe gayret edin... Öğrenirsem rahat edecekmişim gibi geliyor.

Mathieu hayret etmişti; az kaldı, bu çocuk bulunursa, artık doğurmaktan ümidini kestiği çocuğun yerini tutamıyacağını söyliyecekti.

Constance'ın nasıl bir ıstırapla kıvrandığını sezmişti. Bu ıstırabın sebebi, Blaise'in fabrikada, Maurice'in yerini aldığını, hele Beauchêne'in eski ahlâksızlıklarına avdet ettiği tarihten beri müessesedeki işlerini ona yüklemeğe başladığını, her gün biraz daha fazla salâhiyet verdiğini görmesiydi. Genç karı kocanın yuvası gelişiyordu, Charlotte yine doğurmuş, bu sefer bir oğlu olmuştu; artık kısırlaşan Constance, bundan böyle asla meşru bir vârise sahibolamıyacağına, yabancı istilâsını önlemek için o çok özlediği veliahdı doğuramıyacağına göre,

bu ne istilâcı bereket kaynağı yeni bir yuva, nasıl yakın bir gasp tehdidi olacaktı! Mathieu, Constance'ın beslediği acaip duyguya nüfuz etmeden, onun, sadece kendisini iskandil etmek, oğlu Blaise'in arkasında, gasp tuzağını kendisinin kurup kurmadığını anlamak istediğini tahmin etti. Belki de telâşa düşeceğine, herhangi bir araştırma yapmak istemiyeceğine hükmediyordu. Bu düşünce ile kararını verdi, aşağılık ihtiras hesapları dışında, yalnız canlı kuvvetlere inanıyordu.

— Emrinize amadeyim, kuzinim, dedi. Yeter ki, böyle bir incelemeden bir parça gönül ferahlığı umasınız. Eğer çocuk hayattaysa, alıp size getireyim mi?

— Yoo! Hayır, hayır, istediğim o değil!

Sonra kekelercesine, şaşkın bir jestle:

— Ne istediğimi ben de bilmiyorum, dedi, ıstıraptan öleceğim!

Yalan söylemiyordu, içinde bocaladığı fırtınada, tesbit edilmiş hiçbir projesi yoktu. Acaba, bu çocuğun vârisliği ihtimalini aklına getiriyor muydu? Dışarıdan gelecek istilâcıya karşı duyduğu kin, uğradığı harekete rağmen, kadınlığının isyanına rağmen, aşağılık fuhuşla kirlenmiş piçliğe karşı duyduğu üstün tabaka kadın tiksintisine rağmen, bunu kabul edecek kadar ileri gidecek miydi? Bu çocuk, kendinden değilse bile, hiç olmazsa kocasının kanındandı. Ülkeyi kurtarmak, fabrikayı vârisin ellerine teslim etmek düşüncesi, onu belki de,

kuruntularının ve kinlerinin fevkine çıkarmağa başlamıştı bile. Fakat bu, henüz müphem birtakım duygular kasırgası idı; Constance, hâlâ, bir daha asla çocuğu olmıyacak olan, başka bir kadının kayıp çocuğunu bulmağa muhtaç hale gelen, onu bir parça kendisine mal etmek gibi divanece bir hulya ile kıvranan çocuksuz kalmış ana ıstırabı içinde kıvranıyordu.

Mathieu:

— Araştırmalarımı Beauchêne'e anlatayım mı? diye sordu.

— Nasıl isterseniz öyle yapın. Böylesi daha bile iyi olur.

Hemen o akşam, Constance, kocasiyle, uluorta bozuştu. Onu yataktan koğdu, odadan koğdu. Mademki artık onun mahvolduğunu fabrikayı idareden âcız hale geldiğini görüyordu, mademki artık ondan çocuk beklemiyordu, bunca seneden beri onun koynunda yatmaktan duyduğu bütün istihfafı, bütün tiksintiyi, yüzüne karşı haykırabilirdi. Bu adamın artık vücuduna el sürmiyeceğini düşünmekte, kendisi için öyle kuvvetli bir kurtuluş intibaı vardı ki, Beauchêne'ın üzerinde taşıdığı fuhuş kokusundan ne kadar midesi bulandığını, ne kadar iğrendiğini söylemekle, öç almanın zevkını tattıran bir saat yaşadı. Constance, artık kendisine mâni olmadığını, çöplüğüne dönebileceğini, orada kalmakta, oraya gömülmekte serbest olduğunu haykırdığı zaman, bütün kara kuruluğuna rağmen, Beauchêne onu o ka-

dar büyük ve korkunç gördü ki, korktu, dışarıda yatmağa gitti. Mantık icabı böyle olmak gerekti, mukadder bozgunluk tamamlanıyordu, önce paranın bencil gururu kaçamakları zararlı kılmış, kocanın yarım yamalak tatmin edilen iştahlarına bir parça fesat payı ayırmasına tahammül edilmiş, sonra zeki erkeğin, zevk çirkefine düşen çalışkan adamın aheste sukutu başlamış, nihayet, biricik erkek evlâdın ölümünden sonra, karı koca arasında dirlik kalmamış, ana kısırlaşmış, baba koğulmuş, bunaklığın son derkesine tekerlenmişti Hayat, bir yandan devam ediyordu.

II

Mathieu, gizlice araştırmalarına başladığı zaman, Beauchêne'e bile danışmadan, ilk aklına gelen şey, doğrudan doğruya Çocuk Esirgeme Yurduna baş vurmak oldu. Eğer, düşündüğü gibi çocuk ölmüşse, mesele örtbas olacak demekti. Bereket versin, en küçük teferruat aklındaydı, çocuğun Alexandre-Honoré diye iki adını da, yurda kaydedildiği tam tarihi de, Couteau kadını araba ile götürdüğü günkü bütün ufak tefek hâdiseleri de hatırlıyordu. Müessese direktörünün yanına çıkıp, yaptığı incelemenin gerçek sebebini anlatarak kendi adını verince, aldığı süratlı ve vâzıh cevap karşısında şaşırdı.

Alexandre-Honoré, Rougemont'da, sütnine Loiseau kadının yanına verilmiş, önce inek çobanlığı etmiş, sonra çilingirliğe heves etmişti; üç aydan beri de, civar köylerden biri olan Saint-Pierre köyünde, Modoir isimli bir arabacı ustasının yanında çıraklık ediyordu. Çocuk hayattaydı, on beş yaşındaydı, hepsi bu kadardı; Mathieu, çocuğun ne bünye vasıflarına, ne ahlâkına dair başka hiçbir malûmat alamadı.

Mathieu bir parça sersemlemiş bir halde sokağa çıktığı zaman, Couteau kadının, bir hasta bakıcının ifadesine göre, çocuğun Rougemont'a gönderileceğini söylemiş olduğunu hatırladı. Onun, hep, orada öldüğünü, nevzatlar kökünden süpüren boraya yakalanıp sürüklendiğini, Paris'li miniminilerin doldurduğu sessiz kasaba mezarlığında yattığını tahayyül etmişti. Onu, boğazlanmaktan bu şekilde kurtulmuş olarak bulmak, kaderin bir cilvesiydi, daha beter felâketler haber veren müphem bir yürek sıkıntısı idi. Fakat madem ki çocuk hayattaydı, şimdi kendisi de onu nerede bulacağını biliyordu, içine bir kuruntu girdi, tahkikatı daha ileri götürmeden önce Beauchêne'e haber vermek lüzumunu duydu. İş önemli bir şekil alıyordu, çocuğun babasından izin almadan hareket etmenin doğru olamıyacağını düşünüyordu.

Mathieu, Chantebled'ye dönmeden evvel hemen fabrikaya gitti; talihi varmış ki, Blaise bulunmadığı için çalışma odasına mıhlanıp kalan patronu orada buldu. Beauchêne çok da somurtkandı, esniyor, soluyor, âdeta uyukluyordu. Saat üçtü, öğle yemeğinden sonra sokağa çıkıp dolaşmazsa yemeğini hazmedemediğini söylüyordu. İşin aslı aranırsa, karısiyle bozuşalı beri, öğleden sonraki bütün zamanını, kendisine döşeli dayalı bir daire tuttuğu bir birahane garsonu kıza tahsis etmeğe başlamıştı.

Gerinerek:

— Ah, aziz dostum, dedi, galiba kanım pelteleşiyor. Hareket etmek zorundayım, yoksa, post elden gidecek.

Fakat, Mathieu, ziyaretinin sebebini gayet açık olarak kendisine anlatınca, uyandı, hikâyeyi o kadar harikulâde, o kadar saçma buluyordu ki, önce anlıyamadı.

— Ne? Ne diyorsunuz? bu çocuktan size karım mı bahsetti? İnceleme yapılmasını, çocuğun aranmasını istiyen, bu güzel fikri ileri süren o mu?

Kanlı yüzü değişiyor, son derece öfkeyle kekeliyordu. Karısının, kuzenlerine yüklediği kesin vazifeyi öğrenince, köpürdü.

— Deli olmuş bu kadın! Zır delidir diyorum size! Böyle vehim görülmüş şey midir? Her sabah, benim aklımı başımdan almak için yeni bir şey, yeni bir işkence icadediyor.

Mathieu, sükûnetle, neticeye geldi:

— Dediğim gibi, Kımsesiz Çocuklar Yurdundan geliyorum, çocuğun hayatta olduğunu orada öğrendim. Adresini aldım... Şimdi ne yapmaklığım icabediyor?

Bu, son darbe oldu, Beauchêne, öfkenin son haddine varmış bir halde yumruklarını sıktı, kollarını havaya kaldırdı.

— Tamam! Şimdi uydurduk işte!... İyi ama, a kuzum, bu çocuğu ortaya sürüp benim canımı sıkmakta ne mâna var? Çocuk kendi-

sinden olmadı ki; onun da yakasını bıraksın, benim de! Benden olan çocuklar bana aittir. Karımın, sizi bu çocukların peşinde koşturması yakışık alır mı, sorarım size? Hem neye yarıyacak sanki? Çocuğu alıp kendisine getirecek değilsiniz, zannederim, değil mi? Belki de, türlü ahlâksızlığı olan bu köylü çocuğu ne işimize yarıyacak? Onun aramızda bulunuşunu bir göz önüne getirin... Delidir diyorum size, deli, deli!

Öfkeyle, bir aşağı bir yukarı dolaşmağa başlamıştı. Birdenbire durdu:

— Azizim, dedi, benim hatırım için bir şey yapın, ona, çocuk ölmüş deyin.

Fakat, yüzü bembeyaz kesildi, geriledi, Constance kapının eşiğinde duruyordu, söylediği sözleri işitmişti. Bir müddetten beri, böyle sessiz sadasız fabrikanın kalem odalarında dolaşıyor. nezaret etmek ister gibi, aynı zamanda her tarafta birden gözüküyordu. Mathieu ile Beauchêne'in şaşkınlığını görünce biran susup kaldı. Sonra, kocasına hitap bile etmeden, kısaca sordu.

— Yaşıyor, değil mi?

Mathieu doğruyu söylemekten başka bir şey yapamazdı. Müspet bir işaretle cevap verdi. Beauchêne de, ümitsizlikle, son bir gayret sarfetti.

— Rica ederim, karıcığım, mâkul ol. Şu anda onu söylüyordum, bu çocuğun ne çeşit

bir mahlûk olduğunu bile bilmiyoruz. Durup dururken hayatımızı bulandırma.

Constance, sert ve soğuk duruyor, haşin bir tavırla ona bakıyordu. Kocasına arkasını döndü, çocuğun adını, arabacı ustasiyle köyün adını sordu.

— Pekâlâ; Calvados'ta, Rougemont civarında, Saint-Pierre köyünde, arabacı ustası Montoir'ın yanında, Alexandre-Honoré, öyle mi? O halde, dostum, araştırmalarınıza devam etmek lûtfunda bulunun, bu çocuğun ahlâkı ve mizacı hakkında bana tam malûmat tedarikine gayret edin. Ağzı sıkı davranırsınız, isim vermezsiniz, olmaz mı?... Şimdiden teşekkür ederim, benim için girdiğiniz zahmetlerden dolayı size teşekkür ederim!

Başka bir şey söylemeden, belki çok müphem olduğu için henüz kendi de bilmediği tasarılarını bile kocasına anlatmadan çekilip gitti. Beauchêne, bu ezici istihfaf karşısında sükûnet bulmuştu. Artık evinde bir deli kadın vardı, ona kafa tutarak bencil bir zevk hayatını ne diye berbadedecekti? Şapkasını giyip sokağa çıkar, her zamanki gibi keyfine bakardı, vesselâm... Onun için, nihayet, iri omuzlarını silkti.

— Adam sende, isterse yanına alsın, budalalık onda kalır, dedi. Dediğini dinleyin azizim, araştırmalarınıza devam edin, istediğini yapın. Belki de benim yakamı bırakır... Bu

günlük artık tahammülüm kalmadı, Allaha ısmarladık, çıkıyorum!

Rougemont hakkında malûmat almak için, Mathieu'nün ilk aklına gelen, eğer bulabilirse Couteau kadına baş vurmak oldu. Kadın, zanaatı icabı sıkı ağızlı idi, sus payı vermek yeterdi. Mathieu, ertesi gün, Miromesnil sokağına, madam Bourdieu'nün müessesesine gidip soruşturmağı tasarladığı sırada, daha emin gibi gördüğü başka bir iz aklına geldi. Chantebled'nin tamamen kendisine geçmesi neticesi, Séguin'leri uzun bir müddet görmemiş, sonra apayrı sebeplerle, yeniden münasebete girmiş, Valentine'in yanında, eski oda hizmetçisi Céleste'i görüp şaşa kalmıştı; vaktiyle oradan kovulan bu hizmetçi, birkaç aydan beri, affedilip tekrar hizmete alınmıştı. Mathieu'nün hâtıraları diriliyordu, Céleste vasıtasiyle Couteau kadını doğrudan doğruya bulmağa karar verdi.

Séguin'lerle Froment'lar arasındaki bu yeni bağ, baştan başa mesut bir macera idi. Yirmi birine basmak üzere olan ikizlerin küçüğü Ambroise, on sekiz yaşında liseden çıkar çıkmaz, Séguin'in amcası ve Paris'in en zengin tüccar komisyoncularından biri olan Thomas du Hardel'in yanına girmişti. Müessesesini hâlâ gençlik ateşiyle idare eden, çok yaşlı fakat el'an dinç bu ihtiyar, kendisinde ticaret zekâsı parlıyan bu çok kabiliyetli çocuğa karşı gitgide artan bir sevgi beslemeğe başlamıştı.

Adamın iki tanecik kızı olmuş, birisi erkenden ölmüş, öteki delinin biriyle evlenmiş, kocası kendi kafasına bir kurşun sıkıp ahreti boylamış, kızı da çocuksuz, kendisi gibi kaçık bir halde bırakmıştı, Du Hordel'in, ayağına gelen bu nimete, teninin beyazlığı, iri siyah gözleri, yaradılıştan kıvırcık siyah saçları, hele kusursuz inceliği, zarifliği ile Froment ailesinin en güzel çocuğu olan bu Ambroise'a karşı duyduğu şiddetli büyük baba sevgisi bu yüzdendi. Fakat, onu asıl cezbeden şey, delikanlının sahibolduğu çok yüksek şahsi teşebbüs kabiliyeti, yaşıyan dillerden dördünü su gibi konuşması, ticareti dünyanın beş kıtasına yayılmış bir müessesenin idaresini, günün birinde tam selâhiyetle ele alacağının besbelli görünmesi idi. Daha çok küçük yaşındayken bile, erkek kardeşleriyle kızkardeşleri arasında, en gözü pek olanı, en şirini, en girgini o idi. Ötekiler belki ondan daha iyi çocuklardı, ama o, müstakbel keyif ehli ve kendini sevdiren erkek, haris ve boğazına düşkün sevimli yumurcak haliyle hepsini alt ediyordu. Nitekim böyle olmuştu, ihtiyar du Hordel, onun her güçlüğü yenen zekâsındaki cazibeye kapılıp birkaç ay içinde ona sevgi ile bağlanmıştı; nasıl ki Ambroise'ın, ileride, kendine râmetmek istediği her şeyi, insanları ve eşyayı da böylece zaptına geçirmesi mukadderdi. Onun kuvveti hoşa gitmesinde ve faal olmasındaydı, zarafet içinde en inatçı bir gayretle çalışıyordu.

Divanelik rüzgârı esmeğe başlıyalı Antin caddesindeki konağa ayak basmaz olan amcasiyle Séguin arasında, o sıralarda bir yakınlaşma peyda oldu. Hoş, görünüşten ibaret bu barışma da, gizli tutulan bir facia neticesinde olmuştu. Séguin, şimdi borçlanmış, iflâsın yaklaştığını sezen Nora tarafından silkilip atılmış, sömürücü fahişelerin ondan daha beter olan ellerine düşmüş, nihayet, yarışlarda, namuslu insanlar muhitinde hırsızlık adı verilen neviden bir kabalık yapmıştı. Du Hordel koşup gelmiş, korkunç rezaleti önlemek için parayı ödemiş; vaktiyle refahlı bir ev olan yeğeninin evini emsalsiz berbat bir halde görünce öyle şaşalamıştı ki, kendi rahatını bozmamak isteğiyle, bencilik yüzünden uzaklaşmağa karar vereli beri orada olup biten işlerden sanki kendisini bir parça mesul hissetmiş gibi, acı bir vicdan azabı duymuştu. Fakat, kalbini asıl cezbeden şey, gelinlik çağına girmiş, on sekizine yaklaşmış cici bir kız olan küçük yeğeni Andrée olmuştu; ihtiyar, yeğeninin tehlikeli bir şekilde başıboş bırakıldığını görüp o kadar üzülmüştü ki, artık kendisini bu evde alıkoymağa, yalnız onun varlığı yeterdi. Andrée'nin babası, büsbün dışarılarda sürter olmuştu. Annesi Valentine, evliliğinin faydalarını görmediği halde, yüklerini taşımaktan usanıp çok zengin bir yaşlı kadınla evlenmeğe karar veren Santerre'le alâkasını büsbütün kesmek neticesi feci bir buhrandan henüz kurtulmuştu; inhilâl

halindeki bir cemiyetin budalalığını para kazanma vasıtası yapan kötümser aydın adam gösterişi arkasında en aşağılık, en arsız ruha sahip bu hilekâr kadın istismarcısının âkıbeti, mantık icabı böyle olmak gerekti. Yaşı kırk üçü bulan Valentine artık sevilmiyeceği korkusiyle telâşa düşmüş, kendini büsbütün dine vermişti; din sayesinde, ağzı sıkı insanlar arasında, âdeta hemen teselli bulmuşa benziyordu. Şimdi sabahtan akşama kadar onun da ortadan kaybolduğu günler vardı, bir katolik propaganda cemiyeti başkanı olan ihtiyar kont Navarède'in çalışkan iş arkadaşlığını yaptığı söyleniyordu. Saint-Cyr'den çıkalı üç ay olan Gaston, Saumur okulunda, askerlik mesleğine öyle hararetle sarılmış bulunuyordu ki, bekâr yaşıyacağından bahsetmeğe, bir subayın kılıcından başka aşkı, ondan başka meşru karısı olamaz demeğe başlamıştı. Lucie on dokuz yaşına basmış, nihayet Ursulines rahibelerinin manastırına girmişti; orada rahibe olacaktı, cinsiyetsiz, şehvetsiz, kısır bir insan olmak gibi mistik bir heyecana kendisini kapıp koyuvermiş, tiksintisinden divaneye döndüğü vücudunu kurban edeceği için son derece memnundu. Şimdi, baba, ana, erkek kardeş, kızkardeş gitmiş, boş koca konakta, esen çılgınlık rüzgârlarının tehdidi altında, yalnız güzel ve şirin Andrée kalmıştı; kız öyle biçare bir haldeydi ki, du Hordel amca bir şefkat ve merhamet hamlesiyle, güzel bir şey düşünmüş,

ona, koca olarak, müstakbel fütuhatçıyı, Ambroise'ı vermeği kararlaştırmıştı.

İşte o sırada, Céleste'in tekrar eve gelmesi, bu evlenme tasarısını hızlandırdı. Üçüncü defa gebe kalan, büyüyen karnını gizliyemez hale gelen oda hizmetçisini, Valentine'in kapı dışarı etmek zorunda kaldığı tarihten beri aradan sekiz sene geçmişti. El kapısında çalışmaktan usanan Céleste, bu sekiz sene içinde, birtakım şüpheli sanatları denemişti, bunlardan bahsetmiyordu. Önce, loğusa kızlara, sözüm ona ucuz fiyatla kundak bezi satmıştı; bu sayede ebe kadınların evlerine girip çıkıyor, sırdaşlık, meyancılık gibi işler görüyor, bazan bol ücret alıyordu. Sonra, Normandiya'dan getirdiği sütnineler arasında genç, güzel ve uysal köylü kızları da getiren Couteau kadınla birlikte, daha açık açık iş görmüş, bir umumhanede kâhya kadınlık etmişti. Fakat umumhane bir felâket geçirdiği için, Céleste bir polis baskınından, pencereden atlamak suretiyle kurtulmuş, ortadan kaybolmuştu. Zifiri karanlık bir geceye dalmış gibi, buradan itibaren, bir buçuk senelik bir fâsıla başlıyordu. Nihayet Céleste, kendi memleketi olan Rougemont'da, hasta, gayet sefil, yaşıyabilmek için evlerde gündelikle çalışmağa gider bir halde tekrar ortaya çıkıyordu. Son derece sofuluğu ile gözüne girdiği köy papazının himayesi sayesinde yavaş yavaş düzelmiş, üstbaş edinmişti. Séguin'lerin evinde olup biten işleri, bi-

tişik komşu tuhafiyeci madam Menoux ile temasını hâlâ muhafaza eden Couteau kadın vasıtasiyle öğrenerek, o eve tekrar girmeği orada tasarlamış olsa gerekti. Valentine, Santerre'le bozuşmasından sonra, bütün hizmetkârlarını bir kere daha koğduğu ümitsiz ve öfkeli bir gününde, Céleste'ın çıkageldiğini görmüştü; eski oda hizmetçisi o kadar pişman, öyle vefalı ve ciddî gözüküyordu ki, bu hali yüreğine dokundu. İşlediği suçu hatırlattı, bir daha katiyen kanmıyacağına Allahın huzurunda yemin etmesini söyliyerek onu ağlattı; zira Céleste şimdi günah çıkarttırıyor, kiliseye gidiyordu, hattâ, derin sofuluğunu ve iyi ahlâkını tasdik eden Rougemont köy papazından bir de vesika getirmişti. Bu vesikayı görünce Valentine artık kararını verdi; ev gailelerinden usanç getirmiş bir halde yaşamaktan gitgide daha dehşet duyduğu için, bu kızın kendisine ne kadar kıymetli bir yardımı olacağını anlamıştı. Céleste de zaten salâhiyetin böylece kendi eline bırakılması keyfiyetine güveniyordu. İki ay sonra, Lucie'yi aşırı ibadetlere teşvik ederek, manastıra büsbütün sevketmişti. Gaston, artık izin günlerinden başka zaman gözükmüyordu. Böylece, evde yalnız Andrée kalıyor, Céleste'in tasarladığı büyük yağmaya henüz engel oluyordu. Oda hizmetçisi kadın, bu suretle, matmazelin evlenmesinde, en faal âmil olmuştu.

Ambroise, zaten herkeşin sevgisini kazandığı için, Andrée'yi de kendine bendetmişti. Du Hordel amca, yeğeniyle Ambroise'ı evlenmirmeyi daha düşünmeden önce, genç kız, delikanlıya, bir seneden beri du Hordel'in ticarethanesinde rasgeliyordu. Andrée, çok şirin bir çocukçağızdı, annesinin dediği gibi bir koyundu. Kendisine çok şefkat gösteren bu güler yüzlü, güzel delikanlı daimî düşüncesini teşkiletmeğe, yalnızlıktan ve kimsesizlikten fazla ıstırap duyduğu zamanlar sığındığı bir ümit olmağa başlamıştı. Erkek kardeşinden, gerçi artık dayak yemiyordu, fakat mahvolan ailede huzursuzluğun artmakta olduğunu hissetmişti, etrafını kuşatan bütün ayıpların ve şüpheli şeylerin kendisini tehlikeye koyduğunu, tam bir idrakle kavrıyamamakla beraber, anlıyordu Onun için, amcası, onu selâmete erdirmeyi tasarlıyarak, evlenmeye dair, Ambroise hakkında ihtiyatlı sualler sormağa girişince, genç kız minnet ve itiraf yaşları dökerek onun kollarına atılmıştı. Valentine, kendisine danışılınca, önce biraz şaşaladı. Froment ailesinin oğlu ile kendi kızı nasıl evlenirdi? Onlar, Chantebled'yi elinden almışlardı, şimdi de kızlarından birini mi almak istiyorlardı? Sonra, kendi ailesinin, içinde yıkılıp gitmekte olduğu iflâs karşısında, mâkul hiçbir itiraz bulamadı. Andrée'yi hiçbir zaman sevmemişti, sütninesi Catiche kadının, emzirdiği çift hayvanı sütiyle, onu kendisine benzettiğini söylerdi. Her za-

man dediği gibi, çok yumuşak başlı, çok cana yakın bu koyun, Séguin'lerden değildi. Céleste de, çocuğu müdafaa eder gibi görünmekle beraber, anasını onun aleyhinde kışkırtıyor, ona, kızı çabucak evlendirip kurtulmak, hayatını başka emellere hasredebilmek ümidi aşılıyordu. Du Hordel, Mathieu ile uzun uzun konuştu; o da ra ı olmağı vaadettikten sonra, ana ve babaların resmî müracaatından önce, Séguin'in rızasını almaktan başka iş kalmadı. Fakat, Séguin'i uygun şartlar içinde ele geçirmek kolay değildi. Haftalarca vakit kaybettiler; bu çok sevimli ve çok sade yavrucağın, fistanının bir kıvrımında, kendisine gizlice getirdiği müstakbel ülkeyi, o yayılıcı dehasiyle hemen halde keşfeden, pek sevdalı hale gelen Ambroise'ı teskinetmek zorunda kaldılar.

Mathieu, d'Antin caddesinden geçtiği bir gün, Séguin'in meydana çıkıp çıkmadığını öğrenmek arzusiyle konağa girmeği düşündü; Séguin, günün birinde, birdenbire çıkıp gitmiş, sebebi anlaşılmadan ortadan kaybolmuştu, İtalya'ya gittiği sanılıyordu. Mathieu, Céleste'le yalnız kalınca, Couteau kadını bulmak için bunu mükemmel bir fırsat saydı. Bir lâhza onunla konuştu, nihayet, kılavuz kadın hakkında havadis sordu, iyi bir sütnine arıyan bir ahbabım var da, diyordu.

Oda hizmetçisi:

— Talihiniz varmış, dedi, Couteau kadın, bugün komşu madam Menoux'ya bir ço-

cuk getirecek. Saat dörde geliyor, tam da bu saatte geleceğini vaadetmişti.. Madam Menoux-nun dükkânını biliyorsunuz, ilk sokakta, sola sapınca üçüncü dükkân.

Sonra, beraber gelemediği için özür diledi.

— Evde yalnızım, dedi. Mösyöden hâ'â haber yok. Çarşamba günleri Madam cemiyet toplantısına başkanlık eder, Matmazeli de, amcası aldı götürdü, galiba gezmeğe gittiler.

Mathieu, hemen madam Menoux'nun dükkânına koştu. Tuhafiyeci kadını, uzaktan, dükkânının kapısı önünde gördü; yaşı ilerledikçe, daha ufalmış, henüz kırk yaşında olduğu halde, küçük bir kız gibi, zayıflamış, yüzü ince uzun bir şey olmuştu. Sessiz sedasız sarfettiği gayretle kavrulmuş gibiydi, yirmi senedir iki meteliklik iplik, üç meteliklik iğne satmak için harıl harıl çalıştığı halde para sahibi olamıyor, sadece, kocasına ağız tadiyle yemek yedirmek için, ufacık kazancını her ay onun maaşına eklemeği saadet biliyordu. kocası, romatizmaları yüzünden, herhalde müzedeki vazifesinden ayrılmak zorunda kalacaktı; eğer kendisi ticaretine devam etmezse, birkaç yüz frank emekli aylığı ile halleri nice olurdu? Sonra, talihleri de yoktu; ilk çocukları ölmüştü, ikincisi geç doğmuştu, gerçi çok istekle karşılamışlardı, ama, yine de sırtlarında ağır bir yüktü, hele şimdi onu süt nineden tekrar yanına alması icabedince, bu yük daha ağırla-

şıyordu. Mathieu, onu böylece, dükkânın kapısı önünde, intizarın büyük heyecanı içinde, bakışları uzakta, caddenin köşesini gözler bir durumda bulmuştu.

— Sizi Céleste gönderdi öyle mi, mösyö?.. Hayır, Couteau kadın daha gelmedi. Ama, ben de şaştım, her an gelmesini bekliyorum... Lûtfen zahmet edip içeri girer, oturursanız...

Mathieu, üç müşterinin güçlükle ayakta durabildiği dar dehlizi tıkıyan tek iskemleye oturmak istemedi. Camlı bir bölmenin gerisinde, karı kocanın ev olarak kullandıkları karanlık yer gözüküyordu, burası hem mutfak, hem yemek odası, hem yatak odası vazifesini görüyor, ancak, lağım bacasına benziyen rutubetli bir avludan bir parça hava alabiliyordu.

— Görüyorsunuz ya, mösyö, yerimiz daracık. Yalnız, verdiğimiz kira sekiz yüz franktan ibaret, bu fiata başka yerde dükkân bulabilir miyiz? Üstelik, yirmi seneye yakındır bu mahallede az buçuk müşteri edindim... Hoş, benim şikâyetim yok, şişman değilim, her zamam bana yetecek kadar yer var! Kocam da akşamdan akşama eve geliyor, koltuğuna oturup piposunu içiyor, fazla rahatsız olduğu yok. Elimden geldiği kadar ona iyi bakıyorum, daha fazlasını istemiyecek kadar aklı başındadır... Ama, bir de çocuk olunca, sığışılmıyor.

İlk çocuğu Pierre'i hatırladı, gözleri yaşardı.

— Bakın mösyö, bundan on sene evveldi. Couteau kadının çocuğu bana getirişi hâlâ gözümün önündedir, nasıl ki birazdan ötekini de getirecek! Bana öyle masallar anlatıyorlar, Rougemont'un güzel havasını, çocukların yaşadığı sıhhi hayatı, benimkinin kırmızı yanaklarını öyle methediyorlardı ki, burada onu sığdıracak yerim olmadığına üzüle üzüle, yavrumu beş yaşına kadar orada bırakmıştım. Sütnine benden ne hediyeler kopardı, ne paralar verdim bilmezsiniz, iflâs ettim! Sonra, çocuğu getirtmemle gitmesi bir oldu. Bana öyle zayıf, öyle uçuk benizli, öyle mecalsiz bir çocuk getirdiler ki, âdeta ömründe has ekmek yememiş. İki ay sonra kucağımda öldü... Babası kederinden hasta oldu, efendim, eğer birbirimizi sevmemiş olsaydık, muhakkak gider, kendimizi suda boğardık.

Gözlerinin yaşını yalandan silerek, heyecanla, yine dükkânın kapısı önüne geldi, caddeye, sabırsızlıkla bir kere daha göz attı. Gelen giden olmadığını gördü, geri döndü.

— Onun için, iki sene evvel, yaşım otuz yediyi geçtiği halde bir oğlan daha doğurduğum zaman ne kadar heyecanlandığımızı tasavvur edersiniz; yeni evliler gibi, sevinçten deliye döndük. Ama, yine de öyle bir dert, öyle bir tasa ki! Çocuğu yanımızda alıkoya-

mıyacağımız için, onu da süt nine yanına yollamak icabetti. Hattâ, Rougemont'a göndermemeğe yenin ettiğimiz halde, sonunda, orayı biliyoruz, başka tarafta olacağına orada olsun dedik. Yalnız, Pierre'ciğimi bana o biçimde geri veren Loiseau kadının ismini artık işitmek istemediğim için, bunu Vimeux kadının evine yolladım. Bu sefer, güzel teklifleri, bol vaitleri dinlemedim, çocuk iki yaşına basınca, nereye sığdıracağımı bilemediğim halde, onu bana getirmelerini istedim. Bir saattir onu bekliyorum, hep bir felâket olacak diye öyle korkuyorum ki, tirtir titriyorum.

Dükkânda duramıyordu, kapının önünde dikildi, başını uzattı, sokağın köşesini gözlemeğe başladı. Birdenbire, yürekten kopan bir feryatla haykırdı.

— Hah! Geliyorlar işte!

Couteau kadın, çok yorgun ve somurtkan, telâşsızca içeri girdi, uyuyan çocuğu madam Menoux'nun kucağına verdi:

— Georges'unuz turp gibidir, emin olabilirsiniz, dedi. Bunun için, kadit halinde geri g tirdiler diyemezsiniz.

Madam Menoux, sevinçten dizlerinin bağı çözülmüş, heyecan içinde, oturmak zorunda kalmıştı; çocuğu dizleri üzerinde tutuyor, öpüyor, muayene ediyor, sıhhatli olup olmadığını, yaşayıp yaşıyamıyacağını anlamak istiyordu. Çocuğun solgunca, kocaman bir yüzü vardı, semiz, gürbüz görünüyordu. Fakat, endişeden

titriyen elleriyle kundağı çözünce, bacaklariyle kollarını cılız, karnını şiş buldu.

Gülmesi bitti, yeni bir korku ile yüzü tasalandı.

— Karnı pek şiş, diye mırıldandı.

Couteau kadın:

— Şikâyet edin bakalım! diye haykırdı. Öteki fazla zayıftı, bu da fazla şışman... Anneleri memnun etmek kabil değil.

Mathieu, bir bakışta, çocuğun çorba ile beslenen, idareli olsun diye tıkabasa ekmek ve su ile doyurulan, küçük yaştaki çocuklara mahsus türlü mide hastalıklarının mukadder kurbanı zavallılardan biri olduğunu anlamıştı Bu zavallı mahlûka baktıkça, korkunç Rougemont kasabası, hergün öldürülen sürü sürü mâsumlariyle, vaktiyle kendisine anlatıldığı şekilde, hâfızasında diriliyordu. Bir Loiseau kadın vardı ki, iğrenç bir pislik içinde yüzüyor, evindeki meme yavruları gübre üstünde çürüyordu; bir Vimeux kadın vardı ki, asla bir damla süt satın almıyor, bütün evlerden kırıntı topluyor, evindeki çocuklara, domuzlara verir gibi, kepek bulamacı yediriyordu; bir Gavette kadın vardı ki, hep tarlaya gidiyor, çocukları kötürüm bir ihtiyara emanet ediyor, o da bazan bunların birinden birini ateşe düşürüyordu; bir Cauchois kadın vardı ki, bakacak kimsesi olmadığından, çocukları beşiklerine bağlıyor, tavuklarla bir arada bırakıp gidiyordu; tavuklar sürü halinde içeri gi-

rip, çocukların, sinekler üşüşen gözlerini gagalıyorlardı. Ölüm vakaları birbirini kovalıyor, yığın halinde çocuk öldürülüyor, Paris'ten gönderilen yeni çıkınlara daha çabuk yer açmak için, beşik dizileri üzerine kapılar ardına kadar açık bırakılıyordu. Lâkin, hepsi ölmüyordu, nitekim, işte şu çocuk olsun geri gelmişti. Fakat, çocuklar diri olarak geri getirildiği zaman, çoğu, beraberlerinde, geldikleri yerdeki ölümden bir nebze getiriyorlardı, yine içtimai bencilliğin lenduha tanrısına sayısız kurbanlar veriliyordu.

Couteau kadın, tezgâhın gerisindeki dar peykeye yerleşerek:

— Aman halim kalmadı, oturayım, dedi. Oof! Ne zanaat! Üstelik, sanki vicdansız insanlarmışız, canimişiz, hırsızmışız gibi hep surat çehreyle karşılanıyoruz.

O da kuradalaşmış, yüzü kuş gagası gibi yanmış, köseleleşmişti. Fakat azgın bir hainlikle pırıldıyan gözleri, aynı keskin bakışlı gözlerdi. Herhalde gereği kadar çabuk zenginleşemiyor olmalıydı ki, sızlanmağa devam etti, zanaattan, ana ve babaların gitgide artan hasisliğinden, hükümetin sıkısından, kılavuz kadınlara karşı dört taraftan açılan savaştan şikâyet etti. Bu kılavuzluk zanaatı, artık zanaatlıktan çıkmıştı, kırk beş yaşına geldiği halde, hâlâ bu işe devam ettiğine, elân bir kenara para koyamadığına göre, mutlaka allah kendisinden vazgeçmişti.

— Bu uğurda gebereceğim, sonuna kadar bir parçacık para kazanmakla kalacağım, hep fena söz işiteceğim. Haksızlığı görüyorsunuz ya, tosun gibi bir çocuk getiriyorum da memnun olmuyorsunuz... Doğrusu, iyilik ettiğine insan pişman oluyor!

Şikâyeti, belki de, tuhafiyeci kadından kabil olduğu kadar büyük bir hediye koparmak içindi. Madam Menoux, bu şikâyetlerin karşısında şaşaladı. Çocuk uyanmış, ciyak ciyak ağlamağa başlamıştı. Bir parça ılık süt içirdiler. Hesap görüldükten sonra kılavuz kadın, on frank bahşiş alacağını anlayınca yumuşadı.

Veda edip gitmeğe hazırlanırken, madam Menoux, Mathieu'yü göstererek:

— Bu mösyö, bir iş için sizi bekliyordu, dedi.

Couteau kadın, bu mösyöyü, senelerden beri bir daha görülmediği halde pekalâ tanıyordu. Fakat dönüp ona bakmamıştı bile, çok fazla işe karışmış olduğunu, kendisine faydası dokunacak kadar tam bir ketumluk göstermiyeceğini biliyordu. O sebeple, kesti attı:

— Mösyö, meselenin neden ibaret olduğunu lûtfen söylerseniz, emriniz başüstüne.

Mathieu:

— Beraber gidelim, dedi. Hem yürür, hem konuşuruz.

— Mükemmel, böyle daha iyi olur, çünkü acele işim var.

Sokağa çıktılar, Mathieu, kadına karşı hileye başvurmamağa karar verdi. En iyisi, ne istediğini açıkça söylemek, sonra sus payı vermekti. Couteau kadın, daha ilk sözde, işi anladı. Kimsesiz Çocuklar Yurduna düzinelerle çoçuk götürmüş olmasına rağmen, Norine'in çocuğunu mükemmel surette hatırlıyordu; o hâdise, konuşulan sözler, araba seferi hatırında kalmıştı. Zaten, o çocuğu da, beş gün sonra, bu Rougemont'da görmüştü, hattâ ahbabı olan hastabakıcı kadının, çocuğu Loiseu kadına getirip bıraktığını hatırlıyordu. Yalnız, ondan sonra bu çocukla meşgul olmamıştı, daha birçoklariyle beraber onun da öldüğünü zannediyordu. Saint Pierre köyünden, arabacı ustası Montoir'dan, herhalde orada çıraklıkla meşgul, on beş yaşındaki o Alexandre-Honoré'den bahsedildiğini işitince, çok hayretetmiş göründü.

— Aldanıyorsunuz zannederim efendim, dedi. Saint-Pierre köyündeki Montoir'ı tanırım. Yanında, gerçek, bu dediğiniz yaşta bir evlâtlık var. Ama, onu Cauchois kadından aldı, ötekinden birkaç gün evvel gelen, Richard isimli, sarışın bir koca oğlandır.

Annesinin kim olduğunu öğrendim; ha sahi, o kadını benim gibi siz de gördünüz. Şu İngiliz kadını, hani madam Bourdieu'nün evinin gediklisi Anny vardı ya, işte o; bana dediklerine göre, oraya üç kere daha gelmiş... O

kızıl saçlı oğlan, herhalde sizin Norine'in çocuğu değil. Alexandre-Honoré esmerdi.

Mathieu:

— O halde, dedi, arabacı ustasının yanında başka bir çırak daha var. Aldığım malûmat sarihtir, resmî kaynaktan aldım.

Couteau kadın ne yapacağını şaşırdı, bu işe dair bir şey bilmediğini anlatan bir hareket yaptı, hemen yola geldi.

— Olabilir, Montoir'ın yanında, belki de iki çırak vardır. Sağlam ticarethanedir, aylardan beri de Saint-Pierre'e gitmediğim için, kestirip atamam... Her ne hal ise, benden istediğiniz nedir, efendim?

Mathieu, ona, yapacağı işi gayet açık olarak anlattı. Çocuk hakkında mümkün olduğu kadar etraflı malûmat alacak, sıhhatini, mizacını, ahlâkını, öğretmeninin kendisinden daima hoşnudolup olmadığını, patronunun da keza memnun görünüp görünmediğini öğrenecek, hasılı tam bir inceleme yapacaktı. Fakat, asıl dikkat edeceği şey, incelemeyi, ne çocuğun, ne de etrafındakilerin, hiç kimsenin kuşkulanmıyacağı şekilde idare etmesi lâzımdı. Bu işi mutlak surette gizli tutması şarttı.

— Bütün bu işler kolay, efendim. Tamamiyle anlıyorum, bana güvenebilirsiniz... Bir parça mühlet vereceksiniz; en iyisi, yapacağım araştırmaların neticesini, on beş gün sonra Paris'e tekrar geldiğim zaman, kendi ağzımla anlatayım... Beni bundan on beş gün sonra

lûtfen, saat ikide, Roquépine sokağındaki Broquette müessesesinde bulun. Orası benim evim demektir, hem de öldürseniz sır çıkmaz bir yerdir.

Birkaç gün sonra, Mathieu, oğlu Blaise'le birlikte fabrikada bulunduğu sırada, Constance'ın gözüne ilişti; Constance onu çağırdı, öyle tepeden inme sual sordu ki, Mathieu, yaptığı şeyleri kendisine havale ettiği tahkikat işinin ne safhada olduğunu anlatmak zorunda kaldı. Constance gelecek hafta çarşamba günü, onun Couteau kadınla buluşacağını öğrenince, azimli bir sesle:

— Gelip beni de alın, dedi; o kadını kendim sorguya çekmek istiyorum... Emniyet hâsıl etmek ihtiyacındayım.

Roquépine sokağındaki Broquette müessesesi, aradan on sene geçtiği halde, yine aynı müessese idi; şu biricik farkla ki, madam Broquette ölmüş, yerine kızı Herminie geçmişti. Önce bu çok vekarlı sarışın madamın birdenbire ölmesi, müessesenin heybetine, gösterişli, mânevi ve kibar şöhretine tesir edecek gibi görünmüştü. Fakat, sütninelerin göğüslerinden taşan sütler ortasında, yavan bekâretini, oradan oraya tembel tembel gezdiren kurada, ileze, kafasının içi romanlarla tıklım tıklım dolu Herminie'nin de, müşterileri cezbeden, gösterişli bir hali vardı. Otuz yaşına basmış olduğu halde henüz evlenmemişti, isteksizdi, kucakları viyaklıyan çocuklarla dolu

bu iri göğüslü kadınlardan tiksiniyor gibiydi. Hoş, babası mösyö Broquette, altmış beş yaşını doldurduğu halde, hâlâ müessesenin ruhu mesabesindeydi, bütün nüfuzunu ve faaliyetini gizlice kullanıyor, içeride inzıbatı sağlıyor, yeni gelen sütninelere kur'a erleri gibi, talimat veriyor, ne idüği belirsiz, şüpheli müessesesinin üç katındaki odaları mütemadiyen dolaşıyor, burnunu her işe sokuyor, eli her tarafa yetişiyordu.

Couteau kadın, Mathieu'yü, cümle kapısı önünde bekliyordu. Tanımadığı, o zamana kadar yüzünü hiç görmediği Constance'ı görünce şaşırdı. Bu madam kimdi acaba, bu işle ne alâkası vardı? Yine de, gözlerinde çakan şiddetli tecessüs pırıltısını derhal söndürdü. Herminie, rehavetli bir kibarlıkla kalem odasında oturup, iki erkek müşteriye birkaç sütnine göstermekle meşgul olduğu için, kılavuz kadın, misafirlerini, o sırada boş bulunan, müthiş surette aş kokulu yemekhaneye aldı.

— Kusura bakmayın mösyö, siz de madam, başka boş yer yok. Evin içi tıklım tıklım dolu, dedi.

Sonra, keskin bakışlarını Mathieu'den Constance'a gezdirdi; işin içine yeni bir kimse daha karıştığı için, lâfa başlamadan önce, onların sual sormalarını tercih ediyordu.

— Serbest konuşabilirsiniz... Size havale ettiğim araştırmayı yaptınız mı?

— Elbette, Efendim. İcabeden herşey yapıldı, hem zannederim iyi yapıldı.

— Öyleyse bize neticeyi söyleyin... Tekrar ediyorum, madamın yanında söyliyebilirsiniz.

— Yoo, öyle uzun sürecek değil, mösyö... Sizin dediğiniz doğru imiş, Saint-Pierre'deki arabacı ustası Montoir'ın yanında, gerçek, iki çırak varmış, bir tanesi sahiden de Alexandre-Honoré imiş, o sarışın güzelin çocuğu, hani beri tarafa sizinle beraber götürdüğümüz çocuk. Daha başka üç dört zanaatı denedikten sonra oraya geleli henüz iki ay olmuşmuş, ben onun için bilmiyor muşum. Yalnız, nasıl hiçbir tarafta yerleşip oturmadıysa, üç hafta önce oradan da savuşmuş...

Constance, kendini tutamayıp endişe ile haykırmış, kadının lâfını yarıda kesmişti.

— Nasıl, savuşmuş mu?

— Evet, madam. Yani kaçmış demek istiyorum, hem bu sefer, memleketten büsbütün çıkıp gittiğine eminler, çünkü patronu olan Montoir'ın üç yüz frank parasını da beraber götürmüş

Couteau kadının cırlak sesi bir balta indiriyormuş gibi çıktı. Karşısındaki madamın birdenbire sararmasından, heyecana ve ümitsizliğe düşmesinden bir şey anlamamakla beraber, bu halden, zalim bir zevk duyduğu belli oluyordu.

Constance, çırpınarak devam etti:

— Aldığınız malûmatın doğruluğuna emin misiniz? Sakın bunlar kasabada çıkan dedikodulardan ibaret olmasın?

— Dedikodu değil, madam, hayır! Ben bir işi üzerime aldım mıydı, ciddî uğraşırım... Zaptiyelerle konuştum, bütün memleketi karış karış dolaşmışlar, Alexandre-Honoré, üç yüz frangı alıp savuşurken adres bırakmamış, bu muhakkak. Gidiş, o gidiş. Bundan yana, bileğimi keserim.

Bu, Costance için en şiddetli darbe oldu. Tekrar eline geçirdiğini sandığı, tahayyül ettiği, kendisine güvenerek, itiraf edilemez, hâlâ da itiraf edilmemiş nice öc alma projeleri kurduğu bu çocuk, birdenbire yine elinden kaçmış, yine o şüpheli, meçhul âlemine dalmıştı. Constance, bu haberi alınca, kaderin inatçı bir tasallûtuna, tamir kabul etmez, yeni bir hezimete uğramış gibi şaşırıp kalmıştı. Sorguya kendisi devam etti:

— Yalnız zaptiyelerle konuşmadınız ya, size herkesten soruşturun diye tembih edilmişti.

— Ben de öyle yaptım, madam. Kasaba öğretmenini gördüm, çocuğu önce çalıştıran öteki patronlarla konuştum. Hepsi, sağlam ayakkabı değildir, dediler; öğretmenin aklında kaldığına göre yalancı, hoyrat birşeymiş. Nihayet, şimdi de hırsızlığa başlamış, tamam olmuş. Ne yapalım! Başka türlü söyliyemem ki, işin doğrusunu öğrenmek istediniz, zira.

Karşısındaki madamın üzüntüsü arttığını gördükçe ısrar ediyordu. Hem bu ithamların her birinin, Constance'ın kalbine indirdiği darbe ne garip bir acı idi; sanki kısırlığının verdiği yeis içinde, kocasının çocuğu, bir parça da kendi teninden gibi olmuştu! Nihayet, kılavuz kadını susturdu.

— Teşekkür ederim efendim, dedi. Çocuk Rougemont'da değilmiş, öğrenmek istediğimiz bundan ibaretti.

Bunun üzerine, Couteau kadın Mathieu'e döndü, parası kadar malûmat vermek isteğiyle devam etti:

— Öteki çırağın da ağzını aradım, İngiliz kadınının oğlunu Richard'ın, hatırlıyorsunuz ya, hani size söylediğim o kızıl saçlı oğlanın. O da matah birşey değil, hani. Ama, muhakkak ki, arkadaşının nereye savuştuğunu bilmiyor Zaptiyeler, Alexandre'ı Paris'te zannediyorlar.

Bu sefer Mathieu de ona teşekkür etti, eline elli franklık bir banknot tutuşturdu; Couteau kadın sustu, gülümsedi, yerlere kadar eğildi, kendi tabiriyle, mezar gibi sıkı ağızlı oldu. O sırada, içeriye üç sütnine girip kasaplık vücutlarını teşhire başladılar; mutfakta da, mösyö Broquette'in, anadan doğma pisliğin nasıl temizleneceğini öğretmek için, dördüncü bir sütninenin ellerini, fırça ile hatır hatır yıkadığı işitiliyordu. Constance'ın gönlü bulanmış, midesi ağzına gelmişti,

arkadaşının peşinden hızlı hızlı yürüdü. Fakat sokağa çıkınca, hemen arabasına binmedi, son işittiği söz kulağında çınlıyarak, dalgın dalgın durdu.

— İşittiniz ya, zavallı çocuk Paris'teymiş.

— İhtimaldir, hepsi dönüp dolaşıp buraya düşerler.

Constance yine sustu, düşünür gibi, tereddüt geçirir gibi oldu, nihayet karar verdi, sesi bir parça titriyerek:

— Peki, annesi nerede oturuyor, biliyor musunuz? dedi. Onunla meşgul olduğunuzu söylemiştiniz, değil mi?

— Evet, doğrudur.

— Öyleyse, dinleyin... Hem şaşmayın dostum, hattâ, bana acıyın çünkü sahiden çok azap içindeyim... Aklıma birşey geldi, diyorum ki, çocuk eğer Paris'teyse, belki annesini bulmuştur, belki onun evindedir, yahut annesi, nerede olduğunu bilir... Yok, yok! İmkânsız şey demeyin. Herşey mümkündür.

Mathieu, bu çok soğukkanlı kadının böyle hulyalara kapıldığını görüp şaşmış, müteessir olmuştu; onu daha fazla heyecanlandırmak istemedi, malûmat toplıyacağını vadetti. Fakat Constance, hâlâ arabaya binmiyor, gözlerini dikmiş, kaldırıma bakıyordu. Başını kaldırdı, sıkılarak, gayet naçiz bir tavırla Mathieu'e yalvardı:

— Ne yapalım biliyor musunuz? Kusuruma bakmayın; bu iyiliğinizi hiç unutmıya-

cağım. Bilmek istediğim şeyi hemen öğrenip bir parça sükûnet bulabilseydim.. Bakın ne yapalım, hemen şu kızın evine gidelim. Yoo! Ben içeri girecek değilim! Siz yukarı yalnız çıkarsınız, ben sizi, sokağın köşesinde, arabada beklerim. Belki bir şeyler öğrenirsiniz.

Bu, divanece birşeydi. Mathieu, önce, bunu kendisine ispat etmek istedi. Sonra, Constance'ın yüzüne bakınca, kadını, yalnızlığı yüzünden öyle zavallı, itiraf edemediği azabından dolayı öyle muztarip gördü ki, hiçbir şey söylemeden, bir acıma ve âlicenaplık hareketi ile, isteğini yerine getirmeğe razı oldu Bunun üzerine, arabaya bindiler, yola çıktılar.

Norine'le Cécile'in ortaklaşa oturdukları büyük oda, Grenelle de, Champ de Mars civarında, Fédération sokağının öte başındaydı, altı seneye yakındır, orada idiler, başlangıçta, birçok gaile ve sıkıntı çekmişlerdi. Fakat, beslemek, kurtarmak zorunda bulundukları çocuk, bizzat onları kurtarmıştı. Norine'in içinde uyuklıyan analık duygusu, bu küçük mahlûka meme verip, onu kendi kaniyle beslemeğe, muhafaza etmeğe, öpüp sevmeğe başlıyalı, yavrusuna karşı şiddetli bir şekilde uyanmıştı. Cécile'in de ebediyen kısır bakire ümitsizliği ile, çocuğu nasıl evlâdedindiği, ona nasıl kendi çocuğu nazariyle baktığı görülecek şeydi. Çocuğun, sırf kendisiyle meşgul iki annesi vardı. Norine, ilk aylar, gerçi, günlerini küçücük kutular yapıştırmakla ge-

çirmekten yüksünmüş, hattâ kaçmak arzularına kapılmıştı; ama, hep, boynuna dolanan narin iki kol onu alıkoymuştu. Şimdi sakinleşmişti, mâkul, çalışkan olmuştu, Cécile'in kendisine öğrettği bu hafif mukavva işlerinde çok maharet elde etmişti. İkisinin, gayet birlik, gayet neşeli, manastırda gibi erkeksiz yaşayışları görülecek şeydi; yaşamalarının, çalışmalarının, mesut olmalarının biricik hedefi olan sevgili yavruyu aralarına alıp, küçük masanın iki başında, sabahtan akşama kadar oturuyorlardı.

İki kızkardeşin edindikleri bir tek büyük dost, madam Angelin'di. Madam Angelin, İçtimai Yardım İdaresinin mümessili sıfatiyle, tesadüf, Grenelle'in bir mahallesine bakıyordu; teftişine memur olduğu kayıtlar arasında Norine de bulunuyordu. Çifte anneler dediği bu sevimli aileye karşı muhabbet bağlamış, çocuğa tahsis edilen ayda otuz franklık küçük iradı üç sene uzatmağa muvaffak olmuştu. Sonra, çocuk üç yaşına basınca, ona okul yardımı da sağlamış, üstelik, öteberi, çamaşır gibi mütemadiyen hediyeler getirmiş, hattâ para bile vermişti; yardım idaresi dışında, merhemetli kimselerden büyücek paralar topluyor, en müstahak fakir analara böylece dağıtıyordu. Şimdi bile, arasıra hâlâ geliyor, orada, o sakin çalışma bucağında, çocuğun kahkahaları ve oyunlariyle neşelenerek bir saat vakit geçirmekten hoşlanıyordu. Orada,

dünyadan uzak kalıyor, harabolan analığının acısını daha az duyuyordu. Norine'de onun ellerini öpüyor, o olmasa, çifte anneler ailesinin asla yaşıyamıyacağını söylüyordu.

Mathieu çıkagelince, sevinçli haykırışmalar oldu. O da bir dost, bir kurtarıcı idi, büyük odayı kiralayıp döşemek suretiyle aileyi kurmuştu. Bu büyük oda, beyaz perdeleriyle çok temiz, çok süslü döşenmişti, güneş batarken altın hüzmelerinin içeri dolduğu iki geniş pencereden de bol aydınlık alıyordu. Norine'le Cécile, masalarının başında çalışıyorlar, mukavva kesiyorlar, yapıştırıyorlardı; okuldan dönen çocuk bile, ikisinin arasında, yüksek bir iskemlede, ciddî bir tavırla oturuyor, elinde bir makas, onlara yardım ettiğini sanıyordu.

— Ooo! Siz mi geldiniz! Aman ne iyi ettiniz de bizi görmeğe geldiniz, sağ olun!. Beş gündür evimize kimse uğramadı. ama, şikâyetimiz yok. Yalnızlığımızdan öyle memnunuz ki!... Irma bir işçi ile evleneli, bize tenezzül etmiyor. Euphrasie artık merdiven inmiyor, Victor, karısiyle beraber, cehennemin dibinde oturuyor. Alfred haylazına gelince, o da burada ancak öteberi çalabilir miyim diye uğrıyor... Beş gün var, annem geldi; bir gün evvel, babam fabrikada, az kaldı ölüyormuş, onu haber verdi. Zavallı anneceğim! Öyle yorgun ki, yakında adım atamaz hale gelecek.

Biribirinin sözünü telâşlâ keserek, birinin başladığı lâkırdıyı, öteki devam edip bitirerek ikisi birden konuşurlarken, Mathieu, Norine'i seyrediyordu. Genç kadın, bu muntazam ve sakin hayat içinde, otuz altı yaşında, durulmuş bir taravete, güneşte pembeleşmiş nefîs bir meyva olgunluğuna erişiyordu. Cécile bile, ebediyen kız çocuk yapılı kalmış incecik vücudiyle, gürbüzleşmiş, çocuk vücudunda kuvvetli bir aşk ifadesi taşımağa başlamıştı.

Cécile, birdenbire, dehşetle haykırdı:

— Ayol, bu zavallı elini kesmişl

Böyle diyerek, çocuğun elinden makası kaptı; küçük, parmağının ucunda bir damla kan, gülüyordu.

Sapsarı kesilen Norine:

— Ay, aman! Eli yarıldı sandım, dedi.

Mathieu, kendisine verilen acayip vazifeyi sonuna kadar yerine getirmek icabedip etmediğini bir an düşündü. Sonra, orada, nihayet kendisine kurduğu iş hayatı ortasında çok sakin yaşadığını gördüğü genç kadına, hiç olmazsa haber vermeyi doğru buldu. Bunun üzerine, ihtiyatla konuşmağa başladı, hakikatı azar azar anlattı. Lâkin, bir an geldi ki, ona Alexandre-Honoré'nin doğumunu hatırlattıktan sonra, bu çocuğun hâlâ hayatta bulunduğunu söylemesi icabetti.

Norine, heyecanlanmıştı, ona baktı:

— Hayatta hal... Bana bunu niçin söylüyorsunuz? Bilmediğim müddetçe ne kadar rahattım!

— Şüphesiz, ama, bilmeniz daha iyi. Hattâ bana kuvvetle söylediklerine göre çocuğun Paris'te olması icabediyormuş, acaba sizi buldu mu, gelip gördü mü diye düşünüyordum.

O zama Norine büsbütün telâşa düştü.

— Ne? Beni görmeğe mi?... Beni görmeğe kimse gelmedi... Siz gelebilir mi diyorsunuz? Gelmesin, istemem a canım! Aklımı oynatırım! Tanımadığım, sevmediğim, on beş yaşında kazık kadar oğlan, böyle damdan düşer gibi, nasıl olur?... Yoo! Hayır, hayır, mâni olun, istemem, istemem!

Hüngür hüngür ağlamağa başlamıştı; yanında oturan çocuğu, telâşla yakalamış, bağrına basıyor, onu sanki ötekine karşı, dirilip de onun yerinden bir parçasını çalmak tehdidiyle dirilen o meçhul çocuğa, o yabancıya karşı müdafaa ediyordu.

— Hayır, hayır! Benim bir tane çocuğum var, ben bir tek çocuk seviyorum, ötekini istemem, katiyen, katiyen!

Cécile, çok müteessir olmuş, kardeşini teskin etmek için ayağa kalkmıştı. Ya çocuk gelirse, kapıdışarı nasıl atılırdı? Bu terkedilmiş çocuğa karşı duyduğu üzüntülü merhamete rağmen, kendi saadetlerine şimdi o da ağlıyordu. Mathieu, çocuğun gelmesini hiç muhtemel görmediğini yeminle söyliyerek onu teskinetmek zorunda kaldı. Meselenin doğrusunu söylemeden, onlara, çocuğun kaybolduğu hikâyesini anlattı, anasının adını dahi her-

halde bilmediğini söyledi. Yanlarından ayrılırken, iki kızkardeş, yürekleri ferahlamış, adam resimleri kessin diye makası yine çocuğun eline vermişler, ona bakıp gülerek tekrar küçük kutularını yapıştırmağa koyulmuşlardı.

Constance, aşağıda, sokağın köşesinde, feci bir sabursuzluk içinde, başını arabadan dışarı uzatıp, uzaktan kapıyı gözetliyordu.

Mathieu yanına gelir gelmez, ürpererek:

— Ne haber? diye sordu.

— Haber yok, annesi bir şey bilmiyor, kimseyi görmemiş, zaten önceden belliydi.

Ümitlerinin son bir yıkılışı altında kalmış gibi, Constance'ın omuzları düştü, solgun yüzünü elem kapladı.

— Böyle olacağı muhakkaktı, hakkınız var. Ama insan ümidi elden bırakmıyor işte.

Sonra, bitkin bir jestle:

— Artık herşey mahvoldu, dedi; tuttuğumu kurutuyorum, son hulyam da söndü.

Mathieu onun elini sıkmış, arabacıya söylemek için bir adres vermesini bekliyordu. Fakat Constance hâlâ şaşkın vaziyetteydi, nerede olduğunu kendisi de bilmiyor gibiydi. Sonra, Mathieu'ye, gideceği yere götürüp bırakmak teklifinde bulununca, Mathieu Séguin'lere gideceğini söyledi. O zaman, Constance, herhalde, birdenbire yalnız kalmaktan duyduğu dehşetin tesiriyle, Valentine'i çoktan beri görmediğini hatırlıyarak, onu ziyaret etmeği düşündü.

— Binin, d'Antin caddesine beraber gidelim, dedi.

Araba hareket etti, ağır bir sessizlik başladı, konuşacak bir tek sözleri kalmamıştı. Bununla beraber, gidecekleri yere varacakları sırada, Constance, acı, acı şu sözü söyledi:

— Kocama müjdeyi verirsiniz, çocuğun kaybolduğunu söylersiniz. Yüreği ne kadar ferahlıyacaktır!

Mathieu, Séguin'lere giderken, bütün aileyi orada taplanmış bulacağını umuyordu, Bir hafta evvel, Séguin, nihayet, kimbilir nereden dönüp geldiği için, Andrée'yi resmen istemek imkânı bulunmuş, o da, du Hordel amca ile konuştuktan sonra çok kibar davranmıştı. Hattâ nikâh tarihini derhal tesbit etmişler, bir parça geciktirip mayıs ayına bırakmışlardı; çünkü o tarihte, Froment'lar, büyük kızları Rose'u da kocaya vereceklerdi. Enfes bir şey olacaktı, Chantebled de çifte düğün yapılacaktı. O andan itibaren, nişanlı olarak kabul edilen Ambroise gayet memnun, her akşam saat beşe doğru gelip kur yapmağa başlıyabildi. Mathieu'nün, bütün aileyi orada görebileceğini umması bundan dolayı idi.

Fakat Constance, Valentine'i sorunca, bir uşak, madamın sokağa çıktığını söyledi. Mathieu de Séguin'i sorunca, uşak, mösyönün de evde olmadığı cevabını verdi. Yukarda, yalnız, nişanlısiyle beraber matmazel Andrée vardı. Misafirler yukarı çıktılar.

Mathieu, Andrée ile oğlunu, birinci kattaki büyük salonda, dar bir kanepede yanyana oturmuş görünce:

— O ne! Sizi yapyalnız mı bırakıyorlar? diye haykırdı.

Andrée, şirin bir gülüşle:

— Öyle ya, evde yapyalnızız, dedi. Çok memnunuz.

Çok cana yakın, çok şirin Andrée ile, bilhassa zarifliği gönül alıcı kuvvetli erkek cazibesine malik Blaise'in, böyle birbirine sokulup oturuşları, çok lâtif bir manzara teşkil ediyordu. Sanki, kolkola, uzun yolculuklarına çıkmak için ayağa kalkacaklarmış gibi, oturdukları yerde, hoş bir şekilde birbirinin koluna girmişlerdi.

— Bari Céleste evde mi?

— Hayır, Céleste bile yok! Kayboldu, nereye gittiğini bilmiyoruz.

Böyle derken, ikisi de gülüyorlar, serin ve tenha bir ormana salıverilmiş, başıboş, geveze kuşlar gibi neşeleniyorlardı.

— Peki ama, burada yapyalnız ne yapıyorsunuz?

— Oo! İçimiz sıkılmıyor, yapılacak o kadar çok işimiz var ki, bir kere, konuşuyoruz. Sonra, birbirimizi seyrediyoruz, sürüp gidiyor, hem katiyen sonu gelmiyecek!

Constance, yüreğinden kan giderek onları seyrediyordu. Ah! Bu ne güzellik, ne sıhhat, ne ümit! Halbuki, kendisinde, kısırlık

fırtınası herşeyi kavurmuş, herşeyi yoketmişti; bu Froment'ların bereketli nesli, hep böyle kaynaşacak, hep böyle yayılacak mıydı? Zira, yarın sahibi olacakları bu debdebeli konakta artık yalnız başlarına bırakılan bu iki gencin, serbestçe sevişmesi bir zaferdi.

— Büyük kızınızı da evlendiriyorsunuz değil mi? diye sordu.

Mathieu, neşeyle cevap verdi:

— Rose'u, evet. Önümüzdeki mayısta Chantebled'de büyük şenlik var! Siz de gelmelisiniz.

Doğru idi, bu, sâyinin kuvveti, hayatın zaferiydi, Chantebled kazanılmış, Séguin'lerin elinden alınmıştı; konaklarını yakında Ambroise istilâ edecekti fabrika bile, yarıyarıya, Blaise'in eline geçmişti. Titriyerek:

— Geliniz, dedi. Talihiniz hep böyle açık olsun, sizin için bunu temenni ederim.

III

Rose, âdeta Chantebled'nin şanlı bir takdis töreni demek olan çifte düğünün sevinciyle, merasimden on gün evvel bir pazar, bütün aileyi orada toplamağı düşünmüştü. Sabahleyin erkenden, aile efradını peşine takıp nişanlısiyle birlikte, Janville garına gidip öteki çifti, Ambroise'la Andrée'yi karşılıyacaktı; onları alayla çiftliğe getirecekler. orada öğle yemeği yiyeceklerdi. Şirin gülüşiyle, prova yapmış oluruz diyordu. Konuşup anlaşacaklar, büyük günün programını birlikte tesbit edeceklerdi. Bu fikrinden dolayı öyle mesuttu, bu ilk şenlik günü öyle bir neşelenmek kararındaydı ki kızlarını deli gibi seven Mathieu ile Marianne razı oldular.

Rose'un evlenmesi, uzun bir refahın en son gelişmesi gibi, evin saadetini tamamlıyordu. Rose, siyah saçlariyle, buğday teniyle, tekerlek, körpe yüzüyle, gülen gözleriyle, sevimli ağziyle, kızlarının en güzeliydi. Sonra da, hep aynı yumuşak başlı, hep aynı şakrak kahkahalı kızdı; bu canlı, büyük çiftliğin ruhuydu, âdeta oranın bereket perisi, zafer şarkısıydı. Fakat ona sabahtan akşama kadar şarkı söyleten bu mütemadi neşesine rağ-

men, nişanlısını seçmekteki basireti, ne kadar aklı başında, sevgisi ne kadar metîn bir kalbe sahibolduğunu göstermişti. Mathieu, sekiz seneden beri, komşularından küçük bir çiftçinin oğlunu yanına almıştı. Gürbüz bir çocuk olan bu Frédéric Berthaud, Chantebled'deki yaratıcı çalışmaya şevkle sarılmış, orada bilgi endinmeğe, seyrek görülür bir faaliyet ruhu, bir zekâ eseri göstermeğe başlamıştı. Hiçbir serveti de yoktu. Yanı başında büyüyen Rose, onun, babasının en gözde yardımcısı olduğunu biliyordu; askerlikten döner dönmez, tekrar çiftlikteki işinin başına gelince, kendisini sevdiğini bildiği için, pek tabii bir şekilde, sevgisini ona itiraf ettirmişti. Rose kendi mukadderatını tâyin ediyordu, anasından babasından ayrılmamağa, o zamana kadar saadetini sağlıyan bu çiftlikte kalmağa karar vermişti. Ne Mathieu, ne Marianne, buna hayret etmediler. Rikkatten gözleri yaşararak, kendi haklarında, kızlarının beslediği bu çok mâkul sevgi ile karışık seçmeyi tasvibetmişlerdi. Aile bağı daha kuvvetlenmiş gibiydi, evin içine de daha fazla neşe girmişti.

Bütün tertibat alındı. O pazar günü, Ambroise'ın, nişanlısı Andrée ile annesi madam Séguin'i, on treniyle Janville'e getirmesi kararlaşmıştı. Saat sekizden itibaren Rose, nişanlıları karşılamak üzere gara gidecek olan kafileye bütün ailenin girmesi için didinmek

zorunda kaldı. Marianne, mülâyim konuşuyor:

— A çocuğum, deli misin? diyordu. Birimiz burada kalmalı. Ben kalır, Nicolas'ya bakarım, beş yaşındaki çocukların sokak sürtmesine hacet yok. Gervais ile Claire de benimle beraber kalsınlar... ötekilerin hepsini al götür, pekâlâ, baban sizinle beraber gelir.

Fakat Rose, bol kahkahalarla gülüyor, ayak diriyor, pek hoşuna giden o muzip fikrinden hiçbir şey feda etmiyordu.

— Hayır, hayır, anne! Gelirsin, hepsi gelirler, söz verdinizdi... Düşünsene a canım, Ambroise'la Andrée, masallardaki gibi, komşu bir ülkenin şahane bir çiftidir. Kardeşim Ambroise, yabancı bir prensesle evlenmiş, onu, bize takdim etmeğe getiriyor.., Eh, tabii, biz de kendi ülkemizde olanları ağırlamak için, Fréderic'le ben, sarayımızdaki bütün maïyetimizi yanımıza alıp onlara karşıcı gidiyoruz. Siz saray takımısınız, gelmemezlik edemezsiniz... Dönüşte, hep beraber geçip giderken, kırlarda ne debdebeli bir manzara olacak, değil mi?

Bu taşkın neşe Marianne'a da sirayet etmişti, nihayet güldü, razı oldu. Rose:

— Alay sırası şöyle olacak, diye devam etti. Yoo! Herşeyi tertibettim, göreceksin bak... Frédéric'le ben bisiklete bineceğiz, daha modern olur. Nedimelerim olan üç küçük

kızkardeşimi, biri on bir, öteki dokuz, daha öteki yedi yaşındaki Louise'i, Madeleine'i, Marguerite'i de bisikletle götüreceğiz. Arkamdan boy sırasiyle gelirler, güzel bir manzara olur. Kardeşim Grégoire'ı da bisikletli kabul edebiliriz, on yaşında bir nedim olur, biz haşmetlilerin maiyet erkânının en sonunda gelir... Saray halkından geri kalanların hepsi saman arabasına dolarlar, yani sekiz kişi alan, evin büyük brik arabası demek istiyorum. Sen, ana kıraliçe, son çocuğun olan Nicolas'yı kucağına alabilirsin. Babaya gelince, o da, sadece, hanedan reisi kıral şahsiyetini vekarla taşısın. On yedi yaşındaki genç Herkül kardeşim Gervais, arabayı sürer, on beş yaşında, üstün bir zekâ ile gelişmekte olan kızkardeşim Claire, arabacı yerinde, onun yanı başında oturur... İki büyükleri, ünlü ikizleri, kudretli senyör Blaise'le Denis'yi de, bizi Janville'de madam Desvignes' in evinde bekledikleri için oradan alırız.

Coştu, el çırparak zıpladı, şarkı söyledi.

— Eeeh! Güzel bir mevkip de bu kadar olur işte!

Öyle neşeli idi, öyle acelesi vardı ki, bütün kafileyi vaktinden çok evvel yola çıkardı, saat daha dokuz buçukta Janville'e vardılar. Fakat, oradan, geri kalan aile efradını almak icabediyordu.

Madam Desvignes'in, kocası öldükten sonra sığınıp on iki senedir oturduğu, felâ-

ketten kurtarılan küçük gelirlerle, gayet sakin gayet münzevi, kendini tamamiyle iki kızının terbiyesine hasretmiş bir halde içinde yaşadığı ev, yol üstünde, kasabanın ilk eviydi. Blaise'le eylenmiş olan büyük kızı Charlotte bol havaya muhtaç iki çocuğunu, Berthe'le Christophe'u alıp, bir ay kalmak üzere, bir haftadan beri oraya gelmiş bulunuyordu; bir akşam evvel, Blaise de, fabrikayı pazartesiye kadar kendi haline bırakmış, pazarı çoluk çocuğiyle beraber geçireceği için son derece memnun, gelip onlara katılmıştı. Ablası, eski yuvada böyle birkaç hafta kalmak üzere, miniminileri alıp gelerek, içinde iki beşik yerleştirilen genç kızlık odasına kavuştuğu zaman, küçük Marthe pek seviniyordu. Eskisi gibi yine gülüp oynamağa başlıyorlardı, madam Desvignes, büyük anne olmak ğururiyle, Marthe'ı da evlendirerek, çok temkinle yürütmüş olduğu vazifesini sona erdirmekten başka bir şey düşünmüyordu. Gerçekten de, bir aralık, Chantebled'de çifte düğün yerine üç düğün yapılacağı tahmin edilmişti. Hususi okuldan çıktıktan sonra yeni fen tahsiline atılan Denis, çoğu zaman çiftlikte yatıyor, çifte kumrular diye andıkları Rose'la aynı yaşta olan Marthe'ı hemen her pazar görüyordu; kızkardeşi Charlotte gibi sarışın ve güzel, fakat ondan daha pratik zekâlı, muhakemesi daha soğuk kanlı olan genç kız o kadar hoşuna gitmişti ki, Denis, onda, büyük servet-

lerin sağlanmasına yardım eden metîn hayat arkadaşlarının meziyetlerini göreli beri, hattâ çeyissiz de olsa, kendisiyle evlenmeğe karar vermişti. Ancak, sevdalı konuşmalarında, ikisi de o kadar akıllı uslu, öyle asûde bir inançla dolu idiler ki hiç acele etmiyorlardı; hele Denis, gayet metotlu idi, sağlam bir vaziyet temin etmedikçe, bir kadının saadetini tehlikeye koymak istemiyordu. Üç düğün birden yapılacağını düşündükçe, sevinçten kabına sığmıyan Rose'un heyecanlı ısrarlarına sakin tebessümlerle karşı koyarak, evlenmelerini, kendiliklerinden, böylece geciktirmişlerdi. Bununla beraber, Denis, madam Desvignes'in evine sevdalısını görmeğe yine gidiyor, madam Desvignes de onu, güvenle ve temkinle, bir evlât gibi karşılıyordu. Hattâ o sabah, Blaise'i, daha yataktan kalkmadan maaaile bastıracağını söyliyerek, daha sabahın yedisinde çiftlikten ayrılmış olduğu için, onu da Janville'de bulacaklardı.

Tesadüf, Janville panayırı, mayısın ikisine rastlıyan o pazara geliyordu. Garın önündeki büyük meydan, tahta beygirlerle, seyyar koltuk meyhanelerle, barakalarla, nişan tâlim kulubeleriyle dolmuştu. Geceleyin, selli yağmur sağnakları gökyüzündeki bulutları sıyırmış, sema, masmavi olmuş, mevsime göre fazla sıcak, parıl parıl bir güneş doğmuştu. Onun için, meydanda kalabalık vardı, kasabanın bütün işsiz güçsüzleri, çocuk sürüleri, etrafı

görmek için acele eden bütün civar köylüler oradaydı. Aile efradı, başta bisikletliler, onlardan sonra brik arabası, en sonda da kasabadan alınan kuyruk olduğu halde bu kalabalığın ortasına düştü.

Rose, bisikletten atlıyarak:

— Umduğum tesiri yapıyoruz, dedi.

Bu, inkâr edilemezdi. İlk seneler, tekmil Janville kasabası, Froment'lara, nereden geldikleri bilinmiyen bu burjuvalara, asırlardanberi içinde taştan başka bir şey bitmiyen toprakta buğday yetiştirmek küstahlığında bulunan bu adamlara karşı sert davranmıştı. Sonra, mucize, eşi görülmemiş zafer, gururları incitmek suretiyle, uzun zaman, kinleri de daha şiddetlendirmişti. Fakat herşey aşınır, başarıya karşı kin beslenemez; zengin olan insanlar, sonunda daima haklı çıkarlar. Şimdi, Janville, içinde büyüyen bu kalabalık aileyi hoş karşılıyor, vaktiyle, her fazla çocuğun, mahalle karıları için yeni bir dedikodu mevzuu olduğunu unutuyordu. Zaten, bu pazar panayırında olduğu gibi, tekmil aile, yolları, sokakaları, meydanları kaplıyarak paldır küldür gelince, bu istilânın sevinç getiren kuvvetine, neşesine nasıl karşı durulurdu? Baba, ana, altısı erkek, beşi kız on çocuk, üstelik daha şimdiden iki torun, on beş ediyordu. İkiz büyükler yirmi dört yaşındaydılar, hâlâ birbirine o kadar benziyorlardı ki, eskiden, beşikte oldukları tarihte, Blaise'in gözleri açık renk,

Denis'ninkiler kara olduğundan, ayırdedebilmek için, gözlerini açmak icabettiği tarihteki kadar tıpatıp benzememelerine rağmen, bazan ikisini birbirine karıştıranlar oluyordu. Ta öbür uctaki en küçükleri Nicolas daha beş yaşında şipşirin bir minimini idi, insanın garibine giden bir enerjiye, bir cesarete sahip, büyümüş de küçülmüş bir erkekti. İki büyük erkek kardeşten bu küçüğe kadar aradaki öbür sekiz çocuk, ikişer yaş ara ile sıralanıyordu. İstikbalin ayartıcı kocası Ambroise, her türlü zafere doğru yol alıyordu; canlılık saçan Rose, keza kadın olmak, anne olmak arifesinde idi; geniş alınlı, pehlivan yapılı Gervais, yakında büyük ölçüde ziraat için hayırlı savaşa atılacaktı; Claire, güzel değildi, sessizdi, çalışkandı, metîn yürekli idi, akıllı uslu bir ev kadını idi; Grégoire serkeş bir mektepli idi, iradesi daima uyanık, dağ tepe dolaşır, macéra arardı; en son üç kızdan, Louise yumuk yumuktu, Madeleine narin ve hayal sever bir kızdı, Marguerite en az güzel, en içli olanı idi. Baba ile ananın arkasından, peşlerinde, artık öteki nesil demek olan Berthle'le Christophe olduğu halde, on biri birden dizi halinde gözüktü müydü, o güzel pazar günü, panayır yerinin kalabalığiyle dolu Janville meydanında olduğu gibi, upuzun bir kuyruk teşkil ediyorlardı. Dayanılır manzara değildi, sanki toprağın kendisi, dolup taştığı hayatla, yarının ebedî ümitleri için onları bol bol

doğurmuş gibi, beraberlerinde o kadar sıhhat, neşe ve kudret getiriyorlardı ki, Chantebled'-de yaratılan muazzam eseri çekemiyenler bile, onların böyle tabana kuvvet koştuklarını, içi-ne düştükleri memleketi kapladıklarını gör-dükçe hoşlanıyorlar, gülüyorlardı.

Rose, pürneşe haykırdı:

— Daha kalabalık olanlar varsa çıksın! Sayışalım.

Arabadan inip Nicolas'yı henüz yere bırak-mış olan Marianne:

— Sussana a canım! dedi. Nihayet bizi yuhaya tutturacaksın.

— Yuhaya mı? Ayol baksana, hepsi bize beğenerek bakıyor.. Ne tuhafsın anne, kendinle de, bizimle de daha fazla övün-melisin!

— O kadar övünüyorum ki, başkalarının gücüne gidecek diye korkuyorum.

Hepsi gülmeğe başladılar; oğullariyle kız-larına kutsal tabur diye ad takan Mathieu, kalabalık içinde onlarla beraber bulunduğu zamanlar, sakin ve babacan edasını muhafaza ettiği halde, şimdi, Marianne'ın yanında, o da gurur duyuyordu. Madam Desvignes, kızı Charlotte'un, sıra Martha'ya gelinceye kadar, hayat eserini devam ettirmeğe, daima büyü-yen, nihayet bir ordu haline gelecek olan tabura asker yetiştirmeğe başlamasından beri, gülümsiyerek, o da onlara katılıyordu. Bu he-

nüz bir başlangıçtı, ileride, muzaffer neslin durmadan yayıldığı, sonu gelmeden kalabalıklaştığı, torunlar, torun çocukları yetiştirdiği görülecekti. Dünyanın saadetini, güzelliğini sağlamak için elliye, yüze, iki yüze çıkacaklardı. Bu bereketli ailenin etrafında, Jânville'in gösterdiği hayranlıkta, müsamahada, büyük milletlerin yarattıkları kuvvete ve sıhhate karşı duyulan şuursuz takdirkârlıktan herhalde eser vardı.

Mathieu:

— Zaten, dedi, artık herkes bizim dostumuz. Hepsi bizi seyiyorlar.

Rose:

— Hepsi mi, ama yaptın ha! diye mırıldandı. Şurada, şu barakanın önünde duran Lepailleur'lere baksana.

Gerçek, Lepailleur'ler, baba, ana, Antonin, Thérèse, bütün aile orada idiler. Froment'ları görmemek için, cırlak renklere boyalı porselenlerle dolu bir fırıldak oyununu merakla seyrediyormuş gibi yapıyorlardı. Zaten, artık onlara selâm vermez olmuşlardı, ufak bir münakaşayı bahane etmişler, aralıksız bunca bolluk karşısında duydukları âciz tehevvürle, münasebetlerini kesmişlerdi. Lepailleur, Chantebled'nin yaradılmasını, şahsına bir hakaret sayıyordu, çünkü, üzerinde çakıl taşından gayri hiçbir mahsul alınamıyacak olan bu çorak topraklardan yana ettiği istihzaları, meydan

okuyuşlarını unutmuyordu. Porselenleri iyice muayene ettikten sonra, küstahlaşmak aklına geldi, döndü, fazla erken geldikleri için, geçirecek tam on beş dakika vakitleri olan, tren gelinceye kadar, neşeli neşeli, panayır yerinde dolaşan Froment ailesine dik dik baktı.

Değirmencinin çok kötü mizacı, oğlu Antenin'in, pek fena şartlar içinde Janville'e dönmesinden dolayı, iki aydan beri daha berbatlaşıyordu. Oğlan, bir sabah, Paris'i fethe gitmiş, güzel yazısına körü körüne inanç besliyen ana ve babası onu orada yerleştirmiş, delikanlı, dört sene Rousselet'nin yazıhanesinde, kalın kafalı, tembellikte yekta bir kâtip yamağı olarak kalmıştı. Hiç ilerlememişti, ancak, yavaş yavaş, işi eğlenceye dökmüş, önce kahvehaneye, sokak kızlarına kapılmış, sonra mukadder olan uçuruma doğru kavmış, alkole, kumara, kirli kadınlara dadanmıştı. Fethettiği Paris, kasabada tahayyül ettiği, oburca bir arsızlıkla, ölçüden aşırı gerçekleştirdiği aşağılık zevklerden ibaretti. Bütün parası oraya gidiyordu; bu barayı, mütemadi başarı vaitleriyle anasından çekiyor, o da bu yalanı, bir Tanrı karşısında gibi, onun karşısında tam bir imanla, sofuca kabul ediyordu. Sonra, Antonin, sıhhatini bu yolda kaybetti, öyle zayıfladı, öyle sararıp soldu ki, daha yirmi üç yaşındayken saçları döküldü, annesi korkudan, bir akşam onu aldı, geldi; oğlunun çok fazla çalıştığını, böyle kendini öldürme-

sine göz yumamıyacağını söylüyordu. Sonradan öğrenildiğine göre, Metr Rousselet onu kapının önüne oturtuvermişti. Fakat bu mecburi istirahat, ağıla bu felâketli dönüş, işi anlamağa başlıyan Lepailleur'ü ne de olsa homurdattı. Henüz açıktan açığa öfkelenmemesi, gururundan, Antonin'in parlak istikbalinden şüphe ettiği için düştüğü hayal sukutunu itiraf etmek istememesinden ileri geliyordu. Eve kapandıktan sonra hıncını karısından çıkarıyor, onun mütemadiyen oğluna para yolladığını anlıyalı beri, müthiş kavgalar çıkarıyor, yakasını bırakmıyordu. Karısı da ona kafa tutuyor, vaktiyle kocasına hayran olduğu gibi şimdi de oğluna hayran oluyor, oğlunun daha ileri olan tahsili karşısında daha fazla afalladığı için, babayı oğula feda ediyordu; öyle ki, aile yuvasında anlaşmazlık başlıyordu; bunun sebebi de, çok gururlu bir ümitle koltuklarını kabarttıran bir kibar zatı, bir Paris'liyi vâris edinmeğe kalkışmaları idi. Antonin ise, alay ediyor, omuz silkiyor, ahlâksızlığına avdet edecek kadar vücudu kuvvetleninceye kadar, çirkin, hastalıklı vücuduyle güneşte dolaşıp duruyordu.

Froment'lar geçerlerken, Lepailleur'lerin kasılışları, gözleriyle yiyecek gibi onlara bakışları görülecek bir manzara idi. Erkek, alay etmek, ister gibi dudak büktü. Kadın, meydan okurcasına baş salladı. Oğlan, ayakta, elleri ceplerinde, şimdiden dazlak

kafasiyle, kamburlaşan sırtıyla, gençliğini yutan solgunluğun kapladığı yüziyle, acıklı bir manzara taşıyordu. Üçü de, acaba nasıl kötü bir lâf bulsak diye düşünürken, bir fırsat çıktı.

Lepailleur kadın, birdenbire!

— O ne! Thérèse nerede? diye haykırdı. Demincek buradaydı, yine nereye gitti? Bu kalabalıkta yanımdan ayrılmasın, istemiyorum.

Gerçek, Thérèse, bir müddettir ortadan kaybolmuştu. On yaşına girmiş bulunuyordu. Şipşirin, tombul tombul, minik bir sarışındı; kabarık saçları, mum ışığı gibi pırıl pırıl yanan kara gözleri vardı. İnsanın gözünün önüne, pembe pembe, altın sarısı, değirmenin unları içinde bembeyaz olmuş bir yavru geliyordu. Fakat o, insanı titretecek kadar öfkeci, inatçı, müthiş davranıyor, kaçıp saatlerce ortadan kayboluyor, dere tepe dolaşıp kuş, çiçek, yabani yemiş arıyordu. Annesinin, Froment'lar geçerken böyle telâşa düşüp onu aramağa koşması, bir hafta evvel, büyük bir rezalet görmüş olmasındandı. Thérèse'in en büyük emeli bir bisiklete sahibolmaktı; hele, anasiyle babası, bu zırıltıların burjuvalara mahsus olduğunu, namuslu kızlara yakışık almadığını söyliyerek, ona bisiklet almaktan ısrarla kaçınalı beri, bu isteği büsbütün kuvvetlenmişti. Derken, bir gün öğleden sonra, her zamanki gibi kırlara açıldığı sırada, pazardan dönen annesi onu ıssız bir yol üzerinde, kendisi gibi haylâzın, haytanın biri olan küçük Grégoire

Froment'la birlikte görmüştü; ikisi bu şekilde, yalnız kendilerince malûm kıyılarda bucaklarda, sık sık buluşurlardı. Birbirine tam uygun bir çifttiler, bayırlarda, yapraklar altında, dereler boyunca güle oynaya, çalatapan koşar dururlardı. O gün, asıl fecii şu ki, Grégoire, Thérèse'i kendi bisikletine yerleştirmiş, sımsıkı beline sarılmış, yanı sıra koşuyor, onu yürütüyordu. Hasılı küçük çapkın, mükemmel bir ders veriyor, küçük kaltak da bu dersi, can ve gönülden kabul ediyordu; sonu pek fenaya varabilecek olan kahkahaları, el şakaları, çocuk cilveleri gırla gidiyordu. Thérèse, akşam eve döndüğü vakit, yaman iki sille yemişti. Lepailleur kadın, hâlâ haykırıyordu:

— Bu şırfıntı nereye savuştu kuzum? Gözünü üstünden ayırmağa haddin yok, fırlayıp gidiyor.

Antonin, başını uzatıp porselenci kulübesinin arkasına bakmış, elleri yine cebinde, ayağını sürüye sürüye gelmiş, bıyık altından o ahlâksızca gülüşiyle:

— Anne, şuraya bak. İş kızışıyor, demişti.

Annesi, kulübenin arkasında, Thérèse'le Grégoire'ı, yine bir arada yakaladı. Oğlan, bir eliyle bisikletini tutmuş, galiba mekanizması hakkında izahat veriyor; kız da, hayran ve haris, taş kesilmiş, parıltılı gözleriyle ma-

kineyi seyrediyordu. Arzusunu yenemedi, Grégoire onu bir dakika bisikletin üstüne oturtmak için ufacık erkek kolları arasına alıp kaldırdı; Thérèse, memnun, gülüyordu. Tam o sırada, annesinin müthiş sesi gürledi:

— Yezit şırfıntı, yine ne yapıyorsun orada? Çabuk buraya gelecek misin, yoksa haddini bildireyim mi?

Mathieu vaziyeti görmüş, o da, sert sert Grégoire'ı çağırmıştı:

— Git, bisikletini ötekilerin yanına bırak; hem sana yasak ettiğim bir şey vardı, biliyorsun ya, bir daha yapma.

Harb ilân edilmişti. Lepailleur, iğrenç kelimelerle, hayâsızca tehditler homurdandı, bir lâternanın birdenbire yükselen sesi, bu tehditleri örttü. İki aile birbirinden ayrıldı, gitgide artan, yabanlıklarını giymiş kalabalık ortasında uzaklaştı.

Rose, neşeli sabırsızlığı ile, ikidebir, meydanın nihayetindeki gar saatine dönüp bakıyordu.

— Allah Allah! Bu tren gelmiyecek mi kuzum! dedi. Daha on dakika var. O zamana kadar ne yapacağız?

Tam o sırada, bir kaldırımın kenarında, ayakta, karides satan bir adamın önünde durmuştu. Bir sepet dolusu karides, ayaklarının dibinde kaynaşıp duruyordu. Bu karidesler, herhalde, üç fersah ötedeki Yeuse kaynakla-

rından geliyordu; iri değil, fakat pek lezzetli karideslerdi; Rose, ırmakta bazan bunlardan birkaç tane avladığı için biliyordu. Oburluğu tuttu, aynı zamanda aklına bir de oyun gelmişti.

— Ne olur anneciğim, bu sepeti olduğu gibi satın alalım... Anlıyorsun ya, misafirlere ziyafet olur, beklediğimiz şahane çifte hediye olarak veririz. Komşu Haşmetliler misafir geldikleri zaman biz Haşmetlilerin gereği gibi karşılamadıklarını kimse iddia edemesin. Eve gidince karidesleri ben pişireceğim, görürsünüz bakın, ne güzel pişiririm!

Bunun üzerine ona takıldılar; ana baba, hayatı çok neşe dolu gördüğü için saadeti ortasında kendisini hangi eğlenceye vereceğini bilemiyen bu koca çocuğun isteğini yerine getirdiler. Fakat, vakit geçirmek için inadedip karidesleri saymağa kalkışınca, bu çetin bir iş oldu; birkaç tanesi elini kıstırdı, Rose, hafif feryatlar koparark, karidesleri elinden attı; derken sepet devrildi, bütün karidesler tabanı kaldırdılar. Oğlanlar, kızlar, karideslerin peşine düştüler, bir takiptir başladı, ailenin aklı başında efradı bile işe karıştı. İrili ufaklı, bütün bu mesut yuva halkının gülüşmeleri, karidesleri kovaladıkça heyecanlanmaları o kadar tuhaf, o kadar neşeli, öyle cana yakın bir şeydi ki, Janville'liler yine biriktiler, iyi niyetle, eğlenceye iştirak ettiler.

Birdenbire, uzaktan bir tekerlek gürültüsü işitildi, bir tren düdük çaldı.

Rose, telâşla:

— Eyvah! Geliyorlar! dedi. Çabuk, çabuk! Karşılıyamıyacağız!

Bir itiş, kakış oldu, adamın parasını verdiler, sepeti daradar örtüp arabaya yerleştirdiler. Bütün aile halkı koşuyor, küçük garı dolduruyor, tren rıhtımına intizamla sıralanıyordu.

Rose, onların yerlerini değiştirerek:

— Hayır, hayır! öğle değil, diyordu. Teşrifata riayet etmiyorsunuz. En başta, kocası kıralla birlikte ana kıraliçe, sonra boy sırasıyla prensler gelecek. Frédéric benim sağımda duracak. Biz nişanlılarız... Hem, haberiniz, olsun, "hoş geldiniz„ i ben söyliyeceğim.

Tren durmuştu. Ambroise'la Andrée, trenden inince, bütün ailenin, teşrifatlı bir şekilde sıraya dizilip böyle kendilerini beklediklerini görünce şaşakaldılar. Fakat Rose, onlara tumturaklı bir nutuk vermeğe başlayıp, nişanlı matmazeli, babasının ülkesi sınırında selâmlamakla muvazzaf bir uzak diyar prensesi gibi hitabedince, nişanlılar gülmeğe başladılar, aynı lisanla cevap vererek şakayı uzattılar; gar memurları, ağızları bir karış açık, bakıyorlar, dinliyorlardı. Çılgınlar gibi eğlendiler, hepsi, bu sıcak mayıs sabahı, bu

kadar çocuklaştıkları için son derece memnundular.

Lâkin, Marianne, hayretle haykırdı:

— O ne! Madam Séguin sizinle beraber gelmedi mi? O kadar söz verdiydi!

Gerçek, Ambroise'la Andrée'nin peşinden, yalnız oda hizmetçisi Céleste trenden inmişti. Meseleyi anlattı.

— Madam, gerçekten çok üzüldüğünü söylememi emretti. Daha düne gelinceye kadar sözünde duracağını ümidediyordu. Yalnız, dün akşam, mösyö de Navarède kendisini ziyarete geldi, bu günkü pazar günü cemiyet tarafından verilen bir konferansta başkanlık edecekmiş, madam da tabiî, orada hazır bulunmamazlık edemedi. Gençleri size getirmek işini, güvenip bana bıraktı. Görüyorsunuz ya, işler pek yolunda gitti, selâmete çıktılar işte.

Aslına bakılırsa, köy hayatından sıkılan Valentine'in, gelmeyişine kimse üzülmemişti. Mathieu, nezaketle esef beyan ederek, umumi mütalâayı hulâsa etti.

— Her ne hal ise, kendisini ne kadar özlediğimizi söylersiniz... Haydi bakalım, yola çıkalım,

Fakat Céleste tekrar lâfa karıştı.

— Affedersiniz mösyö, ben sizlerle beraber kalacak değilim... Hayır, madam, hemen

dönüp yanına gelmemi söyledi, giyinmek için bana ihtiyacı var. Sonra da, yalnız kalırsa fazla sıkılıyor... Paris'e, onu çeyrek geçe bir tren var, değil mi? Ona bineceğim. Sonra, akşama, saat sekizde burada bulunacağım, matmazeli alıp götüreceğim... Bir tren tarifesine bakıp bu işleri tertipledik. Akşama görüşürüz mösyö.

— Akşama, pekâlâ.

Sonra, oda hizmetçisini ıssız küçük garda bırakıp hep beraber çıktılar, brik arabasiyle bisikletlerin durduğu kasaba meydanına vardılar.

Rose:

— Hiç eksiksiz, tamamız, diye haykırdı. Şimdi artık sahici şenlik başlıyor... Babalarımızın şatosuna alayla dönmek üzere, kafilenin tertibi işini bana bırakın.

Marianne:

— Kafilen, korkarım, ıslanacak, dedi. Karşıya bak, yağmur geliyor.

Gökyüzü masmavi iken, bir müddetten beri, bir bora ile kamçılanarak batıdan yükselen kül rengi iri bir bulutla örtülmüştü. Bu, bir gece evvelki şiddetli fırtınalı sağanakların devamı gibi birşeydi.

Genç kız, azametle:

— Yağmur mu? Biz yağmura aldırmayız! dedi. Evden içeri girmeden haddi varsa hele yağsın.

Böyle dedikten sonra, herkesi bir hafta evvelinden beri kafasında hazırladığı sıra ile, komik bir âmirce tavırla yerleştirdi. Kafile hareket etti, kapı önlerine koşuşan bütün mahalle karılarının tebessümleri ortasında, hayran Janville'den geçti, bereketli tarlalardan dolaşarak, keskin cıvıltıları göklere yükselen tarla kuşu sürülerini kaldırarak, beyaz yol boyunca ilerledi. Sahiden muhteşem bir manzaraydı.

Başta, Rose'la Frédéric'in teşkil ettiği çift, yanyana, bisikletle gidiyor, şahane bir tavırla, düğün alayına öncülük ediyordu. Onların arkasından, üç nedime olan üç küçük kızkardeş, Louise, Madeleine ve Marguerite, boylarına uygun bisikletlere binmişler, en küçükleri önde, en büyükleri arkada, boy sırasiyle geliyorlardı; başlarında bereleriyle, rüzgârdan uçuşan saçları sırtlarını döverek böylece giderlerken, yere sürtünerek geçen, müjdeler getirmiş haber kırlangıçları gibi, pek şirindiler. Nedimleri Grégoire'a gelince, o hep telâş içinde, var kuvvetiyle pedal çeviriyor, işi pek iyi idare edemiyor, önde giden şahane çifti geçecek kadar bazan kendini unutuyor; saygılı ve tavazulu safına dönüp vazifesini hatırlayıncıya kadar şiddetli ihtarlara uğruyordu. Yalnız, üç nedime, peri padişahının oğlunun sarayına doğru yola revan olan Cendrillon'un şarkısını okumağa başlayınca, şahane çift, hale uygun düşen bu şarkıyı teşrifata rağmen, beğenmek

lûtfunda bulundular. Derken Rose da, Frédéric de, Grégoire da, hep birden, aynı şarkıyı avaz avaz çağırmağa başladılar. Engin, asûde kırallıklarda bu şarkı, dünyanın en güzel musikisi gibi aksediyordu.

Arkadan, biraz mesafe ile, şimdi tıklım tıklım dolan, ailenin eski brik arabası geliyordu. Tesbit edilen programa göre, arabayı Gervais sürüyor, deri kaplı arabacı yerinde, onun solunda da Claire oturuyordu. Gervais da musiki çalmak istediği için, atların kulakları üstünde kamçısını neşeli neşeli şaklatmasına rağmen, kuvvetli hayvanlar olan iki beygir, yine köskös gidiyorlardı. Arabanın içinde altı kişilik yer olduğu halde, yedi kişi idiler, üç yumurcak o kadar kıvranıyorlardı ki, yine üç kişilik yer tutuyorlardı. Arabada, evvelâ Ambroise'la Andrée vardı; nişanlılar, teşrifleri şerefine karşılıklı oturtulmuştu. Sonra, memleketin büyük senyörleri olan Mathieu ile Marianne da karşı karşıya oturuyorlardı, Mrianne, küçük Nicolas'yı, hanedanın son prensini dizlerine oturtmuştu, o da sıpa gibi anırıyordu, çünkü neşesi vardı. Nihayet, boş kalan iki yeri, yüksek senyörlerin biri kız, öbürü oğlan iki torunu, matmazel Berthe'le mösyö Christophe işgal ediyordu, bunlar, henüz, uzun yola yaya gidebilecek yaşta değildiler. Yağmurun yaklaştığı korkusiyle, kaba bezden beyaz perdeler yarıya kadr çekilip, araba, uzak-

tan bir saman arabasına benzemekle beraber, yine tantanalı bir yavaşlıkla ilerliyordu.

Sonra, onların da arkasından, artçı vaziyetinde, Blaise'le Denis'nin, madam Desvignes'le iki kızı Charlotte ve Marthe'ın teşkil ettikleri bir gurup yaya geliyordu. Bir araba tutmağı katiyen istememişler, Janville'den Chantebled'ye kadar olan iki kilometrelik yolu geze geze gitmek çok hoş olur, demişlerdi. Yağmur yağarsa, elbette bir yere sığınırladı. Zaten Rose da bunu pek mükemmel bulmuştu, kafilenin, istenilen bütün yayılımı, büyük mânayı taşıması için yaya bir maiyet bulunması lâzımdı. Bu beş kişi, halk kalabalığını teşkil ediyordu, hükümdarlarını, alkışlıyarak takibeden muazzam halk yığını idiler. Yahut da, zaruri olan muhafızlardı; büyüklerdi, kahbe bir komşunun muhtemel taarruzunu boşa çıkarmak üzere, geriden gözcülük eden silâhşorlardı. Aksi gibi, madam Desvignes hızlı yürüyemediği için artçılar çabucak geride kaldılar, öyle ki, az sonra, uzakta, belli belirsiz seçilen gayet küçük bir küme oldular.

Fakat, aksilikler oldukça kahkahası daha yükselen Rose bu hale üzülmedi. Yolun ilk dönemecinde, bisikletinin üstünde arkasına dönüp baktı; artçılarını üç yüz metreden daha uzakta kalmış görünce, hayran bir feryat kopardı:

— Ooo! Bakın, Frédéric. Ne uçsuz bucaksız alay! Ne uzun yer tutuyoruz! Uzadıkça uzuyor, kırların uzunluğu yetmiyecek.

Üç nedime ile küçük nedim alay edip gülmeğe kalkışınca:

— Siz bana baksanıza, biraz daha saygılı olun... dedi. Hele bir saysanıza! Öncü olarak altı kişiyiz, değil mi? Arabada da dokuz kişi var, etti on beş! Beş artçıyı da ilâve edin, yirmi eder.. Böyle aile buldunuz da aldınız! Bizi, geçerken seyreden tavşanların, hayretten, utançlarından dilleri tutuluyor.

Gülmeğe başladılar, hep birden, peri padişahının oğlunun sarayına doğru yola revan olan Cendrillon şarkısını tutturdular.

İlk yağmur damlaları, iri iri, Yeuse köprüsüne vardıkları zaman dökülmeğe başladı. Müthiş bir rüzgârın ittiği külrengi bulut gökte alabildiğine koşuyor, semayı bir fırtına uğultusiyle dolduruyordu. Hemen peşinden damlalar daha irileşti, arttı, öyle bir sağnak halinde indi ki, sanki tepelerinde müthiş bir bent kapısı yıkılmış gibi, sular birdenbire sel gibi döküldü. Yirmi adım ilerisi görünmüyordu. İki dakika içinde, yol, bir sel yatağı gibi taştı.

O zaman, kafile kaçan bir hal aldı. Talihin artçılara yardım ettiği ancak sonradan öğrenilebildi. Yağmura yakalandıkları zaman bir köylü evinin önünde bulundukları için, rahat-

çacık oraya barınıvermişlerdi. Arabadakiler de sadece perdeleri kapatıverdiler. Bu şiddetli sağanakta atların ürkmesinden korkarak, yolun kenarındaki bir ağacın altına sığındılar. Önde giden bisikletlilere de seslenerek, durmalarını, inadedip bu tufanı yemenin divanelik olacağını söylediler; sesleri, suların şakırtısı arasında kaybolup gitti. Bununla beraber, kızlarla nedim bu mâkul yolu tutup, bisikletleriyle birlikte, kalın bir çitin arkasını siper aldılar. Fakat, önleri sıra, nişanlı çift, çılgın gibi yola devam etti.

İkisinden en mâkulu olan Frédéric, mantıklı davranmış:

— İhtiyatsızlık ediyoruz, demişti. Rica ederim, biz de ötekiler gibi duralım.

Fakat, Rose, coşmuş, mesut heyecanına kapılıp sürüklenmiş, vücudunu kamçılıyan yağmuru hissetmiyor gibiydi.

— Adam sen de! Artık sırsıklam ıslandık, diye cevap verdi. Asıl durursak hastalarınız... Koşalım! Koşalım! Üç dakika içinde evde bulunacağız bu mıymıntılar ta bir çeyrek sonra gelecekler, o zaman onlarla alay ederiz.

Yeuse köprüsünü aşmışlardı, yol çetinleşiyor, yüksek kavak ağaçları arasından geçerek tam bir kilometre uzunluğunda bir yokuş haline geliyordu; bununla beraber, onlar yanyana bütün süratlariyle uçuyorlardı.

Frédéric, tekrar:

— Emin olun hata ediyoruz, dedi, beni paylıyacaklar, hakları da var.

Rose:

— Aman! diye haykırdı. Benim çok hoşuma gidiyor! Bu bisiklet banyosu çok acayip oluyor!... Beni, peşimden gelecek kadar sevmiyorsanız, yakamı bırakın.

Frédéric, ona sokuldu, yandan vuran yağmura karşı bir parça korumağa çalışarak, onu takibetti. Bütün şiddetiyle dökülen, saldıran, uğuldıyan bu su yığınına âdeta kapılıp ayağı yerden kesilen, sürüklenen, bu dirsek dirseğe, bitişik, çılgınca bir hızla koşan çiftin yarışı, şaşkın, divanece bir yarış oldu. Sanki selli yağmur, onları da gümbürtüsü içine alıp sürüklüyordu Çiftliğin avlusunda bisikletten indikleri zaman, yağmur birden bire dindi, gök tekrar mavileşti.

Rose, kıpkırmızı kesilmiş, nefes nefese, kahkahadan kırılıyordu, öyle ıslanmıştı ki esvaplarından, saçlarından, ellerinden sular akıyordu, kavanozunu devirip suların altında kalmış bir su perisine benziyordu.

— Nasıl? Şenlik tamam oldu değil mi?... Ama, herkesten önce de biz geldik.

Fırladı, saçlarını taramak, esvap değiştirmek için yukarı çıktı. Fakat, karidesleri pişirmek için, acelesinden, bir kaç dakika vakit kazanayım diye, kuru çamaşır giymek zah-

metine bile katlanmadığını gizledi. Aile halkı gelmeden önde, suyu ateşe oturtmak, haşlamanın beyaz şarabını, havucunu, baharatını hazırlamak istiyordu. Gidiyor, geliyor, ateşi üflüyor, bilgisini göstermekten memnun halis bir ev kadını gibi, mutfağı, hamaratlığiyle dolduruyordu; nişanlısı da, tekrar aşağı inmiş, hayran hayran onu seyrediyordu.

Nihayet, bütün aile erkânı, brik arabasiyle gelenler de, hattâ yayalar da çiftliğe vardıktan sonra, hayli sert bir münakaşa oldu; ana baba kızıyorlardı, yağmur altındaki o yarış onları çok endişelendirmişti.

Marianne:

— Kızım, diyordu, bu yaptığın iş hiç akıllı kârı değil... Bari adam akıllı çamaşır değiştirdin mi?

Rose:

— Elbette, elbette, diye cevap verdi. Karidesler nerede?

Bir yandan da Mathieu, Frédéric'e çıkışıyordu,

— Düşüp kafanız patlayabilirdi; hem, terli iken bu kadar soğuk suyu vücuduna yemek iyi birşey değildir... Rose'u bırakmamalıydınız.

— Ne munasebet! Dinlemedi, yürüdü; ben de, bilirsiniz ki, onun bir dediğini iki edemem.

Nihayet, Rose kendisi, şirin bir eda ile, sitemlere nihayet verdi.

— Haydi, haydi, bu kadar azar yeter, kabahat bende, dedi... Yaptığım haşlamadan dolayı beni tebrik edecek kimse yok mu? Ömrünüzde, bu kadar güzel karides haşlaması gördünüz mü?

Yemek, taşkın bir neşe içinde yenildi. Yirmi kişi idiler, düğünün de sahici bir provasını yapmak istediklerinden, sofrayı, her zamanki yemek odasına bitişik büyük odaya kurmuşlardı... Bu oda, henüz bomboştu; fakat, yemek devam ettiği müddetçe, hep burayı, fidanlarla, yapraktan çelenklerle, kucak dolusu çiçekle nasıl süslemek niyetinde olduklarını konuştular. Hattâ yemeğin sonunda, duvarlara, tertibatın ana hatlarını çizmek üzere bir merdiven bile getirttiler.

O zamana kadar çok geveze olan Rose, bir müddet susuyordu. Halbuki yemeğini pek iştaha ile yemişti. Kakat hâlâ ıslak duran gür saçları altında, yüzünde kan kalmamış, balmumu gibi sararmıştı. Süs motifini göstermek için merdivene kendisi çıkmak istediği sırada sendeledi, âni bir baygınlık geçirdi. Onu, çabucak bir iskemleye oturttular; herkes telâşa düşmüştü. Rose, birkaç dakika baygın yattı. Kendine geldikten sonra, heyecana benzer bir halle, bir müddet daha tıkanıklık geçirdi, lâkırdı söylemedi, olup bitenin farkında değil gibi göründü. Mathieu ile Marianne şaşkına dönmüşler, ona üst üste sualler suruyorlar, meseleyi anlamak istiyorlardı.

Mutlaka soğuk almış olacaktı, o mânasız koşunun güzel neticesiydi bu. Neyse, genç kız düzeliyor, tekrar gülümsemeğe başlıyordu; bir ıstırabı olmadığını, birden bire, göğsüne koca bir kaldırım taşı konulmuş gibi bir ağırlık hissettiğini, fakat sonradan bu ağırlığın geçtiğini, şimdi daha rahat nefes almağa başladığını söyledi. Nitekim, biraz sonra ayağa kalktı, salonun süslenmesi meselesine dair fikirlerini söyledi; nihayet, herkesin içi rahat etti, öğleden sonrayı, plânlar çizmekle, dünyanın en güzel projelerini yapmakla, pürneşe geçirdiler. Öğleyin karideslere o kadar rağbet göstermişlerdi ki, akşam yemeğinde az yenildi. Sonra, saat dokuzda, Céleste, Andrée'yi almağa gelince, ayrıldılar. Ambroise hemen o akşam Paris'e dönüyordu. Blaise'le Denis, ertesi gün saat yedide ilk trenle gideceklerdi. Rose, madam Desvignes'le kızlarını yola kadar selâmetlediği sırada, ailenin, yakında yapılacak mesut düğün için birbirine verdiği randevunun coşkun neşesiyle pürheyecan, gecenin karanlığında, hâlâ "güle güle, yakında görüşürüz„ diye haykırıp duruyordu.

Lâkin, ne Mathieu, ne de Marianne, hemen yatmadılar. Birbirlerine söylemek istemedikleri halde, Rose'u, bulanık gözleriyle, sarhoşa benziyen haliyle bir tuhaf buluyorlardı. Eve dönerken yine sendelemişti, sadece nefesinde bir parça darlıktan şikâyet etmesi-

ne rağmen, yatağına yatmağa razı ettiler. Rose, onların yatak odasına bitişik olan kendi odasına girdikten sonra, beklediler; annesi birkaç defa gidip kıza, iyice örtünmüş mü, rahat uyuyor mu diye baktı; babası da, uyuyamıyor, lâmbanın karşısında, endişeli ve dalgın, bekliyordu. Nihayet Rose uyudu, bunun üzerine, ikisi, ara kapıyı açık bıraktılar, birbirlerini teselli etmek isteğiyle, bir lâhza, yavaş sesle konuştular. Bir şeycik değil, rahat uyku uyursa düzelir, diyorlardı. Onlar da yattılar, bütün çiftlik sustu, ilk horoz sesi işitilinceye kadar derin bir uykuya gömüldü. Fakat, saat dörde doğru, daha şafak sökmeden, birdenbire; anne! anne! diye boğuk bir ses, bir inilti işitip uyandılar. Titriyerek yataktan atladılar, yalınayak, el yordamiyle mumu aradılar.

Rose boğuluyordu, son derece şiddetli yeni bir buhranla çırpınıyordu. Birkaç dakika sonra, ikinci defa olarak kendine geldi, rahat etmiş göründü; ana baba, çok şiddetli bir üzüntü içinde olmalarına rağmen, kimseye seslenmemeği, günün doğmasını beklemeği daha muvafık buldular. Asıl korkuları, kızlarının tanınmaz bir hale gelmiş olmasındandı; Rose'un yüzü şişmiş, değişmiş, sanki bir iblis onu bir gece içinde başkalaştırmış, ellerinden çalmıştı. Bununla beraber, Rose, bitkin bir halde tekrar uyumuştu. Onun bu rahatını bozmak korkusuyle hiç kıpırdamıyorlar, uyanık duru-

yorlar, bekliyorlar, çiftliğin gün ışıdıkça artan faaliyetine kulak veriyorlardı. Saatler geçti, beş oldu, altı oldu. Saat yediye yirmi kalaya doğru, Mathieu, yedi treniyle Paris'e dönecek olan Denis'yi avluda görünce, acele aşağı indi. Boutan'a uğramasını, bir dakika vakit kaybetmeden koşup gelmesi için rica etmesini söyledi. Oğlu gittikten sonra, hâlâ kimseyi çağırmak, hattâ kimseye haber vermek istemediği için, yine Marianne'ın yanına çıkmıştı ki, üçüncü bir nöbet daha geldi. Hem bu sefer, yıldırım gibi geldi.

Rose, yatağında doğrulmuş, kollarını uzatmış, ağzını alabildiğine açmış yine:

Anne! Anne! diye inlemişti.

Sonra, bir isyan hamlesiyle, son bir hayat şulesiyle yatağından fırladı, yürümek istedi, doğan güneşin tutuşturduğu pençereye kadar gitti. Bacakları çıplak, omuzları çıplak, vücudunu şahane bir kaftan gibi örten çözük, gür saçlariyle sâf bir bakire çıplaklığı içinde, bir lâhza, pençereye abandı. Hiçbir zaman bu kadar güzel, bu kadar aşk ve kuvvet şaşaasiyle dolu gözükmemişti.

— Of! Ne kadar rahatsızım! Artık bitti, öleceğim.

Babası seğirtmişti, annesi onu tutuyor, her türlü tehlikeye karşı, delinmez bir zırhla korumak ister gibi iki koliyle birden kucaklıyordu.

— Sus, divane çocuk! Bir şey değil, yine nöbet geldi, geçecek... Allahaşkına yatağına yat! İhtiyar dostun Boutan yola çıktı, yarın ayağa kalkacaksın.

— Yok, yok! Öleceğim, artık bitti!

Onların kolları arasına düştü. Yatağa daradar yatırdılar. Ondan sonra, yıldırımla vurulmuş gibi oldu, bir kelime söylemeden, gözünü açıp bakmadan, birkaç dakika içinde, bir akciğer ihtikanından öldü.

Bu, bir vuruşta, bütün baharı kökünden baltalıyan mânasız yıldırım, kör tırpandı. Ölüm o kadar ânî, öyle beklenmedik bir şiddette geldi ki, önce şaşkınlık, ye'si geride bıraktı. Marianne'la Mathieu'nün feryatları üzerine, bütün çiftlik koşuştu, korkunç bir vaveylâ ile doldu, sonra ölümün derin sessizliğine gömüldü, her türlü iş, her türlü hayat durdu. Öteki çocuklar, henüz bir şey anlamıyan küçük Nicolas; bir gün evvelki nedim Grégoire; üç nedime, Louise, Madeleine, Marguerite; en fazla acı duyan en büyükler, Claire'le Gervais, hepsi orada, şaşkın, harap, duruyorlardı. Fakat, yollarda daha başka çocuklar da vardı. Büyükler, Blaise, Denis ve Ambroise, tam o anda, beklenmedik hâdiseden, ailenin tepesine inen müthiş baltadan habersiz, Paris'e doğru yol alıyorlardı. Korkunç haber acaba onları nerede yakalıyacaktı? Nasıl acı bir ye'is içinde dönüp gelecek-

lerdi? Ya koşa koşa gelecek olan doktor! Sonra, birdenbire, ilk anlam dehşet dolu kargaşalığı ortasında, Frédéric'in, matemini haykıran nişanlının feryatları yükseldi. Zavallı deli oluyordu, kendini öldürmek istiyordu, kaatil kendisi olduğunu söylüyor, Rose'un, selli yağmur altında çiftliğe dönmesine mâni olmalıydım, diyordu. Onu zorla ayırdılar, ikinci bir felâket olacak korkusiyle çiftlikten uzaklaştırmak zorunda kaldılar. Âni çılgınlığı yürekleri paralamıştı, herkes hıçkırmağa başladı, zavallı ana baba, erkekkardeşler, kızkardeşler, ölümün ilk defa ziyaret ettiği, yıldırımlanmış bütün Chantebled ağlamağa başladı.

Aman Yarabbi, bu ölen Rose du ha! Bu ölüm döşeğinde bembeyaz, soğuk vücudiyle yatan ölü Rose'du! En güzelleri, en şenleri, en sevilenleri! Bütün ötekileri, karşısında hayran kaldıkları, gurur duydukları, aşk duydukları kız! Hem de, düğünden on gün evvel, o kadar şakalaştığı, o kadar güldüğü çılgınca bir neşe ile dolu o güzel günün ertesi, öyle bir uzun ömür ve lekesiz saadet ümidi, içinde ki! Onu, mesut koca çocuk hulyalariyle, şahane kabul törenleriyle, hükümdar maiyetiyle, gayet canlı, gayet sevimli, gözönüne getiriyorlardı Yakında yapılacak olan çifte düğün, sürekli saadetin doğup gelişmesi, ailenin, üstün bir neşe içinde uzun bir refaha kavuşması demekti. O zamana kadar, gerçi, nice zah-

metler çekilmiş, bazan ağlanmıştı; fakat, birbirine sokulmuşlar, teselli bulmuşlardı; bütün dertleri unutturan, candan akşam kucaklaşmalarında, o güne kadar, hiçbiri eksik kalmamıştı. Halbuki, işte en iyileri gitmişti, ölüm, hiç kimse için tam neşe mevcut olmadığını, en gayretli, en mesut insanların bile, bütün ümitlerini tam mânasiyle başarıya ulaştırmağa asla muvaffak olamıyacaklarını söylemişti. Ölümsüz hayat yoktu. Beşer zavallığından paylarına düşen borcu bir defa da ödüyorlardı. Çok yaşamak için çok yaratarak, kendilerine daha geniş bir hayat hissesi ayırdıklarından, bu borcu daha pahalıya ödüyorlardı. İnsanın etrafında herşey filizlenirken, herşey mahsul verirken, kayıtsız şartsız bereket yaratmak, devamlı döl yetiştirmek istenmişken, felâketin tepeden inme geldiği, ilk mezarı kazdığı, sevgili bir vücudu alıp götürdüğü gün, içinde dünya hazırlanan ezelî karanlık uçuruma düşüş ne feci şey! Âni kırılış bu, sonsuz zannedilen ümitlerin zorla elden alınışı, daima, yaşamak ve sevişmek imkânsızlığının verdiği derin hayret, bu.

Ah! Onu takibeden iki gün ne kadar müthiş oldu. Çiftlik de beraber ölmüştü; davarların soluğundan başka çıt çıkmıyordu; bütün aile koşup gelmiş, biçare kızın cenazesi, çiçek yığınları ortasında, orada yattığı müddetçe, acı bir bekleyişle orada harabolmuş, göz yaşlariyle yanmış, kavrulmuştu. Acılarını

artıran bir şey daha oldu; cenaze töreninden bir gün evvel, tabuta yerleştirilen ceset, çifte düğünde yapılacak büyük şenlik için nasıl mükemmel bir şekilde süsleneceği müzakere edilerek çok neşeli bir öğle yemeği yenilen salona indirildi. Cenazenin evde geçireceği son gece, başı ucunda orada beklediler; odada yeşil fidanlar yoktu, yapraklardan yapılmış çelenkler yoktu, yalnız dört büyük mum yanıyor, sabahtan toplanmış güller soluyordu. O son gece, ne ana, ne baba yatmak istemediler. Toprağın, ellerinden geri aldığı evlâtlarının başı ucunda yanyana beklediler. Onu Chantebled'deki av köşküne ilk taşındıkları zaman, memeden kesildiği, geceleyin örtüp bastırdıkları tarihte, on altı aylıkken, minimini haliyle gözlerinin önüne getiriyorlardı. Daha sonra, Paris'te, yine ufacıkken, sabahleyin koşup bir marifet yapmış gibi kahkahalarla gülerek karyolaya tırmandığı, yatağı altüst ettiği tarihteki haliyle gözlerinin önüne getiriyorlardı. Bilhassa, Chantebled büyüdükçe verimli hale gelen bu toprağın bütün sıhhatiyle, bütün güzelliğiyle kendisi de gelişmiş gibi, onu büyümüş, güzelleşmiş olarak gözlerinin önüne getiriyorlardı. Halbuki, işte ölmüştü, onu bir daha asla görmiyeceklerini düşündükçe, elleri birbirini arıyor, feci bir kucaklaşma ile kenetleniyor, yürekleri aynı yara ile sızlıyor, bir arada kaynıyan kalbleriyle, bütün ömürleri, bütün gelecek günleri yokluğa yuvarla-

nıyormuş gibi geliyordu. Artık gedik açılmıştı, öteki saadetleri de, bunun arkasından sürükleyip gideçek miydi? Beş yaşındaki miniminiden yirmi dört yaşındaki iki büyüğe kadar öbür on çocuk, siyahlar giymiş, gözleri yaşlı, uyuyan kızkardeşlerinin etrafında, en son tazimi yapan acılı bir bölük asker gibi beklemelerine rağmen, giden, vücutlarından bir parçayı da beraber alıp götüren kızlarının ölümiyle yüreği yaralı ana ile baba onları artık görmüyor, sayılarını bilmiyordu. Dört mumum yarım yamalak aydınlattığı çıplak, büyük odada, bu cenazeyi bekliyenlerin, üzerine, bütün ailenin bu son elvedaı üzerine şafak söktü.

Sonra, yüksek kavakların arkasından, yeşil başakların ortasından geçerek, Rose'un selli yağmur altında çılgınca tırmandığı yolda, o beyaz yolda ilerliyen cenaze alayı da, bir başka acıklı manzara oldu. Bütün akraba, bütün dostlar gelmişlerdi, bütün kasaba, bu çok âni ölümden duyduğu teessürü gösteriyordu. Alay da, bu sefer, sahiden uzağa kadar yayılıyor, parlak güneşin altında, beyaz güllerden bir yığın altında, çiçek açmış gibi beyazlara bürülü arabanın arkasında gerilere kadar uzuyordu. Bütün aile bu cenaze alayının önünde yürümek istemişti, bizzat ana, hattâ kızkardeşler, sevgili ölüden, ancak mezarın başında ayrılacaklarını söylemişlerdi. Arkadan ailenin yakınları, Beauchêne'ler, Sé-

guin'ler geliyordu. Fakat, ne Mathieu, ne Marianne, yorgunluktan bitkin vücutlariyle, ağlamaktan şişmiş gözleriyle, acıdan harap bir halde, etraflarındaki insanları tanımıyorlardı. Yalnız ertesi gün, galiba Morange'ı görmüş olduklarını hatırladılar Yine de, ellerini sıkan, bir gölge gibi şöyle bir görüp bir kaybettikleri, sessiz, silik zatın gerçekten Morange olduğuna emin değillerdi. Mathieu, yine onun gibi, Constance'ın sıska yüzünün, kuru profilinin, mezarlıkta, cenaze kabire indirildikten sonra, yanına yaklaştığını, gözlerinin menfur bir sevinçle ışıldar gibi olduğunu, kendisine müphem birtakım teselli sözleri söylediğini, korkunç bir rüya ortasında gibi hatırladı.

Ne söylemişti? Şimdi bilemiyordu. Tabiî, hale münasip sözler söylemişti; nitekim tavrı da, kederli bir akraba tavrıydı. Fakat bir başka acı hâtıra canlanıyordu; Constance'ın, çifte düğüne geleceğini vadettiği gün, acı bir tebessümle, Chantebled'nin talihi hep yaver olmasını temenni ederken söylediği daha başka sözleri hatırlıyordu. Demek ki büyük bir döl bereketine sahip, çok verimli insanlar olan bu Froment'lar de nihayet yıldırım darbesini yemişlerdi! Belki de talihleri ebediyen kapanmıştı! Mathieu, bunu hatırlayınca tepeden tırnağa kadar ürperdi; istikbale olan inanı sarsılmıştı, artık gedik açıldıktan sonra, verimliliğin, döl bereketinin sona erdiğini görmek korkusu yüreğini kaplamıştı.

IV

Bir sene sonre, Ambroise'la Andrée, bir oğlan olan ilk çocukları Léonce'u vaftiz ettiler. Rose öldükten bir buçuk ay sonra, aile arasında düğün yapmadan evlenmişlerdi. Hâlâ matem tutan, uğradıkları müthiş darbenin tesirini elân gideremiyen Mathieu ile Marianne için, bu vaftiz, evden dışarı çıkmalarına ilk mesut bahane olacaktı. Zaten, törenden sonra, genç karı kocanın evinde bir öğle yemeği yenmesi, arkasından da, herkesin işine gücüne gitmesi kararlaştırılmıştı. Tekmil aile gelemiyeceğine göre, törende, büyük baba ile büyük anadan başka, iki büyük kardeş, Denis ile Blaise bulunacak, Blaise, karısı Charlotte'la beraber gelecekti. İsim babası olan Beauchêne, isim analığına madam Séguin'i seçmişti, çünkü, biçare Constance, onun söylediği gibi, oğulları Maurice öldüğünden beri, bir çocuğa elini sürmeği aklından geçirse tüyleri ürperiyordu. Bununla beraber, öğle yemeğinde bulunmağı kabul etmiş, Séguin ise, yemeğe gelemiyeciğini söyliyerek özür dilemişti. Böyle olduğu halde bile on kişi idiler, karı kocanın, yakında zengin oluncaya kadar Boétie sokağında oturduk-

ları mütevazı apartımanın küçük yemek odasını doldurmağa yeterlerdi.

Çok lâtif bir gün oldu. Bu sevinçli günde bile siyah esvaplarını çıkarmak istemiyen Mathieu ile Marianne, dünyaya gelişi ümitlerini tazelendirir gibi olan bu torunun beşiği karşısında, nihayet bir parça neşelendiler. Kış başında, aileyi bir başka matem daha sarsmıştı. Blaise, küçük Cristophe'u kaybetmiş, yavrucak, iki buçuk yaşındayken kuşpalazına kurban gitmişti. Fakat, o kayıbı telâfi edercesine, Charlotte şimdi yine gebeydi, hattâ dört aylık olmuştu bile, ilk günlerin acısı, rikkatli bir bekleyiş haline gelmişti. Sonra da, daracık apartıman, son derece sevişen, cesaretle, kol kola dünyayı fethe çıkan güzel sevdalı çiftten; Andrée'nin sarışın letafetiyle muattar, Ambroise'ın zaferli cazibesiyle pırıl pırıl, mis kokuyordu. Ayrıca, yemek esnasında, isim babası Beauchêne'in bol iştahiyle bol kahkahaları vardı; arkadaşı isim anası Valentine'le çok meşgul oluyor, şakalaşıyor, ona aşırı bir kur yapıyor, kırk beş yaşında ve büyük anne olduğu halde elân genç kızlık taslıyan çok narin vücutlu Velentine'in de, bu hoşuna gidiyordu. Yalnız Constance ciddî duruyor, yalnız ince dudaklarının kenarı hafifçe bükülerek gülmek tenezzülünde bulunuyor, arasıra, henüz yakın geçmişteki matemlere rağmen yeni bir azimli istikbal kuvveti yükselen bu neşeli sofraya göz gezdirdikçe, kağşamış yü-

zünde feci bir ıstırap gölgesi dolaşıyordu.

Saat üçe doğru Blaise sofradan kalktı, Beauchêne'in bir şartöz daha içmesine razı olmadı. Beauchêne, nihayet söz dinledi:

— Doğru, çocuklar, dedi, hakkı var. Evinizde insan pek rahat ediyor, ama fabrikaya mutlaka dönmemiz lâzım. Denis'yi alıp götüreceğiz, koskoca bir yapı meselesi için onun bilgisine ihtiyacımız var... Bizler böyleyizdir işte. Vazife oldu muydu nazlanmayız.

Constance da kalkmıştı.

— Araba aşağıda olmalı, sen alacak mısın?

— Hayır, hayır, biz yaya gideceğiz, kafamız biraz yerine gelir.

Hava kapalı idi; gitgide ortalık da kararmağa başladığı için Ambroise pencereye yaklaşmış:

— Islanacaksınız, diye haykırmıştı.

— Aldırma! Sabahtan beri zaten yağmur sıkıntısı var, o yağıncaya kadar fabrikaya nasıl olsa varırız.

Constance'ın, Charlotte'u arabaya alıp, kendi evine, küçük pavyonun kapısına bırakması kararlaştırıldı. Valentine'in acelesi yoktu, hava açılır açılmaz, iki adım ötedeki d'Antin caddesine rahat rahat giderdi. Marianne'la Mathieu'ye gelince, onlar da, Andrée'nin yalvarmalarını kabul etmişler, bütün günü orada geçirip akşam yemeğini de yedikten sonra,

Chantebled'ye son trenle dönmeğe razı olmuşlardı. Eğlenti tam olacaktı, genç karı koca son derece memnundu, sevinçle zıplıyorlar, el çırpıyorlardı.

Fakat, ötekiler giderken, bir hâdise, Constance'ın yaptığı bir yanlışlık, hepsini bir kere daha güldürdü. Bol yemekten sonra duyulan neşe arasında, bu yanlışlık pek güldürücü oldu. Constance, Denis'ye dönmüş, donuk renkli gözleriyle ona bakarak, tabiî bir eda ile:

— Blaise, dostum, benim boamı versenize, galiba yan odada unuttum, demişti.

Hepsi gülmeğe başladılar, o, bu gülmenin sebebini anlıyamadı.

Denis, istediği şeyi getirince, aynı tabiî şekilde teşekkür etti.

— Mersi, Blaise, zahmet ettiniz.

Bunun üzerine, hep birden kahkahayı koyuverdiler, katıla katıla gülüyorlardı, Constance'ın kendinden emin tavrı çok gülünçtü. Ne oluyordu? Hep birden ne diye böyle alay ediyorlardı? Nihayet, yanıldığını farketti, genç adama daha dikkatle bakıt:

— Ha! Sahi, Blaise değil Denis imiş.. Ne yapayım? Ben ikisini hep birbirine karıştırıyorum, hele sakallarını aynı biçimde kestirmeğe başladıklarından beri.

Bu şekilde gülüşmenin bir parça müstehzi mânaya alınması ihtimalini önlemek üzere, Ma-

rianne, hatır hoşluğu, aile arasında herkesin bildiği vakıayı hatırlattı; ikizler küçükken bir arada uyudukları zaman, gözlerinin başka başka olan renklerini görüp ayırdetmek için onları uyandırdığını anlattı. Sonra ötekiler, Beauchêne, Valentine lâkırdıyı karıştırdılar, ikizleri nasıl inanılmıyacak kadar birbirine karıştırdıklarını anlattılar; iki kardeş o kadar benziyorlardı ki, bazı günler, bazı ışıkların altında, bu benzerlik tam bir hale geliyordu. Sarmaş dolaş kucaklaşmalardan, el sıkışmalardan sonra, bu coşkun neşe ortasında vedalaşıldı.

Eve dönerlerken, arabada, Costance fazla uzıyan öğle yemeğinin artırdığı şiddetli bir baş ağrısını bahane ederek, Charlotte'la tek tük bir iki kelime ancak konuştu. Halinde yorgunluk vardı, gözleri yarı kapalı, düşünüyordu. Rose öldükten sonra küçük Christophe da gidince, Froment'ların yüreğindeki yaranın genişlemesi, ümidini diriltir gibi olmuştu. Bir nöbet gelmiş, Constance bütün varlığının uyandığını sanmıştı. Yüzüne kanlar hücum ediyor, vücudunda sıcak ürpertiler dolaşıyordu; hiç nefsani arzu hissetmemiş olduğu halde, böyle arzularla dolu geceler geçirdi. Acaba doğurma istidadı, ana olma kabiliyeti canlanıyor muydu? Bazan, gürbüz ağaçların, yaprakları döküldüğü halde, güzel sonbahar mevsimlerinde, yeniden yapraklanıp çiçeklendikleri yok muydu? Bunun üzerine, Constance

delice bir neşe duymağa başladı. Gaude'un bir daha çocuk doğuramıyacağını yüzüne karşı söylediği o feci günden uzaklaştıkça, onun hekimce ifadesinden daha fazla şüphe etmiş, kendi iktidarsızlığına inanamamış, ne kadar yetkili olursa olsun, başka birisinin daima muhtemel olan hatasına inanmağı tercih etmişti. Hem mutlaka böyleydi, Gaude herhalde yanılmıştı. Constance, damarlarında atan hayatı dinledi, kanının geçirdiği bu buhranı, vücudundaki bu sıcaklıkları, bu heyecanları ihtirasla takibe başladı; bu hallere mâna veremiyor, cinsiyetinin geç kalmış bir uyanışı olduğunu sanıyordu. Hattâ bir gece, kocasının eve geldiğini iştince, çocuk doğurabileceğine iyiden iyiye inandığı için, heyecanla, kalkıp onu yatağına çağırmasına ramak kalmıştı. Sonra, şiddetli sancılar başladı, Boutan'a danışmak icabetti; doktor bunun sadece vaktinden evvel, henüz kırk altı yaşında bir âdetten kesilme hâdisesi olduğunu söyleyip, kaçamakların bu hâdiseyi çabuklaştırmış olması ihtimali bulunduğunu dokundurduğu zaman, bu da ümitlerinin son ve şiddetli bir darbeyle yıkılışı oldu. Bu sefer, artık hayat ağacı sahiden kurumuştu, artık kakırdıyan dal hiç mahsul vermiyecekti, Constance, bu daldan, son kan çiçeklerinin düküldüğünü görmüştü. Constance, iki aydır, artık kadın olmamanın gazabını böyle için için duyuyordu. Sabahleyin o vaftiz esnasında, şimdi, arabada, bu gebe genç kadı-

nın yanında, gülüşüne ağu katan, rengini sarartıp ahlâkını bozan, en müthiş fenalıkları işlemeğe müstait hale getiren şey, hâlâ itiraf edemediği ayıp bir illet gibi gizli tuttuğu düşkünlüğü idi. Kaybettiği çocuk, artık bir daha doğuramıyacağı çocuk, uzun zaman sükût içinde tatmin edilen, bugün aldatılan, teskin edilemiyen analık duygusu, onu gerçekten marazi bir ahlâk bozukluğuna sevkediyor, Constance, kendi kendine dahi itirafa cesaret edemediği feci öcalma temennileri besliyordu. Bütün dünyayı, hâdiseleri, insanları, kendisini ezmek için anlaşmış olmakla itham ediyordu. Kocası, hainlerin en alçağı, en budalası idi; çünkü fabrikayı, karısı bir oğlunu kaybederse hemen arkasından bir oğlana daha gebe kalan o Blaise'e, hergün bir parça daha kaptırarak, kendisine ihanet ediyordu. Kendisinden kocalık vazifesi beklemeden, hattâ yanında bulunmasını bile istemeden, dışarıdaki aşağılık zevklerine terketti edeli, bu kocayı bu kadar neşeli, bu kadar mesut gördükçe öfkeleniyordu. Beauchêne, tafrafuruş üstün edasını muhafaza ediyor, değişmediğini söylüyordu. Doğru idi de, eski faal patron, umumi felce doğru giden ihtiyar sürtük haline gelmiş olmasına rağmen hâlâ hayatınnan, mümkün mertebe fazla keyif çıkartan pratik bencil adamdan başka bir şey değildi. Mukadder uçurum yolunda tekerleniyordu; Blaise'i evlât edinmesi, kendi yorgun omuzları için fazla ağır hale

gelen gailelerden onu kurtarmakla beraber, zevkine sarfedeceği parayı da yine temin eden zeki, çalışkan bir çocuk ele geçirmiş olmasının verdiği sevinçten ileri geliyordu.

Constance, bir ortaklık projesi ortaya çıkacağını biliyordu, hattâ kocası, uygunsuz muamelelerden, rezilce borçlardan ileri geleni, kendisinden gizlediği delikleri tıkamak için büyükçe bir para da almış olsa gerekti. Araba yürürken, Constance, gözleri kapalı, bu işleri düşünerek büsbütün zehirleniyor, öfkeden haykırarak bu genç kadının yanında oturan bu Charlotte'un, bu sevilen zevcenin, bu doğurgan ananın üstüne atılmak, onu tokatlamak, yüzünü paralamak istiyordu.

Sonra, tekrar Denis aklına geldi. Onu niçin fabrikaya götürüyorlardı? O da mı kendisini soyup soğana çevirecekti? Halbuki, genç adamın, henüz bir mevki sahibi olmadığı halde, fabrikada iki kişi için yer bulunmadığı düşüncesiyle kardeşiyle birlikte çalışmak istemediğini biliyordu. Denis, mekanikte, çok etraflı teknik bilgiye sahipti; geniş bir yapı tezgâhının idaresi başına geçmek emelindeydi; hattâ, fabrika, yeni model bir ziraat makinesi yapacağı zaman, onu kıymetli bir müşavir olarak kullanmasının sebebi bu bilgilerdi. Fakat Constance buna rağmen onu bir tarafa bıraktı, endişelerinde onun yeri yoktu, çünkü Denis, onun evine bir saat için uğrayıp geçen bir misafirden ibaretti, belki ertesi gün, Fran-

sa'nın öbür ucuna gidip yerleşecekti. Blaise'in hayali, sıkıcı, boğucu bir düşünce halinde tekrar musallat olmuştu; Constance, üç erkek fabrikaya varmadan evvel, acele eve dönecek olursa Morange'ı çalışma odasında yalnız görebileceğini, onu konuşturup birçok şeyler öğrenebileceğini birden bire düşünüverdi. Morange muhasebeci olduğu için, ortaklık mukavelesini elbette biliyordu, hattâ bu mukavele henüz tasarı halinde olsa dahi. Bu aklına gelir gelmez heyecanlandı, eve varmak için sabırsızlıktan yanıp tutuşmağa başladı; Morange'ı söyleteceğine emindi, onu istediği gibi kullanacağını sanıyordu.

Araba Iena köprüsünden geçerken, pencereden baktı.

— Aman, bu araba da ne kadar yavaş gidiyor!... Bari yağmur yağsaydı, belki başımın ağrısı bir parça geçerdi.

Şiddetli bir sağnak gelirse, berikileri bir arabalık kapısına sığınmak zorunda bırakıp kendisine daha fazla vakit kazandıracağını düşünüyordu. Nihayet, fabrikanın önünde arabayı durdurdu, yol arkadaşını pavyona kadar götürmedi bile.

— Şekerim, kusuruma bakmazsınız değil mi? Sokağın köşesini döner dönmez evdesiniz.

Arabadan indiler, Charlotte, gülümsiyerek, şefkatle onun elini tuttu, bir iki saniye avucu içinde muhafaza etti.

— Elbette, binlerce teşekkür ederim. Lûtfettiniz... Beni selâmete çıkardığınızı da kocama lûtfen söyleyin, çünkü tekrar hâmile olduğumdan beri, çabucak beni merak ediyor.

Constance da tebessüm etmek zorunda kaldı, yeniden samimî dostluk tezahürleriyle, bu siparişi yerine getireceğine söz verdi.

— Allaha ısmarladık, yarın görüşürüz.

— Evet, evet, yarın görüşürüz, güle güle.

Morange, karısı Valérie'yi kaybedeli on sekiz sene olmuştu, kızı Reine öleli de dokuz sene olmuştu. Sırtından çıkarmadığı siyah esvaplarla, herkesten uzak, dört duvar arasında mahpus, ancak zaruri sözleri söyleyip başka lâkırdı etmeden geçirdiği hayatla, âdeta bu felâketlerin hâlâ ferdasında imiş gibi görünüyordu. Hoş, yine o örnek olmağa lâyık iyi memur haline gelmiş, yine, otuz seneye yakın zamandan beri her sabah üzerine oturduğu çalışma odasındaki koltuğa çivilenmiş gibi, hep saati saatine işinin başına gelen, dürüst, dikkatli muhasebeci olmuştu; çünkü, isimlerini andıkça iki kadınım diye bahsettiği sevgili ölüleri, onun iradesini, emellerini, onlar uğrunda bir an için kurduğu başarı, büyük servet, debdebeli, şaşalı hayat hulyası namına ne varsa beraber alıp götürmüşlerdi. Artık yapayalnız kalan, eski za'fına, eski çocuk çekingenliğine tekrar yuvarlanan kendisi, bu alış-

tığı loş köşede ölmekten, dolap çeviren beygir gibi, her sabah yeniden ele aldığı bu silik işten başka birşey temenni etmiyordu. Fakat evinde, bırakmamakta ısrar ettiği Grenelle bulvarındaki o apartmanda, esrarlı bir hayat sürdüğünden, endişeli bir kıskanç gibi, gizli tuttuğu bir illetli insan ömrü yaşadığından şüphe ediliyordu. Hizmetçi kadın, içeriye kimseyi sokmamak üzere emir almıştı. Hoş, kendisi de birşey bildiği yoktu. Morange, yemek odasiyle salonda, onu serbest bırakmakla beraber, eskiden karı kocanın odası olan kendi yatak odasiyle Reine'in odasına adım atmasına tahammül edemiyor, bu odalara yalnız kendisi giriyordu. Bu odaları temizlemek için girip içine kapanıyor, orada ne temizliği yaptığını kimse hakkiyle bilmiyordu. Bu odalar, bütün âyinini, ateşli bir sofu gibi kendi üstüne alan biricik türbedarı olduğu kutsal, korkunç türbeler gibiydi. Hizmetçi kadın, oralara bir göz atmağa boşuboşuna uğraşmıştı; apartmanda tekbaşına, serbest kaldığı gündüz vakitleri, boşuboşuna, kulağını kapıya verip dinliyordu; hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey işitmiyordu. Bu mihraplarda hangi kutsal emanetlerin durduğunu, Morange'ın buraları hangi ibadetlerle şereflendirdiğini bilen tek kul yoktu. Şaşmağa sebebolan şeylerden biri de, gitgide daha fazla hasisleşerek yaşadığı nekes hayatıydı; bütün masrafı bin beş yüz frank kira ile, hizmetçi kadının aldığı aylıktan, bir de

Morange'ın elinden, yiyecek ve bakım için bin güçlükle koparabildiği günde birkaç paradan ibaretti. Morange'ın maaşı sekiz bin franga çıkmıştı, muhakkak ki bunun yarısını harcamıyordu. Kendi canı için sarfetmek istemeyip biriktirdiği bu büyük paraları ne yapıyordu acaba? Hangi gizli kovuğa tıkıyordu? Hangi gizli ihtiras, hangi divanece sevgi hulyası uğrunda? Sonra da, gayet halim, gayet temiz, artık bembeyaz ağaran sakalı gayet itinalı idi; işinin başına, dudaklarında hafif bir tebessümle geliyor, bu çok intizamlı, çok metodlu adamın halinde, ruhundaki çöküntüyü, geçirdiği felâketten kalma kül yığınını ve tamamiyle sönmemiş olan yangını belli eden hiçbir şey görülmüyordu.

Constance'la Morange arasında, yavaş yavaş bir bağ vücuda gelmişti. Kızının ölümünden sonra, onun fabrikaya harap bir halde avdetini gördüğü zaman, Constance, bu adama karşı derin bir merhamet duymuştu; bu merhamete, belli belirsiz, için için bir de şahsi kuruntu karışıyordu. Oğlu Maurice'in daha beş sene ömrü vardı, fakat Constance'a o zamandan malûm olmuştu, Morange'a ne zaman tesadüf etse, mutlaka, hafif bir ürperti geçirir, vücudu buz kesilirdi. Bu adam, biricik evlâdını kaybeden adamdı. Aman Yarabbi! Demek ki böyle bir felâket olması mümkündü öyle mi? Sonra, aynı felâket kendi başına da gelip, o müthiş ye'si, birdenbire açılan,

tedavisi imkânsız geniş yarayı kendisi de tadınca, bu dertli kardeşe yanaşmış, ona, hiç kimseye karşı göstermediği şekilde iyilikle muamele etmişti. Bazen, geceyi beraber geçirmek üzere Morange'ı davet ediyordu, karşılıklı konuşuyorlar, hattâ çok zaman hiçbir şey söylemiyorlar, sükût içinde zavallılıklarını paylaşıyorlardı. Constance, daha sonraları, bu samimiyetten istifade ederek, kocasının kendisine söylemek istemediği fabrikaya ait işleri, onun sayesinde öğrenmişti. Hele kocasının, müesseseyi fena idare ettiğinden, borçlanmak hatası işlediğinden kuşkulanmağa başlıyalı beri, muhasebeciyi sırdaş edinmeğe, hattâ casus yapmağa uğraşıyor, bozulduğunu sezdiği idareyi mümkün mertebe fazla nispette eline almasına, Morange yardım ediyordu. İşte o gün de, Morange'la yalnız kalmak fırsatını yakalamış, patronlar yokken onun ağzından lâkırdı alacağına emin, fabrikaya varmak için bundan dolayı o kadar acele ediyordu.

Eldivenleriyle şapkasını dar çıkardı. Morange'ı, ufacık çalışma odasında, hiç değişmiyen yerinde oturmuş, önünde apaçık duran ezelî defterinin üzerine eğilmiş vaziyette buldu.

Morange, hayretle:

— Ay! dedi, vaftiz bitti mi, ne çabuk?

Constance, lâfa yol açmak için, mevzuu hemen evirip çevirerek:

— Tabii ya, dedi. Yani, müthiş bir baş ağrısına yakalandığım için ben dönüp geldim. Ötekiler orada kaldılar... Baktım burada ikimiz yalnızız, sizinle bir parça konuşursam başımın ağrısına iyi gelir diye düşündüm, dostum. Sizi ne kadar takdir ettiğimi bilirsiniz... Ah! Mesut değilim, mesut değilim!

Başkalarının saadetini göre göre, çoktan beri zaptettiği göz yaşlariyle boğularak, bir iskemleye yığılmıştı. Morange, onu bu halde görünce müteessir olmuş, bayılır korkusiyle, kendisi de eli ayağı kesilerek, hizmetçi kadını çağırmağa kalkışmıştı. Fakat Constance mâni oldu.

— Sizden başka kimsem yok, dostum, dedi... Herkes, beni silkip atıyor, herkes benim aleyhimde. Pekâlâ anlıyorum, beni mahvediyorlar, felâketime sebebolmağa çalışıyorlar, sanki evlâdımı kaybetmekle herşeyi kaybetmemişim gibi.. Onun için, madem ki dostum bir siz varsınız, çektiğim azabı biliyorsunuz, siz ki artık kızınız ölmüştür, Allahaşkına benimle birlik olun! Bana hakikatı söyleyin. Hiç değilse kendimi müdafaa edebileyim.

Morange, Constance'ın, kızından bahsettiğini işitince, onunla beraber, ağlamağa başlamıştı. Artık Constance, onu sorguya çekebilirdi, andığı bu müşterek acı ile harap, cevap verecek, herşeyi söyliyecekti. Nitekim Morange, Blaise'le Beauchêne arasında, gerçekten, bir mukavele yapılacağını ona haber verdi; fakat,

bu tam bir ortaklık mukavelesi değildi. Beauchêne, fabrikanın kasasından, itiraf edilemiyecek birtakım masrafları karşılamak için çok büyük paralar kaldırmıştı; bir küçük kızın annesi ağır ceza mahkemesine müracaat etmeğe kalkışmış, büyük bir kepazelik çıkmış diye rıvayetler vardı; bunun üzerine faal elleriyle müesseseyi kendi yerine idare eden Blaise'e açılmak zorunda kalmış, kendisine ödünç para verecek birini bulmağa onu memur etmişti; genç adam, o zaman, bu parayı bizzat ikrazetmişti; herhalde, babası Mathieu Froment'ın, oğlu adına fabrikaya yatırmaktan memnuniyet duyduğu bir para olsa gerekti. Şimdi, vaziyetine düzen vermek için, müessesenin mülkiyetini altı hisseye taksim etmeğe, borcun ödenmesi için bu hisselerden birini Blaise'e bırakmağa karar vermişlerdi, o kadar. Demek ki, Blaise, altıda bir nispetinde fabrikaya sahiboluyordu; meğer ki Beauchêne, muayyen bir müddet sonra bu altıda bir hisseyi ondan tekrar satın alsındı. Asıl büyük tehlike Beauchêne'in borçtan kurtulacağı yerde, içine tekerlenip gitmekte olduğu israf ve budalalık uçurumu yolunda, bundan sonra öteki hisseleri de birer birer satmak hevesine kapılması ihtimaliydi.

Constance ürpertiler geçirerek dinlemiş, sapsarı kesilmişti.

— İmzalandı mı, bu mukavele?

— Hayır, daha imzalanmadı. Ama, kâğıtlar hazır, bu günlerde imzalanacak. Zaten mâkul bir hal çaresi bu, hem de zaruri.

Fakat Constance, besbelli bu fikirde değildi; isyan ediyor, varlığının bütün kuvvetiyle bir engel arıyor, iflâsa, rezalete mâni olmak için tamir kabul etmez nasıl bir çare icadedeceğini araştırıyordu.

— Yarabbi sen bilirsin! Ne yapsam? Nasıl hareket etsem?

Sonra, hiçbir çare bulamamanın, âciz kalmanın verdiği tehevvürle, ağzından şu feryat kaçtı.

— Ah! Bu alçak Blaise!

Zavallı Morange, bu sözü işitince pek müteessir oldu. İşin iç yüzünü henüz anlamamıştı. Nitekim, soğuk kanlılıkla onu teskine çalıştı, Blaise'in mert bir çocuk olduğunu, bu meselede çok dürüst davrandığını, rezaleti önlemeğe uğraştığını, hattâ hiçbir menfaat kaygusu gütmediğini izahetti.

Constance, istediği şeyi öğrendiğine memnun olmuş, yaya dönen üç erkeğin, kendisini orada bulmalarını istemediğinden ayağa kalkmıştı; o kalkınca, muhasebeci de kalktı, Constance'ın, dairesine gitmek için geçmek mecburiyetinde bulunduğu dehlizde onunla beraber yürüdü.

— Namusum hakkı için, madam, bu genç hiçbir çirkin hesap gütmemiştir... Bütün evrak

elimden geçiyor, bendeki malûmat hiç kimsede yoktur... Eğer herhangi bir dolap çevrildiğinden şüphelenseydim, sizi ikazetmek suretiyle iyiliklerinize mukabelede bulunurdum.

Constance onu artık dinlemiyor, elinden yakasını sıyırmağa çalışıyordu. O sırada, uzun zamandan beri dolaşıp duran şiddetli yağmur dökülmeğe, camları kuvvetle döğmeğe başladı. Gökyüzünü öyle siyah bir bulut kaplamış, ortalık öyle kararmıştı ki, saat henüz dört olduğu halde, âdeta gece karanlığı basmıştı. Constance, yoldakilerin, bardaktan boşanırcasına yağan bu yağmura yakalanınca, bir araba tutacaklarını düşündü. Adımlarını hızlandırdı; muhasip hâlâ peşinden geliyordu.

Morange:

— Bakınız, size bir misal, diye devametti. Mukavele kaleme alınacağı zaman...

Birdenbire lâkırdıyı kesti, boğuk bir feryat kopardı, dehşet ifade eden bir hareketle Constance'ı geri itti, durdurdu.

— Aman, dikkat edin!

Ayaklarının dibinde bir boşluk vardı. Orada, dehlizin nihayetinde, konakla fabrika arasında geçit vazifesi gören koridora varmadan, bir yük asansörü bulunuyordu. Çok kuvvetli bir asansördü, buharla işliyor, iri parçaları ambalaj dairesine indirmek için kullanılıyordu. Her zaman değil, bazı günler işlerdi. Mûtat olarak, asansör yuvasının geniş

kapağı kapalı durur, asansör işlediği zamanlar, o işe memur bir bekçi, başında bekler, iniş çıkışı idare ederdi.

Morange, vücudu buz kesilerek, korkuyle, hâlâ:

— Dikkat edin! Dikkat edin! diyordu.

Asansör yuvasının kapağı indirilmişti, koca delik, apaçık duruyordu. Müthiş bir tekerlenişle aşağı uçmalarına mâni olacak, onları ikaz edecek ne bir parmaklık, ne de başka birşey vardı. Yağmur hâlâ camları şakırdatıyor, dehlizde karanlık öyle zifiri bir hal alıyordu ki, önlerini görmeden, ayaklarına güvenip yürüyorlardı. Bir adım daha atsalardı, çoktan yuvarlanacaklardı. Muhasebecinin, bu artan karaltılardan, orada olduğunu bildiği için görmekten ziyade hissettiği o uçurumdan endişelenmesi bir mucizeydi.

Lâkin, Constance, işi henüz anlamamıştı, kendisini heyecanla durduran Morange'ın elinden kurtulmak istiyordu. Morange:

— Baksanıza a canım! diye haykırdı.

Aynı zamanda eğildi, eğilip çukura bakması için onu da zorladı. Çukur, karaltılarla dolu bir kuyu gibi, altı kat yerin dibine dalıyordu. İçeriden, rutubetli bir mahzen havası yükseliyor, derinde, belli belirsiz, koca demir eşya şekilleri seçiliyordu. Yalnız, ta aşağıda, uçurumun derinliğini ve dehşetini sanki daha iyi göstermek için, bir fener, uzak bir

ışık yanıyordu. İkisi de benizleri atarak gerilediler.

Şimdi Morange öfkelenmişti.

— Ne saçma şey bul Ne yapıyorlar bunlar? Nizama niçin riayet etmiyorlar?... Usulen burada bir adam bulunur, bu işe mahsus bir adam, kapak örtülmedikçe yerinden ayrılamaz. Nerede, ne halt karıştırıyor bu herif?

Deliğe yaklaştı, öfkeyle seslendi:

— Bonnard!

Hiç cevap veren olmadı, delik, dilsiz gibi, karanlık ve boş duruyordu. Bu sessizlik Morange'ı çileden çıkarttı.

— Bonnard! Bonnard!

Yine hiç cevap çıkmadı, çıt yoktu, yalnız, karanlıkların rütubetli soluğu, bir mezarın koyu sessizliği gibi yükselmeğe devam ediyordu.

O zaman, Morange, şiddetli bir karar verdi:

— Aşağı ineceğim, Bonnard'ı bulmak lâzım... Dibi boyladığımızı bir gözümüzün önüne getirin. Yok, yok, bu böyle olmaz. Hem şu kapağı örtün efendim, yahut da yerinde otursun... Ne halt ediyor? Nereye gitmiş?

Böyle demekle beraber, aynı zamanda, asansör yuvası boyunca bütün katlardan geçerek dibe doğru inen küçük bir dönemeçli merdivene ayağını basmıştı. Gitgide azalan bir sesle tekrar seslendi:

— Rica ederim, madam, beni bekleyin; oradan ayrılmayın da bir geçen olursa ikaz edersiniz.

Costance yalnız kalmıştı. Yağmur hâlâ boğuk bir şakırtı ile camları dövüyordu, fakat, bora, bulutları sürüp götürdüğü için, solgun bir gün ışığı yeniden belirmeğe başlıyordu. Tam o esnada bu soluk ışığın ortasında, galerinin öbür ucundan Blaise gözüktü. Fabrikaya dönmüştü, birşey sormak için atelyelere inmek üzere ötekileri bir lâhza yalnız bırakmıştı. Zihni meşguldü, kendisini yine tamamiyle işe vermişti, başı eğikçe, sakin adımlarla ilerliyordu. Constance onu görünce, yüreğinde, yalnız kinin yakıcı tesirini, haber aldığı şeyin, ertesi gün imzalanacak ve kendisini soyup soğana çevirecek olan mukavelenin sebebolduğu öfkeyi, daha şiddetle duydu. Blaise, evinin içinde, onun düşmanıydı, aleyhinde çalışıyordu, Constace, bütün varlığı isyan ederek onu yok etmek, hilekâr ve yalancı bir gasıp gibi kapı dışarı etmek istiyordu.

Blaise ilerliyordu. Constance, koyu karaltı içinde, duvarın dibinde duruyordu, öyle ki, Blaise onu göremezdi. Fakat o, Blaise'i, ağır ağır yaklaştıkça, solgun ışığı gömülü olarak acaip bir vuzuhla görüyordu. Constance, onun alnındaki kudreti, gözlerindeki zekâyı, ağzındaki kuvvetli irade mânasını, o zamana kadar asla bu derece hissetmemişti. Derken

birdenbire, vaziyeti şimşek hıziyle görüverdi Blaise çukuru görmüyor, oraya doğru yürüyordu. Eğer onu durdurmazsa, muhakkak içine yuvarlanacaktı. Kendisi de biraz evvel onun gibi o taraftan gelmişti, eğer bir dost eli tutmasaydı, o da çukura tekerlenecekti; damarlarında henüz o korkunun feci ürpertisi dolaşıyordu; hâlâ, dibindeki küçük fenerle, rutubetli, karanlık uçurumu görüyordu. O korkunç ihtimal gözünün önüne geldi, vuzuh peyda etti; ayakların boşluğa gidişini, büyük bir feryatla çukura düşüşü, hurdahaş oluşu tahayyül etti.

Blaise ilerliyordu. Böyle birşeyin olmasına şüphesiz, imkân yoktu, buna mâni olacaktı, çünkü ufacık bir el hareketi yapsa yeterdi. Blaise yanına ulaştığı zaman, kolunu uzatacak kadar vakit bulacak değil miydi? Bununla beraber, varlığının karanlık bir köşesinden, gayet berrak, gayet soğuk bir ses yükseliyor, kısa ve sert sözler söylüyor, Constance, bu sözleri, kulaklarının dibinde borular çalıyormuş gibi işitiyordu, Blaise ölürse tamamdı, fabrikaya asla sahibolamıyacaktı. Onun fabrikayı ele geçirmesine mâni olacak bir engel bulamadığı için yeis içinde çırpınan Constance, işi tesadüfün yardımına bıraksa olur biterdi. Ses, şiddetli bir ısrarla, başka hiçbir söz ilâve etmeden bunu söylüyor, bunu tekrarlıyordu. Sonra, başka hiçbir şey yoktu. Sonra, yalnız, hurdahaş olmuş, yok edilmiş

bir insan, sıçrıyan kanlara bulanmış karanlık bir kovuk vardı, Constance, bu kovukta artık müsbet hiç birşey göremiyor, hiçbir şey tahmin edemiyor, hiçbir muhakeme yürütmüyordu. Ertesi gün ne olacaktı? Bunu hiç bilmek istemiyordu, hattâ ertesi gün bile yoktu. O emir veren sesin istediği şey, yalnız o şiddetli, hemen olacak olan hâdiseydi. Blaise ölürse, tamamdı, fabrikaya asla sahibolamıyacaktı.

Blaise ilerliyordu. O zaman, Constance, korkunç bir mücadele geçirdi. Bu mücadele ne kadar sürdü? Günlerce mi? Senelerce mi? Herhalde kırkaç saniyecik. Blaise'i, yarı yolda durdurmağa hâlâ azimli idi, kesin jesti yapacağı an gelince, o feci düşünceyi yeneceğine emindi. Fakat, bu düşünce yine de onu kavrıyor, bir vücut ihtiyacı gibi, susuzluk, açlık gibi, teninde maddileşiyordu. Constance buna susamıştı, insana cinayet işleten, sokaktan geçen bir yolcuyu, bir köşe başında soydurtan, boğazlatan neviden âni, şiddetli bir istek duyuyor, rahatsız oluyordu. Eğer bu iştahasını gideremezse, bu uğurda kendi hayatını verecekmiş gibi geliyordu. Blaise'in ilerlediğini gördükçe, bu adamı yok etmek için yakıcı bir hırsa, şiddetli bir arzuya gömülüyordu. Onu şimdi daha iyi görüyor, gördükçe öfkesi artıyordu Blaise'in alnı, gözleri, ağzı, onu nefretle kıvrandırıyordu. Bir adım daha, daha bir adım, sonra bir tane daha,

artık tam önüne varmış olacaktı. Bir adım daha, o zaman elini uzatacak, Blaise'i eli vücuduna değince durduracaktı.

Blaise ilerliyordu. Ne olmuştu ki Yarabbi? Tam önüne varıp da, çok dalgın olduğu için farkına varmadan kendisine sürtündüğü zaman Constance taş kesildi. Eli kaskatı olmuştu, koluna çok fazla ağır geliyordu, kaldıramadı. Vücudunu kavuran ateşe rağmen, buz gibi bir ürperti ile kakılıp kalmış, sersemlemiş, aynı zamanda kendi içinden yükselen büyük bir vaveyla kulaklarını çınlatmıştı. Hiçbir tereddüdü kalmadı, isteğini ve hareketini engelliyen o içeriden gelme sesin ısrarlı tahakkümü altında, bu ölüm ihtiyacı, yenilmezliğini, kemiriciliğini muhafaza ediyordu. Blaise ölecek, fabrikaya sahibolamıyacaktı. O zaman, duvara yamyassı yapıştı, kaskatı durdu, soluk almadı, onu durdurmadı, Blaise'in hafif nefesini duydu, yüzünü yandan gördü, sonra ensesini gördü. Geçmişti. Bir adım daha, bir adım daha. Halbuki, bir seslenmiş olsa, bu son saniyede, kaderi yine değiştirebilirdi. Bu niyete sahibolduğunu sandı. fakat dişlerini, kıracak gibi sıkıyordu. Blaise, dost bir zemin üzerinde o güvenli ve sakin yürüyüşiyle, etrafına bir göz bile atmadan, zihni tamamen işiyle meşgul, bir adım daha attı. Ayağı boşluğa gitti, müthiş bir feryat koptu, sukutun âni rüzgârı, uçurumun dibinde, karanlıklarda

hurdahaş olan vücudun boğuk gürültüsü işitildi.

Constance kımıldamıyordu. Bir lâhza, taşkesilmiş gibi durdu, hâlâ dinliyor, bekliyordu. Fakat, uçurumdan, derin bir sessizlikten başka birşey çıkmıyordu. Constance, yalnız, yağmurun yeniden şiddetlenerek, camları dövdüğünü işitiyordu. Sonra, kaçtı, koridora daldı, salonuna girdi. O zaman, kendine geldi, düşündü. Bu feci şeyin olmasını istemiş miydi? Hayır, iradesinin bunda hiçbir tesiri yoktu. İradesi, muhakkak ki, âdeta kötürümleşmiş, hareketten alıkonulmuştu. O hâdise vukubulduysa, kendisinden ayrı olarak vukubulmuştu, çünkü kendisi elbette ki orada mevcut bulunmuyordu, bu kelime, bu kelimenin kuvveti ona teselli verdi. Kelimeyi benimsedi, tekrarladı. Tamam, böyleydi, evet evet, kendisi orada mevcut değildi. Hiçbir suç, hiçbir kötü hareket işlemeden yaşadığı bütün hayatı gözünün önünden geçiriyordu. Hiçbir günah işlemiş değildi, o güne kadar, vicdanında, zararlı bir muziplik yükü bile yoktu. Kocasının taşkınlıkları karşısında namuslu, vakarlı kadın olarak kalmıştı. Oğlunu çılgınca seven ana sıfatiyle onun ölümünden beri çile çekiyordu. Ancak Maurice'in bu hâtırası bir lâhza gözlerini yaşarttı, sanki divaneliğinin sebebi, boşuboşuna aradığı cürmün izahı bundaymış gibi, dökülmeğe başlıyan göz yaşları bağazını düğümledi. Yeniden beyni dönüyordu, oğlu öl-

müş, öteki onun yerine başa geçmişti; tek evlât sahibi kalmak ihtirasının doğurduğu bütün o fesat, küçük prensin hakkının gasbedilmesi, bütün o ağu katılan, için için filizlenen tehevvür muvazenesini bozmuş, onu cinayet işliyecek kadar deliye döndürmüştü. İçinde filizlenen bu ifrit, beynine kadar sarmış mıydı acaba? Bir kan seli bir vicdanı karartmağa kâfidir. Fakat Constance hâlâ yabancı kalmakta ısrar ediyordu, göz yaşlarını zaptetti, hissizleşti. Hiçbir vicdan azabı duymuyordu. Olan olmuştu, iyi olmuştu. Bunun böyle olması lâzımdı. Blaise'i kendisi itmiş değildi, o kendiliğinden düşmüştü. Eğer o orada bulunmasaydı, yine düşecekti. O halde, mademki orada değildi, dimağı, kalbi mademki orada değildi, öyleyse bu işin ona dokunur tarafı yoktu. Aynı söz yine kulağında çınlıyor, onu günahtan sıyrıyor, zafer türküsü çağırıyordu: Blaise ölmüştü, fabrikayı eline geçiremiyecekti.

Bu sırada, Constance, salonun ortasında ayakta durmuş, kulak kabartmış, dinliyordu. Niçin hiçbir şey işitmiyordu? Aşağı inip Blaise'i kaldırmakta ne kadar da ağır davranıyorlardı! Fabrikadan, gitgide artarak yükseleçek olan dehşet nidalariyle, sert adımlarla, kalın seslerle karışık patırdıyı bekliyor, yüreği çarparak nefesini tutuyor, dağnık en küçük gürültüyü bile duydukça ürperiyordu. Fakat, sonsuz bir sükûnet vardı, sessizlikten başka

bir şey duyulmuyordu. Aradan yine dakikalar geçti, Constance, salonunun ılık sükûnundan hoşnutluk duydu. Burası, kibar ve namuslu, debdebeli ve vakur bir barınak gibiydi, kendisini burada himaye altında, kurtulmuş görüyordu. Şahsına ait birtakım eşya, opal taşıyla süslü bir cep levanta şişesi, bir kitap arasında kalmış gümüş bir kâğıt bıçağı, yüreğini büsbütün rahatlandırdı. Onlara yeniden kavuşmuştu, sanki yeni birer mâna almışlar gibi, onları görünce sevinmiş, rikkate gelmişti. Sonra, hafifçe ürperdi, ellerinin buz gibi soğuk olduğunu gördü. Usul usul birbirine sürttü, bir parça ısıtmak istedi. Niçin şimdi bu kadar büyük bir yorgunluk hissediyordu acaba? Uzun bir yol yürümüş, bir kaza atlatmış, dayak yemiş, vücudu zedelenmiş gibi, geliyordu. Tıkabasa karın doyurduktan sonra gelen rehavete benzer bir hal içindeydi, çok fazla acıktıktan sonra, çok fazla yemek yemişe benziyordu. Çapkınlıktan döndüğü zamanlar kocası da bazan böyle olurdu, nefsi o kadar tatmin edilmiş bulunurdu ki, nihayet sükûnete kavuşur, ne istek, ne nedamet duymaz, ayakta uyurdu. Kendisi de onun gibi, vücudunu uyuşturan yorgunluk içinde artık hiçbir şey istemiyordu, yalnız, bilmediği bir şeye hayret ediyor, hâdiseler karşısında sersem duruyordu. Yine de tekrar dinlemeğe koyulmuştu, eğer bu korkunç sessizlik devamederse oturup gözlerini kapıyacağını, uyuyacağını

düşünüyordu. O sırada, henüz çok uzaktan, hafif bir gürültü, pek pek bir nefes duyar gibi oldu.

Acaba neydi? Hayır, daha bir şey yoktu. Belki de, o korkunç kâbusu, o yürüyen adamı, uçu umu, o müthiş feryadı, rüyada görmüştü. Hiçbir şey işitmediğine göre, belki bütün bunların aslı yoktu. Yoksa, aşağıdan doğru, vaveylânın, gitgide büyüyen bir dalga halinde yükselmesi merdivenden ve koridorlardan telâşlı telâşlı koşuşanların, ölüm haberini kendisine geti mesi lâzımdı. Sonra, o hafif gürültüyü yine duydu, çok uzaktan geliyor, fakat yaklaşıyordu. Bir kalabalık gürültüsü değildi; pek pek bir kişinin, herhalde, rıhtımda dolaşan birinin ayak sesiydi. Ama, hayır, gürültü fabrikadan geliyordu, şimdi pek belli oluyordu, önce merdivenlerden tırmanmıştı, sonra koridor boyunca ilerliyordu. Derken ayak sesleri hızlandı, soluk soluğa bir nefes işitildi; o kadar facialı bir nefes ki, Constance, nihayet, o feci şeyin geldiğini hissetti, kapı şiddetle açıldı. İçeriye Morange girdi. Yalnızdı, şaşkındı, benzi kül gibi idi, kekeliyerek konuşuyordu:

— Daha nefes alıyor, ama kafası yarılmış, ümit yok.

Constance:

— Neniz var? diye sordu. Ne oluyor?

Morange, ağzı bir karış açık, ona baktı. Aklını perişan eden böyle bir felâket karşı-

sında, kafacığı öyle darmadağın olmuştu ki, ondan izahat almak için koşa koşa yukarı çıkmıştı. Constance'ın bilmemezlikten gelişi, soğuk kanlılığı onu büsbütün şaşırtıyordu.

— Peki ama, sizi kapağın yanında bıraktım! diye haykırdı.

— Kapağın yanında, evet. Siz aşağı indiniz, ben de, doğruca buraya geldim.

Morange, yeisle karışık bir şiddetle devam etti.

— İyi ama, aşağı inmeden önce, sizden rica ettim, beni orada bekleyin, kovuğa göz kulak olun, kimse deşmesin dedim.

— Yoo! Bundan haberim yok! Bana hiçbir şey söylemediniz, daha doğrusu buna benzer birşey işitmedim, böyle birşey bilmiyorum.

Morange, dehşetle, hâlâ onun gözlerinin içine bakıyordu. Constance, muhakkak yalan söylüyordu. Bütün sakinliğine rağmen, Morange onun sesinin titrediğini işitiyordu. Sonra besbelli meydandıydı, kaza esnasında Constance'ın orada olması lâzımdı, çünkü kendisi aşağı inecek kadar bile vakit bulamamıştı. Birden bire, konuştukları şeyleri hatırladı, Constance'ın sorduğu sualler, kuyunun dibinden kanlara bulanmış bir halde çıkardıkları Blaise aleyhindeki kin dolu feryadı aklına geldi. Zavallı adam, vücudunu buz gibi don-

duran dehşet içinde, yalnız şu sözü söyliyebildı :

— Her ne ise madam, sizden sonra, zavallı Blaise gelmiş, düşmüş, kafası patlamış.

Constance, rölünü kurnaz oynadı, titrek ellerini havaya kaldırdı, kesik kesik:

— Aman Yarabbi! Aman Yarabbi! Ne müthiş felâket; dedi.

Tam o sırada, binanın içinde, gittikçe artan bir uğultu işitiliyordu. Salonun kapısı açık kalmıştı, birtakım seslerin, ayak patırtılarının gitgide daha yakından, daha uğuğultulu bir kalabalığın yaklaştığı işitiliyordu. Merdivenden, bazı emirler verildi, ıkınmalar, solumalar oldu; sarsmadan taşınan, havaleli bir yükün yaklaştığına delil sesler duyuldu.

Constance'ın benzi attı, muhasebeciye işin içyüzünü büsbütün anlatabilecek bir feryatla, elinde olmadan haykırdı:

— Yukarı mı getiriyorlar? Buraya, benim evime mi getiriyorlar?

Morange, balta darbesi kadar müthiş bu darbe altında sersemlemiş gibiydi, bu sualin cevabını o vermedi. Birden bire Beauchcêne gözükmüştü, cesedin önüsira geliyordu, mesut hayat ihtiyacı karşısında, ölümün bu âni ziyareti yüreğine öyle korku salmıştı ki, o da benzi kül gibi, bitkin bir haldeydi.

— Güzelim, dedi, Morange korkunç felâketi sana anlatmıştır... Bereket versin, ailesine

karşı mesuliyeti yüklenmek için Denis buradaydı. Zaten biçareyi pavyona, kendi evine götüreceğimiz sırada, yine Denis mâni oldu; karısının gebe halinde kocasını yanına götürürsek onun da ölümüne sebeboluruz diye haykırdı... Bunun üzerine, onu buraya getirmekten başka çarem kalmadı tabiî, değil mi ya?

Telâşlı hareketlerle Constance'ın yanından ayrıldı, tekrar merdiven başına gitti, orada, titrek ses tekrar işitildi:

— Yavaş, yavaş, diyordu... Tırabzana çarpmayın...

Hazin kafile salona girdi. Kafası patlıyan Blaise'i üzerine şilte serili bir sedyeye yatırmışlardı. Denis, yüzü çarşaf gibi bembeyaz, sedyenin arkasından geliyor, kardeşinin, gözleri kapalı, alından iplik gibi kan sızan başının dayalı bulunduğu yastığı tutuyordu; fabrika işçilerinden dört kişi, sedyenin kollarına yapışmıştı. İri kunduraları halıları eziyordu, dehşetin ve korkunun istilâ ettiği salonda, sedyeye yol açmak için narin oda eşyasını itilip kakıldı.

Sedyeyi taşıyanları idareye devam eden Beauchêne, şaşkınlığı arasında, birşey düşündü.

— Yok, yok, oraya bırakmayın, dedi... Yukarıki odada bir karyola var... Şilteyle beraber yavaşça kaldıralım, olduğu gibi karyolaya yatıralım.

Yandaki oda Maurice'in odasıydı, karyola, içinde Maurice'in öldüğü karyola idi; Constance, ana sevgisiyle, onu olduğu gibi muhafaza etmiş, odayı, oğlunun bıraktığı şekilde, haliyle, onun hâtırasına tahsis etmişti. Fakat ne diyebilirdi? Kendi öldürdüğü Blaise'in de son nefesini orada vermesine nasıl mâni olabilirdi?

Bu halin fecaati, kaderin, bu hâtırayı kirleterek öc almak isteyişi, Constance'ı öyle isyan ettirdi ki, ayakta durduğu halde, âdeta kırbaç yemiş gibi oldu, döşeme tahtası ayaklarının altından sanki kaydı, bir baş dönmesiyle yere serilecek hale geldi. Lâkin, eşsiz bir kuvvet, bir irade, küstah bir cesaret gösterdi. Yaralıyı önünden geçirdikleri sırada, sıska vücudu kasıldı, âdeta boyu uzadı. Blaise'e baktı; hareketsiz, sapsarı yüzünde, kırpışan kirpiklerinden, ağzının sol kenarında peyda olup dudaklarını hafifçe büzen iradesi dışında bir sinirli hareketten başka hiçbir kıpırdama olmadı. Hepsi bundan ibaret kaldı, Constance, hareketlerine, sesine, mükemmel surette sahiboldu, hiç telâş göstermeden, yalnız, bu âni felâket karşısında, şaşalamış bir halde, yalnız lüzumlu sözlerle, lüzumlu hareketlerle iktifa etti.

Bu arada, odada, yaralının sedyeden karyolaya nakli işi yapılmış, sedyeyi taşıyanlar, müteessir bir halde çekiliyorlardı. Kaza olur olmaz, aşağıda, Moineaud babaya, hemen bir

arabaya atlayıp doktor Boutan'a koşması, yolda bir cerrah bulabilirse onu da yanına alıp ikisini birlikte getirmesi söylenmişti.

Beauchêne, karyolanın başucunda, iradesizce konuşuyor:

— Ne olsa, yerin dibinde bulunacağına burada bulunması hayırlı, diyordu. Hâlâ nefes alıyor, bakın, şu anda çok belli oluyor. Kimbilir? Boutan belki de kurtarır.

Fakat Denis hiç hayale kapılmıyordu. Kardeşinin soğuyan ve pelteleşen ellerinden birini avuçları içine almış, düşüş esnasında, sahibiyle beraber kırılmış, hayattan ayrılmış gibi, onun da cansız bir cisim haline gelmekte olduğunu hissediyordu. Elini sıkarsa, ölüm halindeki kardeşinin kalbine bir parça kan verecekmiş gibi çılgınca bir ümitle, orada, o ölüm döşeğinin yanında, bir lâhza daha hareketsiz durdu. O kan, ikisinde de aynı kan değil miydi? İkiz kardeş olarak, onu aynı kaynaktan içmiş değiller miydi? Varlığının yarısı ölüyor demekti. Aşağıda, müthiş bir feryat koparmış, ondan sonra bir şey söylememişti. Birdenbire konuştu.

— Ambroise'a gidip annemle babama haber vermek lâzım. Mademki daha nefes alıyor, belki ölmeden yetişirler.

Beauchêne, hatır hoşluğu ile sordu.

— Ben koşup getireyim mi?

— Hayır, hayır! Teşekkür ederim, evvelce sizden bunu rica etmek benim de aklıma geldi; ama, sonra düşündüm, bu feci haberi anneme ancak ben verebilirim... Charlotte'a da haber verilmesin. Ben gidip geldikten sonra düşünürüz... Ölüm de bir parça sabretsin, dönüşümde zavallı kardeşimi bir kere daha göreyim!

Eğilmişti, kımıldamadan, gözleri kapalı yatan, hâlâ hafif hafif nefes alan Blaise'i öptü. Sonra, heyecanla, tekrar elini öptü, çıkıp gitti.

Constance, gidip geliyor, oda hizmetçisini çağırıyor, ölüm hastasının kana bulanmış alnını yıkamak için ılık su istiyordu. Ceketini sırtından çıkarmak olacak iş değildi, doktor gelinceye kadar, mümkün mertebe çekidüzen vermekle iktifa ettiler. Bu hazırlıklar esnasında da, Beauchêne tekrar kaza bahsine döndü, kendinden geçmiş bir halde, aklından çıkaramadığı bu meseleyi münakaşa etti:

— Akıl erecek iş değil! Mukadderatın ne saçma cilveleri var!... Aşağıda, bir transmisyon kayışı yerinden fırlıyacak, makinist, asansör kapağını örtmiyecek. Yukarıda, Bonnard öfkelenecek, seslenecek, cevap alamayınca pürhiddet, aşağı inmeğe kalkacak. Sonra Morange gelecek, o da öfkelenecek, Bonnard'ı çağırıp çağırıp cevap alamayınca büsbütün kızıp, o da aşağı inecek. Derken Blaise gele-

cek, düşecek... Zavallı Bonnard! Hıçkıra hıçkıra ağlıyor, şaheserini gördüğü zaman kendisini öldürmeğe kalkıştı.

Birdenbire lâkırdıyı yarıda kesti, Constance'a sordu:

— Peki, kuzum, sen nerelerdeydin?... Morange seni yukarıda asansör kapağının yanında bıraktığını söyledi.

Constance, onun karşısında, ayakta, pencereden giren gün ışığının ortasında duruyordu. Yalnız gözlerini kırpıştırdı, yalnız o asabî çekilişiyle, dudağının sol kenarı hafifçe büküldü.

— Ben mi? Ben koridora daldım, dosdoğru buraya geldim, a canım... Morange pekâlâ biliyor.

Morange, biraz evvel, bacaklarının takatı kesildiği için, bitkin bir halde, bir iskemleye yığılmıştı. Hiçbir işe yardım edecek hali kalmadığı için susuyor, hâdisenin sonunu bekliyordu.

Constance'ın bu kadar fütursuz yalan söylediğini işitince, ona baktı. Kaatil o idi, artık şüphesi kalmamıştı. Tam o esnada, bunu söylemek, avazı çıktığı kadar haykırmak ihtiyacını duydu.

Beauchêne devam ediyordu:

— Tuhaf şey! Morange'ın aklında kaldığına göre uzaklaşmamanı orada nöbet bekle meni rica etmiş.

Constance, soğuk bir tavırla cevap verdi.

Herhalde bir kelimesini işitmedim. Nasıl olur, böyle deseydi, yerimden kımıldar mıydım?

Sonra muhasebeciye döndü, solgun gözleriyle onun yüzüne bakmak cüretini gösterdi.

— Hatırlasanıza, Morange... Siz deli gibi aşağı indiniz, bana hiçbir şey söylemediniz, ben de yolıma devam ettim.

Morange, gözlerinin ta içine dalan çelik kadar sert bu solgun gözler karşısında, gerçekten korktu. Bütün za'fı, yumuşak kalbliliği ve yumuşak başlılığı yine kendini gösteriyordu.

Constance'ı bu kadar feci bir cürümle itham edebilir miydı? Böyle bir ithamın akıl kabul etmiyecek neticelerini gözünün önüne getirdi. Sonra, kendisi de pek iyi hatırlamıyordu, zavallı manyak zihni dağılıyordu.

— Olabilir, söyledim gibi gelmiştir bana, diye bir şeyler geveledi. Neyse, olan oldu, değiştiremeyiz ya!

Sonsuz bir bitkinlik içinde, tekrar sessizliğe gömüldü. Suç ortaklığını istiye diliye kabul etmiş oluyordu. Bir aralık Blaise'in hâlâ nefes alıp almadığını görmek için ayağa kalkmak istedi. Sonra, cesaret edemedi. O anın içini derin bir sessizlik kaplamıştı.

Ah! Denis, Mathieu ile Marianne'ı getirirken, arabada, o ne heyecan, o ne azaptı! Önce, onlara, sadece bir kaza olduğunu, Blaise'in oldukça tehlikeli bir düşüş neticesinde yaralandığını söylemişti. Fakat araba ilerledikçe, onların sordukları meyus sualler karşısında, kendisi de heyecanlanmış, ağlıyarak doğruyu söylemişti. Nihayet fabrikaya vardıkları zaman, artık şüpheleri kalmadı, çocukları ölmüştü. Fabrikada iş durdurulmuştu, Maurice'in ölümünün ertesi günü oraya gelişlerini hatırladılar. Şimdi, aynı durgunluğa, aynı mezar sessizliğine giriyorlardı. Bütün o uğultulu faaliyet birden bire durmuştu, makineler soğumuş ve susmuş, atelyeler boş ve ıssız kalmışlardı. Çıt çıkmıyor, bir kul gözükmüyordu. müessesenin ruhu demek olan buharın tek soluğu duyulmuyordu. Baştaki adam ölünce, o da ölmüştü. Sonra, bu mutlak ıssızlığın içinden dolaşıp fabrikadan eve geçince, yeisleri arttı; dehliz uyukluyordu, merdivende ağır bir sessizliğin ürpertisi vardı; yukarda, bütün kapılar, çoktan beri içinde kimse oturmıyan, boşaltılmış bir evin kapıları gibi açık duruyordu. Dış odada hiçbir hizmetkâra raslamadılar. Aynı âni ölüm facıasını yeniden görüyorlar, bir kere daha yaşıyorlardı; fakat bu sefer ölen, oğullarıydı, onu aynı odada, aynı karyolada, buz gibi soğumuş, benzi sararmış, ruhsuz bir halde bulacaklardı.

Blaise son nefesini vermişti. Boutan orada, ölünün başı ucunda duruyor, cansız elini tutuyordu; nabzın son atışları durmak üzereydi. Karmakarışık salondan geçip, içindeki mum kokusunu tanıdıkları bu odaya, insiyakla atılan Mathieu ile Marianne'ın içeri girdiklerini görünce, gözleri iri yaşlarla dolarak, ancak şu sözleri mırıldanabildi:

— Zavallı dostlarım, çocuğunuzu kucaklayın, henüz son nefesini kokluyabilirsiniz.

Son hafif nefes henüz diniyordu, biçare ana ile biçare baba atılmışlar, hayat raşesinin uçup gittiği bu dudakları öpüyorlar, hıçkırıyorlar, yeislerini haykırıyorlardı. Yavruları Blaise ölmüştü, Rose'dan bir sene sonra, bir neşe gününde, tıpkı onun gibi birden bire ölmüştü. Yüreklerinin henüz tamamiyle kapanmıyan yarası, feci bir yırtılışla, yeniden açılıyordu. Sürekli saadetleri ortasında, bu, beşer zavallılığının ikinci müthiş ihtarı idi, sıhhatli ve mesut ailenin en verimli anında inen ikinci balta darbesiydi. Duydukları dehşet artıyordu; felâkete olan birikmiş borçlarını hâlâ ödeyip bitirmiş değiller miydi acaba? Şimdi, üstüste gelen bu ölümler, aheste harabi miydi? Daha, sevgili yavruları Rose'un, çiçekler ortasında mezara götürüldüğü gün, gediğin açıldığını görüp, refahın, bereketin sona ermesinden, mahvolmasından korkmuşlardı. O kanıyan gedikten, bugün de oğulları Blaise, kaderin kıskanç bir öfkesi altında ezilmiş gibi, feci

bir şekilde çıkıp gidiyordu. Yarın da belki, bir başka çocukları, sevinçlerinin ve güzelliklerinin kefaretini ödemek üzere, müşterek can evlerinden koparılıp alınacaktı.

Mathieu ile Marianne, karyolanın ayak ucuna diz çöküp, uzun uzun hıçkırdılar. Constance, birkaç adım ötede, yeisli bir tavırla, ürpererek, sessiz duruyordu. Beauchêne, tir-tir titrediği ölüm korkusunu yenmek ister gibi, biraz evvel, Maurice'in, dinî bir hâtıra olmak üzere salonda bırakılan küçük yazı masasının başına geçmiş, fabrikanın, cenaze töreninin ertesi gününe kadar kapalı kalacağını bildirmek üzere işçilere bir tebliğ yazmağa uğraşıyordu. Yazacağı kelimeleri boşuna arıyor, bulamıyordu; o sırada, gözlerinde yaş kalmayıncaya kadar ağladıktan ve kardeşini, bütün kalbiyle son bir defa daha öptükten sonra odadan çıkan Denis'yi gördü. seslendi, kendisine yardım ettirmek suretiyle onu oyalamak ister gibi gözüktü.

— Gel! dedi, şuraya otur, devam et.

O sırada, Constance da salona giriyordu, bu sözü o da işitti. Vaktiyle, zavallı Maurice'in cesedi henüz bitişik odadaki karyolada serili yatarken, yerini Blaise'e verdiği gün, kocası onu bu aynı yazı masasına oturmuş, aynı sözü söylemişti. Constance, Denis'yi, bu masanın başına oturmuş yazı yazarken görünce bir dehşet duydu, geriledi. Acaba, Blaise dirilmiş miydi? Aynı gün, öğleden sonra, o neşeli vaf-

tiz yemeğinden sonra ikizleri nasıl ayırdedemediyse, şimdi yine, analariyle babalarının, uzun zaman, ancak gözlerinin rengine bakıp ayırd edebilecekleri kadar biribirinin benzeri olan iki kardeşi karıştırıyor, Denis'yi Blaise zannediyordu. Bu Blaise'di, dirilmişti, kendisi onu öldürdüğü halde, yine eski yerini alıyordu, fabrikaya sahibolacaktı. Constance aldanmıştı, Blaise ölmüş de olsa fabrikayı ele geçirecekti. Bu Froment'lardan bir tanesini öldürmüştü, ama, başkası çıkıyordu. Birinden biri öldü müydü, gediği bir başkası tıkıyordu. O zaman, işlediği cürüm ona o kadar beyhude, o kadar budalaca göründü ki, aptallaştı, ensesinin tüyleri ayağa kalktı, korkudan ter dökerek bir hayaletle karşılaşmış gibi geriledi.

Beauchêne:

— İşçiler için bir ilân, diyordu. Kapıya yapıştırırız.

Constance cesur görünmek istedi, yaklaştı, kocasına:

— Bu işi kendin yapsana, kuzum, dedi. Böyle bir zamanda, niçin Blaise'e bu zahmeti yüklüyorsun?

Blaise demişti, dehşetin o soğuk ürpertisini tekrar duydu. Beri tarafta, methalde söylediği sözü, şuur dışı bir duyuşla yine işitti. "Blaise, boamı nereye koydum acaba?„ demişti. Sonra, boayı kendisine Denis getirmişti. Mademki Denis hayattaydı, Blaise'i öldür-

mesi neye yaramıştı? Ölüm, bu hayat erlerinden birini öldürünce, boş kalan yeri almak için daima bir başkası bulunuyordu.

Fakat Constance'ı son bir hizmet daha bekliyordu. Marianne'la Mathieu tekrar gözüktüler; Morange da, bir hareket ihtiyacı duymuş, aşağı yukarı dolaşıyor, zavallı dar kafacığının muvazenesini büsbütün bozan feci acıların, isim veremediği şeylerin şaşkınlığı ortasında, sersem sersem geziniyordu. Marianne, göz yaşlarını silmeğe çalışarak, ayakta durmağa uğraşarak, kekelercesine konuştu:

— Aşağı ineceğim, dedi. Charlotte'u görüp, alıştıra alıştıra felâketi haber vereceğim... Söylenecek sözleri yalnız ben bulabilirim, karnındaki yavrucakla kıza bir hal olmasın.

Mathieu, bütün ye'sine rağmen, karısını bu yeni badireden sakınmak isteğiyle, endişe içinde, onu alıkoymağa çalışıyordu.

— Hayır, olmaz, rica ederim! Denis insin, yahut ben kendim giderim.

Marianne, sakin bir inatla, hep merdivene doğru yürüyordu.

— Bu işi ona benden başka kimse haber veremez, emin ol. Kendimde o metaneti bulurum ben.

Derken, birdenbire bir fenalık geldi, bayıldı. Salondaki kanapelerden birine uzamak zorunda kaldılar. Sonra, benzi sapsarı, yüzü ihtilâçlı, ayıldığı zaman, müthiş bir öğürtü

geldi, bağırsakları ağzına gelircesine kusmağa başladı.

Mathieu, o zaman, Constance'ın endişeli bir alâkayla seğirttiğini, oda hizmetçisini çağırıp küçük ecza çantasını getirttiğini görünce, o zamana kadar karı koca ikisinin de kimseye söylemedikleri bir hakikatı itiraf etti:

— Gebe, dedi; ya, dört aylık, Charlotte'la ikisinin ayı günü bir. Bu yaşta, kırk üç yaşında gebe kaldığı için biraz utanıyor da, ondan, kimseye söylemiyorduk... Sevgili kadınım ne gayretlidir; gelinini çok şiddetli bir sarsıntıdan korumak isterken, bari kendisine birşey olmasa !

Gebe ha, aman Yarabbi! Constance, bu haberi alınca, kafasına bir topuz yemiş gibi büsbütün sersemlemişti. Demek oluyor ki, şimdi, bıraksa da, Denis de ölse, yerine gelecek bir Froment daha yetişiyordu ha? Hep başka bir tane daha, hep başka bir tane daha, bitip tükenmek bilmiyorlardı! Bu öyle tükenmez bir kuvvet, bir hayat kaynaşmasıydı ki, her türlü mücadele imkânsız hale geliyordu Constance, gediğin, açılır açılmaz bu şekilde tamir edildiğini görüp serseme dönmüştü, kısırlığının biçare aczini, ademini hissetti. O zaman, mağlûboldu, kutsal bir dehşete kapıldı, herşeyin hakkından gelen bu sonsuz, taşkın döl bereketine yakalanıp, âdeta kendisi de süpürüldü, sürüklendi gitti.

İKİNCİ CİLDİN SONU

F. 200 kuruş